

RINTAKYLIÄ
JA LARVAMAITA

Helsingi
Werner Söderström Oy:n kirjasto

9
Samuli Paulaharju

Rintakylä
ja
Larwamaita

Kurikan
Wanhaa Elämää

7 7 7

Porwoon * Helsinki
Werner Söderström Osakeyhtiö

WERNER SÖDERSTRÖM
OSAKEYHTIÖN SYVÄPAINOSSA
PORVOOSSA 1943

Ulfusana

Asia on vanheet kuin puhuja.

Soutui vanha maankiertäjä taas kerran Etelä-Pohjanmaan lakeuksille, Kurikkaan, entiseen kotipitäjäänsä. Neljänä kesänä — 1939—42 — neljät, viidet kerrat tuli kierrellyksi Kurikan sekä rintakyliä että tarvaimaita peränevoja myöten, ja keräilijätoverina oli, kuten ennenkin, vaimoni, Jenny Paulaharju.

Näiden matkojen tuloksena on suuri osa seuraavien kirjoitusten asioita. Puhuttelimme toista sataa henkilöä, enimmäkseen mummia ja paappoja, vähän muitakin raavahia ja ikäihmisiä, ja he kertoivat, kuka mitäkin edesmenneiltä perittyä tietämystä — paperit täyttyivät.

Mutta huomattava osa kirjan tietoa pohjautuu kolmen-, neljäkymmenen vuoden takaisiin merkintöihin. Vuosisatain vaihteessa ja

tämän vuosisadan ensi- ja toisellakymmenellä jouduin kirjoittelemaan kotikyläni vanhoilta ja nuoriltakin kaikenlaista kansantietoutta. Näihin muistiinpanoihin perustuvat enimmäkseen kirjan loitsut, taiat ja parannustavat sekä noita-, kummitus- ja haltijatarinat — kaikki vanhojen omaa oppimaa, kokemaa, kuulemaa ja näkemää. Näiltä ajoilta ovat myös kirjan sananlaskut, arvoitukset ja kansanlaulut, samoin monet pyhäpäivän viettoon liittyvät asiat.

Paljon sisältyy kirjaan myös omaa muistitietoa, itse nähtyä, koettua ja kuultua larvamaitten ja rintakylmienkin elämää — keväiset halonhakuut, kesäiset silakkareisut, Kainaaston heinänteot, aina markkinamatkoja, kinkereitä ja kirkkomatkoja myöten. Ja pieni Kampinkylä, kärrymiesten kylä Karhuvuoren juurella eli silloin parhainta aikaansa — isät, serkut ja setämiehet, sepät, nikkarit ja maalarit ahersivat väliin yötä päivää. Nähty kaikki ja oltu samassa matkassa.

Näistä ajoista on paljon muuttunut sekä rinta että larva. Toinen polvi on jo parhaassa elossaan, kolmas, neljäskin nousemassa — vanha on vaipunut hautaan jo aikoja sitten, toinen vanha vaipumassa.

Mutta ystävinä ja vanhoina tuttuina kylänkävijät otettiin vastaan. Ala-Jyrän ylähätuovassa oli meillä aina valmiina hyvä asunto, kylän mummat ja paapat olivat valmiina muistelemaan tietojansa. Kisko-paappa kertoili monet kerrat, Perälän 85-vuotiaan Hermannin kanssa käytiin Kristiinan matkat aitan portahilla istuen, ja vanha pieni 91-vuotias Hirsimäen Maija haasteli kesällä 1940 viimeiset tietonsa vuoteella leväten — molemmiin puolin ymmärrettiin, vaikk'ei mitään sanottu, että nyt on tämän maailman asiat puhuttu, mitä on puhuttu. . .

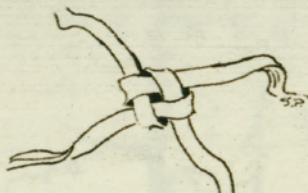
Kirkon juurella Hirsimäen mumma seuraavana kesänä jo lepäsi, ja siellä lepäävät monet muutkin kertojavanhukset. Kiitollisina heitä muistamme ja siunaamme. Yhdessä on kirjaa rakennettu — osanne olette antaneet tekin, nurmen alla nukkujat.

Kiitokset saamme lausua myös monelle muulle, jotka ystävällisesti ovat keräystyötämme avustaneet, Ison-pappilan rovastista, Yrjö Alasesta alkaen — kirkonarkisto oli meille aina avoinna. Samoin saamme kiittää kirkkoherra Sakari Sarparantaa — monet henkilötiedot hän on etsiskellyt kirkonkirjoista — sekä opettaja J. E. Ujaista, joka myös on paljon avustanut työtämme. On vielä mainittava Eeli Oja-Kurikka, serkunpoika, taitavana valokuvaaja-apulaisena.

Lukujen otsakirjoitukset ja alkukirjaimet on jäljennelty vanhojen hautaristien sekä vanhan kirkon alttaritaulun kirjoituksista. Lukujen alkuun sovitettujen sananlaskujen ja säkeitten kirjoituksessa on seurattu Salomon Saarpäri-vainajan omistaman, käsin kirjoitetun, toista sataa vuotta vanhan »Brobfetissa Sjöbyllaen» ennustuskirjan kirjaimistoa.

Oulussa, toukokuussa 1943.

Samuli Paulaharju.

Vanhoilla koto kylillä

Syristen ja kiljuen juna ajaa kautta Kurikan, pysähtyy asemalle puhaltamaan ja kilistellen kuin kiukkuinen oris lähtee taas laukkaamaan. Maa tärähtelee Pöhlölämäkeä myöten, kun rautaiset kaviot takovat rukihista rintavainiota, kautta monien sukupolvien möyrityä.

Väen täyttämät autot törähtelevät, tuhahduttavat tunkkaisen höyryn ja lähtevät puskuttamaan, kuka kohti Kauhajokea, kuka Jalasjärveä, ken taas alaskäsin Ilmajoelle. Ja pikku autot kirnuavat kiiliäisinä sinne ja tänne.

Tehtaitten pyörät hyrräävät, höyrymyllyt ja sähkömyllyt jyrisivät, ja sahat kirskuen purevat puuta. Kahdet, kolmet pankit laske-

vat ja liikuttelevat seteleitä, monet porvarit laskevat ja liikuttelevat rahaa ja tavaraa. On kauppapuoteja, vielä kirjakaupat ja kukka-kaupat, atteekit ja rohtokaupat, on koulutalot, seuratalot ja seurakuntatalot sekä kaikenlaiset tuvat ja talot — Isot-pappilat ja Pikku-pappilatkin.

Kurikan kirkonkylä on suurkylä — ihmisenpesiä nurkka nurkassa kuin koperoita vaapsahaispesässä. Kylässä on suuri kansanpaljous, ja kaikilla on kiirus. Ollaan, tullaan ja mennään.

Vain komea kivinen kirkko seisoo jokitörmällä laitapuolella ja totisena kohottaa tervatun kupukattonsa korkealle, pyhän ristinsä vielä korkeammalle. Risti katselee matalan maan aherrusta taivaan sinestä — sanoo:

»Nostakaa silmänne joskus tännekin! Vai eikö ole aikaa?»

Vanha temppleri muistelee mennyttä aikaa — suurta hiljaisuutta ja rauhan tyventä, jolloin sen vierillä oli vain harmaita matalia kirkkotalleja, pieni punainen kirkkotupa, talvihauta ja lainajyvästö sekä tuonnempana, *Kirkonojentehen* takana, haalistunut punainen pappila, ynnä toisaalla vanhan Mampsällin asumus, kaksi Ala-Jyrää ja ikivanha Keski-Jyrä, vielä jokin pahainen kauppapuoti.

Eikä sitten koko vainion mitalta ollut mitään.

Sitä muistelee vanha vaeltajakin, muistelee kuin muinaista päiväpaisteista kesää, joka on ollut ja mennyt jo kauan kauan sitten.

Muistelee ja kohta pakenee pois koko vaapsahaaspesästä.

Etsimään »mennyttä kesää».

— — —

Näinpä ajelet taas vanhoja tuttuja teitä.

Jumalan kirkas päivä katselee kevätkesän taivaalta yhtä korjasti kuin ennenkin, ja taivas on yhtä korkea ja sininen kuin entisinä suurina päivinä — jo kauan sitten.

Maan tuores multa höyryää ja tuoksuu, metsä tuoksuu, ja levevä lehti huokuu kuin mettumaarin saunavihta. Kultahelpaiset keltakukat vilkuttavat iloisina tien pyörtänöltä, ja kesän ensimmäiset kissinkäpävät ojentelevat pieniä vaaleanpunaisia pumpuloitaan. Aivan kuin ennen muinoin ne kurottelevat pehmeitä tassujaan:

»Miu mau, täälä me ollahan!»

Taivas ja maa ja metsä, pellot ja luhdat ja luhdanaidat — kaikki katsovat kuin vanhat hyvät tuttavat, katsovat ja hymähtävät:

»Jokos tulit — tuhlaajapoika?»

Västaräkki, vähälintu, piipertää pitkin aidanselkää, pysähtyy pyrs-
töään keikuttaen ja päättään kallistellen. Sen pienet silmät vilkah-
tavat:

»Tairat olla vähä niinkun tämän mettäperän väkiä — vai? Olet
niin mettäkyläasen näköönen — vai?»

Harakka, pitkähäntä, tanssaa tasapökkää pitkin metsätien pyör-
tänötä, jo lennähtää aidanseipäeseen katsomaan outoa kulkijaa.
Katsoo tarkkaan oikealla silmällä, katsoo vielä vasemmalla, jo rä-
vähää suu auki korvia myöten, ja lintu säkättää:

»Ka-ka-ka... jopas olet vanhennut, äijä riepu... kä-kä-kä!»

Jo vain! Mutta sinä, ikuinen kaikennaurationa, olet sama harakka
kuin ennenkin. Ei ole pitkä peräpuntarisikaan ei venynyt eikä
vanunut. Naurat hyvälle ja naurat pahalle — naurettavalta näyttäne
tämä maailma, kun sitä katselee seipähännenästä.

Vanhoja tuttuja on pitkin tietä ja tienviertä. Tämähän on *Kytö-
rauska*, tämä on *Kivineva*, tämä *Arkkurämäkkä*, ja ja, tuossahan
on *Isookivi*.

Tunnethan toki ja muistat *Palomäen* mustan metsän harmaan
köyryn, Isoonkiven. Näytpä sinäkin, vanha harmaaselkä, muis-
tavan, kuinka ennen monet kerrat piti kapaista hartioillesi. Etkä
pahastunut, vaikka siinä kahinassa turmeltui hyvä sammalturkkisi.
Näithän toki ja ymmärsit ankarat asiat — ylpiä lehmä asteli ohitse
ja oli kiukkuisennäköinen, vaikk'ei, ruokales, ollut näkevinäänkään.

Kiitoksia vain, metsän vanha harmaa! Ystävä olit, samoja metsä-
läisiä oltiin — ja ollaan.

Mutta kun Palomäen metsässä kummitteleva *Mekkoopoika* val-
koisena vilkahteli männikössä, ei ollut turvaa ei isoista eikä pienistä
kivistä. Silloin täytyi laukata henkeä haukkoen yhtä soittoa rinnalle
asti, ja parasta oli palata takaisin *Pappilantietä*.

Tuttu sekin, metsäkyläläisten polkema metsätie. Vanhat muistot
vaeltavat sitä, ajelevat mutka mutkalta ja pysähtyvät katsomaan
latteaa *Sorkkakiviä*. Siellä se on vieläkin, ja sen lappeassa yhä
samat merkilliset koperot: lehmän sorkanjälki ja lapsen jalanjälki
kovassa kalliossa. Toki olet kuullut, että ne on silloin polkaistuu,
kun kivet ovat olleet pehmoisia. Siitä on jo pitkä, pitkä aika, ainakin
sata vuotta, vaikka montakin sataa.

Kyllä muistat *Isoonnevan* Palomäen takana. Suuri neva, suuri,
suuri neva, lakea luhtamaa, ainakin kaksi vanhaa virstaa kunnakin.

Isoonevan aukeaa. Taustalla, vasemmalla, siintävät Karhuvuoret.

Ja tuolta takaa, metsän ylitse, jo siintävät komeat *Karhuvuoret* vuoret kaikkein kaunehimmat, kohta yhtä suuret ja ylpeät kuin parhaat lapintunturit.

Mutta voi kumminkin, vanha rakas Isooneva!

Sadat kerrat olet sitä mennessä tullen laukkonut, pahimmassa pyryssäkin niska kryhässä ja pää väärässä mennä tohmertanut vasten jumalanilmaa ja taas sateessa rähjäntynyt. Olet väliin kuokkinut, väliin kyntänyt siellä pyhää kontoasi, väliin kaivanut ojaia kaksin kolmin lapiopistoin. Ja sitten olet leikannut kauraa, pitkää ja rytevää kuin paras ruis, taikka selkä märkänä niittää huitonut pystyä hiirenhäntää ja hyvälle hajahtavaa imiästä.

Oma neva olit, omat olivat kontoiset sarkasi — pieni kaistale tuoksuva kotiturvetta. Miehen hikipisarot ruokkivat väkevää kontoasi yhtä paljon kuin taivaallinen sade. Otit mieheltä voiman ja väen — kukkuraisin viljatynnyrein ne maksoit.

On taaskin paras kesäinen poutapäivä, aivan kuin ennen muinoin. Jumalanilma väräjä ja värvyttää, koko neva hymyilee. *Tuulenkoinaaja*, vanha tuttu, tuolla keijailee ilmassa, ja *vitkanpöhöttäjäänen* veisaa vanhaa neva virttänsä. Ilma värvyttää, virsi värvyttää

ja samaa värvytystä pitää tumma tuulenlintu — nevakumajainen.

Mutta sielusi aivan ilahtuu, kun yht'äkkiä koko neva helähtää valtavaan riemuun. Kaikkein kerkeimmasta taivaansinestä vuodattelee pieni *kivenlieru* ihanaa kesävirttänsä, on kuin itse taivas valuttaisi suurelle nevamaalle yltäkyläisen riemunsa runsautta. Yht'äkkiä riemuvirsi loppuu, ja laulaja tulla suhahtaa alas, pyörähtää pikku kaarron ja istahtaa kytöpellon aidalle hengähtämään — vain pikkuruinen ruskeanharmaa höyhentukko. Lahokylkinen aidas suuren laulajan istuimena! Kydönaitahan oli ennenkin ensimmäinen lepopaikkasi, kun palasit ylhäisiltä laulumatkoiltasi. Etkä kiitosta pyytänyt, lauloit oman sydämesi kyllyyttä ja Isoonnevan kesäistä ihanuutta. Sitä sopi laulaa silloin, sitä kannattaa laulaa vieläkin. Oma on nevasi.

Kaikki kuuntelevat kesävirttäsi ja ilahtuvat — aivan tietämättään.

Tuolla Isoonnevan laidassa, *Perkiön* heinikossa, yhä vain kimaltelee lähteen kirkas silmä. Yhtä kauniina se katseli jo kuusikymmentä vuotta sitten. Pitkinä kesäpäivinä janoinen paimenpoika polvistui monet kerrat sen rantaruohikkoon — sydän kaipasi maan elävää vettä. Ja ruohikon silmästä katseli pieni kappale sinistä taivasta.

Perkiön lähteen kirkas silmä.

Tutkit taaskin tuttua kirkassilmääsi. Muinaisina päivinä sieltä joka kerta kurkisteli pörrötukkainen paimenpoika, katsellen hailein silmin kuin korkeilta taivaanovilta.

Nyt sieltä katsella killistelee harmaa metsäperäläinen . . .

Lähdet astelemaan.

Kuljet kautta pienen metsäkylän, kiertelet karjanpolkua kautta metsän ja nevan ja lahonneen karjansillan — jo kaahaiset *Isoon-Karhuvuoren* kaikkein jyrkimmän ja korkeimman louhikon harjalle.

Niinkuin et tietäisi, minkä koko metsäperä, mistä kiipeillään kaikkein korkeimmalle: pystyä kivikkoa, sileäksi kahnattua kalliota, vuorenkoloa, ja lopuksi pieni pyörähdys ahtaan kujan kautta — ylhäällä olet.

Ja siellä harmaan *Isoon-Karhun* hartioilla, kivennoukalla, petäjäntyvellä, istut taas marjapoikana kuin vuorilinnassa ja koko metsän isäntänä — allasi tuhannet männynlarvat, ylläsi tuhannet männynlarvat, ja sinä, pieni resupelli, siinä välillä, vieressäsi tuohiroves puolillaan punaisia puolamia, paljaat jalkasi verinaarmuissa, housunpultut riekaleina.

Mutta täällä olet ylimmäisillä istuimilla, tuttuinasi punakylkiset petäjät, tupsularvat, ja harmaat hongat, vuoren vanhimmat, jotka natisevat jumalantuulissa ja päiväpaisteessa nauravat partaisin naamoin. Ja punalakkinen *palokärki* — mitäpä pelkäisit resupelliä, vaikka *Kampin Matti* kapistikin hänet naurismaastaan? Kapsahdat lähelle komohonkaan, kohta ulottuville, isket noukkasi sen kylkeen, nostat päätäsi ja puhallat huikean huudon. Itkunääni kajahtaa kautta korven, kajahtaa toinenkin. Kalliot vastaavat kaikuna.

Ja taas pärisee hongankylki.

Lujassa on leipäsi, punapäinen puunhakkaaja. Älä muuta kuin itkien iske noukkaasi kovaan keloon. Sellaista on metsäperäläisen elämä. On puuta nikarrellut toinenkin poiká, ainakin hakorenkun ääressä ja saunapinolla. Samoja hongankolistajia ollaan. Kuka pani toisen *Karhuvuoreen* koputtelemaan komohonkaa, toisen saunapinolle tilsaamaan kirveskalsulla?

Etpä vain liene sinäkään itse valinnut virkaasi, et hankkinut kaksia peukaloita jalkoihisi, etkä silmiesi väliin terävää kirvestä.

Mutta eipä itketä. Tule ja katso, kuinka korkealta täältä katsellaan, yli pisimpien männynlarvojen. Siintävät vain metsät ja rintamaat ja parahat pelлот tuolta kaukaa, alhaalta ja matalalta. Ei täältä

Isoolta-Karhuvuorelta kohti koillisia ilmoja. Valok. 1908.

katsellakaan seipähännestä, katsellaan kuin korkeimmasta kirkon-tornista. Herran temppelikin on tuolla kovin kaukana metsän takana, tuskin risti näkyy.

Mutta täällä on meillä metsän temppeli, käsittä rakennettu pyhä korkeus, jossa pohjatuuli soittaa urkuja honkien larvoissa, sinä, mustalintu, luikkaat lukkarina, ja vuoren juurelta kantautuu pih-lajien ja tuomien tuoksu pyhänä uhrisauhuna. Täällä koko luonto ja luomakunta pitävät suurta saarnaa — taivas ja maa ja maan-ruohot, metsä ja metsänpuut puhuvat, linnut messuavat, orava tirskahtelee, pieni vihalaanenin piipertää polkujaan saarnaten ahkeruutta ja työniloa. Sarviaan keikutellen hän viedä retuuttaa harti-
oillaan pitkää hakoneulaa — suuri kalleus sekin, monen hikipisaran arvoinen.

Ja tuossa alhaalla, vuoren juurella, ahertaa metsäkylä — raahaten kukin omaa hakoneulaansa. Kampin muori Näätäkorvessa kantaa riussuttua lehtikervoja itse rakentamaansa latoröttelöön, Luoman Matti korventelee Aitanevaa, ja Karhulan Jolli hallan kanssa kamp-

paillen repii kylmää rämäkkää, Hautalaanen häärii kyntöpellolla, Vähänvuoren Matti on ojamiehenä, ja Heikin Santeri roikastaa Luhtanevalla, että kaikuu kautta kylän.

Siellä he kaikki raatavat — on monta suuta ottamassa, ja kaikki huutavat kuin kaarneenpojat.

Mikäs on raataessa? Väkeviin hoitoihin on pieni metsäkylä laitettu. Vähä-Karhu katselee aivan aidan tauksilta, ja Isoo-Karhu on lujana takavarana.

Metsä vartioitsee omaa kyläänsä ja pitää siitä hyvää huolta. Se antaa komohonkaa hakkaavalle punalakille hänen einespalansa, samoin kuin männyn tyvellä istuvalle paljasjalkaiselle resupellille.

Sillä he ovat kuin samaa metsää, samaa suurta Jumalan luomakuntaa.

Kurikan
rintakyliltä

Pitkin rintakylää

*Oikias ollahan,
Koskia Koveräätti näkyy.*

Sooneva on suuri lakea, mutta kun joudut Kurikan rintamaille, näet aukean, jolla ei, jos katsot pitkin alavirtaa, toista laitaa näytä olevankaan. Taivaansini ja maansini vain jossakin kaukana käyvät käsityksin, ja metsän kaitainen siniviiva värähtelee välillä.

On edessäsi ylpeä aukea, joka alkaa jossakin Kauhajoen perillä ja ajaa peninkulmittain miltei yhtämittäisenä kautta Kurikan, läpi Ilmajoen, sivuaa Seinäjokeakin ja sitten yhä leveämpänä työntyy halki Ylistaron ja kahden Kyrön ruotsalaisiin merimaihin. Pitkän pitkä, pian parikymmen-peninkulmainen *Kyrönjoki*, joka on läh-

töisin Kauhajoen metsäperiltä, ajelee kautta aukean maan. J o k i se vain on Kurikassa, ja jokainen tietää ilmankin, että se on m e i r ä n j o k i, *Kurikanjoki*, johon muilla ei ole näillä vainioilla mitään sanomista. Tulkkoon vain Kauhajoelta, menköön vain Ilmajoelle ja Kyrönmaille, omana jokena se kumminkin kulkee Kurikassa.

Ja suuri joki hoitaa virkansa, vyöryilee hiljalleen pitkin lakeutta ja toisinaan taas kohisee koskena korkeitten nyrkkien törmien välissä. Maassa maan tavalla. Vanhojen väätyrien vainioilla tasamaitten hiljainen vaeltaja joutuu helposti samaan henkeen. Se paiskelehtii kivikoissa pauhaten ja ärjähdellen. Rannan raataja kuulee sen möyryävän, että samoja väkipäitä ollaan. Kaivetaan hartiavoimin ja huutamatta suurta ja väkevää maakamaraa, mutta kun kova kohta sattuu eteen, pusketaan sen kimppuun, että paikat ryskyvät.

Näin tekee joki, näin tekee jokirannan raataja.

Süitäpä onkin joen rantatöyriillä kahta puolta leveät rukihiset vai niot, vainioitten keskellä suuret kylät ja talot. Koko lakeuden mitalta.

Ken haluaa nähdä, lähteköön katsomaan — ei ole kieltoa.

Lähdet taivaltamaan vaikka Kauhajoelta päin jokivartta myötävirtaan vanhaa tuttua tietä, vasemman rannan valtatieä, joka tulee, mistä asti tulleeakaan, etelästä poikki *Pohjan-* ja *Hämehenkankahien* ja kautta suuren Kauhajoen. Tätä ikivanhaa kruununsarkaa ovat entisinä aikoina kuninkaatkkin ja suuret sotaherrat sekä kokonaiset sotajoukot vaeltaneet — jopa sitten perässä itse kurikkalaiset.

Kylläs muistat — samaa kuningasten ja sotaherrojen suursarkaa ajaa pärrästettiin niinkuin paremmatkin hyväkkäät. Sama, ajettiinko heinäkuormalla, tervakuormalla taikka silakkakuormalla. Oma tuttu tie, oma joki tietä ohjaamassa ja tien ohessa tuttavat talot.

Taipalus, vanha tuttu, on siinä heti vastassa rajavahtina ja suuren *Mietaankylän* ensimmäisenä. Notkahdat poikki *Lohiluoman* — viressä joki *Lohikoskena* veisaa ikuista elämän virttä ja täysin voimin puhaltuu kautta *Lohen myllyn*. Sieltä kuuluu toinen elämänvirsi: koski jauhaa töyriensä tuottamaa jumalanviljaa rantojensa raivaajille.

On tuttua taloa tien kahta puolta, *Lohiluomaa*, *Lohikoskea*, *Virka-viitaa*, oikein kyläksi, ja joen takarannalta katsovat *Koivulat*, *Krekoolat*, *Korkiaviita* ja *Matalamäki*. Ikkunat iloisesti tervehtien välkähtelevät päiväpaisteessa, aina metsänvieriä myöten.

Samoin kuin tälläkin rannalla.

Rinta-Lohikosken talo.

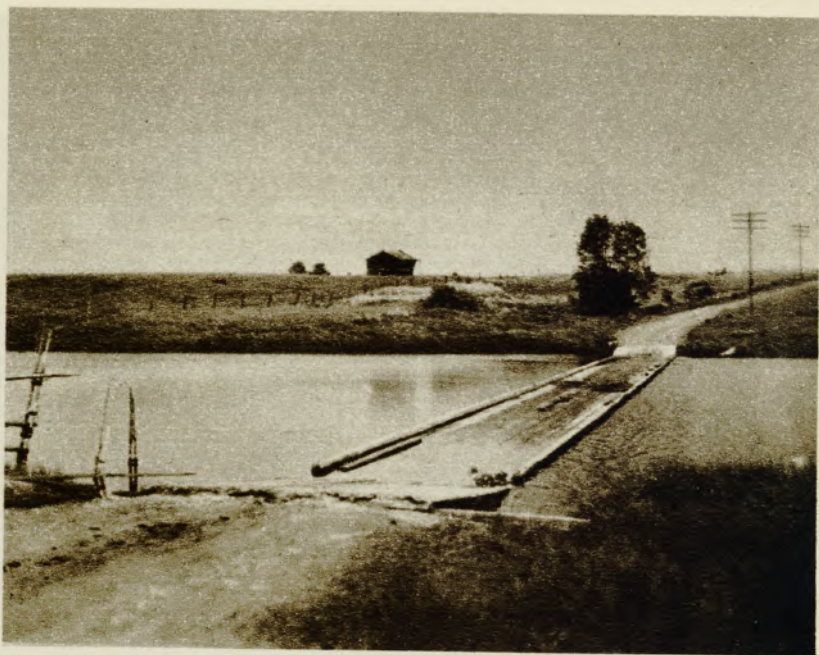
Tuolta metsän reunasta, omalta mäeltään *Torkkoolat* viittoilevat toistensa ylitse niinkuin ennenkin. Täällä ollaan! Kyllä muistetaan, muistetaan vielä Torkkoon kuulu puumerkkikin:

»Mies seisoo käret leviällä,
toinen polovi ylähällä koukus.»

Miehen merkki, jopa kuin itse Torkkoo-paappa.

Etpä liene unohtanut, että juuri Torkkoolain vieriltä pitää *Koukkarien* kurotella kaksin savuun. Ja sitten on kohta *Kreinmäen* pitkä *aharet*, jota ennen Liisan Sampan kanssa Kasköö-kuormalla ajaa klenuutettihin alaha, että edesmenneet silakat hyvillään hyppelivät syrpskopassa kärryjen perällä, ja matokärpäaset hyrräsivät parvena hännillä. Samppojen päässä taisi olla vähän kaupunginhöyryä taikka unentoheroa, ja aisojen välissä hyssytteli hyvänpuolohoinen luontokappale. Siinä rytä-

Torkkoolan
puumerkki.

Laulajan lauttasilta.

kässä sivuutettiin *Hakunit* — vilahti vain. Ei edes muistettu mennä

»Hakunista lapaluulla lihaa vaihtohon»,

niinkuin ennen vanhaan oli tehty. Emäkirkon hyväkäskin Kainaastolle koluutellessaan oli juossut, lapaluu kourassa, ovelta äylälöhön, mutta Hakunin emäntä oli vastannut:

»Kyllä Hakunis lihaa piisaa. Mutta voi aina kumminkin teitä Emäkirkon komeeta köyhiä, kun jo menomatka'll' on eväslihat luina.»

Siinä vilahtivat takarannan *Laulajatki*, joita on koko kuoro. Ne ovat töyrällään kuin ennenkin, ja yhä ne vain ajaa notkuttelevat vetistä *lauttasiltaa* joen ylitse valtatielle. Mutta Krekoolat ovat jo hävittäneet vanhan *hakkulasillan*, jonka he aina joka kesäksi rötistivät Koukkarin kohtaan — Koivulan kohdassa on vieläkin, *kapulasillaksi* sanovat.

Joutuu jo *Kyttäluoman* mutka ja notkahdus, jossa aina heinäkuormaa mukavasti heilahdutti. Ja luoman rantamalla on *Kyttälä*. Jo saapuvat kolmet *Kakkorit*, ja joki kohajaa tuonnempana monisaa-

Koivulan kapulasilta.

risena *Kakkorinkoskena*. Lienet toki kuullut, että saarien välissä oli ennen muinoin uiskennellut isoja kirjavia lintuja, joita oli sanottu *kakkoriiksi*. Ainakin olet kuullut, kuinka heistä hypeltiin ja laulettiin:

»Kakkori, kikkori, kirijava lintu,
viirellä kuurella äänellä vinkuu.»

Tiedä, vaikka *Kakkorinkosken* vanha *vooromyllyki* olisi jauhaessaan sitä kitkuttanut. Taisivat samaa natista myös *sutikat*, joita myöten *Kakkorin* kohdasta kuljettiin joen ylitse.

Aina vain riittää *Mietaankylän* aukeaa ja taloja. Tulee *Piirtoolaa*, *Tassia*, *Mietoja*, ja *Mietaan mylly*, varsin *Sinaatiksi* koroteltu, jyrästä joesa, jauhaa ja sahaa. Kaukaa takarannalta katsoo monta *Sänttiä*, komea *Hoveräätti-Säntti* parhaana, sekä *Lukkari-Säntti*, jonka selväkurkkuinen isäntä usein luikkasi lukkarina lehterin rinnasta, ja kirkonpenkeissä päät pyörähtivät katsomaan:

»Sänttikös sielä taas? Mihinäs meirän lukkari nyt on?»

Ajat yli *Paloluoman*, vilkaiset vasemmalle ja vavahdat. Tuossahan juuri, luoman rannalla, on entisinä aikoina ollut kamala paikka — pää pois, että nakshti! *Pööveli*, julmettu, oli *mestausplassis* leveäteräisellä piilulla sukaissut pahantekijän kaulan poikki. Veri vain oli tirskahtanut, ja pää pyörähtänyt luoman rantaan.

Mutta tienkävijä pitää päänsä, pyörähtää matkaan ja on kohta *Jyllintaipalehella*. Muistat hyvin mustan metsän, jossa *möykähäiset* öisin peloittelivat yksinäisiä kulkijoita. Mutta silti vain on taipaleen tietä valettu, on kulkenut kerran itse kuningas ja käy-lähtänyt suuren kiven takana.¹

Tuossa onkin, metsän laidassa, tien vieressä, yhä sama kivi, harmaa kallionjärkele, ruma kuin möykähäinen. Sanotaan, että sen juurella on syvä krono, johon on kätkeyty *aarnehia* — ilmitulessa ne joskus palaa värvyttävät.

¹ »Sacelli Curickensis eller Curicka Kyrko Historia» Kurikan kirkonarkistossa kertoo: »V. 1752 heinäk. 18 p:nä H. M. Kuningas Aadolf Fredrik tullen Turusta matkusti tämän seurakunnan kautta Vaasaan.»

Mettä-Kakkorin entinen asuinrakennus — jo hävitetty. Valok. 1908.

Jyllintaipaleen Kusikivi.

Kiveä nimitellään *Kusikiveksi*.

Jyllintaipaleen kapea metsännoukka hypähtää yli tien ja menee rantaan asti. Metsä, joelta kauas karkoitettu, tahtoo joskus hiipiä tervehtimään vanhaa tuttuansa. Yksissä ennen elettiin, vierä vierin, joki juosta ujutteli, kohisi ja lorisi, metsä vartioitsi rantoja, humisi ja suhisi.

Ja metsännoukka seisoo joen töyrällä, katsoo ja äänetönnä kuuntelee suuren *Harjakosken* valkoista kohinaa. Jo se itsekin hiljaa kohahtaa vastaan ja yhtyy samaan soittoon. Tuttu virsi, ikuinen erämaan virsi. Yhdessä maanvanhimmat, koski ja metsä, muistelevat menneitä, väliin hiljaa kuiskaillen ja suhahdellen, väliin taas innostuen suureen yhteiskohuun.

Maanaukea kuuntelee virttä ja pysähtyy — ja väistyy. Se lennähtää *Mallun* kohdalta korkean kuusikkovierteen ja *Harjakosken* ylitse joen takarannalle, *Lusan* puolelle. Siellä on komea töyräkylä vainioitten keskellä, isot lakeat ympärillä, hyvä rukihinen kylä, vaikk'ei sieltä entiseen aikaan kuulunut muuta kuin

»Ho-hoi ja kirvehen hijominen.»

Kuului sieltä päin sitten jo muutakin. Kovetusta *Jyllinkoskesta*, joka möyrysi syvässä kuopanteessa *Lusansaaren* vierillä, kuului kahden myllyn jyryytes, *Jyllinmyllyn* ja *Hoveräätin*, ja ylempänä Harjakoskessa kolkutteli kolmas jauhomestari.

Vanhat lusalaiset eivät tarvinneet sutikoita eikä muita rötistöksiä, kahlasivat vain takarannaltaan ja kahlauttivat juhtansakin matalasta kohdasta yli joenmutkan *Kiskonniemen* kaulaan, vetivät *keisilarosta* kärryt hevosen perään ja lähtivät ajaa koluuttelemaan.

Jyllin möykähäistaipaleesta ja aarnekiven kuuluvilta alkaa maanaukea, jolla ei pian loppua ole. Saat mennä poukottaa vanhaa kuningasten tietä halki vainioitten notkotellen ja mutkitellen kautta kumpujen ja ojantehien. Tuttua, monikertaisesti tuttua maanpaikkaa. Kirkkokin sieltä kumottaa, ja tapuli nostaa torniaan. On kuin edesmenneet vanhemmat sekä vanhat saarnamiehet, liperikaulat, ka-loppipäät, sieltä viittoisivat.

Ja talot ovat yhä tutumpia. Rintamaita käydessäsi olet nähnyt ne varsin ennenkin, *Kiskolat*, *Jyllilät* ja monet *Jyrät*. Ei ole vieras *Kankahan kaupunkikaan*, eikä *Jyränvieru*, merkillinen maantien-

Kiskonniemi, joen takarannalla Lusankylä. Valok 1908.

kaarto, josta parisataa vuotta takaperin oli jyrkkä törmä mäntyineen kaikkineen lasketellut jokeen.

Kirkko vain seisoo ja valvoo suurta lakeuttansa, katsoo yli metsienkin. Ja aivan ääressä on vanha pappila, joki ja kivinen *Kirkonsilta* sekä takarannalla töyrän täysi *Kurikoota*. Ne katselevat sieltä toistensa korvalta ja takaa, ylitsekin kurkistelevat. Siellä on *Rinta-Kurikkaa* ja *Larva-Kurikkaa*, *Oja-*, *Mäki-*, *Yli-* ja *Ala-* ja vielä muuta Kurikkaa, niin että niitä on monta kirkonpenkillistä. Ja he ahertavat keskellä parasta pitäjää, ympärillä pienen *Kurikanlaharen*, takana kivisen *Kirkonsillan*.

Ilmankos Emäkirkon entinen metsäperä, vanhojen väätyrien kotoperä, on pantu Kurikaksi, vaikka se alkuaan ristittiin *Kylmän-Jyrän* kappeliksi.

Taas muutamia ruisvainioita — *Reinikat* jäivät *Kukkaasojan* rantamille, sitten kolme, neljä notkahdusta ja nousua entisten nuijamiesten tappelukentällä — olet mainittavalla *Paavoolanmäellä*. On taloja puolin ja toisin, *Paavoolooksi* sanotaan. Hyvin muistat, mutta osannetko vastata, kun vanha Reinikan Juha tieteele:

»Tieräkkös, poika, mihinä on maailman keskipaikka?»

Vasta tiedät, kun Juha julistaa:

»S'oon Paavoolanmäellä — mene mittaamahan, jons' et usko.»

Voit mennä mittomaan, jos vielä haluat, kun saat kuulla, että ainakin Vaasaan ja Kristiinaan on mäeltä sama matka, kahdeksan *vanhaa perinkuulemaa*. Vaasa ja Kristiina olivat entisten kurikka-laisten maailman rajoina.

Sopii katsella maailman keskimailta maailmaa, vastarannan talojakin ja kyliä. Hyvin näkyvät — *Saaret*, *Lipastit* ja *Nisulat*, *Piillinkiki* ennen monine päätyineen, *Tuiskulat* ja *Hoiskalat* sekä Kurikan viimeiset alapäälläiset, *Nikkoolat*, joiden takaa katselee kuulu *Santavuori*. Sutikoita pitkin ennen kuljettiin joen ylitse Levulasta Ala-Lipastin akkunan ala, ja vähän alemmaa ajettiin Tuiskulaan lauttasiltaa.

Kalavehen puoleksi länsirannan pojat haukkuivat joen takarantaa ja huutaa kilottivat joen ylitse vastarannan väätyreille:

»Kalavehen vasikat, Kalavehen vasikat hypätä kanhoostaa häntä pystys ja huutaa airanraosta, jotta kirnupuumääää!»

»Hoo, mitä te, sen päivälokkoset, sieltä hölötättä?» karjuttiin vastaan.

Larva-Hoiskan tuparadin pihanpuoli.

Samoja mölkähäisiä kaikin oltiin, saman aukean perillisiä. Kun tultiin isoiksi isänniksi, niiteltiin rantaluhtia korvan, kummatkin puolellaan, eikä enää joen ylitse älvistelyä.

Kurikan aukeaa on vielä aika matka maailman keskipaikan takana. On *Plosilaa* ja *Levulaa* suurine vainioineen, on iso *Orhaasen* mäki-köyry monine savuineen, ja *Antilanmäellä* on *Antilaan* talorykelmä. Vanhat äijät ennen soittelivat ja lauloivat:

»Menkäämme Antilaan pelaamaan,
siellä me hyvää syörä saamm'...»

Mutta kun olet huono pelaamaan, et kehtaa mennä, vaikka kuinka hyvää saisit, ajat vain kiireesti ohitse, painut notkoon, nouset ylös — siinä *Äijälät* ja *Hirvelät* ja taas *Panttilat*. Taloja on kahden puolen tietä, aivan akkunain alitse saat lasketella. Ja vielä viimeiseksi, *Nenättömänluoman* rannalla on koko joukko *Koivistoja* — *Isooksikyläksi* ennen sanottiin. Kylä oli jo silloinkin iso, taloja kuin taloja, aikatalojakin, ja miestä sitä mukaa.

Nenättömänluoman Isoohinkylähän Kurikka loppuu ja komeasti loppuukin — ei tarvitse hävetä.

Sitten tulee pitkä vainio, vainiolla tien vieressä on paalu, *pitäjehen raja*, ja vainion takana *Jouppila*, joka jo on Ilmajoen kylä.

Jokikin juoksee Ilmajokena, ja kohta *Pukarankoskessa* heittelee kovia kuuperiskeikkoja.

Pyörähdät pitäjehen rajalta takaisin omalle kirkollesi ja muistelet vanhojen lailla Kurikan *Alaasenpään* taloja Koivistosta Jyrälle asti luetellen talonnimien lopputavuja:

»-visto, -tila,
-velä, -jälä, -tila,
-haanen, -vula,
-sila, -voola,
-nikka, -pila, -rä.»

Koivistoon ja Nikkoolaan päättyvät Kurikan rintakylät. Mutta on isoja rintakylä vielä toisaallakin.

Ajat Kirkonsiltaa yli joen, nouset Kurikkain kylätöyrälle, ajat poikki parivirstaisen metsämaan, *Ikarintaipalehen*, jo taas levittäytyy eteesi suuri lakeus — peninkulma pituutta, pian peninkulma leveyttäkin. Tämä on Luovankylän aukea. Ikarintaipaleesta se alkaa, suureen *Lapionevahan*, Jalasjärven rajoille, loppuu, *Meskaasvuori*, *Kaihluvuori* ja *Niieskallio* sinertävät sen laitamilla, *Loukajanvuoriki* komottaa jylhänä ja harmaana.

Jo siellä aukean keskimailta vilkahtaa tien vierestä, oikealta, leveä joki, ohjailien kulkua. *Jalasjoeksi* sitä mainitaan kirjoissa ja karttoissa, Jalasjärven perämetsistä se on kotoisin, mutta *Luovanjokena* se ajellee täällä kuin parihin naapuri ja kylänmies. Jokainen tietää sen vaelluksen ja tavat — ikuinen matkamies, aina tulossa ja menossa. Hiljalleen se vyöryilee kautta aukean, kohahtaen joskus koskena ja käyttäen vanhan myllärin kanssa jauhoja kylänmiehille. Kohta se käännähtää halkomaan ison *Myllykylän* vainioita, jo lähtee mutkittelemaan metsiä ja metsänlaitoja, pauhaa parivirstaisena *Pitkänäköskena*, kierrellen Lusankylän laitoja sekä Hunnakon äijän pyörtänoitä, kunnes viimein korkeitten törmien katsomana yhtyy Kurikanjokeen Kankahankylän yläpuolella, *Jokienhaaros*.

Ikarintaipaleen takainen tasamaa on *luovankylästen* oma valtamaa, viljavainioitten ja luhtamaitten tasavalta — *Loukajanvuori* keskellä harmaana linnana. Ja ympärillä siellä täällä pitkin la-

Luovanjoen korkeita töyriä lähellä Jokienhaaroja. Valok. 1908.

keutta, metsän vieriä myöten, on maan raatajien asumuksia. Mutta vanhimmat jokirannan raivaajat ovat nostaneet kotonsa jokivarsille.

Siellä niitä onkin pitkin virran juoksua, väliin kylittäin ja kylien välillä taloittain. Loukajanvuoren juurella, tuonnempana tiestä, näet *Luopia* kolmet, neljät, toisia vielä joen rannalla kahta puolta. *Laitilanmäen* seutuvilta on *Laitila* ja monet *Homit* löytäneet parhaan paikkansa, ja *Kaukoolat* ovat joen vastarannalla täyttäneet koko mäen. Heidän naapuripelloiltaan, *Kaihluvuoren* vieriltä, katselevat *Kaihljat*, mutta *Käkelät* kukkuvat omalla mäellään aivan maantien vieressä, niin että saat ajella akkunain alatse, aittojen ohitse, Käki-paapan vainion halki. Omalla laajalla mäellään leveilvät *Oppahatki*, ja heitä on mäki täynnä sekä mäen laita kahta puolta tietä.

Oppaat ovat Kurikan viimeiset talot. *Ohoonluoman* takana on iso Lapioneva ja nevan takana vielä isompi Jalasjärven ylämaan pitäjä.

Vahva valtatie sieltä vetää, aina etelästä Hämeenmaasta, kohti Kurikkaa ja Pohjanmaata. Valtaherrojen vanha tie on tämäkin,

kuningaskin on sitä kerran kulkenut, Jalasjärven Jokipiissä levähtänyt.¹ Tie on silloin vienyt *Oppahanmäen* alalaitoja, rantaluhtia, *Isoonkiven* vieritse. Mutta Isookivi ei ole aarnehien hoitaja, vain *Kurijenkivi*, joka komottaa lähellä joessa, on aarnekivi.

Nyky aika ajalee autoilla pitkin teitä huutaen ja jyryten. Nyky aika on nostanut omalaaatuisiansa taloja pitkin rintamaita — ja muitakin maita. Se on raastanut ja kopeltanut monet entisten paappojen rakentamat kauniit asumukset »parempahan ja komiempahan laihin». Vanha paappa ja hänen henkensä on karkoitettu kauas koko kartanosta.

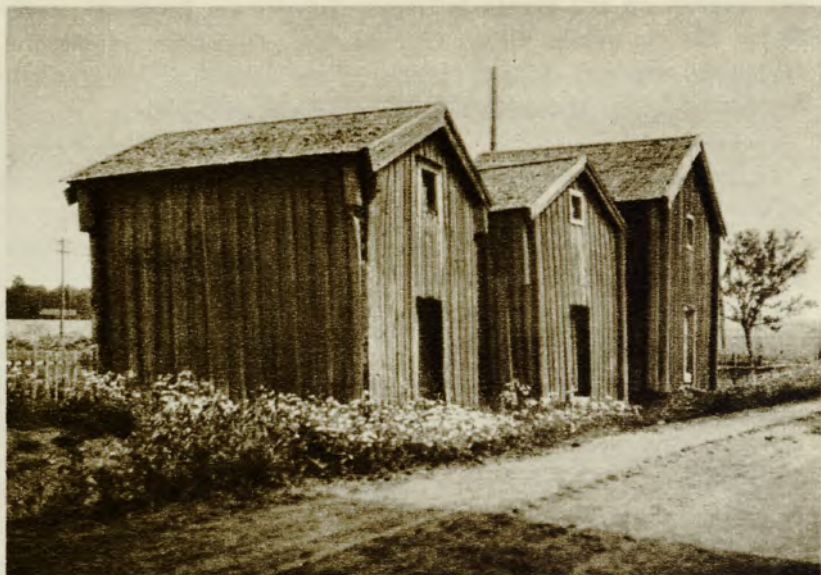
Mutta monessa paikassa vielä asuu ja viihtyy vanha paappa — vaikka hän jo makaakin kirkonmaassa.

Oikein mielesi lämpenee, ja tuntuu tutulta, kun huomaat valtatie vieressä isien aikaisen *aittarivin*, kolme komeaa vanhusta korvan. Pyörähdät heti pihaan ja näet paapanaikaiset *tallit*, *liiverit* sekä

¹ Kustaa II Aadolf matkusti tätä tietä maaliskuussa 1626.

Oppahan pihamaalta.

Mäki-Tassin vanhoja aittoja.

kahdet kauniit *tupararit vinkkelissä* pihan vieressä, tallinoven kahta puolta pienet neliruutuiset ikkunat, *ylähäoven* kamanassakin pieni ikkuna. Täytyy jossakin poiketa pihaan katselemaan harmaata *luttiratia* — *tikat* ja *solat* sieltä vilkahtavat —, täytyy joskus pysähtyä keskelle maantietä, kun sen vieressä on kovin tuttu vanhus, pitkä olkikattoinen sammaloitunut *riihirati*, elossa vielä. Siinä *riihen-ovet*, *olkilaron ovi*, *luuvanovi tikkoonsa* ja *ruumennoksenovi* maanrajassa, lisäksi olkikattoinen leveä *keula* sekä sen alla *hevooskierto* — kaikki vanhan paapan riihineuvot, vielä mukana väärentämätön jumalanviljan ja riihen tuoksu, sitten elokuussa nokisesta luukusta pullahteleva uutisentuntuinen kostea savu. Kunhan ei vain riihessä kähmisi jo aikoja edesmennyt tuttu paappa leveäperäisine pelli-lakkeineen, harmaat hiukset lakin partahan alta käppyrässä, hiuk-sissa oljenkorsia, partahaivenissa hauteita.

Ja hyvillä mielin katselet, kun tien vieressä on kaunis pitkä vanhanpunainen *tuparati*, pitkin valkopielistin ikkunarivein ja valkoisin nurkin, vielä pienet *rästäsklasit* ylhäällä ja katolla komea *vellikello*. Taikka on tien ohessa pystyyn laudoitettu talo, ainakin paappojen paapan aikainen, pääty tielle päin, päädyssä kolmet isot ikkunat,

Anttilankylän riihiratia. Valok. 1908.

ylähäklasin kahden puolen pienet *yummyriäiset plakkarinklasit*, vielä ylimpänä harjan alla *puoliyummyriäinen kokinklasi*.

Näet metsän laidassa vanhojen punaisten talojen kauniin rivin — on kuin hyvä vaari-vainaja sieltä viittoilisi. Jopa taas luulet näkeväsi, että oikein aika paappa, jo aikoja kirkon hoitoihin kahdeksin miehin kannettu, hiljaa käydä käpsehtii ja sitten hymähdellen katselee *kaksifooninkisen* tuparatinsa *ylähätuvan* ikkunasta — molemmin käsin nojailee *aakkunalautahan* ja köyryselkänä, pää kumarassa, silmät sippurassa seisoo ja katsoo ja nyökyttelee päätään . . .

Katso vain, paappa-kulta, ja nyökyttele, et ole aivan yksin! Rintamailla on sentään vielä vanhoja *kaksifooninkisia*. Koivistossa on ja Hirvelässä on sekä Anttilanmäellä ja Yli-Reinikassa, Levulassa on pieni piharakennus, niin myös Vähässä-Kurikassa, Oppahanmäelläkin on joku ja Loukajanvuoren laidassa varsin komea. Mutta Paavoalanmäellä vasta oikein — pidätäpä, katso ja lue klasit, jos taidat! On vain Otto-vainalla ollut klasia, joista katsella ja Oton emännällä lattiaa käyskennellä — ja pestä. Komeassa *kaksifooninkisessa* asuu Ala-Jyräkin, katolla heläjää vellikello ja kuuluu kauas.

Ala-Äijälän tuparati.

Mäki-Paavoolan talo — kaksifooninkinen tuparati. Valok. 1908.

Mutta korkealta joen takatöyrältä Oja-Kurikka vasta oikein kauas näkee, kun kaahaisee ylähätipahansa.

Kelpaa kurikkalaisen katsella korkealtakin komeita vainioita, joissa jumalanvilja lainehtii — oma kyntö ja kylvö.

Mutta Kivenlieru, pieni jumalanlintu, katselee kaikkein korkeimmalta. Hänellä on armo nousta yli kaikkien ja katsella yli koko aukean maan ja laulaa taivahan ovilta. Hän on kuin suuren viljavainion hyvä haltija, ja pieniä laulajia on niin pitkälti kuin lakeutta-kin.

Joka vainiolla taitaa olla oma Kivenlierunsa.

Larvamailla

*Niin mettä vastaa,
kun sinne uukutellahan.*

Siljavat vainiot ja komeat talot kahta puolta suurta jokea, valtatie halki vainioitten — tämä on rikasten *rintamaata*. Tämä on parasta pitäjää, tämä elää ja elättää.

Mutta molemmin puolin pitkää loputonta rintamaitten aukeaa ovat ankarat metsäiset mäkimaat, joihin ei kurikkalaisenkaan kuokka ole vielä pystynyt. Ja niiden takana avautuvat tavattomat *larvamaat*. Ne ovat laajinta pitäjää, ja ne myös elävät ja elättävät.

Samaa suurta Kurikkaa ovat kaikki, sekä rintamaat että larvat, vaikka larvat ovatkin *v a i n mettä* ja *mettäkylien* valtamaata.

Oletko kierrellyt metsiä, jotka ulottuvat Teuvan, Jurvan ja Laihian metsärajoihin asti, taikka taas toisaalla yhtyvät Kauhajoen ja Jalasjärven perämetsiin jossakin *Tokerotien* seutuvilla? Oletko laukkonut erämaan satoja polkuja, jotka mutkittelevat kautta mustien

korpien ja kiertelevät aukeita nevoja? Oletko katsellut kaukaisimpia larvamaita jonkin kallion korkeimmalta harjalta taikka pisimmän kuusen ylimmiltä oksilta?

Kaahaiset *Karhuvuorelle* ja katsot, kiipeät *Lehtivuorelle* tai *Juonenvuorelle* taikka *Pahkavuorelle* ja katsot kohti läntisiä ilmoja, kohti pohjoistakin, et juuri muuta näekään kuin metsää ja nevaa ja rä-mäkkää — *Kaiharämäkkää*, *Lehtinevaa*, *Hiivanaasnevaa*, *Niinistönnevaa* . . . Näet myös kangasta ja mäkimaata — notkoilevaa *Niinistönkangasta*, kolkkoa *Kärmesmäkeä* ja ruokotonta *Pirunpeltoa*. Ja suurien peränevojen keskeltä, Jurvan rajoilta, pilkoittaa pieni *Niinistönjärvi*.

Siinä on, vanha metsien kiertäjä, taas edessäsi suuri aukeama kotiseutusi kauimmaista larvamaata — Jumalan suurta luomakuntaa jokapäiväisessä olossaan ja elossaan, metsän ja metsäkylien omaa tuttua maailmaa.

Kaikki, jotka täällä asuvat ja elävät, ovat kuin kotonaan — kotonaan ovatkin. *Palokärjet* ja *tikat* nakuttelevat puun kylkeä ja kiljuvat, mustat *mettäpääskyset* lentelevät ja kirskahtelevat jylhän vuorimaan tummina henkinä, *vitkanpöhöttäjäänen* pöhistää nevoilla, ja harmaa *haukka* keijailee pilviin asti tyytyväisenä lasketellen pitkiä luikauksia.

Omassa valtakunnassaan he kaikki asustavat ja hoitelevat kukin omaa leiviskäänsä — pitkäkoipinen *kurkeloonenki*, kenokaula, joka Niinistönnevoilla sadetta huikkailee, ja *jänis*, kankaan laidassa kyykkäilevä arka villahousu, sekä viirunaamainen *mettäsiika*, joka kilistelee Pahkavuoren komeroista, *Sikalanmaan* laidasta. Mikäs on hätänä viirunaamallakaan, vaikka killisteleekin kivenraosta? Kyllä metsä miehensä elättää.

Niinistön takaisilla metsäperillä, maanharjoilla, toimitetaan suuri vesienjako — maat punnitaan ja vedet siivilöidään, sekä pannaan vedet juoksemaan, toiset länteen päin, toiset kohti itää.

Siellä, vetisillä maanharjoilla, on kuin elämän alkulähteet. Siellä, kaikkein suurimmilla nevenseljillä, tuulissa, myrskyissä ja rankkateissa synnyttelään *luomaa*, ryvetellen porisevissa rapakoissa, sammalissa kieritellen — ja kurkeloiset ovat kummeina, *sammakat* saarnamiehinä. Kevättulvissa nevojen lasta lullataan ja kiikutellaan punaisten *kalaparomättähien* vaiheilla, ja sitten lasketaan pitkälle ankaralle taipaleelle. Kaikkein synkimpien korpien lävitse se saa

itse etsiä polkunsa, kierrellä kiviä ja kantoja, puskea puunjuurien ja ronttojen alitse ja läpi rumien rytöjen, käväistä joskus maankuorenkin alla pimeässä Manalassa. Mutta mustista nevoista heresyneessä vesipisarassa, joka itse luo tiensä, on suuri eläväinen kipinä. Sen mieli palaa rannattomaan mereen, joka suurena ja sinisenä kimmeltää jossakin hyvin kaukana.

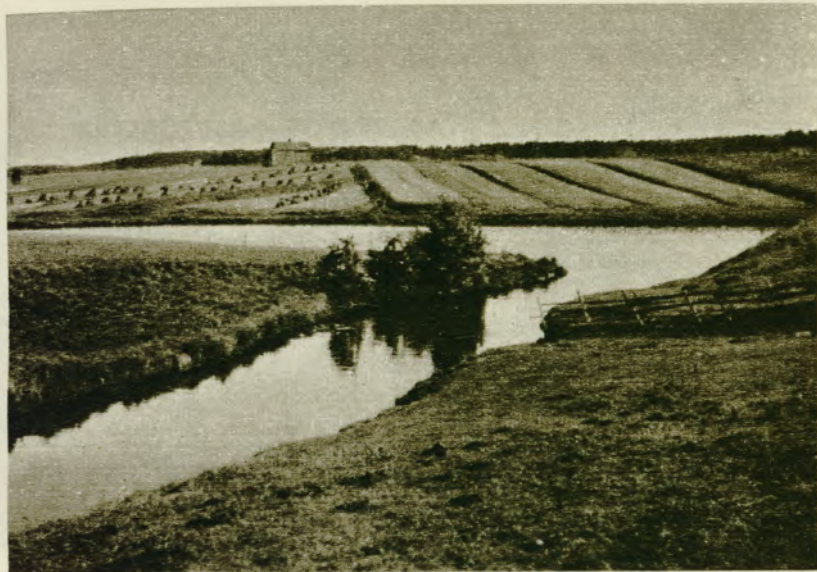
Kuka lienee hänelle siitä haastellut?

Mutta sitä kohden se puskee kautta korpien ja tuhansien mutkien, puskee väsymättä yöt ja päivät, yhä väkevämmin, ja aina mielessä sama päämäärä — suuri sininen meri, joka päiväpaisteessa päilyy. Joskus vain luoma iloisena itsekseen lorisee ja kohahtelee, ja kirkkaina päivinä sen pienet lammikot läikähtelevät sinisinä — niinkuin merikin.

Mutta rintakylillä larvametsien luoma liikkuu tummana ja hiljaisena kuin oudoissaan. Se on kotoisin synkiltä metsäperiltä, sen veressä on metsää, ja se on vaeltanut ankaran nuoruutensa aikana monen mustan korven kautta. Hänelläkin, kurkeloisen kummilapsella, on oma korpivaelluksensa.

Häijnluoman korpipyttöä. Valok. 1908.

Kyttäluoma laskee Kurikanjokeen.

Tunnet hyvin, metsäkylien eläjä, tumman luomasi. Sehän on parhain ystäväsi, kanssaveljesi. Luoma sinut tänne metsäperille houkutteli pitkien yksinäisten päiviensä kuluksi. Ystävänä se sinulle kertoi korprien tummasta elämästä, ja sinäkin pidit metsäveljestäsi sekä tarvitsit häntä. Se juoksutti sinulle juomavedet ja saunavedet, se lorui saunan sivulla ja pyykkirannassa, se pyöritteli perillistesi pientä siipihäkkyrää, käyttipä joskus jauhavaa jalkamyllyäsykin.

Luoma, metsien hiljainen kiertäjä, on korpelaisen jokena, luoman rantamaa on metsän raatajan rintamaana, ja metsän harmaa rantakylä larvamaitten rintakylänä.

Näinpä onkin metsien »rintakylä» ja »rintamaita» isoina ja pieninä aukeina pitkin larvamaita joka luoman rannoilla, paikoin peränevoja myöten. *Pohojaaskylä*, *Polovenkylä* ja *Peräkorpi* raatavat ja aukovat *Lohiluoman* rantoja aina Niinistönnevoille asti. *Luomaanväli*, *Paskoonkylä* ja *Häjyluoma* taas asustelevat *Kyttäluoman* sekä sen lisävesien, *Kariluoman* ja *Häjynluoman*, varsilla tapaillen Juonenvuoren tauksia ja Lehtivuoren lähimetsiä. *Paloluoman* larvamaita, Karhuvuorten juurille saakka, hoitelevat ominansa *Kampinkylä* ja

Riitakorven Riitaluomaa.

Luomaankylä. Ison *Nenättömänluoman* ja sen apulaisen, *Riitaluoman*, rantoja möyriivät *Riitaluoman*, *Ekyhtinloukon* ja *Viitalankylän* asuvaset *Kylävuoren* tauksilta *Flinttaloukon* ja *Kalamoon* synkille perille.

Samalla lailla on itäisillä äärillä, Luovanjoen tietämillä. Kiipeät *Loukajan* vuorilinnalle — Luovan aukea on ympärilläsi, kaahaiset *Kaihlavuorelle* — etelässä isoja metsiä ja nevamaita, nouset *Niileskalliolle* — edessäsi Myllykylän avarat takamaat *Kurijennevaa* ja *Housujärveä* myöten. *Pirttivuoren* itäisillä ja eteläisillä ilmoilla näet silmäkannot metsää ja nevaa, vain pieniä asuinpälvä niiden kierroksissa.

Luomienrannat ovat täälläkin metsäkylien rintamaita. *Ohoonluoma*, *Nevaluhuran*-, *Lustilan*- ja *Ikarinluomat* ajavat suurta luh-tien ja viljavainioitten aukeaa, samoin alajuoksullaan *Kurijenluoma*, joka on kotoisin *Kurijennevalta*. Pitkä ja mutkainen *Pitkämöönluoma* tulee *Ponsiluomineen* kaikkein suurimmilta selkänevoilta, *Tokerotien* tienohilta, *Susinevalta*, *Pallo*- ja *Ponsinevoilta*, ja on jyrkille törmilleen saanut rukihiisiä metsänaukeita aina *Pirttilästä* ja *Polovisalosta*, *Kontiosta* ja *Susivuoresta* *Pitkämöönloukon* ja *Syvänojan* kautta *Lusan* kylille asti.

Pitkämöönluoma on luomien kummimpia. *Lähäresperäisillä* peränevoilla se rähjäilee alkutaipaleensa milloin piiloutuen maan alle pitkiin pimeisiin *komuuhin*, milloin pilkistellen mustista mutarapakoista ja pohjattomista lähteensilmistä. Viimein se joutuu kulkemaan kautta Pitkämöön kankaitten. Suurina nuoruusvuosinaan väkipäinen korpiluoma on villinä puskenut läpi kaikkien vastusten, rohumunnut syliinsä ja vienyt matkassaan valtavat töyrät pohjiaan myöten. Syvällä korkeitten rantojen välissä se nyt kiertelee hiljaisena ja talttuneena.

Sanotaan, että samat töyrämaat ovat vähäkyröläisten parhaina peltomaina.

Pitkämöön takamaitten Ponsiluomaa.

Pitkämöönluoman töyriä.

Monet luomien rantamaitten lakeat liittyvät pitkinä metsien vilja-
aukeina rintamaitten lakeaan. Larvamaat ja rintamaat lyövät kättä
toisilleen — samaa suurta mannunväkeä ollaan, laajan pitäjän parasta
pohjaa.

Samoja ovat niiden raatajatkin, ja samat suuret leiviskät on us-
kottu kumpaisillekin. Toiset vain ovat saaneet savipohjaisen pellon,
toisilla on hiuvesmaata, toiset saavat möyriä kontoista nevaa, toiset
repiä rapaista ryteikköä.

Mutta jokahinen hoitelee leiviskäänsä niinkuin parhaiten osaa.

Kivikauden aarteita

Kurikan museo. 1. Laulaja. 2. Venna. 3. Vähävuori

Maata asutahan

*«Mies syö» ja mies saa,
miehellen antaa Jumala.*

Dntisinä kaukaisina aikoina ei Kurikan jokirannoilla ollut lakeita viljavainioita, ei ylpeitä rintakyläiä, eikä liioin Kalinan Jaakkoo käynyt »Kakkorin myllynsuuttia piikittemäs». Ei ollut myllyjä eikä myllyjen tarvitsijoita.

Oli vain metsää — metsää.

Suuri tumma joki vyöryili läpi metsän, ja isot mustat luomat ujuttelivat pitkin synkkiä korpimaita. Metsissä laukkoï ja hiiviskeli vain villejä elukoita.

Mutta jo ammoisina aikoina, ainakin kolme-, neljätuhatta vuotta takaperin — Vanhan Testamentin Aaprahamin ja Mooseksen päivinä — täällä kaukana Pohjan sumuisissa korpimaissa vaelteli ihmisen-

Luovanjoen Pitkäkoski. Aukea paikka joen vasemmalla rannalla on Vierikontörmä.

kaltaisia metsäläisiä. Leveän joen rantatörmällä, honkaisen mäen — Salonmäen, Vierikontörmän, Saloharjun — päivärinteellä kotakömmänöissä he asua tuhertelivat kuin ainakin hyvät rintalaiset, vaikka olivatkin karvanahkoihin käärittyjä takkutukkaisia olioita, enemmän metsän möykähäisten kuin ihmisten näköisiä. Kivisillä kirveskalsuilla he tilsasivat puuta, kivinuijilla, kivikärkisillä nuolilla ja keihäillä kävivät toisten metsän elävien kimppuun ja pajumeroilla sekä verkkontapaisilla pyysivät kaloja, meloen yksipuisilla ruuhilla. Jumalan luomia he toki olivat, sielullisia karvapakanoita, jotka kiertelivät erämaita ja söivät mitä saivat — tulivat joskus itsekin syödyiksi. Armottoman korven kirjoittamaton ikuinen laki oli ankarampi kuin Siinain korvessa julistettu kivisten taulujen laki. Siinain laki sanoi: »Älä tapa!» Mutta erämaan laki laukaisi: »Jos et tapa, niin toinen tappaa sinut — tappaa ainakin nälkä, taikka metsän peto.»

Ei metsäkömmänäin kansalla ollut taitoa kirjoittaa historiaansa, ja mitpä siinä olisi suurin ollut kirjoittamistakaan. Samanlainen oli miltei joka ikinen päivä — nuijaa metsän elukka, syö ja pane kylläisenä nukkumaan. Ja saa pesäsi sikiöitä, joilla on samanlainen vaellus. Siinä oli heidän historiansa.

Metsäkörriit möykkäsivät täällä aikansa ja sitten hävisivät. Mihin,

Kalamertaa kokemassa Niinistönjärvellä. Valok. 1908.

— ei ole tietoa. Tiedä, vaikka olisivat muuttuneet vuoripeikoiksi, jotka vielä tuhansien vuosien kuluttua peloittelivat kristikansaa.

Maasta löydetty kivet kirveet ja monet oudot kivikalut sekä ikivanhat kotasijat heistä enää kertovat. Niihin on kirjoitettu entisen, jo ammuin aikoja eläneen korpikansan kova elämänvaellus.

Kivikirvesten karvaturkkinen kansa katosi. Mutta suuri joki vain vyöryyli halki metsien — lakkaamatta, ja vuosisadat vyöryivät, ajoivat yli äärettömien erämaitten, jotka olivat yhtä ikuisia.

Kierteli erämaissa jälleen asukkaita, kierteli lappalainen, pieni käpsä, tiirosilmä, tuhraili kotapöksissä siellä ja täällä, kalasteli ja metsästeli, ja porot kuljeskelivat jäkäläisillä kankailla. Niinistönkangas, Roopakanmaa, Pättikangas, Pitkämöön männiköt — oliko parempia poromaita?

Mutta arka lappi paineli poroineen päin pohjoista, kun erämaihin ilmestyi taas uutta kansaa.

Saapui etelästä poikki Hämeen- ja Pohjankankaitten harmaakauhtanaisia, oikein miehennäköisiä miehiä, rautakirves vyön takana, rautakeihäs kainalossa, hartioilla teräksinen jousi. Keihäs söhäisi — karhu kaatui, jousi helähti — hirvi meni kynsilleen, kirves välkähti — susi sai surmansa.

Miehet olivat etelän erämiehiä. He tulivat ja menivät. Pohjankankaan tämänpuoleisissa suunnattomissa erämaissa oli viljaa, mitä vain metsissä liikkui, hirvestä, peurasta ja karhusta oravaan asti —

ei muuta kuin ottaa. Ja suuri Korpijoki kuohui kalaa, monilukuiset luomat kuhisivat, *Lehtijärvi*, *Niinistöjärvi* ja *Vuorusjärvi* pulahtelivat — sen kuin ammensit ruuheesi. Verkoilla ja merroilla miehet saalistivat viljavia vesiä.

Savuisissa metsäsaunoissa metsien miehet asustelivat pyytöaikansa ja taas lähtivät painelemaan kohti kotikankaita.

Pohjankankaan takainen erämaa oli etelän miesten suuri riistamaa, seinätön, sinikattoinen metsänaitta, josta polvi polvelta käytiin korjaamassa parhaat saaliit omaan aittaan. Kun ukot uupuivat, niin pojat jatkoivat, ja sitten taas pojanpojat lähtivät polkemaan isien teitä samoille metsäsaunoille.

Eikä aitasta loppunut ottaminen.

Moni korprien kiertäjä mies mielistyi rikkaaseen erämaahan, joka loppumattomana sinisenä metsien merenä avautui korkealle vuorenharjalle. Siellä täällä vain harmaat kalliot kohosivat jylhinä saarina, suuri tumma joki vaelteli kautta valtavan maan, ja jostakin kaukaa kankaan laidasta nouseskeli sininen savukiemura. Rannattomien metsien henki veti väkevästi. Korprien kiertäjä mies jäi erämaan mieheksi, jäi toinenkin, jäi kolmas ja neljäs, jäi mies mieheltä, niin että viimein oli Korpjoen rannoilla laaja asutus. Tarvittiin jo kirkko — eivät eläjät olleet enää pakanoita. Jo 1300-luvun alussa rakennettiin kirkko parhaalle paikalle *Kyröön kankahillen*, jokitöyrälle, oikein jättiläiskivistä röykytetty korpitemppeli, jylhä ja harmaa kuin vuorelaisten koto, parahiksi metsien möykkääjille. *Pohjojan-Kyröön* kirkoksi sitä sanottiin — erämiehet taisivat enimmäkseen olla kotoisin vanhan *Hämehen-Kyröön* mailta.

Sattui muudan pyytömies pysähtymään Kurikan metsämaille. *Hirvi-Heikki* oli, hirvenajossa oli, kaukaa Hämehestä, monien kankaiden takaa, jostakin Huittisista oli lähtenyt pyytöretkelle. Metsä ottikin miehekseen. Huittisten Hirvi kohtasi metsien hirven, ja kohta kaimakset painelivat perätoukuria, että metsä ryskyi. Pohjan häkkyräpää mennä lonhi edellä, Hämehen jouttisellä kanhoosti kantapäillä. Mentiin höyryten ja hohuuttaen, hanki kahisi. Jo viimein helähti Hämehen Hirven teräksinen jousi, ja Pohjan Hirvi kuukahti komealle jokitörmälle.

Kotikummuilleen sortui metsien laukkoja — ajomiehenkin kotikummuille. Hirven kaataja katseli hetkisen ympärilleen, löi kohta mäntyä maahan ja kopelsi metsään saunan.

Nykyinen Hirvelän talo.

Siinä oli talon alku. Heikki hiihti jälleen Hämeeseen, palasi takaisin akkoineen ja rupesi jokitöyrälle asumaan taloa. Ja Hirvi-Heikin talosta tuli *Hirvelä*, Kurikan esikoinen.

Metsä piti miehinänsä Heikin ja Heikin pojatkin. Vanhin meloi joen takarannalle ja teki talon, *Karjalan*, Emäkirkon ensimmäisen, toinen asteli ja laittoi asumuksen Nenättömänluoman taakse koivikkoon, ja siitä tuli *Koivisto*. Kolmas poika jäi kotiin isännöimään, ja vanhalle Heikki-äijälle koppuloitiin vaarinmökki kotitalon korvalle. Talo siitäkin vasta tuli — *Äijälä*.

Lähti kerran Pohjan-Kyrön kivikirkolta *Krekoo-ukko* etsimään uutta ja parempaa — lastuja kun tulla kellellä jokea pitkin, niin sinne käsin alkoi soudella. Lastut olivat kotoisin Karjalasta — Hirvi-Heikin perillinen siellä ryskehti. *Krekoo* pusketti ylöspäin vielä päiväkauden, näki komean hongan jokitörmällä, kaatoi sen nuotiopuuksi ja pani nukkumaan.

Yöllä alkoi kaadettu puu puhella:

»Olit hyvä, kun päästit vanhan lepohon... Allani on aarnes... Ota siitä niin palijo kun tarvittet, mutta älä kumminkaa kaikkia ota!»

Yli-Aijälä neljäkymmentä vuotta takaperin. Valok. 1908.

Aamulla Krekoo kaiveli kannon juurta — löysi rahakätkön, tuli rikkaaksi. Ja jokitöyrälle nousi metsäperän kaikkein suurin talo. Lehmiä oli *Krekoolan* navetassa puolitoista sataa. Mutta kun isäntä kerran suututti paimen pahasen, niin poika, villitty, vei karjan karhun kitaan. Viisikymmentä elukkaa kontio löi samaan kasaan *Luirenlaksohon*, sata jäi. Isäntä kirosi, kun tämän kuuli:

»Ja Krekoolas ei pirä ikänä enämpää olemankaa!»

Eikä ole ollut.

Karjalaanen kun kuuli Krekoolaasen suurista rehkimisistä, tuli viimein katsomaan ja ylpeilemään:

»Sin' oot tullu mun hevooshakani perällen asuulohon. Mee pois!»

Krekoolaanen vain naurahti ja sanoi:

»Mee itte!»¹

Tuli kerran mies, mistähän tuli, kulki talonpaikkaa etsiskellen ja viimein rupesi röykyttämään metsää jyrkän ojantehen partahalla, jokimutkan rannalla. Työmaansa vieressä, ojantehen paltossa, talon-tekijä nukkui yönsä ja aamulla viluissaan kärvistellen sanoi:

»Tuola mä kylmäs jyräs makasin yöni.»

Talo oli vasta tekeillä, mutta komea nimi oli valmiina. *Kylmä-*

¹ Toinen muistelus kertoo, että Krekoolan olisi aloittanut Hirvi-Heikin poika, Krekoo. — Toht. Aulis J. Alasen antaman tiedon mukaan Nenättömän kylässä on 1500-luvulla asunut Matti Hirvi, ja hänen poikansa, Grels, on 1540-luvulla muuttanut Krekoolaan.

Ätanotta, joen takarannan pättära. Krekoon entinen talonpaikka.

Kiskonlantöyrä, Jyllinkosken jyrkkä rantatöyrä.

Jyrä nousi kylmän jyrkän ojantehen törmälle, ja se oli ensimmäinen *Jyräin* joukossa.¹

Astella köppäilee taas erämies pitkin jokirantaa, kontti selässä keikkuu. Ukko on painellut Hämehestä asti, Pirkkalasta pitäisi läheneen. Sattuu konttisellä Jyllinkosken niskalle, kurkistelee korkealta törmältä kuohuvaan virtaan, katselee reheviä rantoja, istuu mättäälle, heittää konttinsa maahan, lausahtaa:

»Tuosta ma rupian kiskomahan!»

Kohta ukko rupeaakin kiskomaan metsää ja maata, tekee talon kuohuvan kosken törmälle ja repii sen ympärille peltoa.

Kiskolan talolle oli paiskittu pohjat.

Jo kuuluu möyke Jyllinkosken takarannalta, vastapäätä *Kiskolaa*. Siellä ukko hakkaa ja hääää, kaataa mäntyä ja lyö kasaan — ihmisenpesä rupeaa rakentumaan. *Kiskolan* ukko katselee törmältänsä naapurin kovaa touhuamista. Takarannan mies ei kuin röykyttää puuta puun selkään, ja pauke kuuluu yli kosken kohinan. Jo kesken kaiken möykkääjä juoksee ja kyykähtää töyrälle kohti koskea. *Kiskolaan*en katsoo, nauraa levein naamoin, kohta huikkaa, että kuuluu yli kovan kohun:

»Ka ka, kun näyttää lusansa!»

Hyvin huikattu. Takarannan talolle saatiin komea nimi — sitä ruvettiin sanomaan *Lusaksi*.

Alavesillä asuvat kivikirkon kyröläiset nousivat kalamiehinä korpista virtaa Kauhajoelle asti. Mietaankylän Lohikoski oli vanha *kyröläisten kalavesi*. Sinne he joka kesä tulla kulusivat Krekookon jokirannoille, ammensivat kalaista vettä *lohiparoollla*, *verkoolla* ja *merroolla*, saivat parasta lohta ja haukea ja taas lähtivät laskettelemaan — joku saattoi jäädä asumaankin Krekoolaasen naapuriksi.

Mutta entiset emäkirkkoiset soutivat Luovanjokea kalastelemaan, jopa menivät aina *Luopajärvell*en asti, jossa aikoinaan Lempäälän hämäläiset olivat kulkeneet kalamiehinä. Luovanjoen hoidoissa oli hyvät kalavedet, hyvät metsät ja maat — moni alhaalta tullut erämies jäi perämetsien mieheksi, ainakin *Hyövällin* alkumies lienee lähtenyt Ilmajoen Hyövällistä.

¹ Kylmä-Jyrä, Kylmegöra, mainitaan jo kevaritalona ainakin kolmattaataa v. takaperin. Siitä annettiin Kauhajoen Hämes-Havuudesta saapuneelle matkustavaiselle hyvä kyyti Ilmajoen Peltoniemeen.

Mutta *Luopa* on kaikkein vanhin, sanotaan, ja sekin lienee ilmajokisen alkama. Toinen vanha on *Opas*, kylän yläpäässä, Lapionevan laidassa. Sen asukas on ollut *oppahana* Jalasjärvelle mentäessä, ja siitä on talo saanut nimensä. Vanhimpia ovat myös *Homi* ja *Kaukoola*.

Oli yhä uutta miestä nousemassa, ja taloja nousi jokien rannoille, niin ettei niitä enää tarvinnut lähteä etsimään *hevooshakaan* periltä. Savu näkyi miltei jo naapurista, ja asuminen kuului, paikoin näkyikin.

Jo 1500-luvun jälkipuoliskolla kohosi Kurikan jokirannoilla kolmekymmentä savusuitsua. Nenättömänluoman suulle, Hirvi-Heikin pohjille, oli saatu kymmenen taloa: *Hirvelää*, *Koivistoa*, *Panttilaa*. Krekoo, Mietaankylän napa-äijä, oli saanut yksitoista naapuria: *Matalaamäkeä*, *Laulajaa*, *Sänttiä*, *Kyttää*, *Lohikoskea*, *Mietoa*. Kurikan törmällä naapureineen — *Paavoola* ja *Kylmä-Jyrä* lienevät myös olleet naapureita — oli viisi savua, ja Tuiskulassa neljä, ainakin *Nisula*.

Suurien sotien rytinöissä monet tulet sammuiivat, ja talot jou-tuivat kylmällen savullen. Mutta Korpijoki ei tahtonut sammua — uusia tupatulia sytyteltiin pitkin rantoja. Näinpä jo 1600-luvulla rupesi savu nousemaan Mietaankylän *Kakkorista*, *Torkkoolasta*, *Mäntylästä* ja *Kiskolasta*, vielä *Lusan* korkealta töyrältä. *Orhaasenki* mäkirannalta alkoi näkyä savusuitsu, samoin *Antilan* mäeltä sekä joen takarannalta *Tuiskulasta* ja *Hoiskalasta*, jopa Luovan jokivarrelta *Luovasta* ja *Oppahasta*. Saman sataluvun lopulta lienevät alkuisin Isonvihan aikoina mainitut talot: *Taipalus*, *Koivula*, *Lohiluoma*, *Koukkari*, *Hakuni* ja *Tassi*, sitten *Kohtala*, *Reinikka* ja *Saari*, vielä *Plosila*, *Levula* ja *Äijälä*, *Lipaskuusi* ja *Nikkoola*, ynnä lopuksi Luovanjoella *Kaukoola* ja *Homi*. Mutta *Kaihla*, *Käkelä* ja *Risku* ovat 1700-luvun lähtöä,¹ samoin *Jyllilä*.²

Monet olivat ikivanhoja *verotaloja*, mutta toiset olivat *kruununtiloja*, jotka maksoivat *kuninkahan verua* — »Ruottin kuninkahallen piti maksaa, kun foori käy perimäs».

Siinä oli tarinain Hirvi-Heikistä lähtien kohta koko Kurikka savua-

¹ Niilo Liakka, Ilmajoen pitäjä. — Myös, Kurikan sukutilain kunnia-kirjoja. — Kohtala, nyk. pappilana. Lipaskuusi, nyk. Lipasti.

² Kurikan seurakunta lahjoitti 1769 Jyllilän maat kappalaiselleen »Isak Astrénille perillisineen niin kauvaksi aikaa kuin haluavat».

4 — *Paulaharja*, Rintakylä ja larvamaita

Keski-Lipastin vanha kaksifooninkinen — jo hävinnyt.

massa — kaikki vanhoja tuttuja. Satoja vuosia kirkon tyvillä maanneet paapat ja mummat elivät silloin parhaita päiviään, köykyttivät metsässä ja pellolla, löivät puuta pesään, ja musta savu tuprahteli tornista.

Varsin monet talontekijät virittivät tulensa aivan jokitöyrälle. Luovankylän talot olivat järjestään joen rannassa. Krekoo-äijä sytytti nuotionsa ja teki tupansa korkealle rantapättärille — *Ätänottaksi* sanotaan samaa pättäriä. Entinen Kisko-paappa katseli Jyllinkoskea jyrkältä talotörmältään ja huikahteli yli joen lusalaaselle. Sieltä oli mukava katsella, melkein kuin Emäkirkon lehteriltä.

Ja iso joki oli vanhojen vaeltajien parhaana valtatie. Jokea nousten monet olivat osuneet hyville kotisijoilleen. Virta oli vanha hyvä tuttu, se toi ja vei erämaan matkamiehiä ja sanomia.

Kulki tie kyllä sitten myös *maata myöri* pitkin jokivartta, kulki oikein valtatie. Luovan jokirantoja mutkitteli vanha *rattastie*, jota kesäisin ajettiin hevosella *rattahin* ja talvella niinkuin muutakin tietä. Mutta keväällä *paisunnan, vahingonvetten, aikana*, ei päästy millään, kun koko Lapioneva oli järvenä. Se nähtiin jo Oppahan Kurjenkivestä. Kun kivi joessa painui *uppohon*, ei Lapionevalle enää tarvinnut yrittää.

Vasta jälkipolvien pojat rupesivat siirtelemään kotituliensa vainion laitaan ja valtatie varrelle. Moni talo on kyllä edelleenkin vanhojen paappojen panemilla jokirannan pohjilla.

Vanhat korpirantojen raivaajat tarvitsivat paljon maata — hevoha'an perä piti olla kaukana. Mutta kun talot täytyivät perillisistä, ja pojat erosivat omiin savuihinsa, ei suurikaan rintamaa lopulta tahtonut vetää kaikkia yhdessä asumaan.

Mutta larvassa oli laajat maat, metsiä ja luomien rantoja aina peränevoja myöten. Sielläkin oli maata möyriä, nevoja luhtamaiksi ja lehmille laidunta.

Ja monet rintamaitten perilliset lähtivät kirves olalla painattelemaan pitkin luomanrantoja, samoin kuin hyvät paapat olivat aikoihin astelleet Korpipojen rantamaita. Paapat olivat etsineet omaa kotipaikkaa ja löytäneet, pojilla oli metsissä jo jotakin katsottuna — mäntyinen mäenlaita tai tervahaudan paltto, taikka koivuinen töyrämä tuomisella, pihlajaisella luomanrannalla. *Paattami* ja *kuusan* kasvoivat kauempana ryteikössä, kasvoi siellä *kollinmarjapuskiaki*, ja *viinanmarjat* siellä punoittivat.

Siinä oli paras kotopaikka, ja mies oli heti kototöissä. Kirves rupesi iskemään puun kylkeä, ja hirsikömmänä alkoi nousta. Pieni metsäsauna oli korven raatajan parhain koti — siitä paapatkin olivat aloittaneet sekä paappojen paapat. Korven omista hoidoista oli kaikkein mieluisinta lähteä korven töihin. Kun savuisen saunan ja tervashongan tuoksu oli miehen matkassa, niin metsä tunsu kävijänsä ja otti omaksi mieheksen.

Uudistaloja, *torppia*, näin tehtiin larvamaihin *rintalaasten mettä-saroolen*, tehtiin vähitellen kokonaisia *mettäkyliä*. Ja yksinäisiä korpelaisen koteja nousi luomien larvoja myöten kaikkein perimmäistenkin hevoshakojen perille, kontioitten ja kurkeloisten asuinmaille.

Vanhimmat raatajat ryskehtivät metsäsaunojen teossa jo 1700-luvulla. Savusuitsuja nouseskeli jo sieltä ja täältä perämetsiä myöten. Tuolla ryöhäsi *Ryönän ukko*, tuolla *Pirtti-Juha* ja *Pitkämöön äijä*, tuolta tuikutti *Viitalan tuli*, tuolta *Peräkampin*, tuolla päin tuherteli *Paskoon ukko*, *Poloven äijä*, *Pohojaasnevan* ja *Peräkorven* röykkyttäjät. Kierähteli savukiemura jo *Meskaasista*, *Noksoonmaasta*, *Luovankylän* takametsistä ja *Syvänojan* periltä.

Kovia miehiä olivat larvakorpjen raivaajat — isiensä poikia, edesmenneitten paappojen jälkipolvea, niinkuin pitikin olla, kun metsäläisiksi ruvettiin. *Sikalan Iikkoo* meni Pahkavuoren taakse mettä-sikojen naapuriksi, ryski sinne oman pesän ja repi suuren rämäkän

Kalmoon vanha aitta.

peltomaaksi. *Kalmoon Taavetti* mennä tohmersi Vuorusjärven takarämökkäin laitaan ja laittoi metsäkömmänän kaikkein synkimpiin sydänmaihin. Sata vuotta on Kalmoossa jo asusteltu, kohta sata Sikalan maassakin, metsä ainaisena naapurina. Kontioina siellä möykättiin suuressa erämaassa, itse kontio möykkäsi samoilla mailla. Tuli karhu toisinaan, kun kuuli asumisen pauketta, aidan taakse katsomaan, karjahteli kiukuissaan ja nakkeli suuria kiviä.

Samoille takanevojen laitamille asteli toistasataa vuotta sitten *Niinistön Iisakki* ja jyskäsi Niinistönkankaan taakse mökkipahasen, kaikkein kauimmaisen, ja kuokki ryteikköön pienen peltotilkun. Ei ollut nevanlaita ennen nähnyt jumalanviljaa, villiä metsää se kyllä osasi puskettaa. Iisakki kiikutti korpeensa selkälaipioillaan

tynnyrin rukihia tallustellen peninkulman vastamäkisiä ja nevaisia metsäpolkuja, näytti kuokokselleen rintapeltöjen raskasta satoa, jotta tällaista pitäisi antaa.

Ja metsäperä ymmärsi.

Iisakin kuokkumaa sai luomisen päivien jälkeen hoitoihinsa ensimmäiset jumalanviljat. Maan elävät voimat heräsivät, juoksuttivat väkeä pellonsiemenille, työnsivät kortta, tekivät tähkää ja terää. Perämetsien taivas katsoi hymyillen, ajeli pilviä idästä ja etelästä ja vihmoi vettä Iisakin pellolle.

Ja kuokkumaa antoi Iisakille selvän leivän.

Maan raatajan luonto veti suuriin asumattomiin korpiin. Sisäkerrassa, rintaluitten alla, jomotti sama voima, joka oli isäpaappojakin polvi polvelta ajanut raivaamaan erämaita. Se oli suomensuvun ikivanha suuri perintö ja Isonkirjan suuri käsky. Se soi aina rinnassa, vaikka monet korvenraatajat tuskin koskaan olivat korvin kuulleet:

»Hedelmöitkät ja lisäntykät
ja täyttäkät maata
ja tehkät se teillenne alamaiseksi!»

Rintapeltojen haltijoota

*Joka ruista kylywää,
Se ruista syö.*

Korpien vaeltaja oli löytänyt kotonsa. Suuren joen metsärannoilla oli mieluista asustella.

Iso Korpijoki rantoineen ja metsineen oli kalamiehen, karhumiehen ja leipämiehen oikea erämaa. Jokitörmillä paukkui, metsätalon päiväpaisteinen aukko ilmestyi sinne, toinen tänne, ja sininen savu kierrähteli ilmassa — entisten kivi-kirvesten ja kotalappien rannoilla.

Mutta jokirantojen ja luomanvarsien pelloksi raivaaminen oli ankaraa työtä. Se oli elämänikäistä kirves- ja kuokkatappelua korpien, rämäköitten ja nevojen kanssa sekä samalla monesti veristä rinnustelemista susien ja karhujen kera.

Parahiksi jokirannan väättyrille. Menköönpä toinen ukko ja tehköön samoin!

Mutta mikäs oli väättyrin olla — oli kotonaan, luvatussa maassa. Ja maa oli savipohjainen — niinkuin pitikin.

Jokirannan mies iski kuokkansa savipohjaiseen maahan. Mättäät rupesivat lentelemään, kannot keikkumaan, ja metsäisen maan tumma pellowpuoli kääntyi kohti päivää ja taivaan kastetta. Maa ja mies, kaksi suurta jumalanluomaa, olivat kohdanneet toisensa ja ruvenneet työkumppaneiksi. Molemmat höyrysisivät suurista tulevaisuuden toiveista, ja höyryt sekaantuivat kuokoksella rätisevän tulen savuun. Maan ja tulen väet ja väätyrin väki kierrätelivät kolmiyhteisinä jumalantuudessa kuokkumaan yllä ja viimein otollisina uhreina kohosivat korkeuksiin.

Ja alhaalla huuhteli kuokkumaan vieriä suuri joki, maanvanhin, katsoi, kuunteli ja odotteli.

Eikä kuokanvarresta loppunut väki. Oli kuin Könni-vainaan kuokkaäijä olisi väännetty metsärannalle köykyttämään — se vain, ettei se mennä söhlännyt jokeen. Kaksin haaroin äijä painatteli, keikkui, keikkui, kuokka nousi ja laski lakkaamatta, ja mättäitä lennähteli kuokokselle. Vain sen verran kuokka joskus pysähtyi, että mies ennätti hurstimekkoonsa hialla pyyhkäistä hikistä otsaansa.

Oli pian pieniä kuokkamiehiä ison perässä, ja kaikkien ase heilui, iso keskellä harvaan, mutta kovasti, pienet sivuilla sukkelina. Toinen polvi köykytti samalla lailla, sitten kolmas ja neljäs. Metsäpesän ympärille revittiin peltomaa toisensa viereen, raastettiin rantapuolet, myllerrettiin mäkipuolet aina kivikkoihin ja Kissikallioihin, Loukajanvuoriin ja Luirunmäkiin asti, puskettiin lopulta luomanrantojakin pitkät matkat.

Korpirannan koti oli viimein aivan vainioitten keskellä, ja vainiot oli ristitty kotoisilla nimillä. Oli *Kartanokäälyä* ja *Kotopeltoa*, *Alavainiota*, *Ylivainiota* ja *Rantavainiota*. Täällä oli *Yliset pellot* ja *Rintapellot*, tuolla *Mäkipellot*, *Keskipellot*, *Larvajatkot* ja *Larvapellot*, tuolla ylimpänä männikön reunassa *Hakavainio* ja *Mettävainio*, metsässä vielä *Umpiaita*.

Alhaalla jokirannassa oli raivattuna *Prunniluhtaa*, *Keskiluhtaa*, *Hakaluhtaa* ja *Pahaarantaa*, *Haisuluhtaa* ja *Humalaperää*.

Revittiin kovaa korpimaata *sulillen*. Mutta tuli toisinaan töihin äkkipysähdys.

Kauhea sota vaelsi kautta maan.

Oli tuskin päästy vähän elämisen alkuun, saatu kolmisenkymmentä talonsavua nousemaan metsäjoen rannoilta, kun *Nuijasota* raivosi pitkin jokirantoja, ja korven kuokkatappelu muuttui *klupusoraksi*.

Kapalan aitaus, Nuijasodan miesten hautauspaikka Piirtoolan kankaalla.
Valok. 1908.

Paavoolan ojantehissä otettiin yhteen, ja Piirtoolan kankahilla vasta oikein verissä päin tapeltiin ja tapettiin — hanget punertuivat Etelä-Pohjan ylpeitten, vapaitten miesten verestä. Jo taas yli sadan vuoden perästä paukahti surkea *Isooviha* — ryssä ryntäsi kautta maan, ja veri punasi hanget. Sai taas sota sata vuotta myöhemmin, *Ryssänviha* — jälleen ryssä riesana, ja maa kasteltiin verellä.

Ei riittänyt Korpjoenkaan savipohjaisille vainioille vain miehen hiki, ne vaativat vielä verta. Ja saivat. Mutta sitten ne vasta oikein omat olivatkin, omalla hiellä ja verellä ostetut ja kastetut.

Kalliit olivat verot — sitä kalliimmat isien pellot.

Sitä äkäisemmin ruvettiin töihin, kun taas päästiin rauhassa raatamaan — pakolaisetkin saivat palata *pakolarooltansa* metsistä luomien rannoilta. Kirves iski jälleen puun kylkeen, kuokkaajia poikineen ilmestyi metsittyneille pelloille, ja lapio lähti aukomaan umpeen menneitä ojia. Maat olivat aivan *ruomenes* ja itkivät kurjuuttaan. Pyörtänöittäin tiheät *pajupuskat* olivat kuin maahan jääneitä ryssiä, vihollisen viimeisiä, samoin tuhatpiikkiset *karrat* pitkin peltoja. Puhtaaseen saveen asti kumpaisetkin olivat puskenet juurensa. Irvissä ikenin ne kaikki iskettiin nurin ja poltettiin.

Savipohjainen elävä maa sai taas kääntää püloisen puolensa kohti jumalanpäivää. Vanhat tutut kotipellot hymyilivät hyvinä ystävinä.

Oltiin jälleen kaikin samaa kotiväkeä, pellot ja pellontekijät, suuria työkumppaneita, oikein veriveljiä. Kuka olisi uskonut, että kotipelto saattoi olla niin oma ja rakas?

Nyt vasta elämä alkoikin, nyt vasta maa tuntui tutulta ja omalta, kun oltiin veriliitossa.

Ja jumalanviljan ala rupesi levenemään yhä enemmän. *Mettäpuskat* hävisivät aukeilta, vainio liittyi vainioon, naapurinkin vainioon, ja naapurikylät tapasivat toisensa samoilla pelloilla. Aitoja vain oli välillä ristiin rastiin pitkin lakeutta. Oli viimein koko rintamaa kahta puolta jokea yhtämittäisenä aukeana, jokirannat alhaalla *luhtana*, pellot ylempänä talojen ympärillä, *sikavallit* sivuilla, metsässä *itikkaan laitumena* suuri *pruta*.

Ja maa, jumalanluoma, elätti toisia jumalanluomia, karjat ja kaikki — maattomatkin. Väkevä maa antoi, kun vain oli ottajaa, eikä se pettänyt, kun ei vain sitä petetty. Maa kysyi kuokkaa, eikä turhia puheita, ja kuokan kolosta löytyi leipä.

Jokahinen tunsu maansa, liittokumppaninsa, ja tiesi, mitä se vaati — kohta ruumiin ja sielun, ilman petosta. Ja se sai ne. Isäntä, hurstimekkoo, asteli edellä, hurstimekkoinen väki paineli perässä, ja pellolla aherrettiin kaiket päivät aivan rutajamatta, kuin olisi ollut henki kysymyksessä. Niinkuin olikin. Etunoukassa asteleva hurstimekkoo sanoi:

»Jos maa ei anna leipää,
niin ei sitä muoltakaa saa.»

Oli kyllä kuultu kirkossa ja luettu kirjasta, että työ oli pantu synnin rangaistukseksi. Mutta ei se siltä tuntunut. Pursuvat elämänvoimat vaativat työtä ja liikkumista, ja tuorehelta tuoksuva maa odotteli höyryten hoitajaansa, lapiota ja kuokkaa ja kylväjän kouraa. Oli suurta jumalanpalvelusta, kun hurstimekkoinen kansa itseään surkuamatta, hartiat höyryten köykytti pellolla täysinäiset päivät, oli kymärässä ja kumarruksissa varhaisesta huomenhetkestä hamaan ehtoohin asti. Se oli kuin harrasta rukousta. Sitä jumalan viljalla siunattu pelto parhaiten kuuli.

Koko talonväki, isännästä pahaiseen paimeneen ja emännästä pieneen lapsenammaan, eli samassa hengessä. Trengit ja piiat pus-kivat kuin omaa peltoaan, äestäjäpoika, vaikka housujenpersusta repalehti, astella haarikootti kuin itse isäntä, ja tyttökersa kuokkia

toksasi ojamaita — hiki-
nen olkapää luikki rik-
kinäisestä paidan hi-
asta. Itse kukin tiesi,
mihin hän kelpasi, jo-
kaisella oli jotakin *vir-
kaa*. Vain kaikkein hä-
jyin tenava sai kuulla:
»Sull' ei ole mitää vir-
kaa. Sin' et kelepaa vie-
lä mihinkään!»

Oli toki tenavallakin
hänen »virkansa» — oli
edessä suuri tulevai-
suus.

Kirves ja kuokka oli-
vat pellon palvelijan
ikivanhat työkalut, vir-
kävärkit. Hyvä oli sit-
ten jo rautanoukkainen

lapio, jossa oli puinen *pesä* ja *varsi*, hyvä oli leveäteräinen *ojapiilu*
puunjuurien katkoja, kontonevan viiltelijä. Kovin tarpeellinen oli
aarra, jonka rautainen *leipä* tonki maata, ja puinen *sianleuka* sitä,

Äestäjäpoika.

levitti, tarpeellinen myös sianleuaton *liep-
puaarra*, jonka kahtaalle käännettävä pui-
nen siipi, *lieppu*, penkoi multaa milloin
toiselle, milloin toiselle puolelle. Varsin
tarpeellinen oli rautapiikkinen *äjes* ynnä
rautakourainen *krökkyäjes*, sekä sitten vielä
luja, maata kääntävä rautasiipinen *fältti* ja
viilletaarra, jonka julma rautainen *puukkoo*
viilteli ketoon syviä pürtoja. Tarvittiin
myös *lata*, leveä kuin ladonovi, *maakokka-
rehien* kolistaja, tarvittiin vahva puinen
taikka rautainen *sontatarikko*, tarvittiin vielä
pieni *krökky* ja kovettu kolmipiikkinen *pi-
runkoura*, jolla tunkiota revittiin. Näitä
kaikkia kun oli *liiveris* ja liiverin orsilla,

Pirunkoura. Kurikan
museo.

jo talo tuli toimeen. Kun työmaalle asteltaessa oli matkassa oikea ase aina ajallansa, maa oli hyvin kuuliainen.

Oli polvesta polveen, kaukaisista nimettömistä paappojen paapoista asti aherrettu pellon palvelijoina, ja pojat olivat tehneet perässä, minkä isät edellä. Maantuoksu ja peltonkäry olivat painuneet veriin ja kulkeneet perintöinä jälkipolville. Vasta kikistä vieroitettu pelto-
maan perillinen oli saanut välisärpimikseen ryypiskellä rukihista penkkivelliä, aikamiehen suurusta.

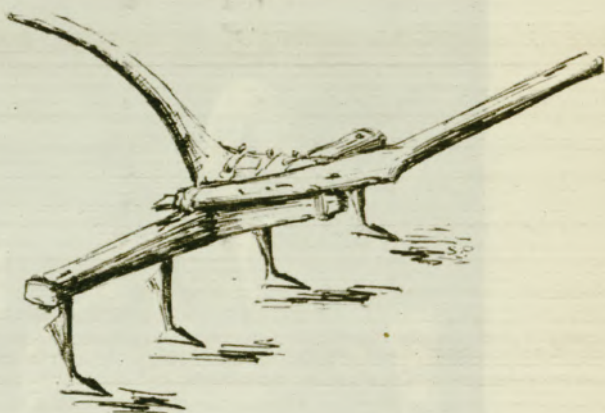
Penkkivellillä ruokitusta pellonpojasta saattoi vielä paisua rukihisten vainioitten pääpaappa, jonka piti tietää, kuinka maata asutaan, piti tietää ja asua, niin ettei suinkaan voitu sanoa:

«Taloon all' on änturat
ja hyypäteekki-velekaa.»

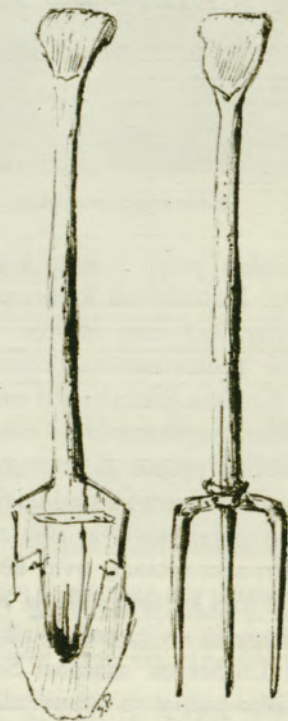
Siinä olikin tietämistä.

Parasta oli puskea aina hartiavoimin, iskeä kuokka silmää myöten ja polkea lapio pohjaan asti. Ja sen mukaan piti elääkin, eikä kepsutella herrojen perässä niinkuin muutamat isoiset naapurikirkon isännät, jotka päiväkausin vain kävellä paarustelivat isoontuvan laattialla taikka pihamaalla ja ylpeilivät:

«S' oon häjy taloo,
jok' ei isäntää laiskana elätä.»

Krökkyäes. Kampinkylä. Kurikan museo.

Lapio ja tadikko.
Kurikan museo.

Kisko-paappa, Matti Rinta-Kisko.

Välihin vain aikansa kuluksi kissiä maksittivat.

Hurstimekkoo oli oikean pellon paapan virkapuku, ja känsäinen koura, joka vastasi herrojen käteen kaarnaiselta metsän häkkyrältä, oli komea työnmerkki. Niistä nähtiin, että oltiin kotoisin sieltä, missä tehdään työtä ja syödään rukihiesta leipää.

Ja jätetään perillisille *velaatoon taloo*.

Siinä olikin vaarille kylliksi virkaa, vielä enemmän, jos poika-parveen sattui perillinen, joka ei oikein ollut

taloohin päin, hajoitti vain, mitä äijä haali kokoon. Mutta tavallisesti karhulla oli karhunpojat — paappojen perilliset samoja työn röykyttäjiä kuin isätkin. Näinpä talo saattoi lasketella isältä pojalle kautta monen polven, kautta vuosisatojen.

Kurikan jokirinnoilla on vielä kymmenittäin vanhankansan taloja, joiden tupatulta sama suku on hoidellut ainakin kaksisataa vuotta. Ahkerat paapat ja mummat sekä heidän yhtä ahkerat jälkeläisensä ovat hoitaneet suuren leiviskänsä, jopa niin hyvin, että puolet sukutiloista polveutuvat aina 1500-luvulta. Vanhimpien talojen esiäijät, harmaakauhtanat, ovat köykyttäneet Nenättömänluoman rannoilla, Kurikan kylätörmällä ja Krekoolan jokitöyrällä jo neljäsataa vuotta takaperin — samoihin aikoihin kuin Agricola kirjoitteli aapestansa, ja Lutheerus saarnasi Saksanmaalla. Hirvi-Heikit, Krekoo-äijät, Kisko-paapat ja muut edesmenneet metsänukot ovat panneet lujat pohjat ja kantaneet raskaimman kuorman.

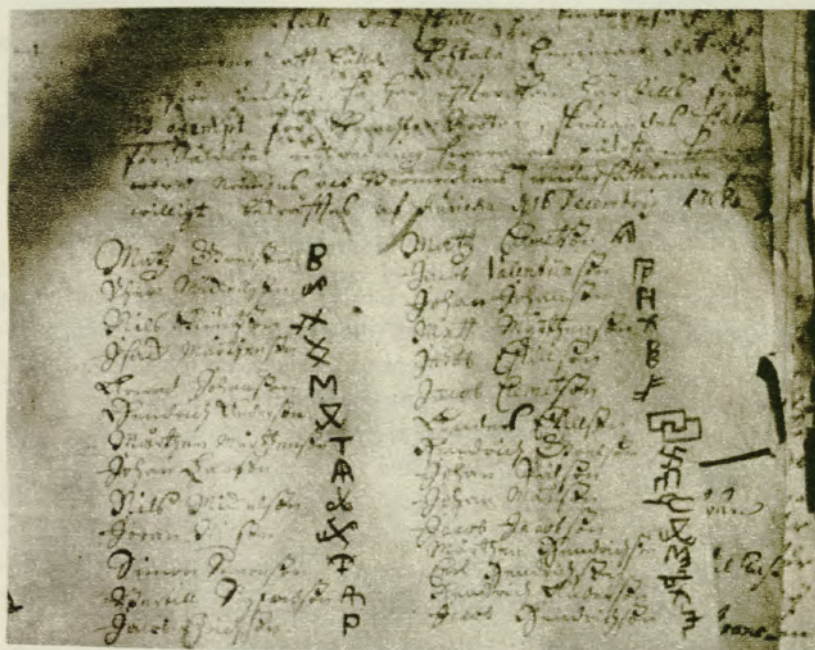
Samojen ukkojen alustamia maita ja sytyttämiä savuja monien

polvien takaiset perilliset vieläkin hoitelevat. Ne ovat luvatus maan pyhiä peltoja. Ja tupatuli, joka savuaa samoilla sijoilla, mihin hyvät isävaarit sen ensi kerran virittivät jo aikoja, aikoja sitten, on siunaten pideltävä pyhä tuli.

Edesmenneitten isien hyvä henki huokuu pelloista ja tupatulista. Vaikka paapat makaavat jo multana, heidän verensä virtaa elävänä jälkipolvien suonissa, heidän työnsä yhä jatkuu, ja heidän peltonsa tuottavat jumalanviljaa.

Vanhat paapat ja mummat, peltojen hyvät haltijat, yhä elävät . . .

Oli kovia miehiä ennen, oli vielä jälkeenkin, loittoselkäisiä, isopersustaisia ukkoja, jotka kesäkaudet möyriivät vainioilla ja syksyllä

Vanhojen kurikkalaisten puumerkkejä v:n 1708:n asiakirjasta. Puumerkkien piirtäjät, vasemmanpuol. rivissä ylh. alas ovat: 4. Iisakki Krekola, 5. Arvi Koukkari (?), 6. Heikki Laulaja, 7. Matti Kakkori, 9. Niilo Tassi, 10 Yrjö Sántti (?), 11. Simo Mieto (?), 12. Pertti Lusa (?), 13. Jaakko Kisko.

Oikeanp. rivissä: 1. Matti Koivisto, 2. Jaakko Koivisto (?), 3. Juhana Latva-Koivisto, 4. Matti Hirvelä, 5. Jaakko Panttila, 6. Jaakko Äijälä, 7. Antti Nikkola, 12. Martti Levuja, 13. Kalle Plosila, 15. Jaakko Vähä-Tuisku. (Kirkkoherra S. Sarparannan mukaan.)

Matti Levulan »Viisaan-Levun» vanhoja almunakkoja. Aukeamassa on v:n 1819 huhtikuun jälkipuolisko.

kantaa retuuttivat rukihiä aitanlaarit kukkurapähän. Hyvä oli, että oli. Isot mennä rytistivät edellä, pienet rehkivät perässä, minkä jaksoivat. Vanhat sanoivat:

»Kranni krannin asumahan opettaa.»

Entinen *Viisas-Levu*, Matti isäntä, joka eli toistasataa vuotta takaperin, asui Levulaa, puolen manttaalin taloa, kuin aikamies, teki tervaa, poltti potaskaakin, pisteli vielä *alamunakkahan* asumisensa ylähä, ja oli hyvänä oppina muillekin. *Loukajan faari*, *Tilli-faari*, mainittava *Väkevä-Tuisku*, rysmäsi metsään Loukajanvuoren laitaan oikein aika talon ja repäisi pelloksi suuret nevamaat vuoren vieriltä aina Tillihin asti. Väkevä-Tuisku oli tavaton ukko, talokin oli kuin linna, vellikello katolla. Seitsemällä, kahdeksalla hevosella Loukajassa ajettiin, yhdeksän trenkiä oli ajomiehinä ja talon töitä ryskyttämässä. Kova asumamies oli Tilli-faarin poikakin, *Laitlaanen*.

Mutta *Käki-Jaakkoo* oli koko Käkelänmäen isäntä — Jyväskylä-Käkelä sai olla syrjässä, kun *Vanha-Käki* rellesti. Suuria *luonnonluhtia* Jaakkoo otti ylähä, räävitti Lusankyrönkin ja asui maata, niin että sai palkinnoksi sellaisen fältin, jota piti vedättää kahdella hevosella. Vaikka olisi annettu kymmenen hevosen kiskottava, ei Käkelästä olisi vetovoima loppunut. Olisi vielä viimeiseksi pantu aisoihin *kruununoris*, tavaton kolju, jonka tunki koko kirkkokunta

Loukaja, Väkevän-Tuiskun asuma talo.

Käkelän nykyisiä taloja.

»Hoverääti-Säntti».

— niinkuin tunsi Käki-Jaakoonkin. Vanha Leetenius varsin tunsi ja huusi, kun Jaakkoo tuli pappilaan:

»Tuokaa puuroo — täälä olee Käki!»

Hyvin tiesi myös *Yli-Sänttin Mikki*, kuinka maata asutaan, kuokitti nevoja monin kymmenin tynnyrinaloin, kuokitti talon lähimailla suuren rämäkkäisen *alingon*. Kaiket kesät oli Mikin mailla kuokkureita ja ojamiehiä, eikä työ loppunut ennenkuin rämäkkä oli repäisty. Miehet kuokkivat isännälle nevan ja kunniakirjan — itse saivat känsäiset kämmenet ja joukolleen leivän. Rakennutti maanraivaaja Mikki uuden *tupararin*, Piillingin mestari piirteli mallit, ja männikön laitaan nousi niin kovettu pytinki, että Pitkämöön patruuna jo imehteli:

»Siitähän tuloo koko hoveräätti!»

»Hoveräätti-Säntti» siitä tulikin.

Kaikkein kovetuin maanpruukari taisi olla *Ala-Jyrän Aleksanteri*, joka röykytti rintamaita Pöhlölänmäkeä myöten sekä otti sulille suuria Luomaanluhtia ja asui kaikki kaikkein parhaaseen *reiruhun*. Santerin päämääränä olikin:

»Kun sais maat sellaasehen reiruhun, jotta tulis sata tynnyriä rukihiä.»

Ala-Jyrä, Aleksanterin talo.

Sai Santeri sitten jo kaksikinsataa, sai myös kunniakirjan. Mutta asumapaapan parhaana kunniakirjana olivat pellot, jotka jaksoivat lykätä viljaa joka lajista niinkuin heille oli määrätty.

Oli rintamaalla asumamiehiä. *Koiviston Juha* oli kovettu, revitti nevaa ja rämäkkää — *Viitalan Klasinevalla* oli kymmenen heinä-latoa samassa linjassa. *Larva-Kurikka* oli tyränni peltomies, ja *Oja-Kurikka* oli jo syntyperältään tavaton työntekijä ja maanraataja — ilmankos oli monesti mainittua työntekijäin sukua.

Jokivarsi oli pitkä, ja rintapelloilla isännöi, kotopihoilla köykytti monenlaista ukkoa — jokainen laillansa. *Änkkä-Paavoolaanen*, iso äijänkölsö, hääräili äkäisenä keskellä maailmaa, söi perunavoita ja kehahteli:

»Tä-tä-tämä sitten on hyvää ja halapaal!»

Mutta *Plosilaanen* pisteli talkkunaa päretlastalla, väänsi päätään ja örisi:

»Hyvää on, mutta tyyristä!»

Aika ukko oli *Reinikan Hesee*, kevarin isäntä, joka korventeli tervaa, joi joskus koko viikon ja näki *topuja*, sitten taas kievehti

Larva-Kurikan pitkä tuparati.

työn kimpussa kuin kiiliäinen. Ja mikäs oli *Mansikon Jukku*, Keski-Jyrän entinen *Häjä-äijä*, Reinikan Heseen appivaari — toinen hyvä, häjyjalkainen kääkerrös? Oli Jyrän ojantehen vierillä vielä muitakin samanlaisia vaareja: iso ja paksu *Polsoi-faari*, paakales, sekä Ala-Jyrän *Paha-faari*, kärnäkkä. Kun rantatöyrien raatajat sattuiivat yhteen, ja mumman keittämää kotipellon viljaa oli pöydällä *potällis*, äijät pian alkoivat metuloida. Paapat olivat kohta maahan pantavia homesnoukkia, mutta pellonvilja valoi heihin uutta elämää ja henkeä. Paha-faari priuteerasi ja roikasteli yksinään, mutta Polsoi ja Häjä-äijä rytyyttivät toisiansa rintapielistä. Polsoi äyskähteli:

»Tälläästä faaria ei ole koko Suomenniemes... ei ole, eikä tule!»

Kylmän-Jyrän Häjä-äijä hypätä käpsähteli ja karjui:

»Haataa vie tohorinki mennä vaikka yösyränä kirkonmaahan!»

Yli-Jyrän metsäisellä mäellä astuskeli *Juha-paappa*, aika paappa olikin — kahdeksan korttelia kainaloitten alta ympäri. Tavallinen mies paapan pälsyissä oli kuin vasikka lehmän parressa. Kun Juha suutahti ja nyypäsi lakkinsa pellistä ja katsoa mulkoili silmän val-

koosilla, ei kukaan tohtinut ei irahaakaan. Yhtä kovettu oli entinen *Lohi-Jaakkoo*, joka koppasi syliinsä nevaan uponneen lehmän, kantoi kuivalle maalle ja puhisi:

»Raskas on raavasta lehemää kantaa,
mutta hehevolehemän kantaa he!epooksensa.»

Oli pitkällä rintamaalla sellaisiakin vaareja, joilla ei vain aitta ollut täynnä rukihiä, mutta vielä kaapinloota täynnä rahaa ja *revenssiä* taikka oli niitä *arkun* pohjalla, taikka tuohikontissa aitan *jyvälääris*. Siellä säilyivät varkahilta. Myllykylän äijällä oli sängyn pohjalla koltin alla iso *kissinnahka* pullollaan hopearahoja, ja se helähteli hyvin korjasti äijän kourissa. Korpelaas-vainaa talletteli revenssejä ja rahoja tyhjässä *tynnyripuussa* aitan loukossa, ja muorikin muisti varoitella:

»Jos valakianvaara tuloo, niin tuon tynnyripuun pitää täältä juuri kiiruhusti hairata uloos.»

Vain uupumattomalla työllä ja kovalla säästämisellä oli rahoja saatu kokoon, eikä niitä kenenkään kätköissä kovin tuhottomasti ollut. Mutta rahatalot arkkuinensa, jyvälääreinsä ja kissinnahkoinensa olivat kumminkin entisten ukkojen rahapankkeja, ja rahapaapat pankinjohtajia, joilta *inträssiä vastahan* sai *laihnata*, kun tarvitsi. Piti vain antaa *revenssi*, jossa oli lujat *takoosmiehet* ja kaksi *vierasta miestä toristamas*, vielä *puumerkit* nimien alla ynnä *inträssiä kuusi prosenttia saralta vuores*. Parhaiten paappojen hallussa saattoi olla muutamat *taloonkirjakkii panttina*.

Taisi raha tehdä joskus välipään ja loppua — ainakin jonkun paapan *pankosta*, niin että piti ruveta *rutajamahan*:

»Ei-ei ole, kuule, nyt rahoja! Kovasti on huono aika, huono aika. Mutta rukihiä, kuule, on vähä . . . Ota niitä ja myi, niin saat rahaa. Kolomekymmentä markkaa, kuule, tynnyril!»

Mikäs siinä, täytyi ottaa, mitä sai, ja *revenssi* tehtiin *inträssin kans*. Mutta kun piti lähteä aittaansa mittaamaan jyviä, hyvä paappa, aitan avainta ottaessaan käännähti ja hoksasi:

»Älähän nyt, kuule! Kyllähän sulla, kuule, on siinä vaivaa ja menöö, kuule, aikaa, kun pitää lähtiä niitä kauppoottelohon . . . Minä, kuule, ostan ne ja maksan rahat . . . taitaa juuri ja juuri niin palijo olla . . . Niin pääset, kuule, vähemmällä vaivalla. Kaksikymmentä markkaa, kuule, tynnyril!»

Mutta Hyövällin äijä ei mielellään aukaissut raha-arkkuansa, nahisi vain:

»Vihamiehiä niistä saa, kun laihnaa rahoja.»

Laihan pyytäjät taas pahkuloittivat:

»Makaa kun koira luun päällä —
ei syö itte, eikä anna toisellen.»

Arkipäivinä olivat parhaatkin paapat kovia työn röykyttäjiä ja työnsä näköisiä, mutta kun he pyhänä mumman kanssa ajaa poukottivat kirkkoon, niin mumman kutomat, Kakkorin färjärissä *klanstatut* kesäharmaat läikkyivät päällä, vattalla kelluttelivat vanhan *körnöpiläasen plakkarikellon* hopeakuorista Jyllilän *kulturilla* teetetyt *kieruperäiset kälijyt*, ja päässä keikkui Äällingistä ostettu *leviäperäinen* verkkalakki.

Mutta viikolla heilahteli hurstimekkoo vainiolla koko päivän. Vain silloin, kun vellikello alkoi katolla pompottaa, asteltiin kotiin syömään ja levähtämään.

Aika paapan katonharjalla piti olla vellikello, jotta ohitse kuljakin näki, että oli. Ja sen piti soittua, niin että kuului yli koko kylän. Monen vanhan paapan kellolla oli oma soittonsa, joka sanoi jotakin, että muutkin kuulivat. Tavallisen talon kello kalkatteli:

»Vellillen, vellillen,
puurollen, puurollen — —
tule jo pois!»

Mutta Koiviston kylältä kuului komeasti:

»Silakan lakakaukalo,
hompunpala, hompunpala,
silakan lakakaukalo,
hompunpala, hompunpala —
kumpa sitäki aina saisi!»

Emäkirkolta päin kalahteli:

»Kun panorahat loppuu,
niin anturat on alla!»

Käkelänmäellä vasta ylpeästi helistettiin, lueltiin oikein nuotin mukaan isäntä, kahdet ruorivaivaaset, Körri ja Sifferi, sekä kahdet piiat:

Krekoolan, Matalanmäen, vanha asuinrakennus.

»Käki-Jaakkoo, Käki-Jaakkoo — Körril!
Prinsessa, Prinsessa — Sifferi!
Mustasääri-Hessa, Mustasääri-Hessa!»

Sänttin paapan kellohoito hoki aina samaa sakiaa:

»Tytynpää, tytynpää,
tytynpää, tytynpää . . .»

Eikä siitä sen valmiimpaa tullut.

Puurolle ja vellille kellot kutsuivat, puhuivat ne myös isännistä ja talon asioista, helähteli niiden soitossa tynnyripuitten hopeat, revenssitkin kahisivat. Moikottivat kellot vielä maista ja metsistä — ja kannattikin.

Sillä entisillä paapoilla oli maata vaikka kuinka paljon. *Mettäsaraat* ulottuivat leveinä, ainakin peninkulmaa pitkinä *sorkoona selekälinjahan* asti, ja selkälinjan takana vielä oli *alamänninkisarkoja*. Aika talon isännillä oli maata melkein *manttaali*, ainakin puoli, aika ukko oli jo neljäsosan möyrijä, tuli hyvin toimeen kahdeksas-

osalla. Siihenkin jo mahtui joka lajia, mitä talo tarvitsi: rintapeltoa, luhtaa ja metsää sekä nevaa kytömaaksi.

Tällaisia paappoja rukihiset rintapelot kasvattivat, kasvattivat joka vaarin omaan laihinsa, niin että, minkä oli eri peltoa, eri oli pellon möyrijääkin. Oli paappaa niin pitkälti kuin rintamaata riitti, kovia vaareja vielä vanhanakin. *Nikkoolaanen* kaahi jo kahdeksattakymmentään ja vain kehahteli:

»Minä pruukaan saunasta tulles potkia puohoni ja sanua: paranen minä aina vain!»

Paranivat monet mänttinahkaiset paapat, minkä paranivat vielä kahdeksillakymmenillään. Mutta kun tuli loppu, niin tuli. Vaari kuukahti kesken köpöttelemistään jonnekin, joskus ruispeltonsa pyörtänölle.

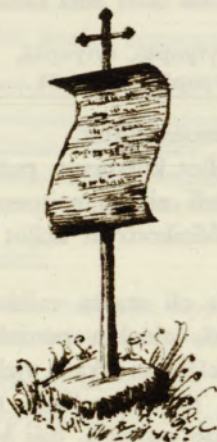
Soittuivat kohta kahdet kellot kirkonharjoilta, vuoron perään moukuivat. Ne soittuivat tuttuina kuin kotiharjan kellot, vielä tutummin: ne kaikuiivat kuin juhlakellot. Ne ilmoittivat pitkän päivätyön päättyneen ja kutsuivat paappaa kotiin.

Ne soivat vain paapalle, eivät muille — kutsuivat kuin juhlaan.

Ja vaari pääsi parhaisiin hoitoihin — oman kirkon tyville, oman rakkaan joen tuttuun törmään, rintapeltojen vierille.

Siellä hänen oli hyvä levätä pitkän ja raskaan päivätyön päätteeksi...

Mansikon Jukunkin.

Freokorpi Luomaankylällä - 40 v. sitten.

Larvamairen raatajia

Kankea pitää nälkää ohjata.

Rintapeltoja asuivat *taloolliset* Hirvi-Heikeistä ja Ätän-
ottan äijistä alkaen. Jokivarret oli heille, *rintalaasillen*,
annettu — siinä oli heidän hyvänsä.

Mutta larvamaat aina alamänninkejä myöten olivat
torpparien ja *mettäkyläisten* osana. Miestä nekin kai-
pasivat, sitkeää selkää ja känsäistä kouraa, Niinistön Iisakkia, Relles-
Samelia, Kärhys-äijää, Karhulan Jolli riepuakin, joka elämänikänsä
repi hallaista Näätäkorven laita ja hengissä juuri pysyi.

Hiellä ja verellä on larvamaatkin lunastettu ja omiksi pyhitetty.
Torpan miehestä vasta hikeä puristettiin. Kuiva uupunut ukko
parka ei paljoa painanut, kun häntä kuusin miehin kiikutettiin uuk-
kongin kautta kirkonmaan hoitoihin. Hän, jos kukaan, kaipasi
lepoa.

Kuokka heilui aina peränevoja myöten. Korpikontioitten yksi-
näisiä pesiä oli luomien rannoilla siellä täällä — Karhulaa, Kontiota,
Susivuorta, Moukolaa, Ristirämäkkää, Riitakorpea, Kolahrosta,
Kalsiaa, Pyrylää, Rouheenmaata, Pettujärveä — oli myös koko-

Vanha paappa Pitkämöön periltä.

Mutta kun kaitojen mettäpolkujen kulkijat joutuivat jokivarren lavealle valtatielle, he silloinkin astella pökkäilivät omalla laillaan. Ainakin rintalaaset sanoivat:

»N' oon mettäkyläisiä,
koska astovat nuon ylähättee.»

Eikä kaukaisille metsäperille kuulunut kirkonkellojen moukumi-
nen. Lehmänkello vain mouhusi ja lampahankello kalahteli — siinä
oli korpelaiselle iso- ja pikkukelloa. Ja siinä oli larvamaitten raa-
tajalle kylliksi vellikelloa, kun kakarat karjuivat portahilta taikka
vainion veräjältä:

»Tulukaa syöö-mähän . . . Pylisyveli jähtyy!»

Rintalaisilla oli *tuvat*, kahdet *peräkamarit*, *porstuakamarit* ja
kamarit *kokillaki*, *erustuvat* ja vielä pihan puolessa *trenkituvat*, sitten
pihan takana *aittaa*, *puoria*, *luttiratia* ja *liiiveriä*, *tallia*, *navettaa*,

naisia mettäkylä torpparien re-
pimissä aukeissa.

Ei tänne larvamaille ollut
kuninkaitten kulkukeinoja, van-
hoja *tervateitä* vain koluuteltiin
kärryillä kivien ja kantojen
kautta silloin harvoin kuin oli
asiaa. Eikä kaikkiin kyliin ol-
lut edes tervatietä, vain pahai-
nen *mettänpolku*, jota mennä
pökkäiltiin *jalakatanuusin*, ve-
telien nevojenkin ylitse huonoja
portahia pitkin. Ja jos ukon
piti metsäpesälleen jotakin kul-
jettaa, hän sai *paariilla* ajaa
röykkytää polkua myöten. He-
voskopukka oli aisoissa, aisojen
notkeat larvat laahasivat maata,
larvojen varassa oli lava ja la-
valla korpiheikin tavarat. Kar-
hukin parhaana kuninkaana
saattoi joskus samaa metsäkei-
noa tallustella.

lammasnavettaa ja sijantijua, navettalatua, puilatua ja paskalata, ynnä tuonnempana sauna, riihirati ja pernakuoppa. Jo oli kaikki minkä manttaaliin pantu, oikein jyvitetty maa tarvitsi.

Yhtä hyvin oli metsäkylän ukolla tupahoidot ja muut, sen kuin ukon hoitoihin uskottu luoman rantakappale tarvitsi. Eikä se tavattomia vaatinut. Viis-, kuusseinäinen asumus: tupa, porstua ja porstuan sivussa kamaripöksä, johon tuvasta oli ovi — hyvä oli, enempää ei kaivattu. Vain joissakuissa torpissa saattoi olla peräkamari, kaksi-kin. Pienen ruohoisen pihan vierillä oli puori ja puuliiveri, talli ja navetta, karjalato ja katosalusta, tunkio ja hyvä nurkantausta, riihi metsän laidassa, perunakuoppa mäen laidassa, ja

luoman ranteessa nokinaamainen sauna, pari vihtaa pelsimen noukalla, seinän vieressä korvee ja korkeakoipinen pyykkilavitta.

Harmaa, airaksenkarvaanen oli metsän asumus. Hyvin se sopi, samoin kuin koko torppakylä korpiseen ympäristöönsä, vielä paremmin, jos jäkäläinen kallio natisevine honkineen komotti takana, ja metsä tohisi. Ei mettäkylä kysynyt koreuksia, harmaassa hiljaisuudessa vain tuheresi, eikä metsäkään moittinut.

Oma oli metsän koto, siinä sai olla ja asua kuin isäntä — vaikka isäntiä oli oikeastaan rinnalla. Mettäkylän raatajat olivat vain Korpi-Heikkejä, Pirtti-Mikkejä, Kontion Köyssyjä, Liisan Sampvoja, Mouko-Tanelia — olisivat kyllä rumasti katselleet, jos heitä olisi isänniksi nimitelty.

Jokirannan isännän peräkamarin — *pieneet peräkamari* oli isännän kamari — kaapin laatikossa oli kovetut *taloonkirjat*, joista nähtiin, että oikeassa paikassa ne olivat ja omassa kaapissaan, kun olivat

Kaukaisten peräkylien kärrytietä.

isännän kaapissa. Luoman ranteen Juhan kamaripöksän kaapin komerossa oli *torpan kontrahti*, kovettu paperi sek in ja tarkoin pidettävä tallella, ettei vain joutuisi kersojen käsiin. Siitä nähtiin, kuka täällä asui ja isännöi.

Sait mustaan korpeen kopeltaa pesäsi, puskea päiväpaisteisen aukon, ahertaa siinä elinaikasi, muorinkin elinajan ja ottaa leipäsi, minkä jaksoit. Kun ennätit elämäsi takarantaan, oli luoman rantakin puolestasi valmiina. Ja tapahtui pieni vaihtokauppa. Rintapeltujen isäntä sai valmiiksi raivatut larvapellot, sinä pienen valmiiksi kaivetun kappaleen kirkonmaata rintapeltujen vieriltä. Täyden hinnan olit kyllä maksanut kolmikyynäräisestä rintamaastasi, mutta siinä olikin iankaikkinen kontrahti.

Torpan kontrahti, pienen kaapin paras paperi, oli kuin raatajakumppani. Yhdessä elettiin ja raivattiin korpea ja vanhennuttiin, muori kolmantena. Ja sitten tuli yhteinen loppu. Torpan raatajien ikä loppui — niin myös kontrahdin.

Ei kaapin komeron paperi ollut kovin suuri, mutta paljon siihen mahtui — koko korvenaukon elämän vaellus. Kellastuneessa paperissa sanottiin, mihin sait kuokkia peltosi, mihin raivata luhtamaasi, mistä sait ottaa aitavärkkisi, mistä hakata polttopuusi ja huoneittesi hirret, sanottiin vielä kaikkein tärkein asia — milloin piti mennä talon töihin.

Entisen Pihlaja-Jaakoon kontrahdissa sanottiin näin:

»Tämän kautta vastaan otan minä Aleksanteri ala Jyrä ynnä vaimoni suostumuksesta minulta omistettavan ala Jyrän perintö taloon N:o 3 Torppariksi Jakob Isakin pojan ja hänen vaimonsa Serafina mikin tyttären heidän molempain elinajaksi seuraavaisilla eduilla ja ehdoilla nimittäin

1 si Saa hän rakentaa huoneensa entiseen Pihlajamäen hakahan

2 si Pelloksi saa hän ylös ottaa ne vanhat pelto kedot jotka alkaa Harjun rajasta Joita on 20 Ja vielä peltomaata saapi hän kaikki sen maan kun on huoneista mäkitiehen asti Ja kun se on kaikki peltona niin sitte saa tehdä peltua Pyynpesän nevan rinnan puolelleen mitä siinä on pelloksi kelvollista kun hän pitää reidus aidan Ja ojan talon rajalla Vaan taloon on oikeus ottaa savia kydöllensä pitkin Lukkarin rajaa mistä hyväksi näköö ja kulkutie pitää olla vapaa talolla näiden maiden läpi

3 si Luhtaa saa hän Isoolta luomilta perä sadasta Harjun rajasta rintahan päin yli saraan sata viisi 105 kyynärää tämä

tulee vasta sitte kun välitorpan muori kuolee Ja sitte pitää hänen siitä tekemän Hevoos taksivärkkiä seittemän 7 päivää vuosittain kesällä silloin kun taloo vaati mies ja hevoonen omin roskein mutta jos ei hevoosta ole niin sitte pitää tehdä työtä yksi 1 viikko heinä aikana yksi 1 viikko leikkoo aikana ja omin roskein talon ruas

4 si Mettää saa hän hakata tarpeelliset Huonesten rakennus aineet ensimmäiset mutta Jos huones palaa eli lahoo huolettomuuden tähden niin ei saa taloon mettästä siihen mitään apua toisi kertaan Aidat saa voimas pitää mettästä vaan seipähät pitää halkomalla tekemän Ja kaikki mitä tarvitto mettästä niin Ladvasta rintahan päin Polttopuiksi saa ottaa kuivia ja maas makaavia

5 si Taksi värkkiä pitää hänen tekemän työtä nyt kohta alkain Joka neljännen viikon vuosittain kaikki taloon ruas mutta omilla työ aseillansa kun edellä sanotaan mitä työ aseita tarvitto mutta Jos taloo ei tykkää taksivärkin tekiästä niin pitää maksaa rahas sen jälkeen kun kulloinkin kelpaavan työmiehen palkka on

6 si Jos ei torppari ole niinkuin kontrahti viisaa niin taloo saa lunastaa torpan taloohin koska hän hyväksi näkee kun maksaa torpparille yhden 1 markan Joka kapan maasta mitä torppari on Uudesta tehnyt Ja huoneista $\frac{2}{3}$ osaa kun mettän frahti on ensin pois räknätty Ja tätä torppaa ei saa myidä eli vaihtaa missään tapaukses silloin kadottaa se oikeutensa. Ja Jos maat tulis jaettavaksi Jonki pakon tähden eli talosta erotetuksi osa pois niin sitte pitää sopia Uusihin maihin niinkuin taloo vaatii

Tämä kontrahti on seisovainen heidän molempain kuolinpäivään asti Jolloin se kohta lankee taloohin sen kaltaisena kun se silloin on oli laista mistä hyvänsä ilman lunastusta,

Tähän olemme molemmin puolin tytyväiset Jonka me vierasten miesten läsnä olles puu merkkimme ala piirtämisellä vahvistamme

Kurikas sinä 13 päivänä marraskuuta 1873

Aleksanteri ala Jyrä

torpan maan antaja

Jakob Isakinpoika Pihlaja

torppari

emätä Serafina

Todistavat trenki Janne Marian

poika ala Jyrällä

Matti Gabrielin poika

treki ala Jyrällä

Kirjoitti

Isak Semelius

Handwritten text on a piece of aged, stained paper, likely a contract or agreement. The text is written in a cursive script and is numbered on the left side (1-10). The paper is heavily worn, with significant staining and some missing pieces, particularly at the top and bottom edges. The text is difficult to read due to the cursive and the condition of the document.

Torpan kontrahti, kirjoitettu 1831. Isoon-Kurikan Tanelin antama Juha Kustaanpojalle.

Korpi-Heikin piti ensi vuosinaan joka talvi tehdä »taloohin» hyvä työreki, sitten olla talon töissä kaksi viikkoa talvella, toiset kaksi kesällä, toisen heinänteossa, toisen leikkuupellolla, kunnes alkoi täysi taksivärkki: joka kuures viikko pitkin vuotta, »mutta jos Pyhäpäiviä sopsis sillä viikolla monta olen, pitä torparin ne toisella kerta palkita.» Pitkäpartaisen Heikin piti »myös tarkan varin pitä», ettei rinnan puolelta Kampinkylää kukaan saanut varastella talon metsää. Mutta larvan puolesta ei puhuttu mitään. Siellä sai mennä poikki sarkoohin, eikä tarvinnut pelätä Heikin partaista muotoa. Peräkampin Masan piti tuoda Paavoolan aittaan puolitoista tynnyriä rukihiä ja puoli ohria, neliikka silakoota ja neljä kappaa suojoja

Siinä olivat torpan kontrahdin kaikki tarpeelliset asiat, koulu-mestari Semeliuksen *kriivaroomina*. Molemmiin puolin oltiin »tytyväisiä», ja Jaakkoo sai Serafiinansa kanssa toivorikkaana aloittaa maan asumisensa Luomaan luhtien laidassa, naapurina karikka-nakkoon päässä muutamia vuosia aikaisemmin tullut Pihlajamäen Juha, paksu isopersustainen ukko, Suomen sodan sotamiehen, Kreinin Taaveen, poika, lukkarin vävy, joka oli ottanut haltuunsa papin pojan, Kanstreenin Junneen, laittaman mökkipahasen.

Saatiin torpankirjaan sopimaan toki toisenkinlaista *taksivärkkiä*.

Saarpärin torppa Pöhlölanmäellä, pappilan viimeinen rintatorppa.

sekä ajaa omalta konnultaan isännän latoon kaksi krinniä heiniä ynnä rihma olkia. Piti Masan vielä omin evähinsä paiskia talon hyviksi kuusi syltä halkoja sekä olla talon töissä ja evähissä puoli-toista viikkoa. Pian kyllä, 1853, vaihdettiin Masan jyvät, heinät, silakat ja suolat rahaksi — viideksitoista hopearuplaksi. Ison Ryönän piti värkkinsä täytteeksi ottaa kesäkaudeksi hoitoihinsa Oja-Kurikan *joutilahat*, ja Koiviston *joutokarja* vietiin Sikalaan *kesäkäymähän*. Oli toki joukossa yksi *lypsävä*, jonka maitoa Kaisa sai nilkoa hyvikseen. Hietikon Samelin piti lisävärkkinä Mäki-Reinikalle tehdä ja kantaa retuuttaa Isoosta-Karhuvuoresta kärrytien varteen neljäkymmentä paria hyviä *saunavihtoja*.

»Joka kuures viikko» oli varsin tavallinen taksivärkki tavallisesta torpasta, sekä siihen vielä joku *savenajoviikko* talvella miehineen ja hevosineen talon ruokossa, toisin taloin vielä *jaakoonpäivän* aikana *kainastoviikko* ja samelin aikoina *leikkooviikko*. Mutta moni luomanrantojen repijä sai repiä talon töitä *joka neljännen viikon*, täytyipä monen larvamaan ukon, kun oli pari viikkoa ahertanut omilla pelloillaan, astella kolmanneksi viikoksi isännän pelloille. Hänellä oli värkkiä *joka kolmas viikko*. Näin kovetun värkin tekijä hoiteli jo hyviä ja isoja larvamaita, ja rintapeltoja hoiteli *hyvin kiintiä* äijä.

Kaikkein kovin värkki taisi olla pappilan *rintatorppariilla*. Niitä oli neljä vahvaa raatajaa, Muurimäki, Anttila, Autio ja Saarpäri, jotka elinkeinokseen möykyttivät Muurimäen ja Pöhlölanmäen lai-

toja pappilan vainion aidan takana, mutta kohta puolet päivistään saivat möykyttää pappilan arkitöitä. Kesäkauden, valporista pyhänpäivään, piti miehen hevosineen olla joka viikko kaksi päivää pappilan ajoissa — Aution Joeli sai junnata kolme päivää. Talvella papintalo tuli toimeen vain miehen päivätöillä. Mutta jo piti rintatorpparien k a k s i n hevosin ja miehin mennä viikoksi kauas Kauhajoelle *hieranajohon* pappilan pitkälle tieosalle — ja omin evähin. Jopa taas, kun pappilan kauroja piti vietämän kaupunkiin, niin joka torpasta hevonen kaurakuorman eteen, ja mies kuormalle. Tyytyväisenä, napisematta ajeltiin kauramatkat, hietaviikot ja muut työt niinkuin oli papin kanssa puhuttu. Eikä ollut edes kontrahtia, suullisesti vain sovittiin, kun uusi pappi tuli — pelolla häntä odotettiin, jotta lisääkö värkkiä.

Mikäs oli hätänä pappilassa, kelpasi elää, kun oli ainakin manttaalin maa, ja torpparit, joita oli liki parikymmentä, Pyrylää ja Niinistöä myöten, tekivät kaikki maatyöt, riihetkin ryskyttivät. Honkirämäkällä vielä koko mettäkylä oli *päivätöis*, tavallisesti leikkuupellolla.

Hieranajo talon tieosalle Kauhajoella oli monen torpparin talvisena *hevoosvärkkinä*. Kurikan isännät olivat saaneet ankaraksi asiakseen pitää kunnossa Kauhajoen maantietä Teuvalle asti, kauhajokiset taas Isoollejoelle ja Karijoelle menevää osaansa, emäkirkkoiset hoitivat Kurikan tietä aina Kauhajoen rajoille, ja jalasjärviden osana oli tie Kurikan kirkolta Jalasjärvelle. Ja nämä kaikki olivat omaa *tielahkuansa*, torpparitkin kovina ajomiehinä.

Monet entiset kontrahdit oli tehty *rahan päällen*. Kyttä-Iisakki, joka löysi aviokumppaniksensa Paskoon Juhan Pietan Juonenvuoren vierimailta, otti 1833 hoitoihinsa Juhan tekemän torppan — kontrahti oli v:lta 1814 — ja maksoi Mäki-Tassin Juhalle »Näiden Edestä», nimittäin »torpan tilusten», joka vuosi »Pyhään Miesten Päivähän kolmekymmendä kuusi + 36 + Rix dallaria Ruotsin Riggvälts Rahas».

Toisinaan kirjoitettiin kontrahti *viireksikymmeneksi vuoreksi*, mutta tavallisesti kumminkin *elinaijaksi*, niin että »Torpan saaiain kuoleman jälkeen Langee Torppa sellaisena kun se silloin löytyy Taloon omistaiallen ilman mitään lunastusta».¹ Hautaniemen muori oli niin lujaa tekoa, että köpötteli »liki saran vuoren vanhaksi», ja

¹ Paskoon kontrahdissa v:lta 1833.

muorin kontrahti oli yhtä lujaa tekoa. Se pysyi pystyssä niin kauan kuin muorikin.

Mutta jos torpan ukko leskeksi jäätyään otti toisen tupakumppanin, ei kontrahti tätä armahtanut. Joeli-vaari korjasi mökkiinsä vanhan päivän varaksi Hyryn Alpeen, matalajalan. Mutta kun vaari kuoli, Alpee sai entistä matalajalkaisempaa lähteä kylätietä kuuputtamaan.

Usein kyllä, kun vanhat raatajat olivat kuolleet, talon isäntä *uuristi kontrahrin* torpan pojalle tai vävyille, kuten Mäki-Tassin Juha Kyttä-Iisakille Paskoon. Mutta monesti vanhojen jälkeen perilliset saivat painaa oven kiinni ja lähteä *uloos* — olivat jo osalta lähteneet, kuka kunnekin. Reinikan Hesee antoi Hautalan mökkeineen ja maineen vävyilleen ja tyttarelleen »ikuusiksi aijooksi», ja Juha, torpan perillinen, sai Tarha-Kreetansa kanssa lähteä haeskelemaan uutta asumapaikkaa — Miilumäen laitaan, Soukkaan, joutuivat Mäen Juhan aloittamille aherruksille. Peräkampin Trillingin Iikkoo menetti isänsä kuoleman jälkeen mökkinsä ja luoman rannat, kun Paavoolaanen antoi ne tyttarelleen ja Kakkorin Hautatorpan Masalle, kilien ja kuttujen viljelijälle.

Talon vävyt ja pojat — varsinkin pojat — saivat perintömaaltaan torpantilukset vähemmällä värkillä kuin ventovietaat. Levulan Tanelille laitettiin 1823 hyvä torppa larvametsään, Annanmäen rintarantaan, ja siitä hän maksoi veljelleen, talon isännälle, veroa »32 sillinkiä Ruotsin pankosa vuodes». Sillä

»... nämät torpan tiluxet tulovat Danelille hänen Kjintiästä taloosta ja tämän kansa langee se kahdexan kymmendä Rix dallaria pankosa kun Danelillen tulis Hänen Kjindiä perindö lunastustansa vielä saavat Heidän lapsensa vanhempansa Kuoleman Jälkeen nämät torpan tiluxet sillä että He maxavat yhden päivän Tagvärkin joka vjiko Talon ruvalla.»

Mutta kun ison talon perilliseksi otettu Iisakki vain tappeli ja ryyppiskeli, ajeli ja vihelteli, hän joutui lopulta parhaana perintönään asumaan pikkuruista tupatönöä larvakylällä mustan metsän laidassa. Ukon perintötalo oli kuin viidenkapan mitta, eikä ketunmultaisessa perunapellossa ollut rintapellon tuntua. Ilmankos Iisakkaa harmitti, niin että piti kiukkuisena lähteä neliütteleämään pojanmökkähäisten perään, kun ne ohi kulkiessaan hänelle viheltelivät.

Kun Iisakki kuoli, jäi perintömökki pienine perunamaineen ja

Ojalan nykyinen Iisakki.

ketunmultineen metsän laitaan. Sai sen taas joku hoitoihinsa, mutta ei siitä kukaan suuria kostunut. Oli se kumminkin parempi kuin koturin nurkka. Oli oma tupa ja katto pään päällä, oma takkakin, joka mieluisesti lämmitti. Mökissä oli kyllä, jos missään

»Elämä kymmenen kymmenen nenäs.»

Mutta Perkiön Ii-koolla oli mäkensä laitamalla parin, kolmen tynnyrin pelto- ja hakamaa, navetassa lehmä ja pari lammasta, ja siitä jo pääsi elämisen alkuun, kun aina pisti pisimmän sormen suu-

hun. Korpi-Heikillä oli viisi tynnyrinalaa peltomaata ja Luhtaneva heinämaana, tallissa hevonen, navetassa pari lehmää, *vasikka prutikka* ja muutamia *krapehia* lammaskarsinassa. Heikintuvassa jo eleskeltiin, ja pitkästä parrasta paukahteli mieheviä sanoja. Hautalaanen hoiteli viittätoista tynnyrinmaata, Kainaaston luhtakappaletta, pientä hakamaata ja kolmea lehmää — sai leipää ja muuta ja puhui leveästi.

Mutta kun torpan nimissä oli parikymmentä, viisikolmatta, viisikymmentä, seitsemänkymmentäkin tynnyrinalaa *tekomaata*, ja tallissa kautiootti kaksi hevosta, *varsaplökki* kolmantena, ja navetassa oli neljä, viisi kytkyessä, lammaskarsinassa ainakin puolitusinaa, kymmenenkin — jo oli *suuri torppa*, kohta kuin *häjy taloo*. Jos siinä *torpan plassis* tehtiin rutajamatta työtä, jo lähti omista pelloista leipä ja puuro, penkkivelli ja pylsyvelli, vielä perunat ja kropsu, ja *fiililautasella* oli pitkä rati *fiilipunkkia*, oikein kolminkertai-

sena kukkurapäänä. Puorin laarissa oli jyviä joka lajista, tynnyri-
puissa jauhoja, joskus vielä kaapin piiloissa muutakin kuin torpan-
kontrahti.

Torppa oli kohta parempikin kuin häjy taloo.

Tällaisia aikahan tulovia torppia oli larvakylillä joku siellä, toinen
täällä. Ojalaanen, Kakkorin ja Tassin takalistoilla, oli jo tavaton
maanröykittäjä, samoin kuin saman Kyttäluoman rannoilla Mylly-
niemi, joka hoiteli kolmenkymmenen tynnyrin pelto- ja kytömaita.
Tavaton oli Isoonkorven äijäkin, Häjynluoman rantojen asuja
möyri parin-, kolmenkymmenen tynnyrin korpipyttöä ja ajeli hyvillä
hevosilla, jopa joskus oikein laulellen:

»Niin kauvan juon ja ajelen,
kun Isoomusta jaksaa.
Viiren saran paikampa
tuo Isoomusta maksaa.»

Jo ennen mainittu vanha Paskoo oli tyränni torppa, siinä oli
summalta maata, peltoa ja kytöä. Taula-Suutari niitä perillisineen
myllersi ja asusteli kaksissa tuparadeissa. Oli siellä tuonnempana
muitakin isoja, Luomaanväli, Kompsi ja Polvi. Ja mikäs oli Ryönä
— vanha suuri paikka Myllykylän vierillä? Taisi hallita viittäkym-

Pirttineva Pitkämöön perillä.

mentä tynnyrinmaata. Oli samoilla perillä muitakin isoja, Harjamäki, Harju, Venna ja Vuollet. Noksoon vanha Iisakki Luovan perillä repäisi emäkirkkoisten nevaisia takamaita pellonviljalle monet kymmenet tynnyrinmaat.

Mutta Pirttineva Pitkämöön perämetsissä, Ponsiluoman rantamalla, taisi olla kaikkein tyrännein. Se oli asuttu viiden Tuiskulan ulkosaroille, ja maata oli torpan hallussa niin tavattomasti, että tuskin itsekään tiesivät. Oli kotoista luoman rantaa pelloksi ja perkiöksi, sekä nevaa kytömaaksi — Rautapäätä, Siltaperkiötä, Toholokorpea — niin paljon kuin vain jaksettiin repiä sulille. Pirtti-Antti joutui torpassa ensin yrittlemään, sitten Juha ja kohta Karjalan Sameli, jo tuli Pirtti-Jaakkoo, Pitkämöön patruunan poika, ja rupesi rysmäämään metsissä ja nevoilla. Oli Jaakoolla kaksi hevosta ja seitsemän, kahdeksan lehmää, tunkiokin oli aikamoinen, ja porraspähän oli kaivettu suuri tynnyri, johon saattoi portailta laskettaa — pellolle ajettiin, kun tuli täyteen.

Tavallisesti torpparit saivat kopsia polttopuikseen »maas makaavia ja pystyhyn kuivanehia», mutta Pirtti-äijä sai ottaa muutakin. Sattui joskus Tuiskulan isäntä tulemaan larvatorppaansa ja rupesi moittimaan, kun takassa palaa romotti liian pitkistä haloista lyöty rovio.

Vanha Paskoonkylän Juoni.

Mutta ukko työnsi vain halkoa takkaan ja sanoi:

»Ennen minä lykkään, ennenkö hakkaan!»

Taisi Jaakkoo joskus vedättää perämetsistä mahdollittomia mastopuita Kristiinaan, taisi kun sattui korvennella tervaakin. Mikäs, ettei korvennellut, kun oli metsää määrättömästi? Isäntä, kun sai kuulla, kyllä motaa:

»Ei se nyt, kuule, oikeen luvalista taira olla... ei kontrahrisellaasista puhuta mitään.»

Kovan työn tuloksia isot torpat olivat — ja hyvänlaisen maan. Ryteikköinen luoman rantakorpi, savipohjainen kontoneva ja itsepäinen ihminen olivat ottaneet yhteen kaikkein kiukkuisimmin, ja pitkätkin jumalanpäivät oli usein jatkettu öillä. Oli käyty maan kimpupun kuin pahimman vihollisen, vaikka oltiinkin parhaat ystävät, ja molemmin annettiin toisilleen, mitä suinkin voitiin.

Larvamaitten raataja rakasti luoman rytöistä rantaa kuin omaansa — vaikka rantamaa olikin rintapeltojen isännän. Kyllä metsäkorven mies tämän tiesi, monta kertaa se kipeästi jysähti mieleen. Mutta tämä oli m a a t a, Jumalan luomaa ja siunaamaa, tätä täytyi oletella omakseen. Tämän kanssa oli yhdessä aherrettu kaiket päiväkaudet vuodesta vuoteen. Joka peltosarka ja oja ja pyörtänö, savipaikka ja hiuvespaikka, ketunmulta ja ruminkin rytö haastelivat tuttuina ja tekivät parhaansa, kun niitä oikeassa hengessä palvelit. Tuttu kiviläjä tervehti pellonnurkalta joka aamu — monta *kivikuupanota* olit siihen kanniskellut.

Ja metsä katseli tuttuna aidan takaa, vuori katseli metsän takaa, vuorelta viittoivat vanhoina ystävinä kähkörämänyyt ja kuusenkrässyt — toisaalla pohotti suuri neva. Osasi vuori haastellakin.

Larvatorpan emäntä. Valok. 1907.

Niinistön metsätilan nykyiset eläjät.

Menit hänelle jotakin huutamaan — heti kuului vastaus. Mukulain kanssa hän usein piti pitkiä kanssapuheita. Kesäilloin laulurastas siellä piti omaa puhettaan, öisin hyrräsi kehruuhaukka.

Larvakylillä oli oma mieluisa maailmansa — ei taivaskaan tunnut olevan niin korkealla, eikä sen ääret niin kaukana kuin rintakylillä.

Mutta larvamailla oli halla vanha tuttu, ainainen peränevojen kähmijä, harmaa häjyläinen, joka pelkäsi jumalanpäivää, vain öisin uskalsi hiiviskellä. Hänen kanssaan käytiin mettäkylillä ikuista taistelua, mutta ei mahdettu mitään, hän tuli, kun tuli. Usein nähtiin aamulla, kun jumalanvilja vuodatteli kirkkaita kyyneleitä, ja perunanvarret olivat murheellisen mustina. Pellon isäntä oli yhtä murheellinen, oikein rintoja karvasteli — leipä oli viety. Mutta eipä saattanut manata öistä kulkijaa. Jumalan sallimana hän taisi liikkua, vaikka valetelikin ahkerammin peräkylillä kuin rintapelloilla. Täällä suurilla selkänevoilla hän piti ainaista asuinmajaansa — melkein naapurina pysytteli, ja oli aina vaanimassa sopivaa hetkeä.

Jumala säätelä ilmat ja antoi luvat. Mitä mahtoi pieni perämetsien ukko.

Ei muuta kuin luottaa Jumalaan ja maahan sekä uskoa uuteen kesään ja aina itsepintaisesti puskea työtä. Täytyi. Peräkyllillä piti aina pelätä hallaa ja palvella kahta maata — larvaa ja rintaa. Kun pääsit parhaaseen menoon metsäpellollasi, täytyi se heittää ja lähteä töihin rintapelloille. Kaapissa oli kova paperi, ja vuoluhirren almunakkaan oli merkitty *värkkiviikko*. Larvamaitten eläjän, jos kenen

«Täytyi teherä työtä elääksensä
ja elää työtä teheräksensä.»

Nevat olivat monen torpparin ensimmäisinä luhtamaina. Nevoilta ja rämäköiltä ja luomien rannoilta he saivat kalvaa *itikanelua* talveksi, *karviviikattehella* niutella harvoja nevakarvoja sekä koota niitä *suovihin*. Pikku-Matti käpsytteli viikatteineen Lehtinevalla, ja Matin akka toksasi Nää-täkorpea. Pitkämöön peräläisillä oli nevoja vaikka kuinka pitkälti, samoin Luovankylän metsäperillä. Siellä oli suuri Peuraanneva ja Lapioneva, oli myös Porrasneva ja Lautapihti, jonka Karjalan isäntä oli kauppoitellut viinakannusta, sekä suuri Noksoonmaa, joka oli saatu Korven emännältä silkkikaadilla.

Mutta Pihlajamäen Juha niuteli lisäheinikseen puolikuvaksi laskettua Lehtijärveä Lehtivuoren takana. Kuusen tyvikäyristä kaverretuilla *sivakoolla* Juha laahusteli vetelää järvilletoa haravoiden ja kantaa repajuttaen heinätakkoja suovaansa. Kalmoon Taavetti, Lainesmäen Tuomas ja monet muut rähjäisivät Vuorusjärven rantalettoissa. Siellä kasvoi miehen mittaista kortetta. Kahisi vain ja päät piuppailivat, kun heinämiehet sukeltelivat kortteikossa. Kalmoon äijäkin sotki levein kenkätollukoin.

Kesällä oli larvamaitten *itikoolla* kyllä eloa. Karjanlaidunta oli niin pitkälti kuin metsääkin — voi mennä vaikka Jurvaan ja Teuvalle asti taikka toisaalla Kauhajoelle ja Jalajärvelle, ei tullut aitaa eteen. Siellä itikat saivat omalla kuusallaan kulkea niinkuin tahtoivat ja ehtoolla tulla kelkuttella kotia *mettäveräjän* taakse kaula pitkällä kilpaa huutamaan. Mutta lampaat, kun kerran pääsivät irralleen ja saivat pemahtaa metsään, pysyivät metsän hoidoissa koko kesäjän olivat syksyllä niin *mettittyjä*, että heti kapaisivat kar-

Lehtijärven
sivakka
Kurikan
museo.

Luhdaksi kuivattua Lehtijärveä. Etualalla suovanlava. Valok. 1908.

Polvenkylän torppia. Valok. 1908.

Hakorauta. Kurikan museo.

kuun, kun näkivät ihmisen. Väkinä ja väsyttämällä ne kesytettiin ja ajettiin kotiin — joskus viimeiset vasta lumikeleillä. Jotkut taisivat jäädä *mettän märehiksi*.

Mikäs oli elää isossa larvatorpassa? Hyvänpuolohoisesti siellä *tultihin toimehen* ja *elettihin ominsa*. Mutta pienissä paikoissa, joissa oman pellon leipä ei riittänyt kovin pitkälle, ei asuttu varsin leveästi. Mutta kun oli jouduttu larvamaan vähäväkiseksi raatajaksi, täytyi elää ja yrittää. Mettäkansa oli sikiävää sukua, kersoja oli monesti mökin täydeltä — totta heitä metsä ja maa tarvitsi, kun kerran niitä siunautui. Mutta leipää, jumalanviljaa, piti olla jumalanluomille paljon.

Täytyi hankkia elatusta muualta.

Torpan päämies ja torpan eukko kulkivat parempiosaisten töissä *päivämiehinä, päivälääsinä* sekä larvassa että rinnalla, taikka tekivät töitä *akortilla*, varsinkin leikkuupellolla. Ja siitä lähti apua. Jouti torpan ukko toimeen tulevan naapurinsa värkkärinä käymään talon töissä, vaikka joka viikko, minkä kontrahti vaati. Monella isolla torpalla oli koko vuodeksi sovittu *vasituunen värkkäri* — Perkiön lisäksi, Jyvä-Iikkoo, Pyrylän Sameli — kolme, neljä markkaa viikko ja talon ruoka. Jouti joku rehkimään talossa *viikkotrenkinä* joka toisen viikon — kuusikymmentä markkaa vuodessa, toisin viikoin taas puskemaan päivämiehenä — puoli markkaa päivältä ja ruoka. Saattoi ukko hakata talon isännälle *hakoja* — puoli markkaa krinniltä, päivässä pari krinniä. Ja torpan akka kävi taloissa karstaamassa, kehräämässä, paikkootoissa, kankaitakin kutomassa, taikka hän kutoi ja kehräsi kotona ja vei valmiit työt emännille.

Ja taas penni kilahti pennin laitaan. Taikka lähti talosta jyväpusuinen taikka joku läpileipä, jopa joskus muutamia suolaisia syltysorkkia ja mahannahan repalehia ynnä pari länkkimakkarakäivä — mukuloole muruksi.

Larvatorpan pienistä jäisistä ikkunoista kohta paistoi päivä, ja

Perämetsien pieni torppa Niinistöjärven takarannalta — Sikalan Maijas-tiinan ja Nisulan Jussin asuma. Valok. 1908.

lumitriivut kimmelsivät luoman töyrässä, kun äitee tuli koitiin.

Pikku torppien ja mökkien emäntiä olivat monet kupparit, hieroja-muorit ja paarmuskat sekä suonilankojen ja syöpäläisen voiteitten tekijät. Heidänkin kainaloissaan oli aina jotakin hyvää, kun he virkamatkoiltaan palasivat.

Metsässä kun elettiin, niin monta kertaa turvauduttiin metsän apuihin ja mentiin metsän *hoitopuorillen* — rinnallakin oli, kirkon luona hoitopuori, *hoikotespuori*, jonka seinään moni mettäkyläläinen sai usein käydä nojailemassa. Torpan akat ja vanhat ukot tekivät koivunoksista *luutia* ja *vispülöötä*, joskus *vihtojaki* sekä kuivista kuusenhaoista *pesimiä*, ja kulkivat niiden kanssa pitkin rintakyliä — kesällä selässään kantaen, talvella raahaten kelkalla. Vanha Järven Tiina, joka joukkoineen ja Kaappoineen asua tuhraili kaukana metsäperillä, Lehtijärven takarannalla, ilmestyi aina silloin tällöin luutatarakkoineen ihmisten ilmoille, talvella kelkka perässä tohmertaen. Pitkin rintakyliä Tiina kulkea rieppasi, joskus seisautui tarakka selässä hartaana kuuntelemaan vellikellon helkytystä. Tiina tahtoi

saada kokoon niin paljon lantteja, että voisi ostaa talon, jonka katolla olisi vellikello. Olisi oikein mukavaa istuskella isossa pykningissä, katsella klasista maantielle ja aina vähän päästä juoksaista nykimään vellikellon nuorasta.

Katolla soittuisi komeasti — ja olisi oma kello!

Monet torpan ukot käydä köppelehtivät metsiä poikki sarkoihin etsiskellen pitkiä notkeita pihlajia, joista sai hyviä *takkavittoja*, sekä suoria pihlajia, tuomia ja koivuja — ne taas kelpasivat *luokka-* ja *aisapuiksi*. Mennä kepsutti äijä metsiä sinne ja tänne kokoillen kainaloonsa kaikenlaisia *häjynäijän vääriä* ja *kenkuloota*, mainioita *reenkepiiksi*, *äkehenkoukuuksi*, *sontatarikooksi* ja *riihihangooksi*. Jo taas piti kuuputtaa kuusikkoon napsimaan nuoria *kuusenkrässyjä*, joista voi halkoa *airanvittooksia*. Valmiit takkavitsat, luokat, reenkepit ja muut olivat hyvää tavaraa, *sivuaisakki* kelpasivat, ja vittooksia tarvittiin kevätkesin paljon aidanpanoihin. Kuormittain metsien miehet joskus raahasivat metsien tavaraa rintamaitten isännille.

Jotkut pikku torpparit kiertelivät pitkin koivikoita, nylkivät tuohta ja kutoivat *konttia*, toiset taas löivät mäntyä mäkeen, kiskoivat päreitä ja kopeltelivat *päretkoppia*, toiset tekivät kaikenlaisia *puuastioota*, jotkut kavertelivat *lusikoota* ja *kauhoja* — ja sitten lähtivät niitä kaupittelemaan. Rahalantteja niistäkin sai, taikka sai jyviä taikka sai leipää. Tyytyväisenä ukko astella köykytti rinnalta larvaan päin, ja selässä oli seipääseen pistettyinä taikka nuoraan sonnustettuina koko joukko kovia leipiä.

Hyvin monet isotkin äijät kolistelivat perämetsien vanhoja koivunkärnäköitä, kaatoivat, löivät kasaan ja polttivat tuhaksi, keittivät tuhasta lipeää ja lipeästä korvensivat *potaskaa*. Korpelan vanha Juha Tassin larvoilla, rahamies, rahallisen tynnyripuun isäntä, punnitsi potaskan ja luki lantit kouraan.

Kulkeentui potaskaukko poikki sarkoihin toisinaan aina kauhajokisen metsäperille. Sattui joskus itse isäntä paikalle, heti kiukuisena yllätteli kimppuun ja möyrästi:

»Mitä — mitä kelestä sinä tääl' oikeen meinaat? Ekkö — ekkö sä, ryökäles, tierä, jotta tam' on mun mettääni? Mitä sen tuhannen päitä sä näin kauvas oot tullu?»

»Kaukaa pitää näläkää ohojata», potaskaukko vain urahti.

Mutta kun oikein totinen nälkä rupesi mahaa kipristelemään,

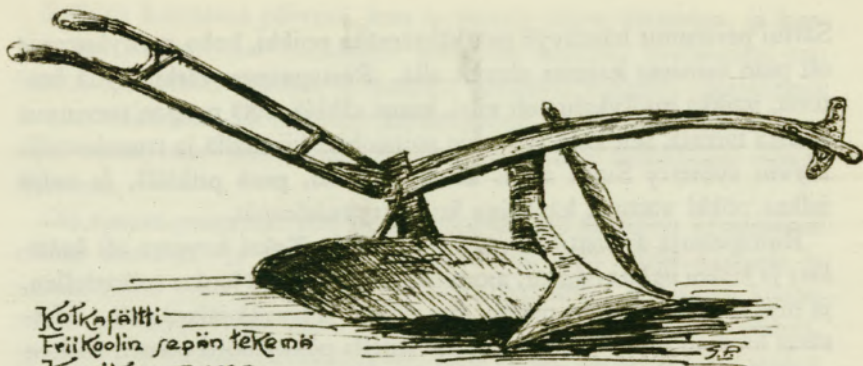
moni peräkorprien mies ajaa kahisteli katselemaan pappilan leveää metsäsarkaa, onko se niin tavatonta kuin oli sanottu.

Ei ollut turhia puhuttu. Oli totisesti siellä muutakin kuin häjynäijän vääriä, oli männikköä kuin vuoripeikoosten hampumaata. Ei sitä kukaan saattanut kauan toimetonna katsella. Kohta paiskitiin parhaita kankaaseen ja raahattiin jonnekin kotonurkille, sahattiin koko kuorma komeita lankkuja, ajettiin Kristiinan porvarille ja tulla rohistettiin kotopihoille jauhokuormalla.

»Kiljaasi vain, kun meiltä näläkä lähti.»

Rohkakuppi
Kerikemuseo

Kottafältti
Freikoolin sepän tekemä
Kurikan museo

Vittaruomat, Kottafältti ja konehia

*Saa se joka saa,
muttei kaikki ruikoot saa.*

Larvamaitten elämän meno oli melkein kuin entiskansan vaellusta, mutta rintalaisten elämä oli toista. Rintamailla rellestivät isot isännät, että paikat ryskyivät, larvamailla rähjäisivät pienet torpanuket, kitinä vain kuului. Kujanpään Apsaloomi kun oli liikkeellä, niin vittaruomaan *kitajutes* kuului jo mutkan takaa. Vastamaahan kinnatessaan vittaruomat valittivat:

»Pitääkähän . . . pitääkähän . . .»

Mutta alaspäin hölköteltäessä ruomat hyvillään hokivat:

»Piti kun pitiki . . . piti kun pitiki . . .»

Muut ajelivat jo mänttinahkaisilla ruomilla.

Kun larvakylän huonoinen ukko hevoskopukallaan lasketteli kolmi-säkkistä myllykuormaansa Jyllintörmää alaha, niin henkeään pidätellen hän sai käpsyttää sivulla ja tarrata kärryjenaisasta vastaan.

Sattui perstunut häntävyö prätäkhtämään poikki, koko myllykuorma oli pian samassa kasassa ahteen alla. Rintapaapan värkit kyllä kestivät, vaikka myllykalua oli viisi, kuusi säkkiä, eikä paapan tarvinnut aisasta tarrata, sen kuin piti vain suitsiohjat kiintiällä ja truuskutteli. Hyvin syötetty Suoti asteli kaula sangalla, perä pitkällä, ja neljä jalkaa pökki vastaan kankeina kuin kryynitömpät.

Rintapeltoja *ajestettiin isoolla-äkehellä*. Kaksi hevosta oli *kakuloos* ja kiskoi *valtaniskasta*, ajomies seisoi äkehellä laulaa roikastellen, ja niin mentiin ympäri peltoa, että pölisi, ja hyvää jälkeä tuli. Metsässä luoman rannalla pojanmölkki astella pökkylöötti pienen äkehen perässä, joka poukkoili sinne ja tänne. Hyvä oli, kun oli oma äes ja oma kaakki — kaikilla ei ollut niitäkään.

Jopa kerran rintalaiset rupesivat *fälttämähän* tavattomalla *kotkafältillä*. Kaksi hevosta oli kiskomassa, mies suitsissa, toinen *fältinsarvis*, sitkeitä *peltoketoja* mennä rytistettiin, ja maa kääntyi kuin nahkanauhaa, nahisi vain ja rytisi. Larvakylän ukon täytyi ensin revittää ketoa *viilletaarralla* ja sitten ajaa fältillä toinen kerta samoja jälkiä.

Viilletaarralla oli kyllä raastettu rintapeltojakin — moni vanha paappa oli itse parhaina päivinään ollut parhaana aarran *sauvan* noukassa. Mutta jo tuli kotkafältti ja ajoi viilletaarran liiverin loukkohon. Ala-Jyrän Aleksanterilla taisi 1870-luvun alkupuolella olla ensimmäinen, Friikoolin seppä-Tuomaan tekemä ja takoma — Jalasjärveltä lienee saanut mallin. Fältin *runko* oli puuta, *kurki*, *sarvet* ja *puukkoo* rautaa, *siipi* ja *leipä* leveästä raudasta moukaroitu. Kaihlan Tuomaskin, Pitkämöön patruunan poika, rupesi rakentelemaan samanlaisia kovia ketofälttejä.

Levulan viilletaarra.
Kurikan museo.

Syksyn harmaina päivinä, kun jo metsät olivat kirjavina, ja kurkelooset ja jouttenet luikkaillen aurasivat korkeita avaruuden vainioita, jokivarren ukkojen kotkafältit aurasivat korkeita rantatörmiiä ja rintavainioita. Ei näkynyt kurkeloosten auran jälkiä ilman kentillä, mutta suuri kulottunut maanvainio pohotti kotkafältin jäljiltä mustana.

Oli rinnan paapoilla yhä uusia keinoja. He heittivät *viskelöomet* riihen nurkkaan ja alkoivat *tuulipohtimella* pöyryyttää *hauteeta* ja muuta rojua pois jyivistä. Riihilapiolla paasattiin pohtimen kitaan *riihoa* ja *veivistä* väännettiin — pyrynä lensivät rojut toisesta päästä, ja toisesta virtasivat puhtaat jyvät, vielä *virnat* varisivat *virnaseulan* lävitse pohtimen alle.

Jo *köyhään vuotten* aikoina karvialaiset ja hongoonjokiset kulkivat kaupiten tuulipohtimia, ja monen paapan luuvaan se jäi. Rupesi sitten jo Piillingin Sameli niitä rakentelemaan sekä myös Tunterin ukko ja Yli-Jyrän Tuomas.

Ja tuulipohdin oli hyvä kappale, pian sillä puhalsit puhtaaksi isonkin riihon. Rinnan ukko näytti naapurilleenkin ja kehuskeli erinomaista masiinaansa, jossa on hyvä tuuli itsestänsä. Paappa pani hauteita kitaan ja käski toisen mennä katsomaan — vetäisi veivistä ja pöyrähytti koko rojun vasten naapurin naamaa, vielä nau-raen tieteli.

»Eikös ookki hyvä värkki?»

Torpan ukko kykötti riihessä ja vain käsin *viskas* viljaansa niinkuin ennenkin, lopuksi poukutteli *käsi-pohtimella* pölyt pois. Vasta 1880-luvulla ennätti tuulipohdin isojen torppien luuvaan.

Kohta taas talon isäntä ryskytti *riihimasiinalla*, ja *hevooskierto* oli riihen edessä *katosalla*.

Kaikkein ensimmäisiä taisi olla Kaihlan Tuomaan riihimasiina. Seppä-Tuomas itse sen teki omiksi tarpeikseen, miesvoimalla sitä väännettiin, ja puhdasta tuli. Luopalaiset kävivät katsomassa ja imehtelemässä sepän merkillistä rekkulesta, joka toimitti riihentappa-jan työt, klupusi kaura- ja ohralyhteet, puristeli ja kohli ja työnsi pahnoina ulos. Pojan mölkähäisetkin juoksivat Tuomaan riiheen koko joukolla, Harrin Jukku etukynnessä. Seppä pani pojat vääntämään, lykkäsi lyhdettä *kitahan* suun täydeltä ja kiukkuisena karjui:

»Ei tästä tuu mitään! Jons' etta, kelehet, pyöritä kovempaa, niin minä tulen ja . . .»

Larva-Panttilan
teräsin. Kuri-
kan museo.

Pojanmölkit väänsivät kuin henkensä hinnalla. Kyllä he kohta tiesivät toisille toimittaa, minkälainen kamala värkki on Kaihlan äijän riihessä. Sellaista ei pitäisi kenenkään laittaa.

Suuruksen voimalla käypä, Vaasasta tuotu riihemasiina oli sitten 1880-luvulla jo Ala-Jyrällä ja Mientäkylässä Matalassamäessä — toki pian toisissakin taloissa. Hyvät kylänmiehetkin niitä lainasivat, samoin kuin ennen kotkafälttiä ja tuulipohdinta. Kohta pantiin riihikone pyörimään hevosvoimalla, pojanklopit ajomiehiksi. Omien rintakylien nikkarit ja sepät kyllä pystyivät koppuloimaan vaikka minkälaisia hevoskiertoja.

Mutta mettäkylien riihistä kuului yhä sama *klupujen* ja *varttojen* poukuttaminen sekä *väläppään* kahina. Siellä *tapettiin* vain vanhalla lailla.

Ennenvanhaiset eläjät tekivät *syrpyksiä* vanhoilta perityin keinoin: *teräsimellä survoen* — Viisaan-Levun almunakassa on merkintä tammik. 13 p:nä 1819: »Pilvinen syrpyksiä survota.» Luuvan lattia oli salvettu kuin seinä, paksuista pelkoista *kiitaamalla*, pelkkojen välissä *salavaarnat*. Se hyvin kesti tappaa poukuttaa. Ja luuvan peräpuolessa oli muuta lattiaa korkeammalla samanlainen *kiitalaattia*, joskus erillisenä kopperona, matalan seinäkynnyksen takana. Se oli *syrpyskoppero*. Siinä survoa jytkytettiin syrpykset talon karjalle, ja se oli ankaraa työtä, kohta kuin riihen tappaminen.

Kaikkein vanhimmat paapat vielä muistavat muinaista syrpyksien survomista.

Opittiin sitten leikkaamaan olkia *syrppymyllyllä*, jonka *hiulua* miehissä pyöritettiin, ja hiulun käyrät terät purivat olkia. Pienet eläjät tulivat toimeen *syrppyonkalla*, jota käytettiin kuin *pellovaasklihtaa*.

Mutta kun entinen Koht'ojan *Konkka-Iikkoo* kulki kelkka perässä syrppyonkkineen pitkin rintakyliä, ei tarvinnut pyörittää syrppymyllyä. Kun Iikkoo tuli tupaan ja sanoi: »Syrpykset pakkaa luikkimalaihin», niin piti ymmärtää, että nyt saa antaa konkan käydä. Ei muuta kuin Iikkoo luuvaan värkkeineen ja hyvä piika — pojan-

mölkki ei kelvannut — ruuheen panijaksi, jo katkesi olki. Iikkoo oli ankara mestari. Ruuheen panijan piti kiskoa Iikoon varakengät jalkoihinsa ja vetää käsiinsä Iikoon varakintahat, vasta silloin työ kävi niinkuin piti. *Syränalustanknappia* sait syrpsymestariilta suuhusi, jos osasit tehdä niinkuin hän vaati. Olikin osaamista, kun Konkka komenteli:

»Tee pankko lavos! Lossaa jo! Ota pois! Kun minä sanon: top! niin ei yhtää olokia, mutta kun minä sanon: jop! niin silloin pitää panna niin helevetin lailla.»

Päiväpalkoilla Iikkoo syrpyksiä konkikasi, ja kun oli muikeaa syömäjuurta särpimenä, konkkamestari oli hyvin tyytyväinen. Vaikka ei hän oikeastaan ollut mestari — parempi toki. Iikkoo oli hyvillään, kun mainittiin: »Herra tehtailija, Iisakki Kohtaoja!»

Peräkyllillä tehtiin syrpyksiä, jokahinen omalla laillaan — terääsimellä, myllyllä ja konkalla. Myllyä ja konkkaa raahattiin torpasta toiseen, väliin kelkalla kiskoan.

Mutta rintapelloilla ajettiin aina eteenpäin.

Rupesi kerran Kainaastolla, Kauhajoen ison rikkaan, Sööpärin, luhdalta kuulumaan kamala pärpätys. Teeri-Sameli juoksi katsomaan, mikä siellä prätäjyttää, ja näki kun mies istui kuin poukko-laudalla ja ajoi, ja kumma rekkules kulki hevosen perässä, sahasi ja hoki: läp-läp-läp — ja heinä kaatui kuin olisi huidoottu vasta tikutulla viikatteella. Rinta-Paavoolaanen tiesi sanoa Samelille, että se oli vissiinkin *luhtamasiina*.

Sama kumma kapine se olikin. Oli rinnalla jo vähän tohistu, että Östermyyran pruuokin patruunalla pitäisi oleman kones, jota hevonen vetää pitkin luhtaa, ja heinä kaatuu aivan luokona. Ja Jalasjärven Jokipiissä oli ollut kuin kirkkokansaa katsomassa, kun luhdalla oli ajettu oudolla pyörävärkillä. Mutta se oli jättänyt ruokotonta jälkeä: pitkää sänkeä ja sekin kuin lammasten pessaamaa.

»Hyi ryökälestä!» jalasjärviset olivat sanoneet ja sylkäisseet ja lähteneet astelemaan.

Ajajat olivat olleet niin pökeröitä, etteivät ymmärtäneet laskea terähoitoa kyllyiksi alas.

Nämä nähtiin ja kuultiin siinä 1880-luvun alussa.

Pian Rinta-Paavoolaanenkin hankki Mäki-Paavoolaasen kanssa *yhtöhöösen niittomasiinan*. Ja kohta havaittiin todeksi, mitä Teeri-Sameli oli sanonut. Ajettiin pitkin hiirenhäntä-heinikkoo, kaksi

Koivistonkylän taloja, etualalla Valtio-Koivisto. Valok. Eeli Oja-Kurikka.

hevosta oli vetämässä, mies istui ja keikkui ja piti suitsiohjista, kuului vain kova prätinä, ja heinä lankesi maahan. Ainakin neljä, viisi miestä olisi saanut olla ruihoomassa, jos olisi ruvettu kappia niittämään. Olisivatko sittenkään pysyneet korvalla.

Valtio-Koivistokin oli samoihin aikoihin saanut hyvästä maanviljelyksestään palkinnoksi nuittomasiinan, ja seinäjokelainen trenki oli sillä osannut vähän ajella. Mutta kun trenki oli lähtenyt pois, oli koko värkki lykätty navetankokkihin, jotta olkohon siellä. Onko tuosta mihinkään, raskaasta ryökäleestä?

Mutta jopa kerran, kun talon väki oli luhdalla, Ilomäen Herkkoo, paimenpoika, ja talon samankokoinen pojanmölkki rupesivat masiinan kanssa väklästäämään — olivat noukkinensa, kynsinensä olleet apulaisina, kun trenki oli sen kanssa askaroinut. Klopit laittoivat viimein hevosen aisoihin ja ajoivat heinäpellolle, väantelivät veiveistä ja vivuista ja lähtivät laskemaan pitkin heinikkoa — läp-läp-läp... läp-läp-läp... heinä kaatui, että rytisi.

Pojat laukkasivat huutamaan luhtaväelle:

»Tulukaa kattohon, tulukaa kattohon — heinä kaatuu!»

Isäntä ja koko luhtaväki seisoi viikate olalla kummissaan katsoen, kun paimenpoika istui ja ajoi ja laittoi luokoa kuin mies.

Luoman rantojen paras luhtamasiina heilui yhä edelleenkin suu-

ruksen voimalla, viikates pani viuh-vauh, ja heinä kaatui kahisten. Kaksin haaroin mettäperän luhtamasiina liikkui, köykytti ja huitoi ja teki hyvää jälkeä, hitaasti kyllä. Mutta kun oli monta samanlaista kotokorven konesvärkkiä, nevat ja luoman rantaperkiöt tulivat kalvetuiksi.

Larvamailla ei pidetty kiirusta. Siellä elettiin niinkuin ennenkin, ja tultiin toimeen. Ei tarvinnut yrittää edesmenneitä isäpaappoja paremmiksi.

Eivät mökkyliäiset luhtamaat olisi outoa rintapeltojen koneshoitoa ymmärtäneetkään. Ja mitä mettäkylä masiinalla — pelto-sarat olivat pienet, luhtamaat vähäiset, masiina maksoi paljon. Oikeassa taisi olla rintalaanen, kun sanoi:

»Ei tarvita torpis tervaa,
eikä sianpääs sarvia!»

Tervaa ja muuta mettää

Tervakien jatkoranta.
Kurjenluoma.
Kunikan myyso.

Metsän apua etsivät monet larvatorpparit, kun ei maa antanut kylliksi. Metsähän oli lähin ja parahin naapuri. Mutta vähäväkiset eivät suurelta naapuriltaan paljoa pyytäneet, eivät olisi paljoon pyytämiseen pystyneetkään. Isot rintalaiset kyllä pystyivät. Heidänkin piti turvautua metsän apuihin, ja he tarvitsivat muutakin kuin luutariskuja. Koko metsä sai tuntea, milloin itse isäntä oli liikkeellä. Isot ottivat niinkuin isot ottavat, täysin mitoin. Isoilla oli isot tarpeet: verorahat, asumarahat ja monet muut menot — vielä arkunpohjalle piti koota jotakin.

Suuri metsä sai niistä kaikista vastata.

Entiset paapat saivat parhaat rahansa *tervasta*, samoin kuin isätkin ja vanhat vaarit olivat monipolvisesti saaneet. Korpijojeen rannoilla ja perämetsissä oli kumajavia kankaita ja nevojen rantamaita, jotka puskettivat mäntyä. Vanhojen lappien jäkälämaat olivat uusien ukkojen parhaita tervamaita. Monet asumapaikan etsijät löysivät pian hyvän kotosijan, kun sattuivat pohjaksumaan komeille männikkökankaille.

Aisapuitten ja aidanvittoosten krapsiminen oli vain pikkuista krossottelemista, mutta kun oltiin tervatöissä lyötiin mäntyä maahan kankaitten mitalta. Se oli ankaraa työtä, monisatavuotista miehen ja metsän kamppailua. Kankaat lykkäsivät mäntyä minkä jaksoivat — mies kaatoi männyt ja poltti tervaksi. Ehtymättömät kankaat puskiivat uuden sukupolven — mies puski myös, ja taas paiskittiin puut pitkälleen. Kirpeä hiki virtasi pitkin miehen ruhoa, petäjän kylkeä pitkin valuivat kirikkaat pihkavirrat. Jo viimein puu sai tulen tuskissa vuodattaa väkevän mustan verensä. Metsä sortui — jo sitten mieskin sortui. Mutta maan ikuiset luomisenvoimat työnsivät mollemmin puolin uutta vesaa . . .

Larvamaitten männikköä. Valok. 1908.

Se oli omalta osaltaan ikuista taistelua, jossa elämä oli panoksena. Ja sitä käytiin kautta korpien. Käytiin kiukkuisesti satoja vuosia.

Näinpä onkin vanhojen *tervahautojen* pohjia kaikkialla pitkin metsiä ja kyliä, rintamaillakin. Yksin Paavoolan metsäsaralla on kymmenkunta vanhaa hautaa — *Kampinhautaa*, *Utta-*, *Rinta-* ja *Pujonevan hautaa*, ja aivan talon vieressä jokitörmässä on kaikkein vanhin tervan polttopaikka. Reinikan äijä korvensi mäntyä joskus vainion aidan takana, *Lettoha'assa*, ja Kiskolan paappa paistoi jokirannan *Haut'ojan* töyrää ja *Luirunmäkeä*. Mietaankylässä on jokitörmässä *Ätänottan* kohdalla ikivanha korkea hautapättärä, ja *Hakuninmäessä*kin on vanha hautapaikka.

Larvamaat vasta oikein savusivat. *Pättikankahan* pitkällä selkämäällä, joka Viitalankylän rintapuolella ajaa poikki sarkoihin kautta monen talon metsän, oli hautoja viisin, kuusin. Äijälääset, Antilaaset, Orhaaset, Levulaaset ja Plosilaaset siellä savustelivat *Tallukashautaa*, *Karvakouraa* ja muuta. Reinikkalaaset rehasivat Kampinluoman *Hautalan* töyrässä, Jyrälääset saman luoman *Hautaharjus* sekä *Kettukallion* kankaalla ja *Häjynluoman* töyrässä ynnä *Lehtivuoren* takalaidalla. Jyllilän paappan paras hautapaikka oli Paskoonkylän

Vanhan tervahaudan pättärä joen rannalla, vastapäätä Ätänottaa.

takana *Koskenkankahalla*, ja Kiskolaaset korvensivat *Kottikankahan kuonoa*, Kottirämäkän rannalla. Mietaankyläläisillä oli omat hautapaikkansa metsäluomien töyrisä, siellä oli *Hautalaa*, *Hautanientä*, *Hautamäkeä*, *Hautalaksoa*. Pitkämöön takamailla, Saarenkylän ulkosaroilla, Kärhysen nevaranluoilla, oli suuret *Kaksoshaurat*. Samoilla metsä- ja nevaperillä oli Kaukoolaasten *Häjyhauta* sekä Kurikan ukkojen *Holmanhauta*, oli vielä *Ymmyriäsenmäen*-, *Loukajan*-, *Rautapään*- ja *Pettäjänhautaa*. Riskulaaset polttivat tervaa *Ohtohauralla*, ja Oppahanmäen *rintalakias* oli kolme tervahautaa, Käki-Jaakoon tervahauta haikusi *Lusankyrön* laidassa.

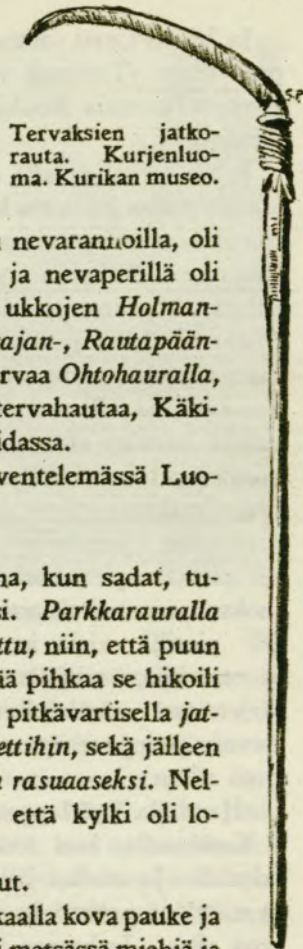
Emäkirkkoisetkin aikoinaan kävivät kärventelemässä Luovanjoen rantametsiä.

Kokonaiset kankahat paistoivat valkoisina, kun sadat, tuhannet männyt oli nyljetty kuorettomiksi. *Parkkarauralla* raastaen oli kuljettu puulta puulle, *parkattu*, niin, että puun kylki jäi alastomana komottamaan. Väkevää pihkaa se hikoili kesäkauden, hikoili toisenkin. Ja sitten taas pitkävartisella *jatkorauralla* nyljettiin lisää puun kylkeä, *jatkettihin*, sekä jälleen jätettiin vuotamaan, jotta petäjä tuli *oikeen rasuaaseksi*. Neljäkin kesää puut saivat puskettaa pihkaa, että kylki oli lopulta valkoisena kartena.

Valmis oli — mäntyjen päivät olivat luetut.

Syksyllä marraskuussa oli petäjaisellä kankaalla kova pauke ja ryminä — puut keikahtelivat yhtä päätä. Oli metsässä miehiä ja kirvehiä, oli tultu tervaksia *juurimahan*. Kuljettiin taas mänty männyltä, kirves iski tyveen *vesinehtua*, sitten katkaisi kaatuneesta rungosta parisylisen kappaleen, kyynärän verran kuorimatontakin puuta. Larva sai jäädä sellaisenaan metsän hyväksi. »Tervaxia Juurimahan», on Viisas-Levu, entinen Matti-paappa, jo 1819, 15 p:nä marraskuuta merkinnyt almunakkaansa.

Sitten, ainakin tammikuun pakkasilla, kun oli päästy monista juhlista, kuului tervasmetsän kutsu ja alkoi totinen arkityö. Hevoset ja miehet ajoivat metsään *verättämähän parkkapuuta* haudalle, toiset niitä *rouhimahan*, *pienimähän* ja *pilippuamahan*.

Ja Viisas-Levu sai merkitä almunakkansa välilehteen tammik. 23 p:nä 1823: »Tervaxia vedettiin koko vijcko», sekä tammik. 7 p:nä 1825: »Tervaxia Rouhimahan», ynnä helmik. 28 p:nä: »Tervaxet pienimä.»

Jo oli tervahaudalla täysi korven meno. Ymmyriäisistä hirsistä *lapinlastullen* paiskittu harmaa *hautasauna* oli parhaana asumuksena, *saunanlauteet* leposijana, ja oviloukon musta *kiivas* puhalsi hyvän lämpöisen. Viikoittain vietettiin metsässä sydätalven kovettuja työpäiviä. Ajettiin puuta haudalle, että reki rohisi ja *vittaköyret kitaa*. Miehet rouhivat puuta ja höyrysisivät, sauna savusi metsän reunassa oven täydeltä. Aina silloin tällöin isäntä käväisi kotona noutamassa uusia evähiä. Reentäyteinen *tuohikontti*, joka oli niin tavaton, että vaikka lehmän olisi siihen tukkinut, oli täynnä *moonaa*. Puuro, piimä ja silakat olivat parahinta miehen ruokaa — voita vähän puuron silmäksi.

Haudan ympärille kohosi vähitellen monta komeaa *jataa* — pitkiä, syltä korkeita tervaspinoja. Valkoisena metsälliseltä tuoksuvana valtakaartona ne kiersivät suurta hautakuopannetta. Oli vierillä vielä iso pino *piluja*, semmoisia *laikkuja*; *säleetä* ja *tauruja*, mitähän olivat, *rahanoja*, joita oli parkkapuita särjettäessä särähdellyt. Kevätkuille asti työ saattoi kestää. Levun paappa raapusteli hanhenkynällä paperiinsa maalisk. 24 p:nä 1827:

»Haudalla Työ loppuu.»

Kesäkuulla, kun touonpano oli toimitettu, tervahauta jo taas odotteli. Ja miehet jälleen metsän tuttuihin töihin! »Hautaa loima ja mättähiä pytimä ja meitä oli 8», tietää Levun sääkirja kesäk. 15 p:nä 1819. Ja kerran taas kesäk. 21 p:nä 1827: »Hautaa alooma», sekä 23 p:nä: »Hautaa panima 12 syltä 24 ymbäri Händä oli.» Sitten jo 24 p:nä:

»Hautaa virittimä.»

Olikin kova työ, koko talon väen työ, naapureitakin vielä apuna, kun tervaksia *laroottihin* hautaan. Toiset kantoivat niitä, toiset latoivat, naiset ja lapsetkin kantaa retuuttivat piluja, säleitä ja rahnoja, joilla hautaa *nostettihin* — niitä pantiin aina tervaksien ulkopäitten väliin. Ja halotut parkkapuut lyötiin hautaan tervaisin tyvipää aina silmään käsin. Itse *hautamestari*, jokin *Lusan Röyhy* taikka *Pitkänmäen Sameli*, vällymestari, taikka *Kukkaas-Sameli*, piippumestari,

Entisen Uudenhaudan sija kasvattaa jo ruohoa ja kukkia.

taikka *Lait'-Antti*, määräili pääisäntänä ja kävellä köpötteli latomuksella kirves kourassa kopsien tervaksia tasaisiksi.

Oli melkein kuin juhla-aikaa, kun suurin väkijoukoin ladottiin tervahautaa. Pitkä, tavaton työ oli päättymässä, monivuotiset metsän hoidokit, vanhan karhun katsomat »mänty, honka, pihkapuu», oli koottu hautamestarin hoitoihin. Jopa kohta, kun tervaspanos oli sytytetty, ja paksu höyryinen savupilvi nouseskeli turpeisen kummun laesta valtavana uhrisavuna, tervakansa seisoi äänetönnä ympärillä ja hartaana katseli työmaataan.

Kannatti juhlahetken päätteeksi keittää ja syödä hyvä maitopuuro.

Hauta alkoi palaa röyhyyttää. Koko korpi haisi metsän sydämeltä, omaltaan. Kuluttavainen tuli lähestyi larvasta päin, ajoi takaa ja uhkasi petäjän sydämyksiä, mutta kun tuho tuntui tulevan, puunväki muuttaltihe notkeaksi tervaksi, rynnisti haudan *silimää* kohden ja juoksi pakoon. Hautamestari hääri korpiröyhyn ympärillä parhaana miehenä, jotkut talon miehistä apumiehinä. Reinikan Hese itse, *Lait'-Antin* apulaisena, hoiteli Uuttahautaa Kampinkylän takana. Paljain jaloin ukko tuuhasti hautapakallakin, tervasi ja

paahtoi koipiensa, niin että ne olivat mustat kuin häjyläisen sorkat — eivät korventuneet kuumassa porossakaan.

Palavaa hautaa piti valvoa yöt, päivät — vuorotellen miehet nukahtivat *saunanlauroolla*. Hyvillä ilmoilla, kun tervakumpu tasaisesti tuhisi ja savusi, ja tulikuuma terva juosta nutkutteli *tronkkelin läpите pystypäähän*, miehillä oli aikaa levähtää ja tehdä mitä vain. Rossi-Hermannin laittoi Lehtivuoren haudalla ison *tanotorven* ja soitteli sillä, että törinä kuului iltakajulla Emäkirkolle asti. Mutta kumminkin piti aina olla varuillaan — turpeen alla kyräilevä tuli oli kavala. Pettäjänhaudalla yksinään tuherteleva hautamestari nukahti — tulensilmä vilkaisi torkkuvaa äijää, potkaisi äkkiä peitot pois ja riehahti villiin roihuun.

Tyhjät tynnyrit olivat haudalla valmiina. Kotona oli niitä koko joukolla pitkin kevättalvea puhdetöinä kopellettu, kuka oli höylännyt *kimpiä*, kuka *truannu* saumoja, ken pannut kimpiä kokoon, ken veistellyt *voitä*, kuka *uurretsahalla* karrannut *pohojien* sijaa, ken häärännyt *teleso* kourassa.

Viisi, kuusi päivää, kymmenkuntakin, saivat ukot hautaa korvennella, ja kun metsä antoi hyvin, tuli kolmesta kolmisylisestä jadasta kuusikymmentä tynnyriä, joskus enemmänkin. *Isoosta tervapruukista* saatiin väliin kahdeksankymmentä, puskeutui joskus toistakin sataa. Väkevällä-Tuiskulla oli Kaksooshaudoilla niin paljon jatoja, että piti paahtaa kahdet panokset kummassakin haudassa. Viisas-Levu käryytteli 1819 hautaansa kymmenen vuorokautta ja 29 p:nä kesäkuuta sai merkitä:

»Haudan tuckima 72 tynnyriä.»

Hauta oli tukittu. Suuri metsä oli antanut, minkä oli voinut. Kymmeniä tynnyreitä oli haudan vierillä täynnä petäjäisen kankaan parhainta väkeä, kuusisilla karahkoilla vyötettyinä mäntyisiin lautoihin, lujan tapin taakse. Viistokattoiset *sysikoppiot* haudan ympärillä olivat täynnä heliseviä sysiä.

Terva oli rahaa. Joskus kohta lämpimiltään lähdettiin ensimmäisiä tynnyreitä koluuttelemaan huonoja *tervateitä* myöten jokivarren maantielle ja sitten samaa kyytiä Vaasaan taikka Kristiinaan — useimmin Kristiinaan. Heinänteon ajaksi tarvittiin yhtä ja toista, nelikoittain silakoitakin. Levun Masa kun tukki hautansa heinäkuun neljäntenä, jo kuudentena hääri tervoineen Vaasassa. Reinikan Hese astella floiskotteli paljahin tervatuin jaloin tervakuormansa

perässä kohti kaupunkia, sai rahaa, sai hyvät ryypyt Kristiinan porvarilta ja iloisena poikana ajaa poukotteli takaisin.

Vedätettiin tervoja sitten aina vähän päästä pitkin syksyä ja talvea talon koko hevosvoimalla, joskus vielä torpparit hevosineen värkäreinä mukana — ja kolme tynnyriä oli tavallinen kuorma. Mutta jo pari tynnyriä oli huonon hevososen kuorma huonoilla teillä, kun syksyn rapakoissa ja talven umpikujissa rähjättiin Teuvan ja Myrskyn kautta Kristiinaa kohden. Päästiin toki aina sentään perille ja saatiin kälälähyttää tynnyrit kaupungin *Tervahovihin*, joka oli kaikkein perimmäisimpänä *Färikaran* puolella.

Ja rahat porvarilta pois! Vanha Levu sai maksut Ruotsin rahana, viisi, kuusi, seitsemänkin riikintaalaria tynnyristä — maalisk. 12 p:nä 1823: »Cristijnahan Tervaa 7 Rd: 4 f Tynnyri oli Hyvä fööri» —, mutta Reinikan Heseen tervat maksettiin ruplina, sitten jo markkoina.

Mutta Mallun Jaakkoo, Kisko-Heikin perillisiä, ei maksanut mitään, narrasi vain kauhajokisia, jotka sanoivat vievänsä tervoja »Vasassiernallen Östermyyrähän», että hän, Mallussierna, ostaa myös tervaa ja maksaa paremman hinnan kuin Vasassierna. Ajakaa vain sinne ja sinne, tulen kohta perässä ja maksan! Kauhajokiset kolistelivat kelvotonta tietä Jyllintaipaleelta jokirantaan pohjaksuen pahaiselle Mallun mökille.

»Mallussierna» vain naureskellen ajeli, missähän ajeli.

Loppui viimein tervanpoltto. Ei saanut tervoja enää Vasassierna — eikä Mallussiernakaan. On jo kuusikymmentä vuotta, kun Lait'-Antti hääri Kampinhaudalla mestarina ja sitten vähän myöhemmin saman luoman rannalla poltteli Rintahautaa — luultavasti viimeistään. Yli seitsemänkymmentä vuotta on vierinyt, kun aivan jokirinnalla, *Koiralaharen* rannalla, Harjakosken töyrässä korvennettiin viimeiset tervat. Kisko-Mattukin kepsutteli katsomaan, ja ensimmäiset housut, hurstipellit, oli juuri saanut jalkaansa. Pitkänmäen Sameli, joka hääri haudalla päämiehenä, otti housumiestä kainaloista ja kiikutteli höyryävään pystypään yllä hokien:

»Kastanko ma . . . kastanko ma?»

Mattu riepu sai tervahaudasta kyllikseen sillä kertaa. Raavahana miehenä hän sitten kyllä joutui korventelemaan Kottihautaa. Vanha Pujonevan hauta on kärynnyt viimeiset kerrat yli viisikymmentä

vuotta takaperin ja Hakuninmäessä Korkianviiran Kaappoo savusteli samoihin aikoihin.

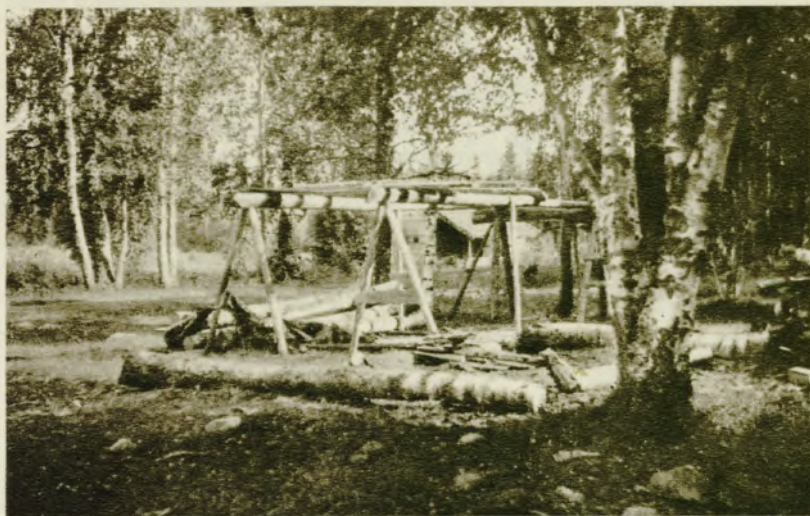
Antoi metsä vanhoille paapoille *potaskaaki*. Jo Viisas-Levu pani miehiä *potaskamettähän* ja merkitsi kirjaansa 1824, helmik. 2 p:nä: »Potaska mettäs 5 miestä vijkon», 10 p:nä: »Potaska mettäs 4 miestä 4 päi», ja 16 p:nä: »Potaska mettähän 4 miestä.»

Moni ukko meni potaskamettään, kaatoi kaikkein suurimpia koivunromettoja ja niin tavattomia haavanronttoja, ettei hakattaessa kirvesvarsi tahtonut *ulettua*, kynnet yrittivät jäädä väliin, ja oli *lastu loppua*. Kaikki lyötiin *yhtehen roviohon*, oksat ja *rijot* alle, keskelle kovat puut. Monta vuorokautta piti polttaa *nuoriota*, ennenkuin vanhat rometot olivat tuhkana. *Suuris pöntöös* tehtiin tuhka *lipiäksi*, ja isossa padassa keitettiin lipeä *kuivillen*, niin että se oli kuin *puurua*.

Korpelaas-vainaa osti puuron, kun se oli kuivattu, ja isossa *kala-suneerausuis* hän sitä *kalasuneeras* — pani uunin arinalle ja piti tulta alakerrassa, että arina oli aivan *valakiankarvalla*. Siinä rumanruskea potaska tuli valkoiseksi kuin lumi. Korpelaanen vei potaskan Kristiinaan ja rikastui kovasti.

Kisko-Sameli, jouduttuaan asumaan Ekyhtin korpeen, oli kova potaskan polttaja, Niinistön Iisakki niin ikään. Juoni-vainaa poltti ja kalsuneerasikin, ja Luomaanvälin Hermanni korventeli sekä tervaa että potaskaa — saihan metsässä rehata, kuka tahansa, kun vain osasi. Mettä-Kakkorin klopit kerran kapistivat koko joukolla Koiran-suolenhakahan, kaatoivat ja polttivat suuria koivunjörrikoitä, laskivat lipeän, keittivät potaskan, veivät ja myivät Korpelaaselle — saivat tupakkirahoja.

Antoi suuri metsä muutakin kuin tervaa ja potaskaa. Jo ennenkuin tervanpoltto loppui, ja Korpelaasen kalsuneerausuis sammui, käytiin metsän kimppuun, kaadettiin puuta ja myytiin semmoiseen. Ainakin entinen Tilli-faari, Loukajan Iisakki, osteli Käkelän ja Laitilan metsistä — niillä oli hyvät metsät — kaikkein suurimpia köriläitä ja vedätti niitä Pietarsaareen taikka Kristiinaan. Kolme hevosta oli kiskomassa kolmeatoista syltä pitkää *seilinraakaa*, ja mentiin, että rohisi, Kurikan ahteessa vain piti sonnustaa vitsasta väännetty *aharetlänkki reen anturahan* tarraamaan vastaan, jotta päästiin kunnialla alaha. Vedätti Iisakki myös laivan *lataflankkuja*,

Larvatorpan sahoopukit.

kymmensylisiä, viittä tuumaa paksuja kelleksiä, niin leveitä kuin puusta lähti. Kaksi lankkua vain saatiin samasta rungosta, miesvoimalla ja *flankkusahalla* ne otettiin. Sama Iisakki, Väkevä-Tuisku, sahasi lankkuja usein yksinään. Iso kivi vain oli sahan alapäässä *altavetäjänä*, kun Iisakki köykytti *sahoopukiilla*.

Kamalana *köyhänä talvena* löytyi suuria puurumilaita pappilankin perämetsistä, kun mentiin etsimään. Joskus mentiin. Nälkäinen metsäperä ajoi Lehtivuoren vierille, kaatoi tukkipuita, kaatoi vaikka mastopuitakin ja monin hevoskaakein raahasi Kristiinaan. Ukko rukut, resupälsyt, olivat ahtaneet sisäänsä *homppurohojua*, niin että olivat aivan tukossa, mutta kun pappilan perämetsien puulla saivat vaihtaa jumalanviljaa, jo väylät aukesivat.

Mutta kaikkein enimmin vietiin metsää valmiiksi sahattuina *flankkuuna*. Entisillä paapoilla oli *ankaran hyvä mettä*, päiväkausin sieltä ajettiin tukkeja sahoopukeille. Vain pari tukkia oli *takareen pankalla*, hännällään ne juoksivat ilman jälkirekeä, ja kakuloissa keikkarehti puuanturainen tukkireki. Mutta kun oli oikein suuria metsänpölkkyjä, jo yhdessäkin oli raahaamista.

Ja kovetut *sahurit* köykyttivät kaikki päivät pimeästä pimeään — toisista taloista kuului sahaaminen koko talven. *Toltti* päivässä oli

sahuriparin *tinki*, palkkana *kuuskymmentä penniä päivältä ja taloon ruoka*, joskus jo *markka*. Sama palkka oli *pinnan veistäjällä eli flankkaajalla*. Jo siinä sahoopukeilla höyryttiin sekä alla että päällä, lyötiin *suutetta kitahan* yhä syvemmälle, ja vedeltiin ylös alas, että sahanterä kättä poltti. Saatiin monesti kiskoa pukeille sellainenkin neljätoista-jalkainen metsän rometto, josta lähti kuusi *kolomituumaasta*, yhdeksän tuuman lankkua.

Kiirusta oli. Sattui vellikello poukuttamaan juuri, kun oli uusi tukki saatu pukeille, sahata rapsahdutettiin lankun raot auki ja saottiin:

»Puu päälleen, päät auki — ja syömähän.»

Omin hevosin ja myös *frahtihevoosilla* vedätettiin lankkuja kaupunkiin — kyllä torpanukat lähtivät ajamaan ja *tienaamahan*. Toltti oli tavallinen kuorma, kolme, neljä, viisi markkaa maksettiin hevosmiehelle, ja kolme päivää kesti kaupunkimatka. Isäntä itse oli mukana ja peri rahat — pari markkaa terveeltä lankulta. Muutaman kymmenkunnan kuormaa kun oli nimiinsä tuonut, jäi markkoja isännänkin kukkaraan.

Nousi sitten jo joku toimellinen kylän ukko ja rupesi *rujaamahan*

Perälän Hermanni emäntineen.

omin päinsä, ostaen isänniltä metsää, laittaen sitä lankuiksi ja ajattaen kaupunkiin. Yritti toinen jos toinenkin — joskus meni niin, joskus meni näin. *Perälän Hermanni*, Paskoon kyläläinen, pieni mieheksi, mutta kovettu, alkoi myös kokeilla. Kymmenen markan paperiraha taisi olla Hermannin taskussa, kun hän asteli ensimmäistä metsäkauppaansa tekemään, mutta voi niitä olla jo vähän useampiakin, kun viimeisiä löi lukkoon. Mitäs Hermanni, käydä kääperteli vain, teki kauppoja, että »seipähän kokoosehen asti», ja *purkisti* metsän, taikka pantiin »kymmenehen tuumahan neljäntoista jalaan korkeurelta Isoosta-Karhuvuoresta Lehtivuoren ylitte Lehtinevan laitahan — ja kaksi vuotta kaatoaikaa». Ja taas lyötiin mustaa metsää maahan, että päivä pääsi paistamaan. Milloin Peräläänen paukutti Piirtoolan saraalla taikka Mettä-Kakkorin mailla, milloin taas Yli-Reinikan taikka Koiviston larvassa, milloin oli Teuvan Norissa »mettää hävittämäs».

Oli möykettä metsän perillä, kun siellä Peräläänen joukkokunta peuhasi. Luminen korpi, kymmeniä miehiä, hevosia, rekiä, sahoopukkia, kirvehien ja kankien pauketta ja sahojen kirskuntaa. Mettä-peräläisiä olivat järjestään kaikki mettän röykyttäjät, kovan työn karkaisemia luisevia miehiä, muutamat kuin kelohongasta kirvestettyjä, muutamat repäistyjä naavaisesta kuusesta. Toiset kaatoivat puita ja panivat *teloollen*, toiset niitä vedättivät sahoopukeille. Sahurien pukeilta putoili lankkuja, niitä taas eri miehet ajoivat kylätien vierille isoihin *flankkutapuliihin*. Oli vielä sellaisia huonoisia miehen käkkyröitä, jotka *larvoja* hakkasivat *halooksiksi*.

Ja kymmenestä markasta lähteneen Paskoonkylän miehen piti joka lauantaina laskea selvät lantit joka miehen kouraan.

Sitten pitkin kevättalvea, parahiten seisovilla ilmoilla, ajettiin lankkuja Kristiinaan. Silloin taas saivat hevoset ja hevosmiehet työtä, silloin oli kruunun maantiellä hevosta ja miestä sekä lankku-kuormaa.

Mutta vasta täysi meno oli, kun ruvettiin lähestymään Kristiinaa. Tiellä ajaa rohisti vaikka minkälaista menijää, hevoset kuurassa, miestenkin naamapuoli ja pälsyjenkarvat valkoisina. Oli kurikka-laasia, jurvalaasia ja teuvalaasia, karijokisia, kauhajokisia ja jalasjärveläisiä, jopa lopulta miestä Isooltajoelta, Hongoonjoelta ja Parakanon periltä. Ja kaikkien kuormat oli täynnä metsien tavaraa.

Siinä ajettiin *rullafapriikin* puita, neliskulmaisiksi veistettyjä

koivuriukuja, sekä monenlaisia *pölkkyjä* ja *peleikkoja*, siinä meni *lehtereitä*, mahdottoman pitkiä *saikaroota*, joita ulkomailla tarvittiin savihökkeliin rakennuspuiksi. Meni monet kuormat kaikenlaisia *laivanparruja*, *juurakkopeleikkoja* sekä *seilinraakoja*. Parkanolaiset raahasivat mahdottomia *mastopuita*, kaikkein pisimpiä roikalehia, mitä olivat metsästä löytäneet, ja Tiukan hurrit räjäisivät *tukkikuormien* kanssa. Vielä muiden mukana mennä kelkutteli kaikenlaista *halakokuormaa* ja *tervakuormaa*, mutta kaikkein enimmäin *flankkukuormaa*.

Ajeli siinä Perälääsenkin lankkuja kymmenet kuormat mettäperien hevosvoimalla.

Katsoit taaksesi jonkin ahteen, vaikka Tiukanmäen alta, kun kuljettiin *Vanhaatietä* Teuvan kautta, et muuta nähnytään kuin hevosia ja kuormia ja miehiä. Aina vain tuli hevosta ja kuormaa loppumattomana jonona tien täydeltä, ja mies istui joka kuormalla. Oli ainakin virstaa pitkä *nuti*, oli kuin koko mäki olisi ollut liikkeellä. Eikä siinä auttanut kenenkään pysähtyä, täytyi mennä klenuuttaa samassa rytäkässä. Kun vain hevonen pakeni edellä, kyllä kuorma myötämaassa luitti perässä.

Takamaitten suuri metsä oli lähtenyt laskettelemaan kohti suurta merta.

Mutta kun päästiin meren jälle, jossa oli väljemmät tilat, tuli kovettu kilpa-ajo. Jokahinen huitoi suittiperillä juhtaansa ja yritti mennä kanhoostaa edelle, jotta pääsisi ensimmäisenä *purkimaplassilen*. Perämetsien ukko riepukin koetti hamppuloukullaan pysytellä muiden matkassa hokien:

»Ei ole kiirusta piretty,
ja aina on keriitty.»

Töttermanni ja *Kalströmi* sekä *Vanha-* ja *Uusi-Vänteliini* olivat Kristiinan suurimmat metsäporvarit. Heidän nimissään tultiin jo tielle vastaan karjumaan, jotta »Tulukaa meeillen!» Heidän kartanoilleen ja purkimapaikoilleen kuormat hajaantuivat, kukin tuttuun taloonsa. Porvarin pihalle sai laskea hevosen, ja *reisumiesten tuvas* sai maata yönsä *komppelin* olkipahnoilla.

Vai vielä siitä maksaa! Oli kylliksi maksua, kun siellä koko yön tappelit luteitten ja sonsarien kanssa. Piti ottaa kovat ryypyt, jos halusit komppelissa rauhassa hornata.

Sellainen oli kaupungin porvarin yösiija. Siinä oli melkein moitteen sijaa. Mutta metsän tavaraa sitä ei saanut olla. *Vajakanttinen*

lankku putosi puoleen hintaan, eikä *lahua* kärsitty ollenkaan. Pienetkin *lahokronot* piti kuormaa purettaessa taitavasti pyörähdyttää alapuolelle.

Antoi porvari rahaa, antoi vielä *mielen nouteheksi* joka miehelle *tupakkitruutun* ja valkoisen *savipiipun* sekä Hermannille *kaffet-* ja *sokuritruutun*, vieläpä oikein *viinipoton*.

Mutta kun oli saatu rahaa, täytyi mennä istumaan *olutpuorihin*, ja siellä kului aika hyvin mukavasti — oli paljon toisempaa kuin Koivistonkylän *Lopotis*.

Ja hauskaa oli taas päästellä kotia päin, kun oli karvalakin alla vähän lämmitestä. Takarämäkän Masakin paikkapälyssissään möyrästeli kuin aikatalon isäntä. Monella oli matkassa *potollinen* hyvää *kauraviinaa*, niin että kaupungista palattiin hyvin *rentua*. Väliin laulettiin, väliin ryyppättiin, jopa joskus *yöpymispaikas* otettiin yhteen ja rähäätettiin kauhajokisten kanssa — koivuiset korennat toisinaan heiluvat.

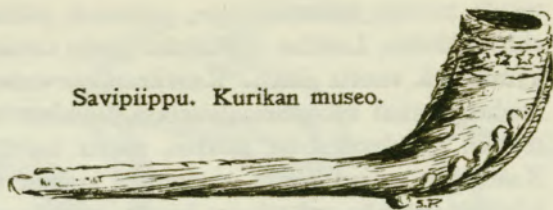
Oli tien vieressä monta *lepäytespaikkaa*, joka kulmakunnalla omansa. Karijoen kautta kun kuljettiin *Isojatietä*, niin tavallisesti *lepäydet* mennessä tullen *Mustaasuomalla* taikka *Saaraluomalla*. Ja taas Teuvan kautta ajettaessa mentiin Myrkyn kylässä *Kossin taloohin* taikka *Ruusenpärihin*. Ei kummassakaan pantu ovia koskaan *hakahan* — sai mennä vaikka yösydännä, aina oli paikat auki, ja pian kahvipannu lämminnä. Aina vähän päästä oli talon lattia täynnä *reisumiehiä*, ja kun ne olivat lähteneet, oli piha täynnä heinärehua ja hevossontaa. Talo lapioi sonnan tunkioon — tunkio nousi, laski lampaat korjaamaan heinärehut — lampaat voivat hyvin.

Ja talon isäntä sai reisumiehiltä *kaupunginmuruna* hyvän aamu-ryypyn.

— — —

Loppui lankkujen *sahoo* ja vienti. Tulivat tukkipomot, ostivat ja

Savipiippu. Kurikan museo.

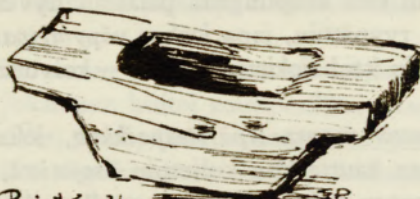

veivät metsän semmoisenaan, pyöreinä pölkkyinä — ensimmäiset ehkä Käkelän, Laitilan ja Halpäri-Jyrän saroista, jotakin seitsemänkymmentä vuotta sitten. Kristiinan porvarien ja muittenkin ostomiehet, jotkut ruotsinmaalaisetkin, kulkivat rahapusseineen talosta toiseen. Maksoivat he jotakin, mutta metsä sai maksaa käynnit. Kaadettiin paljon puuta, raastettiin jonkun ukon sarka niin *purkkihiksi*, että hän voi talonsa katolta katsella vaikka selkälinjaan asti. Viiteenkintoista penniin taisi mennä runko.

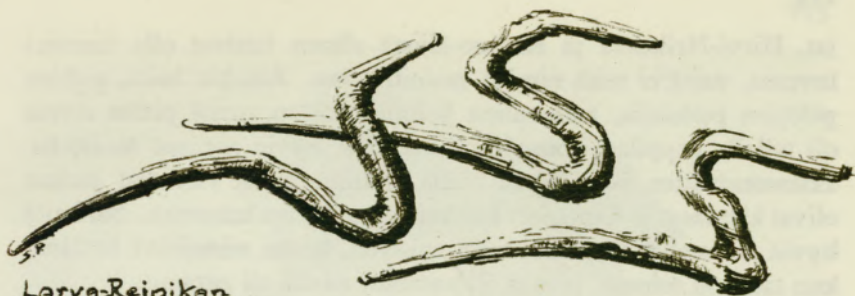
Ja joki, vanha Korpijoki, joka haikein mielin oli nähnyt metsän siirtyvän yhä kauemmas rannoiltaan, sai joka kevät aivan täysin sylin kuljettaa erämaitten komeimpia puita kohti rantapuolten suuria *sahoja*. Siellä ne merien rannoilla odottelivat metsien parhainta puuta, ja sitten kun saivat sen kitaansa, purivat, että hampaat kirskuivat.

Saivat rinnan rikkaat metsistään, parhaistaan, paljon rahaa — kuka sai. Tukkien ajomiehet ja kaatajatkin pääsivät vähän osille sekä sitten uittomiehet.

Mutta suurimmat rahat taisi pistää arkkuunsa metsien ostaja.

Reinikön Heijon
Tervevärtti v. 1862
Korikan museo

Larva-Reiniken
reenkeppiä

Pyhänpäivästä juhlahan

*Se'olis hyvä tapa taloos,
jotta nostaa'sihin varahin
ja syö'tää'sihin varahin,
jotta sais sitten ruokansa pääl-
penkällä hetk'än selijällensä köllöttää.*

Poltettiin tervaa, sahattiin lankkuja, hakattiin metsää, ja taas toisin vuoroin tehtiin työtä maan päällä. Oli työtä maan raatajalla vuoret ympärihinsä, eikä loppua tullut. Työt ajoivat toisiansa takaa niinkuin vuodetkin ja viikot. Tämä työ kun päättyi, toinen heti alkoi. Tulivatpa työt toisinaan kaksin, kolmin yht'aikaa päälleksyttäin, vaikka vuodet ja viikot vierivät peräksyttäin.

Ja viikkoja, pyhien ja juhlapäivien katkomia, oli lyöty vuoteen viisinkymmenin, kaikki työn täyteisiä, vielä kaksi päänpitoviikkoa päällisiksi.

Hyvin tiedettiin, koska päänpitoviikot olivat.

Oli ensin pyhänpäivä, ja silloin puhuttiin kirkossa edesmenneistä pyhistä miehistä. Entiset rintapeltojen ja larvamaitten raata-

jat, Hirvi-Heikeistä ja Krekoo-äijistä alkaen taisivat olla samassa luvussa, vaikk'ei niitä nimiltä mainittukaan. Ainakin heitä, pyhien peltojen perkaajia, takkatulien hoitajia, joiden nimiä pitkin rivein oli tallella pappilan isoissa kirjoissa, olisi hyvin sopinut muistella. Edesmenneitten pohjillahan täällä elettiin, maan raivaajat paapat olivat kärsineet ja kantaneet kaikkein suurimman kuorman. Sai heitä hyvin muistella, varsinkin näin syksyllä, kesän viimeisinä hetkinä, kun talvi oli tulossa, ja maa oli antanut, minkä oli antanut.

Oli ainakin taas *vuorentulo* tallella. Rinnan isäntien laarit ja ladot olivat täynnä, larvakylienkin ukot osapuilleen tiesivät, kuinka oli yriteltävä talven ylitse.

Näinpä kaikista tuntui, että jälleen oli päästy *vuoren päähän*. Kesän raskaitten töitten jälkeen taas hetkiseksi hiukan helpotti, oli kuin olisi tultu tuttuun lepäyttämäpaikkaan. *Piijat* ja *trengit* kaikkein parhaiten tiesivät, että päänpitoviikko oli varsin heidän viikkonsa ja heidän vuotensa pää.

Sopikin piikojen ja trenkien olla hyvillään ja pitää rentoa elämää. Viisikymmentä kovaa viikkoa oli puskettu talon töitä kuin omiansa — ja viisikymmentä markkaa työnsi isäntä maanantaiaamuna piian kouraan näin sanoen:

»Olen ajatellu, jotta annan sullen viisikymmentä markkaa.»

Oli siinä palkkaa — markka viikolta! Saattoi isäntä hyvälle piialle antaa toki enemmänkin. Valtio-Koivisto kokotti kuuttakymmentä ja toimitti:

»On kyllä tullu nerkoo vuosi . . . Mutta minä annan sullen nyt näin palijo, kun s' oot ollu niin hyvä työihiminen.»

Mutta kaikkein parahuisin piika, rontti ja roteva tarhamaija, sai joskus kahdeksankymmentä markkaa.

Paljon sai trenkikin — seitsemän-, kahdeksankymmentä, sai joskus sata, kun oli oikein kovettu työnpuskija.

Ja *parseelia* oli piikatytö vuoden mittaan saanut *kengut* ja kahdet *pieksut* — joskus *karvakengäkki* —, kapan *pellovaasmaan* sekä kolme naulaa *villoja* taikka lampaan ruokon. Hyvälle *trengille* oli annettu kahdet *pieksut* ja *karvakengät* sekä *saappahat* ja *rasat* ynnä *mahatakuusta* kudotut *syylingit*, vielä *hurstihousut*, *-paita* ja *-mekkoo*, jopa kaiken lisäksi kartanon takaa *kessutarha*, joka oli *samas läänis* isännän *kessumaan* kanssa. Trenki sai hoidella molemmat.

Kun isäntä oli maksanut palvelijoille palkan, jo emäntäkin antoi

Larvatorpan pieni aitta, »puori».

Pieni lapsenamma. Valok. Eeli Oja-Kurikka.

osansa. Sekä piika että trenki saivat lähtiessään mosseloonsa hyvää jumalanviljaa: *pääsinkyrsiä* viisin, kuusin — kolme *läpileipää*, kaksi *knäkkileipää* ja *varileivän* — vielä seitsemänneksi hyvän *pääsinjuuston*. Kelpasi lähteä astelemaan *päänsä pirollen*.

Kotimökille tie ohjasi.

Pienien larvatorppien ja rinnan pikkuisten mäkitupien suurena asiana oli pitää talot piiossa ja trengeissä. Niitä purkautui parhaista mökeistä oven täydeltä. Jo toisella kymmenellään torpan perilliset lähtivät vuoro vuoroonsa astelemaan *lapsenammoon* ja *ajopoiiksi*. Äidin kantapäillä he kapsuttelivat, jopa useinkin samaa metsätietä, jota äidit ja isät olivat muutama vuosikymmen takaperin astelleet samankokoisina ja samoilla asioilla. Saattoivat he mennä nyykyttää yksinäänkin, pikkuinen mosselo kainalossa ja pienen mekoon povessa hiljainen kaipaus. Mosselossa oli jokunen vaateriepu ja katikismus, pojanmölkin taskussa vielä lampaannahasta kursittu pikkuruinen *kiuttu* aarteineen — ainakin tusina kaikenmoisia knappeja: *tina-* ja *luunknappia*, vielä iso *elofantinluinen* knappi ja kiiltävä *pietarinpollo*. Mutta kohta kiutussa taisi olla suurempiakin rikkauksia, tiedä, vaikka viisi penniä . . . Voi, jos saisi markan!

Lanteja voi jostakin joskus tipahtaa, mutta *ruokipalakoolla* lapsenammat ja ajopojat saivat alkuvuotensa rehkiä, jonkin vaatepahasen vielä saivat verhoikseen ja kengät jalkoihinsa. Vasta rupesi rahoja irtautumaan, kun päästiin raavasten ihmisten kirjoihin, ja pyhäpäivän maanantaina saatiin niinkuin muutkin vuorollaan astella isännän kamariin saamaan palkkaansa.

Mökistä alkoi palveluskansan vaellus, ja tavallisesti se mökkiin myös päättyi. Metsä piti omansa. Monen veressä jo oli metsää ja mökkiläistä, niin että mihinkäpä heistä pääsit.

Mutta kun oltiin nuoria, ei tulevia päiviä suurin surtu. Ei oltu kenenkään käskettäviä, oltiin vain niinkuin oltiin — päivät käveltiin pitkin kyliä, ehtoot hypeltiin ja öisin kuljettiin *kopistelemas*. Ei oltu köyhiä eikä kipeitä. Oli toista jos molempia — juustoakin oli, jotta sai haukata välipalaksi, oli vielä makoista varileipää, kotomökille muruna tuotua.

Kovin lyhyeen vain loppui köyhän ilo.

Seuraavan viikon lauantaina vaatemossele jälleen hiljaa mennä hipsutteli larvakyliltä rintahan päin. Sen kantaja oli syyskesällä, joskus jo heinänteon aikana, ottanut *pestin* — joko omasta talosta

Larvatorppien tyttäriä piikaflikkoina parhaissa puki-
missaan. Valok. 1908.

taikka jostakin toisesta —, oli uudestaan *myiny selekänahkansa* ja saanut kymmenen markkaa *nahaan hintaa*. Piikatyttö oli saanut emännältä vielä *komian kaulahitten*, ja sen kun oli sitaissut korvilleen, toiset olivat heti hoksanneet:

»Jopas oot myiny nahkas!»

Nahka oli myyty — mikä muukaan oli neuvona? Tämä taisi olla Jumalan määräämä maailman meno. Sillä ilman pikku mökkejä ja pikku mökkien perillisiä eivät rintapellot eivätkä larvamaat olisi olleet niin leveitä kuin olivat. Pikkuisia olivat torpat ja mökit, pieniä ja kuivettuneita niiden haltijat, mutta heille uskottu leiviskä oli miltei kaikkein painavin. Maa tarvitsi heitäkin — jo varsinkin heitä.

Torpat ja mökit repivät sekä rintaa että larvaa.

Pikkuiset piuat menivät uuteen paikkaansa niinkuin menivät, kättä jalkaa heittäen. Mutta hyviä haettiin hevosella, heillä kun oli kaikenmoista tavaraa, arkkua, lavittaa, pöytäkaappia ja paljon vaateen puolta. Hyvin otettiin hänet talossa vastaan — oikein kamarin pöydältä piika sai pistellä siansyltynyä ja maitopuuroa kuin papit ja parahat hantvärkkärit.

Maitopuuroa! Kamarinpöydältä! Piika riepukin tunsi kerran jotakin olevansa. Oikein piti panna kätensä ristiin ja siunata, ennenkuin nousi pöydästä.

Helpot päänpitoviikot olivat menneet, ja taas alkoi täysi työ. Oli jo kylmä kouristellut rapakat ja tiet routikolle, luomat, jokirannat ja saviprunnit jäähän, oli joskus jo

»Simuna siltoja tehenyt.»

Talvea jo odoteltiin, kohta saatiinkin nähdä, kun

»Kesä menöö kenkinensä,
talavi tuloo takkinensa.»

Vanha Levu sai kerran marraskuun alkupuoliskolla merkitä almu-
nakkaansa: »nyt tuli hyvä talvi äckiä kaunihista kesästä ia on nätty
aio lumi.»

Talvi toi tullessaan talven työt. Kohta kun nevat ja rämäkät rupesivat kannattamaan, päästiin metsiin tervaksia juurimaan sekä hirssiä ja rankoja hakkaamaan. Kotipihoilla ajella koluuteltiin *maata*, nevamutaa, *karijatarhahan*, *tunkiohon*. Mutta kun tuli lunta keliksi asti, saatiin suuremmat ajot, ainakin jo kuun lopulla, jolloin itse

»Antti aisoolla ajoo.»

Ja Levun Masa piirsi paperiinsa: »Reki fööri.»

Silloin rintalaisetkin pääsivät vaikka perämetsiin asti. Tarvittiin *polttopuuta*, piti vedättää *rankoja riihipinua* varten. Kolmin, neljin hevosin, viisin, kuusinkin, talon miehet ajaa kahistivat metsää kohden. Loukajan Tilli-faari lasketteli seitsemällä, kahdeksalla hevosella, Hoveräätti-Säntti yhdeksällä, Käki-Jaakkoo joskus kymmenellä. *Umpikulu* taikka tavallinen *kulu* takoi luokassa tahtia, taikka *kaltru* helisi *sitolkan* selkämystässä, taikka *kuluvyhti* piti helinää hevosien kaulassa. Se oli rintalaisten komeaa metsään menoa, koko metsä soittui ja helähteli. Valkoinen talvi oli lähentynyt soitellen vaeltamaan.

Kulu, umpikulu ja kaltru.

»Halkokuormilla tultiin metsästä takaisin». Valok. Eeli Oja-Kurikka.

Viisin, kuusinkin taloin ajettiin samaa metsätietä, larvakylän tietä. Torppien tenavat katselivat ikkunoista ja pitivät lukua hevosista:

»Kattohan, siinä menöö Pitkän-Jaakoon Plakki ja Pruuni ja vielä Salavia välihevoosena . . . Siinä ajetahan Ylitäloon Suorilla ja Sukkajalaalla, ja Kaatipääki siinä köpsötelö . . . Jo tuloo Valakoosenmäen Jaakkoo suurella Kolijullansa, ja Mäkitaloon trenki-liikkoo mennä klenuuttaa Inkkumeralla . . . ka, ka, kuinka se hieputtaa häntäänsä ja inkkuu . . . ja Jaskan Hiiroo hyssyttelö peräs . . .»

»Jo jo tuloo Isoo-Kärpäänen, eikä hevoonen taharo mennä mihinkää . . . s' on sellaanen unkuri . . . Klipu-Jussiki tuloo pritakallansa . . . ka ka, se kräpistelöo vain ja pritakootto . . . Ja Karoo-Matti ajaa vanhalla Ruskialla.»

»Katto, katto, kun Kakkorin Masa tuola taas tuloo Isoolla-Liinoolla . . . näekkös, kun sill' on kaharet sieramet? Masa sanoo, jottei se henkämästy, vaikka ajaas täyttä nelijää Vaasahan asti.»

Halkokuormilla tultiin metsästä takaisin,

Larva-Reinikan kakulat.

ajomies kuormalla sivuttain istumassa, aikansa kuluksi laulaa lunutellen. Kulut ja kaltrut soittuivat, kun hevoset köpöttelivät *kakuloos*, kiskoen *puuanturaasta* rekeä, joka *reenkepillä* oli *jukovittasta* sonnustettu *kakulanlänkkihin*. Pakkasilla jukovitta piti pientä porua, prätkähti joskus poikki — mutta metsästä sai uuden. Vain taitamaton Kukkoo-Tuppu, joka ei kyennyt vitsaa vääntämään, sai nylkäistä päältään hurstimekoon jukovittaksi. Siitä saatiin sanoa, kun nähtiin hurstimekkoisia miehiä:

»Siinäpä on hyvää jukovittamettää.»

Pitkin talvea piti aina silloin tällöin käydä polttopuita noutamassa, vielä suuret röykkiöt kuusisia riihirankoja. Kuusi oli parasta *riihipuuksi*, se ei liikoja savunnut, eikä liian kuumaksi korventanut eikä polttanut kiuasta.

Varahin aamulla, jo *pimiän päähän* lähdettiin töihin ja ehtoolla *pimiän hämys* ennätettiin kotia. Sykyinen päivä oli lyhyt, sitä pitemmät *aamu- ja ehtoopuhteet*.

Mutta entispaappojen kansa ei niitä kuluttanut jouten. Talo teki työtä päivällä — metsät ryskyivät ja tie helisi, talo teki työtä illat ja aamut — tupa kahisi ja paukkui. Tehtiin tuvan täydeltä *puhures-töitä, ehtatöitä*. Isossa talossa oli iso *trenkitupa*. Siellä naiset *kehräsivät, karstasivat ja kutoivat*, miehillä taas oli omat työnsä, värkäreitä myöten. Ei ollut mies eikä mikään, joka ei osannut edes *päreetä* kiskoa. Niitä talossa paljon tarvittiin, sillä oli monet kerrat nähty ja kuultu, kuinka

»Ämmät on äreetä,
kun ei ole puita eikä päreetä.»

Oikean trengin piti ehtatöikseen tehdä jouluun mentäessä *korvee* ja *sankoo*, vielä *kiulu* korveen korvaan, taikka näiden sijasta hyvä *työreki*. Ja värkkärillä oli samat asiat — työreki taikka *reen erestä astioota*.

Ja tavaton tervaksinen rovio loimotti takassa.

Myöhäiseen iltaan, yhdeksään asti, ylikin, aherrettiin. *Päret-valakia* enää vain kitisi takkapielen *pihiris*, toinen *tantarin* pihdissä, vielä kolmas lattialla *valakiamatin* rautaisissa hampaissa. Voi myös ajopoika taikka talon poika olla *valakian näyttäjänä*.

Jo viimein väsyttiin ja valkiamatit sammutettiin, kun vanha värkkäri lennätti mahorkkimällinsä takanperään ja laukaisi:

»Eikähän pirä mennä maata,
pitää aamulla einehetä nosta ylähä.»

Trenkituvassa työntekijät nukkuivatkin. Värkkärit ja torpparit kaahaisivat oven päälle *komppelihin*, ja siellä oli niin lämmin, ettei vällyjä tarvittu. Oli siellä päreenkatkuakin ja savua enemmän kuin lattian puolessa. Piijat makasivat *peräsängyn alahasängys etehittien* takana, pojat *ylähäsängys*, toiset pojat *ovisängys* alhaalla, trengit *ylähäsängyssä*. Eikä *kalsonkia* kaivattu, *paitaasillansa* maattiin. Hurstipaidan helma vain heilahti, kun trenki mennä keikahti *ylähäsängyyn*.

Kuului kohta kovan työn röykyttäjain kova hornaaminen sekä katon rajasta että lattian rajasta. Ei nukkumamiehiä liikoja häirinyt, vaikka jokunen *sonsar* taikka *luret* liikkui virkamatkoillaan. Oli varsin totta vanhojen sanoma:

»Luretsänky ja leviäperäinen lakki
ei tule koskaan vanhaksi laiksi.»

Sänkyrati, etehissänky, väsköötietehittineen. Valok. Eeli Oja-Kurikka.

Aamulla jo ainakin viiden aikana isäntä tuli kapistamaan *ylähä*. Jos ei tulen kiilua pian ruvennut näkymään tuvasta, isäntä köppelehti uudestaan oven taakse kautioimaan ja mökisemään:

»Kun ei ylähä päästä taas ollenkaa . . . ja tallihin hevoosia hoitohon.»

Kesken kovia talvitöitä ja kiuruhia tuli *juhula*, talven suuri joulu. Akkoja se hyppäytti etukäteen jo viikoittain. Piti etsiä kokilta vanha *talikirnu* ja kastaa *kynttylöötä*, piti tehdä *maltoota*, sitten hakea aitasta *kuurna* ja *juokuttaa vierrettä*, *prykätä juomaa*, piti tappaa syötetty *sika*, vielä kōtistää *lampahiaki*. Ja sitten piti leipoa *rieskoja*, *knäkkileipiä*, *varileipiä* ja *välipäiväleipiä*, niin että koko katto oli kuin leivistä rakennettu, ja suuri tupa tuoksui suurukselta. Jo taas täytyi pestä pyykki, pestä tuvat, kamarit ja kaikki, vielä laittaa *lipiä-kaloja*.

Eivätkä miehet muuta kuin tekivät omia töitään taikka olivat akkojen tiellä ja äkäilivät heidän aherrustaan. Polttopuita he kumminkin ajoivat, niin että niitä oli, sekä heiniä ja muuta karjanrehua vedättivät kartanoladot täyteen.

Olivat miehet jo toki rakentaneet *riihipinon*. Korkeana ja kukkurapäänä kuusinen pino komotti riihen päädyllä — ison talon pino kuusi-, seitsensylisenä. Riihipino piti olla pystyssä jo ainakin jouluna. Oli huono talo, jonka riihipuut joulunpyhinä romottivat rannokoina — huonoa vuotta ennustivat talolle. Mutta kun pino joulun saapuessa paistoi valmiina ja valkoisena kuin tervehtien suurta juhlaa ja pitenevää päivää, kuulutti se talon kunniaa. Vanha paappa katseli sitä tyytyväisenä hymähdellen ja uskoen hyvään uuteen vuoteen.

Mutta *juhul'auttuna* vasta oikein kiirus oli. Miehet lähtivät metsään jo puoliyöstä — larvakyläkin heräsi, kun rintalaiset pimeässä mennä poukuttivat ohitse. Piti joutua takaisin puolipäiviin, sillä sauna jo silloin puhalteli viimeisiänsä.

Akat olivat koko aamupäivän hääränneet kuin *valakianhäräs*. Mutta kystäpä oli tullut. Olivat valmiina *sianlihat* ja *lihapernat*, *lipiäkalat* ja *kryynipuurot*, vielä *länkkimakkaraaki* lämmähytetty. Ja kaksikorvainen *juomatouppi vahtus* pöydällä. Kohta kulmiin kihalhti, kun sitä kovin kallistelit.

Mutta silakka oli pistetty piiloon. Laihaposkinen arkipäiväisen näköinen nuhjus ei kumminkaan olisi ymmärtänyt suurta juhlaa — pilannut olisi.

Juhl'auto sauna lämpiää. Valok. Eeli Oja-Kurikka.

Oli akkaväki vielä kerran siivonnut kaikki huoneet. *Kaulooskoippura* oli kolissut pöydällä, *kaulooslauta* sitä kieritellyt. Rypyttömäksi *kaulattu* pyhäpaita oli jokaista odottamassa. Eivät jääneet työt viimeiseen hetkeen niinkuin entisen emännän, jonka täytyi haikailla:

»Juhl'auto pitkä päivä:
prykätä, leipua, pyykkiä pestä.»

Sauna oli *päähnyt*, vaikka vasta puolipäivä oli vierähtänyt. Sinne koko väki asteli, miehet ja naiset, minkä mahtui, meni vielä viimeiseksi saunaton mökkiväki ottamaan lopputuhahduksia.

Nokisten seinien suojasta, mustan mölkkөрökivisen kiukaan äkäisistä henkäyksistä ja koivuisten vihtojen läiskeestä valkoinen juhla lähti vaeltamaan. Kun punoittavin ihoin ja puhtain paidoin, pyhähousut jalassa, istuttiin takan ääressä, suuren *pystyvalakian* loimossa, joulukuoli joutunut jo tupaankin.

»Pitkä virsikirja», painettu 1821.

Joulu istui kohta pöydässä, talon väki pöydän ympärillä. Oli lipeäkalan, maitopuuron, kanelparkin tuntua — juhlan henki liikkui pöydän yllä.

Seurasi hiljainen ehtoopuoli. Jokin Suuri Näkymätön tuntui asustelevan hämärtyvässä tuvassa, tuntui liikkuvan myös ulkona himmenevässä hiljaisuudessa. Tummalla taivaalla tuikki jo tähti, kohta toinen ja kolmas, vilkutti joku muuta kirkkaammin — kunhan ei vain ollut Itäisenmaan valoja. Tuikahti sama valo tupaankin — tuntui kuin olisi kuulunut ikivanha sanoma:

»Sillä me näimmä hänen Tähtensä idässä,
ja tulimme händä kumarten rukoilemaan.»

Kynttilä tuikki tuvassa pyhänä tähtenä, ja vanhat paapat julistivat juhla-auttua jouluvirsiä veisaten — pitkä virsikirja peukaloitten alla. Reinikan Hesee piti kovaa ääntä koko ehtoon, lasketti virren toisensa jälkeen, kaikki samalla nuotilla, vielä viimeiseksi yksivärsyisen veisun, jossa oli yksitoista äksää:

»Tapahtui täällä tain päivän päällä
 Ihmellinen ihme.
 On tullut tänne Jumal' its' yhdex ihmisex täydex,
 Ihmisten ilox, ijäisex elox,
 Toivotux turvax, autudex aivax;
 Kaikk' siis iloitkam, HERraa kunnioittakam;
 JEsus Christ kiitett', Ihmisex siinnyt,
 Isä ylistett' Hengi kunnioitett'.»¹

Mutta katkesi paappojen paraskin virsi, kun yht'äkkiä tultiin ovelta kysymään:

»Saisko vierahat tulla tupahan?»

Jo toki saivat tulla, oikeita jouluvierahia taisivat olla. Mutta sieltä tulla kompuroi rumia ruokalehia: karvatteja, nokinaamoja, rohdinpartoja, pälsyt päällä väärin puolin. Ja heti rupesivat hyp-

¹ Sanottiin virttä: »Yks' virsi, yks' värsy, yks'toista äksää.» Vanha virsik. 115.

Kurikkalaiset ajavat kirkkoon. Valok. Eeli Oja-Kurikka.

pelemään rinkiä ympäri lattiaa — sitten taas sanan puhumatta mennä kolistelivat pihalle.

Juhulapukkia ne olivat — tiedä, vaikka olisivat karanneet Karva-kouran mettäsaunalta.

Ja taas alkoi vanhan paapan ja vanhan virsikirjan vuoro.

Aukesi ovi illan kuluessa vielä muutamat kerrat, pikkuisen vain, että pieni käärö ja outo ääni juuri mahtuivat siitä pirahtamaan. Käärö lennähti lattialle, ääni ilmoitti asian: »Maijullen . . . Jaskal-len . . . Iisullen . . . Liisullen . . .» Käärön heittäjä kapisti pakoon, ettei talosta kapaissut takaa-ajaja olisi saanut kiinni. Nuoret ja lapset näin *nakkelivat* toisilleen *juhulaklaffia*, mitähän heittelivät, rasaa, sukkarihmaa, kaulahista, tuohipönttöä, puuhevosta.

Larvakylilläkin juhlapukit liikkuivat ja juhlaklaffit rapsahtelivat ovenraosta — pienistäkin oltiin iloisia ja odotettiin oven kahausta.

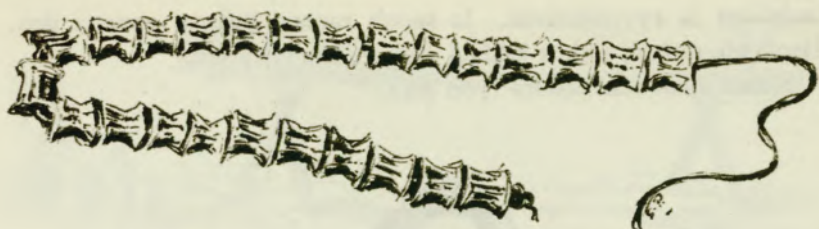
Oli suuri juhla-auttu, pimeimmän päivän ja pisimmän yön aika, suurimpien ihmeitten aika. Taisi olla totta, mitä vanha vaari sanoi:

»Auttu juhulaa korkiee.»

Korkea oli toki itse joulupäiväkin. Jo kirkaat kynttilät sitä julistivat pimeään aamuun, ja suuren syntymän sanoma hallitsi koko päivää. Piti mennä oikein kirkkoonkin sitä kuulemaan. Kaukaisinta metsäperää myöten ajettiin, että helisi, ja vilkkuvat kynttilät katselivat joka *aakkunalta*. Rintalaiset lennättivät isosti ja komeasti, larvakylän pienet ajaa kelkuttelivat, työreki täynnä *selekäkaulahittihin, roitiihin ja fällyroukkoosihin* käärittyä perikuntaa, isämies itse reen-noukalla ajomiehenä, lammasnahkaiset *kirkkotulupit*, kittarukset, päällä, siperiannahkainen kikkurakaulus pystyssä. Mutta hevostomat mökin perilliset pökkylöivät kolmin, neljin perä perää isän kantapäillä pitkin pimeää korpitietä. Petleheemin kirkas tähti ja kirkon kynttilät kutsuivat heitäkin.

Istuttiin kirkossa penkkien täysin, seisottiin käytävillä minkä mah-tui. Kynttilät lepattivat, henkipilvet leijailivat, ja kengät pitivät yhtämittaista koputusta — jalkoja paleli. Saarnastuolista papin suusta puhaltui jumalansanaa ja harmaata henkeä. Kuultiin mitä kuultiin Petleheemin tuhatvuotista sanomaa, mutta kun pappi oli painanut sakaastin oven kiinni, kristikansan väkevä virta alkoi painua kohti kirkonovea.

Ja kohta oli kaikkilla teillä tavaton meno. Helisi ja kilisi, kaviot

Munkkinuoran toinen pää.

kopsuivat ja lumitierat lentelivät, reet keikkuivat ja siristelivät. Larvakylän ukkokin perikuntineen kahnusteli samassa joukossa, vaikka monet paremmaiseta mennä poukottivat *paitti*.

Oli kylmä, pälsyjen povessakin tahtoi oikein hytäjyttää. Kotona odotteli pystyvalkea, lihakeitto ja klimppivelli.

Tuli taas hiljainen päivä ja ehtoopuoli — pitkä hämyinen päivä, melkein ikävältä tuntui. Ei saanut edes mennä kylään, jokaisen tuntoonkin jo sanoi, että se olisi ollut kovin synnillistä. Vanhat lukivat ja veisasivat ja olivat tyytyväisiä — nuoret kuluttivat aikaa nukkuen taikka istuskellen.

Mutta tenavien aika kyllä kului. He pistelivät lipeäkalan selkänikamia, *munkkia*, pitkään äimänuoraan, ja pelasivat niillä arvausta: »*pari vai vaaru!*» ja yrittivät saada toisiansa *valakupalliiksi*.

Saattoi taas tulla pitkään äänettömyyteen eloa, kun oven raosta lennähti joku juhlaklaffi, taikka kävi uusia joulupukkeja rinkiä hyppelemässä. Se kuului juhlan menoon, eikä ollut syntiä. Karvanaamaisia vieraita olivat vanhat nähneet jo lapsina ja pelänneet.

Tapaninpäivänä ei tarvinnut enää aivan kotona istuskella. Ajettiin *tapania*, maisteltiin juhlaviinoja ja oltiin hyvällä tuulella. Ehtoolla jo hypeltiin. Eikä sekään tainnut olla kovin suuri synti — itse Teffaanit rytkyttelivät samassa rytäkässä.

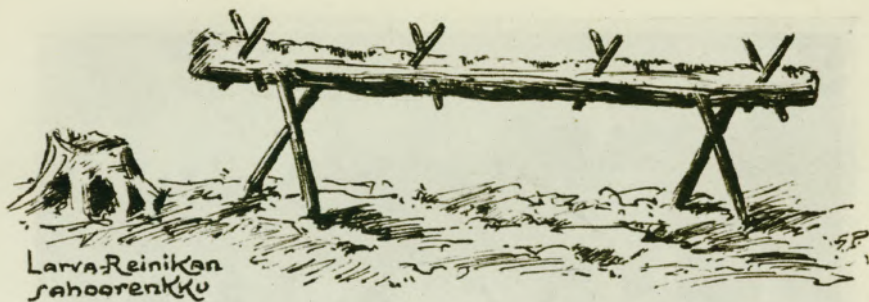
Samassa juhlasaatossa menivät *jussinpäivät*, *viattomaan-lastenpäivät* ja *välipäivät*, *uuret vuoret* ja *loppiaaset*. Ei suurin tehty töitä, jussinpäivänä palvelijatkin saivat olla omia aikojaan, kunhan karjan hoitivat. Auttuina käytiin *kylypömäs* päivällä ja pidettiin pyhää, uunnavuonna käytiin kirkossa kuulemassa, kuinka paljon on seurakunnan väki lisääntynyt. Loppiaainen oli juhlien loppu. *Knuuttina* vielä vanhat paapat lähtivät *knuuttia ajelohon*, hyvillä mielin ajelivat,

laulelivat ja ryypiskelivät. Ja se oli monen paapan parasta iloa. Hyvä oli, että oli joskus juhlien aika, vaikka lyhytkin.

Kohta alkoi taas ankara työn aika.

Jukovita

Larva Reinikon
sahoorenkku

Pitkin kewättälwia

Sylläp' on viikkua Koittaa.

Manhat kyläpaapat ajelivat *Knuutti*-vaarin kanssa sydäntalven hangilla. Samoilla hangilla laukottelivat toisetkin ikäpaapat. Lasketteli perässä kohta ikivanha *Henterikki*, karhun kyljen kääntäjä, itikanelon tasaaja, jo poukotti pyhä *Paavali*, pakkasäijä, Vaasan markkinain isäntä, ja viimeisenä tulla kahisteli *Kyntteli*, kylmä mies, talvimessujen ja Kristiinan markkinain pitäjä. Anturat kitisivät, kun kuurainen vaari oli liikkeellä.

Taisivat edesmenneet paapat ja muut pyhät oikein mielihyvikseen ajella valkoisilla hangilla katsellen jälkipolvien aherrusta. Kelpasi ajella ja katsella.

Sillä heti loppiaiselta alkoi maan raatajien ankara ajo, koko kevättalven mittainen. Pakkanen ja pyry olivat parhaina ajokumppaneina, jos toinen hellitti, niin toinen otti vallan. »Kova pakkane... packaasia vaan», Levun vanha Matti sai pistellä pikku kirjaansa, sekä sitten taas: »suuret tuulet ia Lumen juoxu ia Toista välijn tuloo... suuri Pohia tuuli ia pyry... Pohia tuulet kylmät ia paha fööri.» Mutta välillä aina silloin tällöin oli *soimia* taikka *neitiä* ilma

Metsästä ajetaan rankoja kotopinolle. Valok. Eeli Oja-Kurikka.

antamassa hyvää anturan luistoa. »neitiän Laiset ilmat ia useen lunda sateloo», piirtää kirja-Levu.

Oli kevättalven hangilla ja metsissä elämää. Metsässä vedätettiin ja rouhittiin tervaksia, sieltä ajettiin sahatukkeja, sieltä raahattiin rankoja, halkoja, rakennushirsiä ja kattomalkoja. Oli metsässä puuta ja kotona puun tarvetta, oli *hakojaki*, joita vedätettiin kotiin vanhojen vaarien ja poikakloppien hakattavaksi navettaan kuivikkeiksi ja sonnan jatkoksi. Väliin aherrettiin *tarhakartanolla* ja ajettiin sontaa vainiolle, väliin käytiin Kainaaston luhdilta noutamassa heiniä — ja se oli kokopäiväinen ajo. Komea ajo. Tulla rehustettiin kaksin-, kolminkymmenin heinäkuormin peräkanaa kautta rintakyljen, lasketeltiin kuin leveät maantien isännät, kulusoitto joka hevosella, eikä sivuhun ajettu. Tuli vastaan kuka tahansa, hän sai suistaa hevosensa tien vierehen, lumipurkuhun ja odottaa, kunnes pitkä heinäjono oli junnannut ohitse.

Ukko hakorenkun ääressä. Valok. Eeli Oja-Kurikka.

Sontaa ajetaan tunkiosta vainiolle. Valok. Eeli Oja-Kurikka.

Jo taas täytyi lähteä Kauhajoen tielle vedättämään hietaa — ainakin viikko siinä vierähti. Tuli talvikuilla kaupunkimatkojakin, tervaa ja lankkuja ajettiin, milloin Vaasaan, milloin Kristiinään.

Kaupunkimatka oli kyllä mukava vaihtelu arkipäiväisiin sonnan vedätyksiin ja metsäajoihin. Kun oli palattu kotiin, naapurin ukot heti haistoivat ja saivat asiaa — *kaupunginmuruullen* piti tulla. Rinta-Tassin paappa köppäili Piirtoolahan tietelemään:

»Onko Piirtoo kotona? — Tuota tuota tuokkeroosta . . . koskas, kuule, onkaa se prouvaastin tihunnin makso?»

Tuli pian Piirtoo-paapan tihunnin maksu, oikein manttaalin mukaan, ja siinä oli vanha hyvä maku. Piirtoo vielä saatteli Rinta-paapan pihaveräjälle, jo pyörähti takaisin ja sanoi:

»Ei, mutta mennähän ja maistetahan vielä!»

Toki maistettiin, ja sama oli maku. Tyytyväisenä Rinta-paappa astella tassutteli kotiinsa, ja Piirtoo-paappa yksinään hypellä hiputteli kamarissaan yöhön asti.

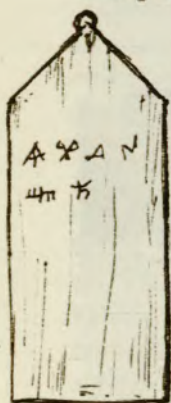
Mutta kesken kaiken, kun ankara pyryilma ajoi pitkin maita riepoitellen tiet tukkoon ja kujat sileiksi, että juhta sai mahaa myöten rähmiä ja reki aivan *lauttas*, täytyi lähteä *lumireen ajohon*. Minkä jumalanilma oli tukkinut, sen miehet aukaisivat. Kolme, neljä taloa kerrallaan piti aina vuoroonsa olla määrättyä tieosaa ajamassa, ja se oli ylpeää menoa. Kolme, neljä hevosta kiskoi raskasta rumilusta, joka puskeutui lumipurkuun ja levitti siipensä tien pyörtänöltä toiselle, miehet ajoivat ja ohjasivat, toiset hölkkötelivät perässä lapioiden pahimpia paikkoja.

Lumireen ajosta huolehti *lumirekitaulu*, suippokärkinen laudankappale, johon ajovuoronsa toimittaneet isännät piirsivät puumerkkinsä ja juoksuttivat sen sitten toiseen taloryhmään. Niiden vuoro oli seuraavan pyryn perästä.

Valtamaantie piti aina olla auki.

Kevättalven suuria töitä oli *savenajo* — elettiin kytöpeltojen maassa, vaikka rintapelloilla asuttiin.

Larvassa, isoilla nevoilla oli rintalaisilla suuria *kytömaita*, oli niitä vähän torppareillakin. Omasta luonnostaan ne tuottivat ihmiseneloa ja itikaneloa, kun niitä vain polttaa käryteltiin, jotta saatiin pellon höystöksi *tulimultaa* — ja tuli-
multaan heitettiin siemen. Mutta vielä enemmän ne puski-

Lumirekitaulu.

Kytömaalla saven ajossa. Savikuormaa kaadetaan. Valok. Eeli Oja-Kurikka.

vat, jos niille annettiin *savia*. Sitä mustat kytömaat kaikkein enimmäin kaipasivat. Vanhat paapat olivat oppineet:

»Rapa kun on sellaista faaria, jotta se syö saviä, ja siitä kasuaa ruokamultaa, joka kasuuttaa hyvästi ruista ja kauraa.»

Ja tämä kaivattu maanväki makasi tavallisesti kytömaan pohjalla. Oli sellaisiakin nevoja, joissa oli

»Korttelia vahava rapa päällä
ja savi kun saipua alla.»

Ja niihin sai saven nostaa lapiolla vain ojasta pistellen. Mutta oli myös paksurapaisia rämäköitä, oli myös suuria *kontonevoja*, joiden rytöisen pinnan alle oli paiskittu tummia kontoisia laattoja kuin ladonovia toinen toisensa selkään. Ja niiden alla oli musta väkevätuoksuinen rapa, ravan alla sininen savi.

Kaivettiin savi nevan laitapuolesta ja vedätettiin pellolle. Kahdet, kolmet miehet köykyttivät *savikruvas* ja loivat kuormia, kolmet, neljät hevoset niitä vetivät, pojanklopit ajoivat ja kaatomiehet keikauttelivat. Jo saatiin savea, sinistä *pehmoosta pikleeriä*, kytömaalle

kaksinkin sadoin kuormin päivässä, kahdet *rarit* joka saralle, melkein kuorma kuormaan kiinni.

Oli suuri kytömaa savettavana — viikkoja kesti, viisin kuusin. Oli isolla nevalle toisiakin savenajajia. Kuului pauke tuolta ja täältä sekä kulujen kilkatus ja rekien rohina. Ison nevan kevättalvisilla hangilla oli suuri työnjuhla, kytökansan savipäivät. Lumiset pelot tohmerrettiin sekaisin ja peitettiin sinisenharmailla kuu-panoilla.

Koko kytömaa, koko neva tuoksui maanalaiselta. Suuri mannunväki, tuhansia vuosia pimeässä piileskellyt, oli ajettu päivännäköön antamaan apua kontoiselle turpeelle jumalanviljaa varten. Elävänä se hetkisen höyrysi ja puhalteli syvyyden henkeä — jo torkahti kirkkaassa jumalanilmassa ja jäi odottamaan kevättä.

Nevalainen tuntu ajeli miesten matkassa ehtoolla kotiinkin. Savisin pieksuin ja kintahin he tulivat, housunpultut savi-töhryssä.

Ja kumminkin taas hetkiseksi istuttiin ehtatöitten ääreen. Nälkäisimmät vain iltakeittoa odotellessaan nieleskelivät ensi hätään muutamia silakoita ja laskivat kaljaa päälle. Jyvä-Iikkoo seisvästi *krassihin* yhdeksän suolaista silakkaa, työnsi takkaan ja sanoi:

»Taas notkollisen paistan!»

Samoille saventuoksuisille *helmenkuun* hangille, joita kytökansa lasketteli, piti joutua *laskiaasenki* ajelemaan. Ja silloin oli Isoollanevalle kuin jotakin kummempaa ilmassa — muutakin kuin maanalaista. Ainakin ehtoolla, kun tultiin kotiin, heti tuntui, että oli *kropsutespäivä*. Jyvä-Iikkoo unohti silakkanotkollisensa, kun sai ison vinkalehen kropsua ja sitten ehtoolla mahan täydeltä ruskeaa *hernehrokkaa*.

Työtä kyllä tehtiin. Naiset vain eivät tohtineet kehrätä — lampaat olisivat tulleet *pääkööksi* ja ruvenneet pöllöinä pyörimään. Rukki pois tuvasta! Jos joku taitamaton ei tätä tietänyt, toiset heti juoksuuttivat ja sitoivat rugin tallinseinään *hollirenkahasehen* ja panivat hevosenloimen selkään.

Sillä laskiainen ei ollut oikea työnpäivä, vaikka ahneet miehet olivat työntouhussa. Laskiainen oli parempi kuin häjy juhla, se oli suuri *kropsujuhla*. Ja siinä oli akkaväelle työtä, jota tohti tehdä — *kropsuttaa*, vaikka koko päivän. Eivätkä lampaat ruvenneet pös-

Laskiaisena pitää tehdä kropsua. Valok. Eeli Oja-Kurikka.

söttelemään. Uuni lämpesi ja tohisi, perunoita keitettiin ja sotkettiin, vielä riivattiin ja puserrettihin. Tehtiin *pernakropsua* ja *riivinkropsua*, tehtiin myös *jauhokropsua* ja *kalijakropsua*, ja ainakin perunakropsua oli näköisällä koko päivän ehtoohin asti — ei muuta kuin repäistä pala ja pistää suuhunsa.

Ehtoopäivällä, kropsulla ruokittuina, mentiin *laskettelohon*, kun kerran laskiainen oli. Luoman rannat, hautapakat ja jokitöyrät olivat parhaita mäkiä. Jäätäneeltä prunninkanneltakin sai kyllä hyviä luikoja kolalla, kontilla ja kopparauskalla — mitä vain saatiin puon ala. Nuoret isännät ja emännätkin monesti juoksivat toisten joukkoon. Lasketeltiin työreellä jokitöyrää, hypittiin toistensa syliin ja selkään ja mentiin meluten alas samaan rysyyn ja sa-nottiin:

»Ei se luiko mitää,
mutta se kössährös!»

Pöökerrös-Tiina vain lasketteli yksinään isolla kattotuohella Rinta-Paavoolan töyrää karjuen:

»Pitkiä pellovaattia . . . pitkiä pellovaattia!»

Saunan piti laskiaisena savuta, kylpömässä piti käydä — niin olivat entisetkin eläjät tehneet. Ja sitten oli hyvä mennä hyppelemään, oli vielä mukava kulkea kopistelemassa tuttuja ikkunoita, jotta

»Flikat — kissi kaatoo tikat!»

Niin olivat edesmenneetkin paapat tehneet.

Laskiaisehtoo ja yö oli taas ihmeitten aikaa. Silloin annettiin ilmi tulevaisia asioita. Kiersit illalla pimeässä tuvan ympäritse yhdeksän kertaa vastapäivään ja menit salaa kurkistelemaan ikkunasta sisään. Kenen näit tuvassa päätönnä, hän ensi laskiaisena makasi jo kirkonmaassa. Riisuit ehtoolla kenkäsi ja heitit yli vasemman olkapään. Jos kenkä putosi lattialle noukka oveen käsin, näytti se tietä kirkonmaahan, mutta jos noukka oli perään päin, sait elää ainakin ensi laskiaiseen.

Tyttärillä oli omat menonsa. He hüppivät yön pimeydessä kolomen

Reinikan Heseen vanha sauna, jonka katolla on ennen kuunneltu trullia. Sauna on nykyään Mäntymaassa.

tien haarahan kuuhoilemaan — tulevan ylkämiehensä näkivät, he astelivat *saunapinolle*, koppasivat sylillisen halkoja — sattui parillinen luku, pian sait miehen. Jo taas täytyi mennä tulevia totuuksia tietelemään *siantiijusta*. Potkaisit tiunovea: kuului oven takaa iloinen, »nöh?» — jo oli oikea tulossa. Mutta jos sait potkaista toisen kerran ennenkuin tiu röhähti, sait odottaa toiseen vuoteen, jopa aina kolmanteen, jos tiusta vasta kolmannen potkun perästä kuului kiukkuinen röhkäisy.

Ehtoolla maata mennessään tyttäret söivät kuin Jyvä-Iikkoo yhdeksän suolaista silakkaa, mutta leivättä, paistamatta ja hännästä päin, ja sitten totisina, puhumatta sukelsivat takaperin vällyjen alle odottelemaan jotakin suurta ja ihmeellistä. Ja jokin tuli yöllä tuomaan janoiselle nukkujalle kaljatouppia. Pienelle piika rievulle pimeä yö näytti aivan ihmeet:

»Se ajoo valakoosella hevoosella, ja oli isoo pönttö rees... ja se oli täynnä hyvää juotavaa.»

Kirkon hoidoissa nukkuvat hyvät mummat olivat nuoruutensa laskiaisehtoina askaroineet aivan samoissa asioissa.

Laskiaisena alkoi suuri *paastonaika*, ja se oli peloittavaa *trullitus-aikaa*, jota kesti seitsemän viikkoa, aina *pääsiääsehen* asti. Nuoret eivät saaneet silloin edes hypellä, ei pitää häitäkään, eikä viettää synnillistä remuelämää. Täytyi aivan kristillisesti kaiket pyhäillat oleskella kotona ja kotokylillä ja muistaa, että on paastonaika.

Mutta *trullit* kyllä saivat olla liikkeellä vaikka joka yö laskiaisesta alkaen. Ne kähmivät navetoissa keriten lampaista villoja kolmet kohdat: tukun selästä, toisen poskesta, kolmannen kyljestä. Leikkelivät ne lehmien häntiäkin aina verta myöten. Vanhat rumat noita-maijat taisivat kulkea trulleina oikeilta ihmisiltä onnea varastamassa. Lentäen ne liikkuivat, tornin kautta tohahtivat ulos ja sitten mennä voughottivat ilmassa, että kitinä kuului. Nähtiinkin niitä joskus pimeänhämärissä, ja niiden jälkiä oli navetan ikkunan alla niinkuin olisi kepillä pistelty reikiä. Vanhoihin myllyihin trulliämmät kokoon-tuivat villojansa punnitsemaan.

Mentiin trulleja joskus kuuntelemaan. Tunkion kukkurallekin saattoi mennä, mutta parempi oli kaahaista kolmannella sijalla olevan huoneen katolle. Sinne kuului, jos kuului, kaikkein parhaiten pää-siäisöinä — kahinaa ja pauketta ja lautojen kapsetta, mitä vain. Ja ne kaikki merkitsivät jotakin.

Mutta pääsiäisyönä, *lankalauantain* iltamyöhäisenä jo leimahtivat valtavat *pääsiääsvalakiat* ilmoittaen, että trullien valta on kohta loppunut sekä pimeät yöt ja pitkät paastot. Valkeat loimottivat kuin suuret riemunuotiot pitkin rintaa ja larvakyliä. Nuori kansa hyppi ja ilakoitsi nuotioitten ympärillä, naamat läikähtelivät punaisina. Ja sitten lähettiin jonnekin hyppelemään sekä laittamaan *kesäpesää*.

Pitkä paastonaika ja *piinaviikot* olivat päättyneet.

Mutta monet äkäiset paapat kurkistelivat aamulla olkilatoonsa, kraapivat korvallistaan ja manailivat. Eivät olleet muistavinaan, että ennen muinoin olivat itse samasta ladosta salaa retuuttaneet olkilyhdestä.

Pääsiäinen oli täyttä kevättalvea. Vanhat vaarit tiesivät:

»Kevättä kyntteliltä,
syystä pärttyiltä.»

Oli siinä kevättouhuissa mennyt *kevätmatti*, tuoden matkassaan *päivällisen*, piimän, leivän ja silakan iltapuoliseksi, pitkän päivän neljänneksi ateriaksi. Oli mennyt *palamusunnuntai* palmuineen, oli mennyt myös *marianpäivä*, piikaväen merkkipäivä.

Sillä piiiolla oli omaa aikaa juhlasta marianpäivään, muutamissa taloissa kynttelistä valporiin — trenkien aika oli aina talon omaa, paitsi öisin. Omana aikanaan piiat saivat olla vähän kuin omia käskijöitään ja tehdä omia töitään, mitä vain halusivat.

Silloin elämä tuntui mukavalta. Oma rukki hyrräsi ahkerasti aamuvarahaisesta ehtoohin asti, hyrräsi vielä silloinkin, kun trengit jo hornasivat ja tuhnailevat ylähäsängyssä. Piti kehrätä oman pellon vähiä pellovaattia ja rohtimia, omia loukuttamia ja klihtaamia, piti sitten taas karstata ja kehrätä omasta lampaasta kerittyjä villoja. Ja milloin oli vähänkin välipäätä, sai pistellä sukkaa ja rasaa. Jo taas piti joutua *soholoohin* kutomaan lakana- ja paitaliinaa sekä hurs-tisia helmoja. Piti hyvällä piialla olla kaikenlaista vaateenpuolta, omista käsistä lähtenyttä: sänkyvaatteita joka lajista sekä päälle panemista verhoista alkaen kaulahittiin asti, ynnä vielä paljon muuta — luttiiin ne antoivat näköä.

Ja kun piikatytöt ehtoomyöhäisellä yksinään istui tuvassa rukkia hyrryttäen, jo sieltä jostakin larvakylän takaa, Isoonnevan laidasta,

mäenlappiosta, nuokkuviin silmiin häämöitti kirkkaana oma pikkui-
nen mökki.

Trenki-Masako ylähäsängyssä unissaan jotakin urahteli — vai mikä se oli?

Oli piika rievulla työtä, omana aikanaan vasta oikein oli. Silloinkin hänen piti hoitaa talon karjaa, vielä tehdä *askarehet* ja siivota huoneita. Ja aina vähän päästä, aivan kuin varta vasiten, oli suuria *leipomuksia*, kun kevättalvella *leivottihin pankkohon* monet kerrat tuvankatto täyteen läpileipiä. Päivät siinä menivät, ja aina ehtoolla piti huomiseksi sotkea uusi panos. Ison taikinän sotkeminen oli raskasta työtä — sai siitä toki palkakseen hyvän *sotkukyrsän*, jolla voi vaikka jurvalaiselta vaihtaa syöstävän.

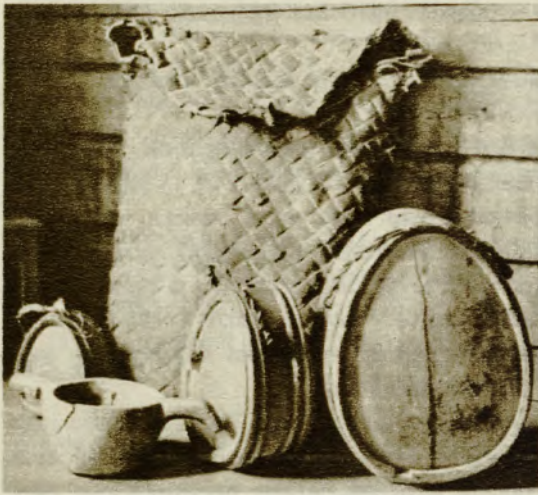
Sitten taas pyörähdä auttamaan emäntää, kun kirnu ei tahdo tulla voille — kuka lienee pahonut. Tuntikauden saat huisuuttaa kuin mikäkin *kirnumara*. Tyräni *voileipä*, leivän neljännekselle peukaloitu, on palkanasi. Jo tulevat illan suussa miehet Kainaastolta — juokse latoon heinien kanssa tappelemaan, kun miehet oven täydeltä paasaavat niitä kuormasta.

Oli hyvässä talossa *tarhapiikaa* ja *tupapiikaa* — toinen hoiteli tuvan puolet, toinen töherteli tarhakartanolla, ja siellä vasta työtä oli. Sait häärätä itikkain ja itikanelon ja sonnan kanssa — navetan tuntu oli aina matkassasi. Talon tyttäret kyllä olivat lypsämässä apuna, toisissa taloissa *sontapaarienki* sarvissa. Mutta kevätkuoleen, kun *tarhatrollee* oli toimellisesti koko talven touhannut takapihoilla ja kiukuttanut sontalapiota navetan ja tunkion väliä, hän sai emännältä ison *floorijuuston*. Se oli hyvä kappale, siitä saattoi trenki-Masalle sivaltaa suupalasen, kun hän silloin tällöin sattui luttuiin asioilleen. Mutta kun karvarin muorikin mieli juustoa ja kokotteli puolta markkaa, piika riepu joutui kohta kahden vaiheille — Masako vai raha?

Pääsiäiseltä talvi jo rupesi kallistumaan kohti kevättä. Saattoi silti vielä olla pakkasiakin, sekä *selekiöötä* että *pilivipakkaasia*, jopa *kiinteetä pakkaasia*, saattoi hyvin olla kovia pyryilmoja, kylmiä ja *kalasioota pyryjä*, ja voi väliin lunta vain *hitiä*, sitten taas, kun oli *suojaseka* ilma, voi

»Sataa lunta kun paikkarasoja.»

Usein oli sentään *kohtuullinen* ja *kaunihinlaanen*, vielä taas *kau-niski* ilma — vanha Viisas-Levu niistä piti tarkkaa kirjaa.

Isoo tuohikontti, piimäleilejä ja pakkakuppi.
Kurikan museo.

Jumalanilmat ajelivat niinkuin niiden määrä oli, mutta mies ajeli niinkuin työt vaativat. Oli ilma minkälainen tahansa, työt täytyi tehdä aina ajallansa, jos tahdottiin pitää talo kohdallansa.

Töitä ja ajaja oli alituisesti metsän ja kotirinnan vaiheilla. Aamulla kohti larvakyliä ja vastamaita, ehtoopuoleen kohti rintakylä pitkin

myötämaita. Tämä oli kevään suurta laskettelua. Aherrettiin tervahaudallakin, hakattiin myös ja vedätettiin aidaksia ja seipäitä kesän tarpeiksi.

Neli-, viisisylinen *saunapino* oli pitänyt olla valmiina jo marianpäivänä.

Silloin jo tuntui kevät ilmassa, kun huhtikuun hankikeleillä jouduttiin *halakomettähän*. Larvakylien taakse *mettäsaunallen* saateltiin talon miehet neljin, viisin, suuri tuohikontti kuudenneksi, piimäleili ja syömäjuuri seitsemänneksi.

Nevojen takaiset vuoret jo sinersivät, ja koivunvarpu punerteli. Päiväpaisteisilla rinteillä virtasi mahala koivujen sisuksissa, mäntyjen ja kuusien kyljistä valui kirkas pihka. Koko metsä tuoksui tuoreelta. Oli kesä tulossa, ja väkevät elämänvirrat läikähtelivät kaikkien suonissa.

Mutta tuli metsään mies ja kirves. Tarvittiin talveksi tupalämmitä — metsästä se haettiin. Silloin kuin puut suuressa keväthuumassa parhaillaan valmistautuivat suureen kesän viettoon, oli paras aika lyödä niitä maahan, hakata ja halkoa sekä panna pinoon. Pakkasen vihat olivat metsästä paenneet, mutta jäljellä oli lämpöisen luonto.

Ja kirves upposi puun kylkeen melkein silmää myöten. Mahala vain purskui, ja pihka rupesi pillittämään.

Syli halkoja oli *päivän tinki*, miehen mitta mieheltä, oikea kolmi-
kyynäräinen miehen syli, sormenpäästä sormenpähän, eikä mikään
nyrkkisyli, nyrkeillä mitattu huonon hakkaajan halkoläjä. Joka mies
heilui omassa hakkiossaan, joka metsikkö ryskyi ja paukkui. Oli
oikein kilpa, kenenkä työpaikasta ensiksi näkyi täysi syli, *korvaas-
timien* väliin komeasti ladottu *halakopino*, joka halon *syrämmen puoli*
ylöspäin, halko kuusikorttelinen. Viidessä, kuudessa tunnissa taval-
linen mies hyvästä metsästä iski sylen — puolet aikaa meni puun
kaatoon ja *pölkkyämiseen*, toinen puoli *halakoomiseen* ja *pinua-
misehen*. Iso talo tarvitsi paljon talvihalkoja, kaksi-, kolmekymmentä
syltä, enemmänkin. Viisi miestä kun viikon ryskehti mettäsaunan
lähimailla, jo rupesi halkoa olemaan. Ja metsässä oli paistavaa pinoa
ja kantoa, kantojen ympärillä lastuja sekä oksien ja larvojen
risukkoa.

Kankaan rinteessä, nevan laidassa, pisimmän kuusen larvakerkän
nenässä istui pieni *laulurastas*, istui melkein aamusta iltaan ja lauloi.
Omia riemuvirsiään hän viserteli luetellen loppumattomiin pienen
rintansa suuria kevättuntemuksia. Hän oli ihmeellinen larvakerkän
laulaja. Korkealta hän katseli suurta erämaataan ja haasteli sen
kanssa. Mutta kun hän huomasi halkomiehet, hän voi kesken kaiken

Halkosyli Niinistön metsäkankahilla.

ruveta haastelemaan heille, näki joukossa Hulikko-Elkanan ja lasketteli kuusenlarvasta:

»Hulikko, Hulikko, istu jo, istu jo,
paa piippuhun, paa piippuhun!»

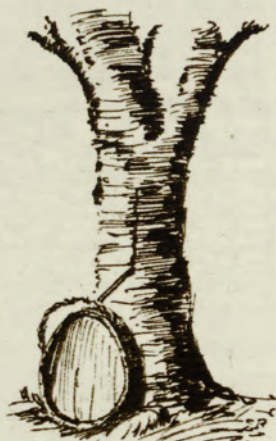
Sai Hulikko istumaan ja savut vetäisi. Mutta pian taas kuulu kuusenkerkästä:

»Hulikko, Hulikko, laiska mies, laiska mies —
matala pino tuli, matala pino tuli!»

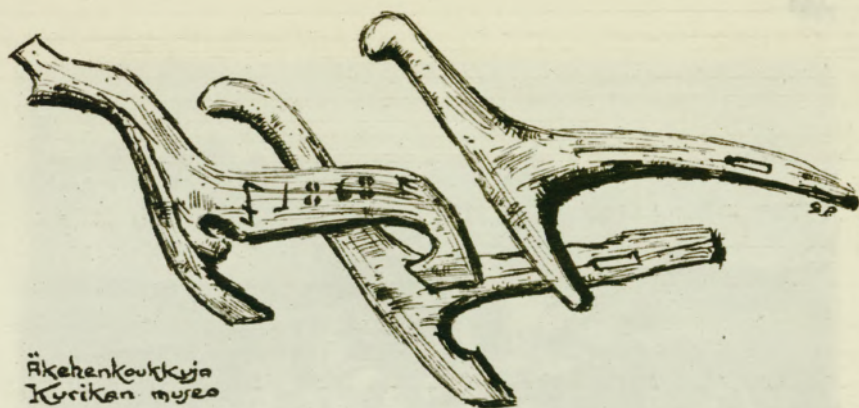
Lämpöinen mettäsauna antoi hyvän yösijan, tuohikontti ja leilit pitivät huolen ruokapuolesta. Halkometsässä meni aika hyvin, ja mettäsaunalla, metsän kotona oli mukava asustella. Oli huhtikuun aurinkoiset päivät. *Teeret* kukertelivat koivuissa, *mettot* metuloitsivat joka aamu nevan laidassa, ja *mettikanat* väkättivät rämäkällä. Koivutkin puskiivat makoista mahalaa. Sitä voi välitöikseen juokсутtaa ropeeseen taikka leiliin ja ryypiskellä. Syömäjuuri kyllä oli ruokaisempaa, hyvää oli piimäkin.

Mutta kun rinnan paappa ei antanut panna piimää miesten matkaan mettäsaunalle, jotta »juokсутtakohot mahalaa koivusta», hän sai kohta syytä juosta mumman puheille:

»Maija, kyllä sinne pitää lähärättää piimää — ja paikalla! Sielä ne vain istua kököttää koko päivän koivun juurella.»

Mahalaa lajketään

Äikehenkukkyja
Kurikan museo

Suwipäiwistä metfumaarihin

*Hohoi, ja-jaa - huomenna taas!
Ja sitten koko viikon.*

Revät ajeli mailla. Larvametsissä hakopuun nenässä haasteli laulurastas, rintavainioilla ja Isoollanevalla lauleli kivenlieru.

Tiet rupesivat *purottamahan* — »nyt vähä suoiatti tiet pudottaa», kirjoitti Viisas-Levu 5 p:nä huhtikuuta ja kohta taas: »Reki fööri loppuu.» Vanhat sanoivat:

»Maaliskuu maata näyttää,
huhtikuu humahuttaa.»

Hanki humahteli vainioilla, *selekäjää* nousi joessa, kohta oli joki riurullansa, pian lykkäsi jäät *teliihin* — »jo jäät telijhen särköö», Levu sai merkitä. Ja sitten jäät menivät, että rannat ryskyivät,

Viitalankylän mukulat lähdössä valporia juoksemaan. Val'ok. Eeli Oja-Kurikka.

veivät matkassaan luhtalatoja, veivät siltojakin, ajoivat suuren *paisunnan* ja uhkasivat joskus rantaisäntien asumuksia, puhalsivat Emäkirkolla kerran niin tavattoman vedenpaisumuksen, että Kuhnalan uuniin ui hauki, ja jäi.

Edesmenneitten paappojen hyvät tuttavat liikkuiivat parhaillaan keväisillä vainioilla ja metsissä kertoen kesän tulosta. Vasiten he olivat lähteneet vaeltamaan, joka kevät piti tulla. *Julius, Justiinus* ja *Tipurtius*, vanhat *suvipäivien* ja *-öitten* paapat, tiesivät paljon, tiesivät myös vielä vanhemmat, *Yrjö, Markus* ja *Kletus*. Kovin hitaasti tuli kesä, jos vanhat merkkivaarit köppelehtivät viluissaan kärvistellen, vielä hitaammin, jos heidän joukossaan kulki yöpakkanen. Mutta jos he kepsuttelivat kesäisissä hurstimekoissa ja öisin pitivät suojaaisia pilvisäitä, kesä ajeli kuin Kakkorin Isoolla-Liinoolla, täyttä neljää, eikä henkämästynt.

Silloin nähtiin, että itse Kesä oli kulkemassa, ja hän kulki komeammin kuin kuningas, kulki kukkia kylväen kahta puolta kaksin käsin.

Lehmänkel-
lo. Kurikan
museo.

Keväistä räjäkkää, lunta vielä vesilätäkön rannoilla. Valok. Eeli Oja-Kurikka.

Valapori, ikivanha vaeltaja-muori, tulla köyssytti vaarien perässä. Hän oli vanhojen karjamuorien hyviä kevättuttuja niinkuin oli ollut edesmenneittenkin emäntien. Jopa vielä mukulat häntä muistivat, hypätä kanhoostaen ympäri kylää, ja monet kellot kalisivat kaulassa. Soittui, soittui kuin olisi koko kylän karja laskettu laukkaamaan. Se oli kesän tulosoittoa. Mouhuten ja poukkuen kauan odotettu kesä ajoi vanhan Valpori-muorin kanssa rintapelloille ja larvakylille. Varsankulut, lehmän- ja lampaan- ja vasikankellot olivat soittimina, terveet tenavat soittomestareina.

Itikat kuulivat kovan mouhun, kiekkasivat ja möyrästivät navetassa, sonni mulkoili ja kuopi pahnatukkuja, ja seinäklovehet kalah-telivat. Jo laskettiin karja pihalle vähän jaloittelemaan, jos vain maassa oli vähänkään kesänmerkkejä.

Mutta kun oli pitkä kevät, täytyi karjaa pitää kauan navetassa ja syöttää elikoille ladonkattoja, männynhakoja, kanervia ja muita metsän roskia, täytyi jo itikat päästää uloskin, vaikka maa oli vielä

10. — *Paulaharju*, Rintakylä ja larvamaita

Lampahan-kello. Kuri-kan museo.

routikolla. Larvakylien lehmät ja lampaat kulkivat nevojen *pälävistä* repimässä *ruttahien* juuria, ja rintalaisten karja nuuski jokirantojen sulia töyriä. Oli tarhanpuolella joskus niin huonot elannot, että lehmät oli *nostettavina*. Vasta käki toi hyvät kesän evähät, ja vanhat sanoivat:

»Käki kukkuu — pane lato lukkahun.»

Kyllä vanhatmummat tiesivät, kuinka *Kellurit*, *Kyyssät* ja *Kirijukeet*, *Nupat*, *Nuukoot* ja *Leviäsarvet*, *Vallut*, *Punoot*, *Mansoot* ja *Mustoot* oli laskettava kesälaitumelle, ja pitikin tietää, mitä olivat tietäneet vielä vanhemmat mummat. Muuten elämä ei olisi pysynyt kohdallansa. Vanhat karjamuorit kävivät kraappimassa naapurien takanpielestä *nokia* ja panivat sitä lehmänkelloon, ennenkuin sonustivat sen Kellurin kaulaan. Se oli hyvä, vielä parempi oli pyyhkäistä *tervaa* joka lehmän noukkaan sekä nakata vyöltänsä *kaati* navetan kynnyksen alle. Harjan muori viskasi vielä *rautaasen avaa-*
men ja sanoi:

»Käänny meirän kujalla niin monta kertaa,
kun tämä avaan pyörähtää!»

Niiden ylitse kun itikat astuskelivat, jo oli heillä hyvä kesänmeno.

Oli ainakin rintalaisten karjalla. Mettäkylät kyllä saivat katsoa ja paimentaa karjaansa — muorien navettamenot eivät aina auttaneet. Sudet, joskus karhutkin, tahtoivat myös katsoa ja paimennella. Hyvin usein sattui, että susi tormasi metsästä, sieppasi vasta vainiolle lasketusta joukosta lampaan ja laukkasi takaisin korpeen. Vain surkea määkyminen kuului viimeisinä terveisinä. Kesän mittaan susi surmaili lampaita metsässä, tappoi joskus hevosenkin. Kalmoosta karhu kaatoi lehmän, ja Pitkämöön ahteessa kontio kiljui kuin kiukkuinen äijä, kun yritti raahata härkää ylös ja aina pyörähti takaisin.

Mutta *Susi-Elli* ja *Susi-Herkkoo* sekä *Liikajärven* äijä taas puolestaan koettivat paimennella metsän petoja. Kevätkesin he kiertelivät erämaita etsiskellen sudenpesiä, monesti löysivät, ryöstivät penikat ja pistivät pussiinsa. Ja siitä loppui susien suku. Viimeinen peto pakeni Kauhajoelle, erehtyi siellä repimään *hauskaa* ja ampui itsensä. Tämä tapahtui silloin, kun vuosiluvussa oli kolme kahdeksanmerkkiä.

Viimeinen Kurikan kirjoihin merkitty karhu taas kierrettiin ja kaadettiin viisi-, kuusikymmentä vuotta takaperin Pitkämöön takana Pallonevan saaresta. Liikajärven ukko siinäkin oli parhaana miehenä. Hän oli vanhoja *mettämiehiä*. Harjun Mikki, Hunnakon äijä, Hullikko ja Kuusiston Iisakki olivat myös *mettästäjiä*, mutta he olivat vain lintujen, oravien, jänisten, kettujen ja mettäsikojen pyytömiehiä.

Kylmiä kevätilmoja oli vielä toukokuullakin. Ennen *pasiliusta* ja *nikoteemusta* oli entisten ukkojen *kantuksen viikko*, ja se tahtoi olla kylmänlainen. Vanhat sanoivat:

»Nyt on vissihin kantuksen viikko,
kun on niin kylmä.»

»Jos kantuksen viikolla
kylmä tarpoo kuusenniä,
niin kesällä halla tarpoo vilijaa.»

Saattoi kylmä tarpoa kuusenniä, mutta toukokuu oli kiiruhinta *kevätkylyvöjen* aikaa. Maa puski jo ruohoa, Levukin sai pistältää paperiinsa 16. toukok.: »kyllä ny Ruoho kasuaa». Puski maa myös heinänkortta ja kukanvartta, työnsi ensimmäiset keltakukat seinänvierustoille ja pikkuruiset punertavat sinisilmät märkäperäisille peltonpyörtänöille.

Mutta syksyiset *fälttöökset* piti panna puskehtamaan jumalanviljaa. Maa jo höyryten odotteli.

Kohta kun routa oli paennut ja pelto kuivahtanut, oli vainioilla vanha meno, sekä rintamailla että larvassa. Joka talo ja torppa tiesi tehtävänsä, ei tarvinnut mennä naapurilta kysymään neuvoa, vielä vähemmin pappilan nuorelta *pehtorilta*, joka kovin oli olevinaan *maanpruukari*. Vanha akkojen kutoma hurstimekkoo, entispaappojen perintö, tiesi *maanpruukit* ja *pellonreioot* paremmin kuin herrojen koulun käynyt pehtori. Kotovainio ja kytöpelto, sontatarikko ja tunkionpaltto olivat parasta maanpuskijan koulua.

Äjestettiin kohta joka taholla — *fälttööksiä soorrettihin*. Larvakylien pieni torppari ajatti hevoskopukallaan äestä ympäri peltosarkaa *kolomi-*, *neliilauttahan*, neljäkin kertaa samaa jälkeä, mutta rintapelloilla mennä rymistettiin neljällä hevosella ja tuli kerralla

Rintapeltoja äestetään. Valok. Eeli Oja-Kurikka.

Rintapeltojen isäntä kauraa kylvämässä. Valok. Eeli Oja-Kurikka.

Perunoita istutetaan rintapeltoon. Valok. Eeli Oja-Kurikka.

valmista. Isolla rintalaisella olikin äestettävänä laaja vainio, larvaylän pienellä vain pikkuinen *kääly*. Torpan ukko viskeli käälyynsä muutaman säkillisen — selässään ne kantaa riussutti pellon päähän, rinnan isäntä vedätti vainiolleen siemensäkkejä monta kuormaa.

Kauran vuoro oli ensin joutua pellon hoitoihin, ja sitä kylvettiin suuret vainiot. Sitten annettiin ohra, ja se sai vielä kovan *katto-sonnan*. Tunkiosta ja lammaskarsinasta revittiin rautaisella pirunkouralla olkisekaista sontaa ja ajettiin pellolle, suonisella ihmiskouralla sitä hajoitettiin, väkevätuoksuista elävää tunkiota multaan peitetyn siemenen katteeksi. Siinä oli ohramaan väki, koko vainio höyrysi ja tuoksui tunkiolta. Maa oli saanut, mitä kaipasi, ja kasvatti sitten kauniit pitkätukkaiset, kuusiratiset tähkäpääät — puurojauhojen, kryynipuurojen viljan. Mutta kaura oli parhaasta päästä karjan ruokaa ja kauppatavaraa.

Jo viimein joutui *pernaanpano*, kesäkuu oli kohta käsissä. Huhtikuussa oli perunoita nostettu isot kopalliset orsille katonrajaan *iteellen*. Siellä lämpöisessä hämärässä ne olivat jo aloittaneet luomisen

Vanhojen paappojen lujaa panentoaitaa.

työn — joka silmästä piikitti pikkuinen punasinertävä *itu*. Maata ne kaipasivat, pientä multaista pesää, jossa saisivat elää ja lisääntyä. Hyvää maata ne kysyivätkin, olivat jo vanhoille opettaneet:

»Pernamaa pitää olla pehemoosta kun jauhovakkaa.»

Pernaan istutespäivä oli mieluista kevätpäivä. Naapurien mukulat ja nuori väki olivat apuna *nakkelemas* siemenperunoita *vakoohin*, kun *aarralla* ajettiin vuoroin maa auki, vuoroin taas tukkoon. Nakkelijoota oli koko vaon mitalta, ääntä ja iloa oli yhtä pitkälti. Väliin pudoteltiin perunoita, väliin istuttiin perunakiululla ja odotettiin. Ja perunapelto toisensa perästä tuli *tarhoja* täyteen.

Kevätviljat ja perunat, ja *hernehekki* — ken niitä viljeli — oli annettu maan hoitoihin ja taivaan armoille. Oikeassa opissa ja edesmenneitten vaarien ja muorien hyvissä tavoissa oli kaikki hoidettu. Oli vielä muistettu roiskata sangollinen vettä jokaisen vaimoisen ihmisen niskaan, kun hän keväällä ensi kertaa tuli ulkotöistä. Ilkeältä se tuntui, mutta hyväksi oli: kasteltu pysyi *virianä* koko kesän, ja maa kasvoi.

Siitä maan raatajat joutuivat hetkiseksi toisiin töihin.

Airan panoa ja korjausta oli hyvässä talossa joka kevät, oli vähän

Oltermannin kápula.

torpassakin. Siinä oli miehelle kova päivän työ, kun hajoitti vanhaa aitaa sata *seiväsparia* ja teki uutta tilalle yhtä pitkälti. Aivan täyttä *panentoaitaa*, jossa oli kolme seiväsparia aina *airasta* kohden: kaksi paria keskellä, ja aidaksen päät aina seiväsparien välissä, korkeutta kymmenen aidasta kolmella *vittooksella*. Se oli ikivanhaa vanhan paapan aitaa, rakennettu kuusisin aidaksin, seipähin ja vittooksin. Kun se oli oikein laillisesti tehty, ei pahinkaan aiturikaroo hypännyt sen ylitse, eikä väätyreinkään sika, jos sen kaulassa oli *ränget*, päässyt lävitse. Mutta vanhat puhuivat vielä lujemmasta aidasta:

»Kun on haapaanen airas ja katajaanen seiväs
ja kuusikarahka vittooksena,
niin aita kestää miehen iän.»

Vanhojen paappojen vanhoja perintöjä oli myös *rijoaita* — oksineen lyöty puuta maahan metsävainion ympärille, sekä *hakkula-aita* — komea, vittookseton aidaksien ja seipäitten ristikkorakennelma metsäkäälyn ympärillä, seipähien noukat vihaisina pystyssä. *Orsi-aitaaki* pistettiin kotipelloille ja kytömaille parin, kolmin aidaksin, pajuvittooksin, joskus vain *olkiväätein*.

Mutta kun Mietaankylän entiset äijät koppuloivat metsärajalleen Koukkaria vastaan *lairuunmairensa* turvaksi lujan *mettäairan*, niin se oli *katehenaitaa*. Ja kun rintapeltojen hyvät naapurit riitelivät sekä kiukkupäissään seivästivät ruman rötistöksen rajaojan varteen kumpikin omalle pyörtänölleen, se oli aina mainittavaa *kiusa-aitaa*.

Kevätkuilla kulki *tornisyyni*, *valakianvarijelussyyni*, ja se oli niin tärkeä vaellus, että sen edellä liikkui oikein *oltermannin kapula*, jonka itse *oltermanni* oli pannut kiertämään, jotta

»Antaa kapulan kulukia!»

Kapula kulki, ja sen sisässä oli paperi, joka sanoi asian, vaikkapa:

»Tämän kautta tietä
annetaan

Jotta pidetään se tavallinen torni
syyni 26 päivänä täs sisällä olevas
kuus ja pitää kaikki vika paikat
olla syynin täyttävässä tilassa sen
Jälkeen kun meidän Balo Rekla
menti viisaa

Kurikasta 19 päivänä Huhtikuuta 1884

Juhan H. Latvakurikka

Kapula kulkee myötäpäivin Koskelta
Rinta kurikkaan ja Ylikurikasta
Vainiolipastiin ja Mäkisaadesta kotia.»

Kalamerta Kyttäluoman rannalla.

Kovin tärkeännäköisenä tornisyyni, itse oltermanni parhaana, kulki, katseli ja koputteli *kokit* ja *puuloukot* ja *uuninpäällystät*, kurkisteli ja huikkaili *tornihin*, *uuniin* ja *uuninröörihin*.

Kulki sama kapula ilmoitellen monenlaisia asioita, aitasyyniä, kokouksia ja muita. Kutsui se etsimä änhuk-kunutta, joskus juoksi hätäisenä talosta toiseen huutaen, että kylässä on *valakianhätä*.

Mutta Kalinan mökin tulen tohinaan kapula ei ennät-
tänyt, Liisa vain perästä päin kulkea touhotti paa-
saten:

»Navetta hyppäs kolome kertaa airan päältä kattohon, kun Jaakkoo paloo. Minä sieppasin porstuan korveesta ja panin kuokan Jussia hakohon, ja mäki hyppäs häntä pystys, jotta lehemät kömää.»

Keväällä, kun paisunta oli laskeutunut, alkoi Hunna-
kon äijän ja muiden kalamiesten paras aika. Kala
yhä nousi ikivanhoja teitään jokeen ja sen moniin met-
säluomiin, pitkäkuonoinen hauki etumiehenä, jo perässä
komea lohi. Hunnako meloi *ruuhella* Luovanjoen lah-
tipaikkoja, meloi myös Jyllinkosken alalammikkoa ja
kiersi nuotalla, jossa oli *perä* kuin suuri sukanvarsi sekä
kymmensyliset *havakset* ynnä *yli-* ja *alapaulat*, *kohot*
ja *kivekset*. Rannasta ukko lähti ja rantaan palasi, kiskoi
nuotan maalle ja sai *haukia*, *ahaventa*, *särkiä*, *salakkaa*,
rökästä, sai joskus *lohenki*, harvoin meni *pallit pata-*
han.

Oli joillakuilla toisillakin ukoilla samanlainen nuotta,
mutta muutamat taas vetivät *näläkänuottaa*, rannasta kä-
sin kourivat jokea pitkävartisella *lipolla*, muutamat yrit-
tivät kalaa *rysällä*. Koskipaikoissa ja *vuoltehis* ynnä luo-
missa olivat *pajumerrat* — sekä isot *nousumerrat* että pienet sui-
pot *laskumerrat* — parhaita pyytömiehiä. Monta lohta niuhinkin su-
kelsi. Lohiluoma, Kariluoma ja Pitkämöönluoma olivat oikeita
lohiluomia, jopa Lohiluomassa oli ennen ollut *lohipato*. Enti-
set kalavaarit olivat tarvinneet *arinaaki*, ja poikakloppien par-
haita pyytöneuvoja oli *onki*, hyvä oli myös katajainen *matehen-*
koukku.

Myllykylän
Anttilan ari-
na. Kurikan
museo.

Koivuja porstuan ovipielessä — on mettumaari.

Mutta Myllykylä kävi kalan kimp- puun kuin villi. Kun lohta nousta jollot- teli jokea ylös, Myl- lykylä veti lohiverk- koja Pitkänkoskensa *lampiihin* — Vata- janlampeen taikka Niileksenlampeen — ja sitten suurella voi- malla lähti kahlaa- maan aina kaulaa myöten, porkkaa- maan ja potkimaan yli lammikon. Oltiin kuin *surenajos* ja saatiin joskus sa- malla kertaa kymme- nenkin lohta. Ja

Myllykylässä syötiin ennen lohta kuin fläskiä. Sitä räkkäsi viedä Emäkirkon pappilaankin, vireällä hevosella viedä lennätettiin tuo- reeltaan, eikä paljon hintoja pluutaaltu.

Metsäjärviäkin kalasteltiin. Paskoonkyläläiset laskivat verkkoja Lehtijärveen, ja oli heillä siellä *katittojaki*. Nostettiin katittasta jos- kus niin suuri *mares*, että kaksi oikein nälkäistä miestä sai siitä ma- hansa täyteen, ja vielä jäi pää. Pitkämöön ja Myllykylän puoli kä- vivät *Housujärvellä*. Se oli pieni musta järvi suurien nevojen sylissä, ja kalatkin, ahvenet, olivat pieniä ja mustia kuin kekälehiä — oli vähän myös haukia, mustia nekin. Onkimalla Housujärven outoja eläviä parhaiten pyydettiin, ja oli melkein ruma nähtävä, kun niitä oli joukko ratustettu kuusenoksasta vuolaistuun *kräkkyhyn*. Hul- muusen vaari, vanha sotamies, tuli yöllä kalapusseineen oven taakse huutelemaan muorille:

»Kreetuni, Kreetuni,
tuu aukaasohon ovi!
Mustia ahavenia mustas pussis —
mahaa myöri mies märkänä.»

Kevätkesän suuret juhlat menivät kovia työviikkoja katkoen, *helatorstaiki*, joka oli niin kallis päivä, ettei silloin maanruohokaan saattanut kasvaa, sekä *heluuntai*, jolloin käytiin kirkossa kaksin päivin.

Ja tuomenkukka jo tuoksui.

Mutta vasta *mettumaari* oli oikea kesäjuhla. Pihlajakin oli pannut päälleen parhaimman pyhäpukunsa. Se vietti suurta mettumaaria viikkokauden, oli valkoisissa verhoissa tuoksuen kaikkein syvimmältä metsältä ja kesältä.

Kesänviheriä metsä piti saatella pihamaalle. Hakattiin nuoria koivuja, tuotiin ja pystytettiin pieneksi *lehtimajaksi* oven eteen porraspään. Metsän pyhää tuoksua ja henkeä tuotiin tupaankin ja kamareihin. Pihlaja oli parasta, kukkivia pihlajanoksia pistettiin seinänrakoihin ja istutettiin ikkunoille. Piikatyttö vei niitä luttinsa hyväksi hajuksi, trenki-Masakin taisi pistää pienen oksan luttinsa ikkunapieleen — vai piikako oli sen salaa pistältänyt? Mutta pian sen kesähaju hukkui kessunsavuun. Kessun tuoksu oli melkein mieluisempaa — maan kesäkasvuja oli kessukin.

Larvatorpan sauna kohta lämpää.

Mettumaari-autun sauna oli koko kesän mieluisimpia kylpyjä. Suuren kesäpyhän henki asui tuvassa ja pihalla, asui myös saunan lämpöisissä. Jo ovelta löyhähti vastaan savun ja hakometsän hiljainen tuntu sekä kuumaksi korvennetun maakiven vaisu kitku.

Ainakin mettumaarina kylpijöillä piti olla *uuret vihirat*. Vainion aidan takaa koivunoksista koottu pehmeä pihkalehtinen tukku tuoksui elävältä kesältä, sen helmoissa piileskeli maan, ilman ja päiväpaisteen salattua väkeä. Hikisen löylyn kanssa se hyvin hoiteli työstä väsyneitä jäseniä — metsän pehmoinen käsi. Uusi vihta oli vanha hyvä ystävä samoin kuin kesä ja mettumaari. Kesä, mettumaari, sauna ja uusi vihta — samoja olivat.

Täysi vesikiulu kiukaalle, pamahdus ja kiukkuinen kihinä, höyryn harmaa pöllähdys ja polttava havarrus hartioihin, oli maanpuskijan parhainta saunamenoa. Silloin vihta kaikkein mieluisimmin pyyhiskeli kihelmöivää ihoa, vanhan vaarinkin jäykät jäsenet nuortuivat, ja muorin jalkaa lakkasi raistamasta. Silloin myös sonsaret poukahtelivat pois orsille levitetyistä paidoista. Polttavassa löylyssä pojan mölkähäisten oli oikein vaikea olla puhaltelematta toistensa selkään — kuului väliin paha parkaisu. Vasta kun vaari ärähti peräpenkiltä, täytyi poikakossien olla korjasti.

Oli vihta vielä pehmoisena alastomuuden peittona, kun alhaalla lattialla häärittiin peseskelemässä saman vesikorveen ympärillä. Ja kun höyryten ja punoittavin ihoihin, paitamytty edessä, asteltiin ulos, niin nuoret lennättivät uuden vihtansa saunan katolle — samoin olivat vanhat tehneet. Mihin päin vihdantyyvi viittasi, siellä asusteli hän, joka oli tuleva. Mutta jos tyvi näytti kirkolle käsin, saattoi se yhtä hyvin viittoa kohti kuolemaa.

Oli kesä ja mettumaari ihmisten asunnoissa potraspäästä alkaen, mutta ulkona kedoilla ja vainioilla vasta oikein oli — rintapelloilta perämetsiin asti. Tien pyörtänyt alkoivat kukoistaa, peränevojen *keitahilta* katseli jo valkoinen *valokin* kukka, ja kytöpeltojen ojanpättäriiltä pilkisteli punainen *luhrikan* kukka, nevojen ja rämäkkäin väkevä henki tulvahteli *nevakanervaan* valkoisista kukkapehkoista, *puolamet* ja *mustikakki* metsissä rakentelivat pieniä valkoisia ja punaisia kesän koreuksiaan. Katajikkomäet löyhäytelivät harmaita savupöllyjä, jopa ruisvainiotkin olivat kohta *herelmöömisen* touhussa. Pitkien tarhojen pimeään haudatut perunat rupesivat nousemaan ylös. Pienet viheriäiset herkä

Mettumaarin aikainen rintamaitten ruisvainio.

korvat piipoittivat mullasta ja kuuntelivat kesän suurta ylösnousemisen sanomaa.

Väkevän maan lämpöisestä povesta kaikki kohosivat. »Maasta olet sinä tullut», saattoi heille sanoa. Ja maan mullasta nousi yhä uutta elämän tainta, ja kaikki katsoivat kohti kirkasta jumalanpäivää. Kesä oli parhaassa nousussa, luomisen työ jatkui.

Ehtoolla, kun aurinko oli painunut metsien taakse, kuului vainion aidan takaa kehruhaukan hiljainen hyrinä. Vai Vuorenmuoriko siellä kallionkolossaan kehrätä hyrrytteli?

Tytärihmisetkin elivät täydessä mettumaarin hengessä. Pikku tyttöset, saporoniskat, istuskelivat pellon pyörtänoillä ja sitelivät päänkukkuralleen heinänkorsista somia *lauhalakkia* sekä keltakukista koreita *kranssia* — olivat kuin kirjavien pyörtänoitten pikkuisia haltijoita. Mutta raavahat palmikkoniskat noukkivat yhdeksänlaisia kukkia, piilottivat niitä tyynynsä alle ja panivat nukkumaan. Ja mettumaarin yö näytti heille, kenenkä takia kukat oli kerätty. Näkyi hän myös yksinäisestä lähteestä, kun meni yöllä, kiersi kirkkaan metsänsilmän, pesi siinä kasvonsa ja katseli syvyyteen. Jumalan-

viljakin tiesi kesän ihmeellisimpänä yönä elämän asioita. Hiipi tytär ruispellon pyörtänölle, satoi villaisen langan neljän korren kolmanteen solmeen. Korsi, joka kolmena yönä kasvoi pisimmäksi, puhui totta: *keltaanen* tiesi kehtoa, *musta* sanoi murhetta, *valakoonen* ilmoitti kuolemaa, mutta *punaanen* — »sitä mä juuri orotinki».

Muutammat tyttäret taas menivät mettumaarin yönä tupaan, pistivät oven hakaan ja apposen alastomina rupesivat lakaisemaan lattiaa ovesta perään päin. Yhdeksään kertaan kun huiskivat, joskus omalla paidallaan, jo piti tulevan ylkämiehen ilmestyä siihen omassa *haamuhnansa*, niin että hänet hyvin tunsi, jos tunsi.

Mutta Mettoomäen Maija, Teeriniemen pieni piikainen, käyskenteli mettumaarin hiljaisena yönä yksinään Isoonnevan laidalla, kiertäen yhdeksän luhtaladon ympäritse vastapäivään, ja kaahaisten yhdeksän veräjän ylitse, hiipit akaisin kotopihoilleen odotellen häntä, jonka piti tuleman.

Ja odotettu saapui — kannettiin vastaan ruumispaareja, peittona musta verho . . .

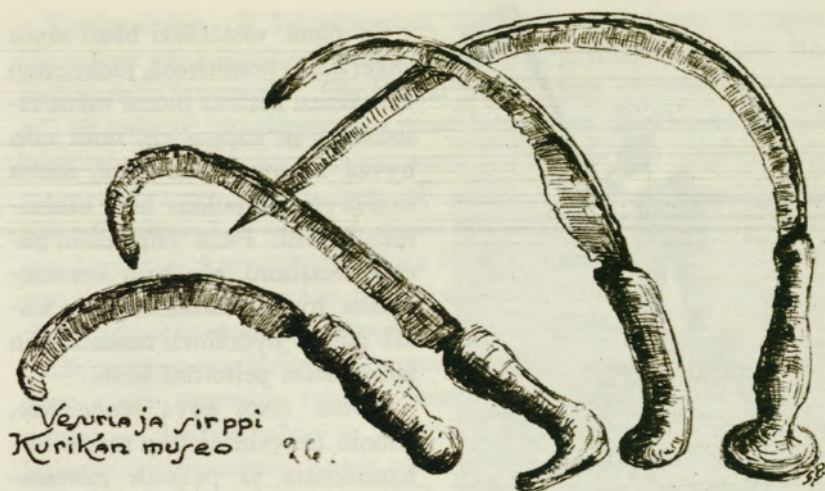
»Herra Jumala! Kuka tääl' on kuollu?» Maija kauhuissaan hätäkähti. Mutta parit samassa katosivat, ja tyttö äkkiä muisti, millä asioilla oli kulkenut.

Kalpeana, rintojaan pidellen piikatyttö hiipi hiljaa huoneeseensa.

Syksyllä päänpitoviikkojen päätyttyä pientä piikaista kannettiin mustilla paareilla.

Luhtalaki

Veuria ja sirppi
Kurikan museo 26.

Kesantomaalta hyksyn fälttöösillen

Ei tehävältä työ loppu.

Kesän kiiruhina päivinä ei ollut aikaa pitää pitkiä juhlia, mettumaaria vain vähäisen. Kesantomaa jo vartoi vuoroansa, sen pyörtänöt viheriöitsivät, ja viimekesäinen ohransänki odotteli. Maa ei saanut viettää pitkiä lepoja, enempä kuin maan raatajakaan — molempien piti miltei yhtä mittaa olla puskeman päällä.

Talo asteli kesannolle. Alkoi tavaton ruismairen reiroo, viikkoja kestävä. Saikin kestää. Sillä ruisvainioissa olivat talon pohjakerrat, sieltä lähti leipä.

Kesantopellot vältättiin ja äestettiin, ojat luotiin ja auottiin, pyörtänöt kuokittiin ja ojamullat kuokittiin. Jokaisella oli oma työnsä.

Pyörtänön kuokkija.

Ja pieni västäräkki hääri myös ahkerana peltomiehenä, juoksenteli välttäjien perässä pitkin vakoa etsiskellen ja nappaillen, mitä vain hyvää auennut maa antoi, mutta suuria rumia toukkia hän kauhistuen pakeni. Pieni valppaisiin puettu kesälintu oli kuin kesantopellon hyvä haltiainen, joka kaikein päivät pyörähteli mukana niin kauan kuin peltotöitä kesti.

Kohta alkoi kova *sonnanveto*. Monin hevosin ajettiin sontaa tarhatunkiosta ja pelloille rakennetuista tunkioista, mentiin ja tultiin, pantiin hevosta *tamppihin* ja päästettiin, luotiin kuormia ja purettiin. Tummiä *sontaläjiä* oli peltosaroilla kuin kuupanoita pitkin rivein. Latojen ja aittojen elo oli jälleen joutunut maan hoitoihin. Tyhjennettiin vielä tallin lattian

alusta ja navetan lattian alusta, vedätettiin ja vuodatettiin pitkin peltoja. Siitä vasta voimaa lähti — ja muutakin. Suuri vainio hajahteli väkevästi, kartano vielä väkevämmin.

Ja kun tunkiomiehet tulivat tupaan kaljatouppia kallistamaan, jo Emäkirkolta tuotu emäntä veti noukkaansa sikkarahan. Mutta vanha värkkäri juoda römisti kaljaa ja röhähti:

»S' oon emännän kunnia,
kun väki haisoo.
Haisus kasuaa,
kun vain saattaa olla.»

Taisi olla totta. Ruma *maronlakki* kasvoi kaikkein parhaiten tunkionpaltossa, pahat *nokkoiset* kukoistivat tallin seinustalla, ja hyvin sonnitettu maa lykkäsi rytevää laihoa.

Sitten kun vielä sianleukaisella aarralla *kynnettiin* pellot *vitehinsä*, jotta sonnat ja mullat menivät sekaisin, oli suuri ruismaa saanut hänen väkensä.

Kytömaitaakin oli kesantomaina, osaltaan, vuorollaan, ja samat aherrukset oli niidenkin kanssa, piti välttää, äestää, oja aukoa, piti vielä tulella korventaa. Oli tuimat paikat, kun *olkiväättiä* vetäen tuli oli laskettu jumalanluoman maan kimppuun. Ruohoiset mättäät kärähtelivät ilmi liekissä, ja punainen kiilu puskeutui kihisten tummaan turpeeseen. Koko neva oli savun vallassa, kydön polttajat häärivät hikisinä ja nokisina savun seassa, ja aurinko katseli kytömaailmaa kuin karvasäkistä. Joka taholla larvamailla pöllähteli harmaa kytösavu, Nikkoolan ja Hoiskalan rintalakiolla, Santavuoren alla, haikusi kontoinen Paskoonneva.

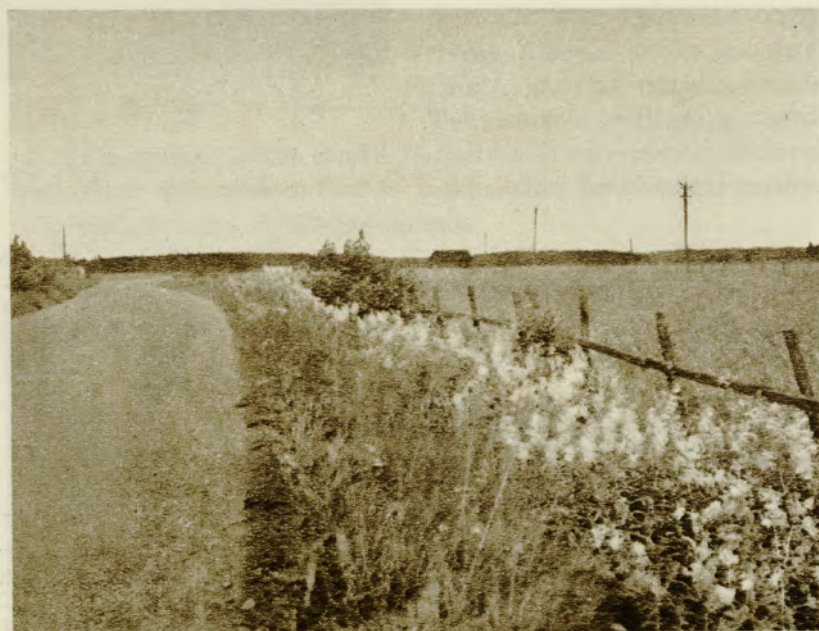
Oli viikkoja vierähtänyt kesantomiaan kimpussa — oli aina välillä ollut vähän muutakin työtä. *Pietarin päivän* aikoina oli kylvetty *nauris* — kytöpeltoihin se heitettiin, *lusikallinen* kapanmaahan. Väkevässä tulimullassa *nauris* oli kuin kotonaan, kasvoi leveäksi ja makoiseksi. Oli myös monet päivät oltu *lehtimettä* lehtiä *murtamas*, koukkunoukkaisella *vesurilla* oli katkottu kaikenlaisten lehtipuitten oksia ja sidottu *kervoohin*. Sata kervoa oli murtajan päivän tinkinä.

Hoiskalan kytöpellot Santavuoren vierimaille savuavat.

Viimekesäinen lehtihääsio Polvenkylän perillä.

Kukkivaa maantien pyörtäntöä.

Ja metsiin, rämäkkäin laitoihin, oli noussut *haasioota*, joissa oli sata-määrin *lehtikervoja*, lammasten talviruokaa. Koivua ja leppää niissä oli enimmin, viisaat muorit tiesivät, että leppä kasvatti parhaat villat.

Kesken kaikkia kiuruhia piti vielä käydä Kasköössä *silakas*. Hyvä talo tarvitsi talvisilakoita kymmenen, parikymmentä *neliikkaa*. Tuoreina ne tuotiin, kotona *peraattihin* ja suolattiin. Silakka oli hyvä suolakala, kaikki sitä kaipasivat. Jyvä-Likkoo, joka Kreetansa kanssa kahden tuhraili koturina Kampinluoman kamaripöksässä, tarvitsi talven mittaan viisi neliikkaa — kesken yrittivät nekin loppua. Kuumina kesäpäivinä piti tuoreella-silakkakuormalla kovaa joutua hys-sytellä kotia päin. Kalinan Jaakkoo tulla poukotti Kreinin ahdetta, ja Liisa-muori toimitti naapurin akoille:

»Jaakkoo ajoo matokärpääskuormalla, ja silakat lenti fyrräten peräs.»

Niihin aikoihin kulutettiin jo heinäkuuta. Ruis oli hedelmäinyt, jyvää kokoili, ohra oli tähällä, käki oli lakannut kukkumasta, koska

»Ohorantähkä oli tarttunut kurkkuhun.»

Heinät hedelmöitsivät ja vahtosivat, ja peltonpyörtänöt olivat korjankirjavina. Maantien väkevät ojanvieret vasta oikein olivat kirjavina — kahdet, kolmet kärryjenraiteet kiertelivät kahden kukkatarhan välissä. Siinä rehoitti vaikka minkälaista maanyrttiä, aina *nokkoosista* ja *karroosta*, »Pako-Heikin pellovaattista», ruveten. Kuka heitä kaikkia tiesikään? *Imiästä* ainakin oli ja *lauhaa* ja *vuohen-silimää*, *kuminaa*, *koirankuminaaki*, *hevoosenherua* ja *miespujua*, *johanneksenkukkaa*, *kloosterinunnaa*, *pyörtänökukkaa* ja *knappi-kukkaa*. Oli paljon sinistä *kissinkellua* ja *keltakukkaa* ja keltaista *voikukkaa* sekä pientä *kissinkäpälää*, ynnä vielä *hiirenhernestä*, *pilliästä*, *murua* ja muuta niin pitkälti kuin tietäkin, aina kutakin omassa paikassansa ja taas kaikkia sekaisin.

Itse kaiken Isäkö lienee heitä istutellut, jumalantuuliko sirotellut siemeniä, vai yrttikö omin neuvoin hiljaa hiipineet pitkin maantien pyörtänoitä?

Valtatietä vaeltelivat ihmiset valtaherroista kylänvaivaisehen asti, tien pyörtänöltä katselivat sadattuhannet kukansilmät — pikkuinen kissinkellokin.

Heinänteko oli ovilla, piti joutua *luhurallen*. Vanhat paapat jo kiirehtivät:

»Kun ohoras on tähkä,
on aika mennä luhurallen —
kun on kaksi, niin juosten.»

Hokivat paapat vielä:

»Koska joutuu marketanpäivä,
täytyy meirän luhurallen käyrä —
jaakoonpäivänä jo laiskaki menöö.»

Valmiina oli paapalla kaikki. *Viikattehenterät* oli kallittu, *niottu* kuusenkarahkalla *vartehen* ja kovasti *suutittu* sekä vielä laskettu. Oli valmiina myös *haravat* haapaisin *varsin*, koivuisin *lavoon*, *piikit* pihlajaiset, varren leveä lavanpuoli ja lapa tervalla vetäisty, *viisloppi-sella* ja *puumerkillä* varattu. Oli vielä katsottu pihlajaiset *takkavittat*, parisyliiset, koivuisine *rahkeenensa* ja *napuloonensa*, oli *tahoot*, *viikat-tehentikut* ja *tikkukiulut*.

Kotoluhtia niitettiin ja korjattiin kotoa käsin, tuonnempana käytiin *päiväkunnas*, eväskontit selässä ja püümäleilit haravan varressa taikka kanninpuussa hartioilla.

Mutta Kainaastolle piti mennä *viikkokuntahan*. Monin hevosin sinne ajaa koluuteltiin, kärkyt täynnä heinämiehiä, aseita ja evähiä, aina perunasäkkejä, taksivärkkäreitä, tahkoa ja tikkukiulua myöten. Jo oli emäntä saanut koota püimää isot *hinkit* ja suuret *leililliset* — oli joku *näläkähinen* muori kaatanut muutamia *napollisia* kirkasta kaivovettä sekahan ja sanonut:

»Jatkanko ma vielä sitä püimää, koska tuota vettä jumalanlahajaa on kyllä?»

Hein'aika oli kovinta ja kiiruhinta työnaikaa — kaikkein enimmin Kainaastolla. Aamulla jo ainakin neljältä alkoi viikatteen *tikkuami-nen* kuulua joka taholta, sumustakin se kantautui aina Kovaasenväärästä ja Piikkilän alta kuin kummajaisten aamukitkut, eikä mitään näkynyt. Aherrettiin kahdeksaan, yhdeksään asti ehtoolla, välillä vain käytiin einhellä, puolipäivällä ja päivällisellä. Niitettiin, niitettiin ja haravoitiin *luokoa karheellen*, jo taas *pireltihin* karhetta, jotta nopeammin kuivaisi, pantiin yöksi *kuupanollen* sekä jälleen toisena päivänä *hajotettihin*. Aina aamupuoli niitettiin, *aamukastehen* aikana viikate pystyi kaikkein parhaiten, märkä heinä kaatui kahisten. Yöunestaan heränneenä se katseli tuhansin kirkkain silmin ja vuodatteli kyyneleitä.

Ja ehtoolla oli *viikattehien laskeminen*, kova olikin, sillä viikatteen piti pystyä. Oli vanhoilta monesti kuultu:

»Viikattehen pitää olla terävä
kun maronkieli.»

Silloin se pystyi vaikka kuivankeltaiseen *sikavillahan*. Ei kuin tomahteli vain, jos sitä tylsällä huitelit.

Mutta vasta ankara päivä oli, kun heiniä *kannettiin* latoon. Naiset tekivät *takkoja*, neljä *lapohista* panivat, huonoimmat *veti perää*, ja miehet kantaa köyssyttivät. Takka takan jälkeen keikahti ylös ja lähti kahdella jalalla astelemaan latoa kohden, polvet vain notkahtelivat. Rehustaen se ahtautui ovesta sisään, toisinaan puskeutui takaperin, väliin väkipakolla. Joskus ajettiin heiniä *leheroolla*. Kaksi hoikkaista koivua karsimattomine larvoineen sonnustettiin hevosen aisoiksi, larvoille lyötiin heinäkuorma ja laahattiin ladon eteen.

Oli hyvä heinäntulo — ei tahtonut lato vetää. Silloin piti panna väkipakolla. Mentiin monet kerrat koko joukolla latoon ja *trommittihin* — väliin hevonenkin otettiin apumieheksi —, että heinät painuivat lujaan. Jo oli täyttä menoa, kun oikein rytkytettiin ja laulettiin:

»Hei, jumpun jumpun,
jutkun jutkun . . .
Söiskös kuppari silakkaa,
vaikka se vähä janottaa?
Lopotis on olutta,
joka janon sammuttaa.
Hei, jumpun jumpun,
jutkun jutkun . . .»

Samanlainen *latopolska* kaikui monesti ympäri Kainaaston nevoja. Kuului Teuvalle asti, kun kurikkalaiset laittoivat itikaneloa talven varaksi.

Ladossa asusteltiin ja ladon sivulla keittää tuherrettiin perunat, puurot ja vellit. Pata kiikkui puukäkkyrän noukassa, tuuli lennätti toisinaan siihen luhtaroskia, mutta mitä niistä, sanottiin vain:

»Puhuras on mettän roska.
Kyllähän syöpä seliittää.»

Kainaaston luhtia

Maistui heinämiehille ruoka. Puuro oli kohta parasta ja hyvää myös piimä, vaikka se viikon lopulla oli klökkärööstä ja muikeaa. Mutta se oli sen *sanoosämpaa*. Saattoi piimä väliin olla jo vähissä, saattoi joskus leipäkin ruveta loppumaan. Mutta todettiin vain:

»Ei ole väliä perjantain piimistä,
eikä lauantain leivistä.»

Ladon heinäkasassa nukuttiin ruokalevot, nukuttiin myös yöt vierin vierin ladon leveydeltä, vaatteet yllä, roitia ja heiniä peittoina. Ei tarvinnut ketään soutaa eikä lullata, päivän työ oli parasta uni-
viinaa ja lepotroppia. Hiljainen tuhina vain kuului ja kova hornaa-
minen.

Suuri luhtaneva laskeutui yön lepoon. Yksinäiset tulensilmät pilkoittivat ja viimeiset savusuitsut nouseskelivat sieltä ja täältä hiljaiselta latojen lakeudelta. Piikkilän äijäkin oli jo kömpinyt yö-

Kovaasenväärän puolesta.

tiloilleen, vaikka vasta iltakajulla soitteli *pukinsarvella* monet kerrat korjaa ehtoovirttänsä:

»Tuituli tuituli,
tuli tuli tuu,
tuituli tutut,
tuituli tuu,
tuituli tutut tuu . . .»

Eipä sentään nuorta kansaa joka ilta nukuttanut. Kuului joskus pelin ääni jostakin yli nevan, helisten kuin kaikkein ihanin soitto, kuului pian laulukin:

»Voi voi voi, kuinka korjasti
tuo kultani peli soi soi!
Voi voi voi, kuinka paha oli olla,
kun se erokirjan toi!»

Kajahti jo toisaalta:

Luhtamaja. Kainaasto.

»Vaikk' ei oo kun markka taskus,
ompa poika nuori,
vävyksensä puhutteli
aika taloon muori.»

Kaikui kohta kolmannelta:

»Iloonen ja irti maasta,
vaikk' ei kannattaasikkaa,
rakastelen sellaasta mamman poikaa,
jota ei annetaasikkaa.»

Ja peli päästeli mitä riemullisinta polskaa:

»Heijuni siniset silimät,
heijuni siniset silimät,
ne loistavat kun aurinko kirkkahasti...»

Nuoret väkevät veret vavahtivat. Ei ollut nälkä eikä nukuttanut, oli heinäkuun himmeänpehmainen yö. Elämä oli ihanaa, veret vetivät. Tyttäret muuttivat pyhävaatteet päälleen — ne oli vasiten varattu matkaan —, pojat kelpasivat semmoisinaan, kunhan naa-

mansa pesaisivat. Jo piti lähteä katsomaan — jossakin rantakylässä taidettiin hypellä.

Kyllä nuoret jaksoivat. Vähät yhden yön unista, kunhan vain vatsa oli ruokaa täynnä. Kaikki oli hyvin, kun taas aamukasteen aikana oltiin viikatteen varressa.

Isoilla taloilla oli oikein *luhtamajat*, pienet *majatuvat*, ettei tarvinnut heinäladossa kellehtiä. Majan oviloukossa oli takka, jossa keitettiin ruoat, perässä ikkuna, lattialla iso *pöytä* ja *pöytälavittat*, seiniällä katon alla makuulavat kuin saunanlauteet. Majoissa oli heinämiesten hyvä asustella, varsinkin jos sattui sateita ja kylmiä ilmoja.

Niitä vain sattui suurella Kainaastolla — heinäkuussakin. Ehtoolla *kurkelooset luikkaalivat* Ontonnievoilla, Rahkapakan takana. Ne olivat ilkeitä lintuja, kamalasti karjuivat — huomenna jo satoi, ja kuupanot kastuivat. Näki tarkka heinämiestä sateen uhan monesta merkistä. *Iränsuu* oli aamulla auki — sadetta tiesi päivällä, taivas oli *rastahanrinnalla* — sade oli tulossa, aurinko lasi pilveen, *vas* — *uus* — *sakin*, *kakos*, oli ruma pilvi — huomenna satoi, *siipivihalaaset* lentelivät suurin joukoin — *sateen lintuja*, mokomat, huomiseksi saivat sateen, *sammakat* hyppivät kuivalla maalla — sateeksi loikkivat. Ja kun aamulla kovin *ruskotti*, vanhat tiesivät:

»Aamurusko lakkipaskaa.»

Jo päivällä pudotettiin vettä, vielä kovemmin, jos tuuli oli kaakon puolella. Silloin kaikki touhusivat:

»Nopiaa, nopiaa heiniä latohon,
tuuli on Hunnakon loukolla — tuloo saret!»

Muisti joku vielä:

»Ei kako kauvan turhia tuule.»

Sanoivat vanhat sateen vieläkin varmemmin:

»S' oon vissi sateen merkki,
kun tihijähän piskotteloo.»

Heleena oli paha vaimo — heinät kasteli. Paapat häntä manailivat:

»Heleena, vesihelema,
joka luo'on kasteloo.»

Samanlainen vesihäntä oli vanha Markkakreetakin — tuli ja pri-sahutti pilalle kuivamaan levitetty karheet.

Sadetta hankki vielä harava, jonka heinä mies heitti maahan, piikit ylöspäin. Sattui vanha vaari sen näkemään, heti ärähti:

»Sarettakos sen siehen nakkasit orottelohon? Pane oikeen päin se!»

Ukonpystyt, jotka mettu maarin edellä ajelivat sivupuolia, mennä pohottivat *päivänpalooksen* jälkeen *korkiaatte* yli taivahan, löivät *salahmaata*, pitivät ankaraa *jyrinä* ja pudottelivat kovia *kuuroja*. Kun *ukkoosen pilivet* komottivat mustina, ukot katsoivat ja sanoivat:

»Musta pilivi peloottaa,
hiirenkarvaanen kistaa.»

Niinkuin tekikin. Hiirenkarvainen vasta oikein valoi vettä, oli *rankka saret*. Ja kun tumma taivas vielä väliin väipähteli vaalakkana, kyllä annettiin kastetta. Satoi, satoi niinkuin vanhat sanoivat:

»Kalakkahasta kaiken päivää.»

Heinämiesten täytyi vain katsoa ja todeta:

»Antaa sataa niin kauvan,
kun ittestänsä lakkaa.»

Mutta sitten jo rupesi varsin *kalakastohon*, ja ehtoolla oli *lännessu auki*. Se oli hyvä merkki — huomenna oli *pouta*. Toisina iltoina *sontiaanen* lenteli, komeasti kaksin siipiparein pörräsi — paremaksikin linnuksi olisi luullut. Ja vanhat ihastuivat:

»Sontiaanen lentää —
huomenna on pouta!»

Ja oli pouta, oli lämmin. Taivas kaartui korkeana sinisenä kumuna yli Kainaaston suuren nevan. Taivaan laidat olivat kaukana metsien takana, ainakin Jurvassa, Teuvalla ja Kauhajoen perillä.

Täällä sinisen kupukaton alla ahertelivat sadat heinämiehet aamusta iltaan.

Aamulla, kun aurinko nousi idästä, heinämiehet nousivat heinä-

ladosta, ja viikatteentikut alkoivat heti soitella, päivällä siritteli heinäsiirikka ja kiljui vääränoukkainen *kuikka*, ehtoolla luritteli luh-tien takana Piikkilän äijän pukinsarvi.

Viikatesjuustohon päättyi heinänteko, kesän kiiruhin työaika. Ison talon emäntä sai pusertaa maitopunkistaan ja paistaa takkavalkean loisteessa monta isoa juustoa. Sillä jokaiselle, kuka vain oli ollut luhdalla töissä, viikatteen varressa ja haravan varressa, värkkäreille-kin ja peränvetäjille, piti antaa juuston neljännes.

Hyvinä heinäkesinä ladot tulivat täyteen *selekähirttä*, *viertilöömiä* ja *ovipuuta* myöten, ja paapat, koputelllessaan viimeistä ovipuuta paikoilleen, hymähtelivät hyvillään ja sanoivat:

»Täyrest' on hyvä lukua pitää.»

Mutta muutamina kesinä ei latoihin tullut paljon mitään. Rumat ruskeankeltaiset *luhtamarot* matelivat mettumaarin edellä loppu-mattomina laumoina yli veheriäisten luh-tien, söivät jok'ikisen ruo-honkorren ja jättivät jälkeensä ruskean kulon. Jo Levun Matti sai 1825 kesäkuun alussa piirtää almunakkaansa: »kovin nyt on matoia luhdis ia peltokedoos olis muutoon hyvä Heinän alku.»

Luhtamadot oli samanlainen suuri Jumalan vitsaus kuin heinä-sirkat ennen muinoin Ekyhtinmaalla. Minkätähden niiden, rumaas-ten, pitkäselkien, pitikin tulla turmelemaan ahkerien ihmisten suuria vaivannäköjä? Vasta mettumaarin jälkeen kun matojen aika oli loppunut, luhdat uudestaan pääsivät kasvattamaan jotakin.

Elokuulle asti kesti heinäntekoa. Takkoja vielä kanniskeltiin, perä haravoitiin, latojen ovia tukittiin, kun jo ruis rupesi kiiruhtamaan.

Hyvin oli pellonvilja menestynyt. Ei ollut Koht'ojan Sameli syksyllä nähnyt *kelluteskaasua* ilmassa — pahaa hallanmerkkiä, eikä ollut *halla* ahdistellut ainakaan rintapuolia, larvakylien *kitumärkiä* maita oli vähän katsellut.

Käpyyset kuuset puolestaan lupasivat hyvää ruisvuotta, samoin *marjaaset pihilajat*. Hyvää vuotta oli *ruiskrääkkä* koko kesän käris-syt pelloissa, hyväksi vuodeksi laiho lakoontunut pohjoiseen päin. Eipä ollut tähkissä kovin paljon rumia *turranjyviä* — ei ollut tai-vaasta suurin satanut *mötiänsen mettä*, josta turranjyvät saivat al-kunsa.

Jo keväällä pellonpaapat olivat katsoneet leikkuuajan. Edesmen-neiltä he olivat kuulleet, että ensimmäisestä kovasta tuulesta lehden

puhkeamisen jälkeen yhdeksän viikon perästä astellaan leikkuupel-
lolle. Olivat äijät vielä pyörähdyttäneet selälleen ensimmäisen
sontiaisen, mikä keväällä oli sattunut tielle, ja tarkoin tiirailleet sen
mahanalustaa. Jos keltaiset pikkuelävät kutisivat pään puo-
lessa, tuli varhainen leikkuu, jos tuhersivat puon puolessa, tuli
myöhäinen.

Ja niin myös tapahtui. Jyväskylässä vielä heilutettiin haravaa, kun
Käki-Jaakoossa jo juostiin sirppi kourassa ruispellolle.

Kohta kumminkin joka pellolla köyssytettiin, *pohtimenkorvasirppi*
koukki ja katkoi kahisevaa laihoa, *kourajokset* lennähtelivät korkein
kaarroin *lyhtehisiin*, ja kellertäviä *varijalakoja* kohosi pitkät rivit,
hattu komeasti jokaisen päässä.

Tenavat juoksentelivat leikkuupelloilla. Vaikka terävä sänki pis-
teli paljaisiin kinttuihin, niin kumminkin pikkuinen *sorapilli* soitteli
joka suunnalla. Pienet pillimiehet hieraisivat soittokapinetta käm-
menissään ja sanoivat:

«Soi soi, sorapilli!»

Rukihin leikkuupelloilla. Mietaankylä.

Sorapilli.

Ja sitten puhallettiin hurstimekoon täydeltä. Pitkä piiputus, oljen ääni, oli leikkuuajan suurta alkusoittoa. Ruisvainio piipotti, jumalanviljan pikkuinen korrenpala soittui jumalanluoman ihmisen vesan hengessä. Ja soittajan päässä oli Kriikun Soffiijan näpertelemä olkihattu.

Elokuun päivä katseli kirkkain silmin, ja vainion yllä leijaili rukihin metinen tuntu.

Kohta oli kahta puolta jokea töyrät täynnä rukihisia pellontonttuja, heillä helmat täynnä raskasta leipäviljaa. Oli niitä myös larvakylillä, sirppi liikkui sielläkin ja sorapilli soitteli. Ison talon vainioilla saattoi lopulta olla parituhatta varijalkaa, hyvä larvatorppa oli saanut pelloilleen joskus kolme-, neljäsataa.

Kun leikkuupellolta palattiin ja istuttiin ehtoopöytään, oli tuvassa jo niin hämärä, että täytyi pistää kynttilään valkea. Siitä paappa muisti pöydän päähän köpötellessään:

»Varijalaka pellolla,
kynttylä pöyrällä.»

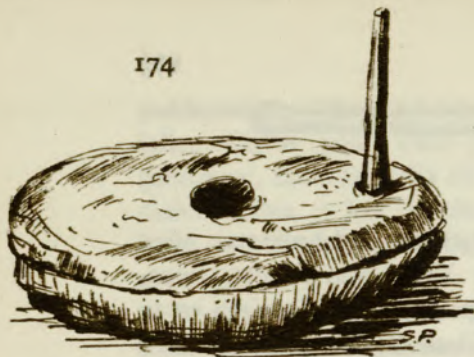
Ja pihamaan hämärissä jo liikkui yökköö, pimeän yön kumma lintu, pieni pehmainen mosselo, joka lentää repalehti ympäri kartanoa ja helposti tuijasi kiinni, jos käveli pihalla, valkoinen kaulahinen päässä.

Monen vähäväkisen larvatorpan, jonkun rintatalonkin ruislaarit jo kopisivat tyhjinä — ja riihi odotteli virkaansa. Sai riihi ruislyhteitä lakensa täyteen — *peräloitot, keskiloitot, isootloitot, pikkuloitot* — rupesi puhaltamaan höyryistä savua joka reiästään, oli *märkähöyryllä*.

Päästiin pian *uolevia tappamahan* elikkä *kääkistämähän*, ja kohta nälänhiuka loppui. Pikku-Matin muori kyllä sanoi:

»Ei uolevia ole saatu meillä koskaa tapetuksi — kääkistetty vain kruuhullen kontillensa.»

Oli monessa peräkylän torpassa vielä tallella vanhat hyvät *jauhin-kivet*. Niillä heti jyrättiin jyviä, keitettiin ja syötiin karkea *uutispuuro*. Mukulat tuskin ennättivät lusikkaansa nuolaista, kun jo

Yli-Krekoolan jauhinkivet. Kurikan museo.

täysin vatsoin juosta remputtavat huutelemaan toiskan tenaville:

»Meilläpä on syöty uutispuurua!»

Kannatti huudella. Puuro oli kuin parasta maitopuuroa, ja sitä oli oma pieni kääly tuottanut. Ilmankos ruispelto jo mettumaarista alkaen oli hajdellut kovin makoiselta, ja sitten taas siinä korjat sinikukat olivat viljan seasta vilkuttaneet.

Leipäjauhojakin tarvittiin, ja lähdettiin viemään viljaa myllyyn, *uolevia kyytitemähän*. Oli myllyssä muitakin uolevin kyytimiehiä, useimmat larvakyliltä. Täytyi, kun oli kiirus, yrittää toiseen myllyyn:

»Jons' ei Hoveräätis saanut päällen,
täytyy veroota Sinaattihin.»

Jyllinkosken vanhoja myllyjä — toista sanottiin »Hoveräätiksi». Valok. 1908.

Rinnalla oli myllyjä joka koskessa pitkin jokivartta. Ne olivat *myllylahkojen* laittamia vanhoja *vooromyllyjä*. Myllyjen *osakkahat*, talon paapat, *käytti* niitä *vooron perähän*, käyttivät muillekin, minkä ennättivät — kappi tynnyriltä *myllyn frahtia*. Päämiehinä oli jokin vanha Käki-Jaakkoo, Lusan Röyhy, Karva-Mietoo, taikka muita hyviä. Entisissä myllyissä oli vielä *kryynitömppä*, joka *tömppäs* ja survoi ohria *kryyniksi*, oli myös *myllytömppä*, jolla *tömpättihin* jauhoja *tynnyripuihin*. Vanhat paapat kuljettivat *myllykalunsa* puisissa tynnyreissä eivätkä tarvinneet säkkejä.

Ja *myllymiehet* istuskelivat odotellessaan *myllykamaris*, sekoittivat vasta saatuja jauhoja veteen, leipoivat ja paistoivat takan hiiloksessa *myllypöllöjä*, vuolaisivat askista voita lämpöiselle kyrsälleen, ja se oli mieluista myllyevästä.

Oli muutamissa metsäluomissakin — Kampinluomassa, Nenättömässä, Lohiluomassa — jokin mylly, pieni vanha *jalakamylly*, joka syksyin ja kevään käydä *klaakerootti*, mutta silloin kuin uolevia kääkistettiin, oli luoma useinkin kuivillaan, ja mylly *istuu*. Jollakin torpan äijällä — ja talonkin — oli kotona porstuan loukossa oma *kryynitömppä* ja *kryynihuhmari*, ja kun äijä itse rupesi kolmanneksi, jo saatiin äntihin puurokryynit ja kryynipuurot.

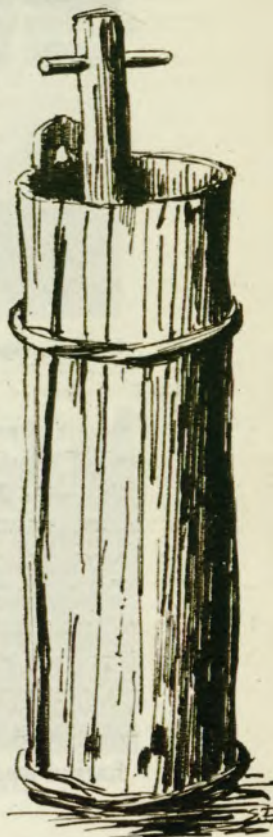
Monen ukon piti kantaa ruissäkkejä riihestä suoraan kesantovainiolle. Vuosi takaperin oli vilja kirvonnut kylväjän kourasta, ja nyt maa antoi siemenen, antoi vielä monin kerroin, ja jyvät olivat joskus

»Suurevia ja vääreviä
kun Mallun Jaakoon rukihit.»

Ja leipäviljan viimeinen suku heitettiin taas heti verkseltään maan hoitoihin tuottamaan uutta polvea.

Kesantosarat oli vielä kerran kynnetty viteehinsä, ristiin ensi kynnökseen, ja *ristihin riivattuhun* peltoon kylvettiin paras jumalanvilja — ensi vuoden leipä. Samelinpäivä oli parhainta kylvön aikaa. Silloin oikeat isännät astelivat vainiolla *kylyvövakka* kainalopuolessa, ja joka askeleella antoivat pellolle kourallisen uutta vuotta. Mutta jo

»Mooseksenpäivänä piti
kylyväjän kouran olla kiinni.»

Kryynihuhmari ja
-tömppä. Rinta-Paa-
voola.

Vainionpään Maija — oli parhaina päivinään
Valtio-Koivistossa piikana.

ohora muuttuu rukihiksi. Sellaistakin oli entisten paappojen päivinä tapahtunut. Oli nähty, kun leikatun ohran sängestä oli seuraavana kesänä itsestään ruvennut kasvamaan ruista, aivan oikeaa ruista.

Leikkuuaikana, jolloinkin leikkuupäivien välissä, piti muistaa *vihtaleheret*. Jos ne olisivat unohtuneet, olisi talvella saatu kamalat saunareisut. Vihtahan oli läheisin saunatoveri, se kylvötti hyvästi sekä peitti myös alastomuuden.

Näinpä muutamana poutapäivänä koko joukolla, miehin ja naisin, evähät mukana, ajella kolisteltiin perämetsien tietä, vaikkapa Kirunharjun saunalle. Kaadeltiin komeita *rautakoivuja*, semmoisia *rauta-*

Vain muutamata aikahan saamattomat kylvivät mooseksen ruista. Toimelliset isännät katselivat pihoiltaan ja naureskelivät, jo huikkasivat:

»Mooseksen ruistakos kranni nakkeloo? Ei ne taira ainakaa juurekkahia olla.»

Juurekkahia kylvettiin tavallista varemmin, hyvään maahan ja hyvin harvaan. Ja kun ne kasvoivat ja vesoivat ja juuresta yhä lykäisivät uutta haaraa, siitä vasta rukihia lähti — tynnyri kapasta kun hyvin sattui.

Mutta kaikkein merkillisintä oli, kun

lehtisiä riippukoivuja, hyviä ripsukkapuita, ja tehtiin niistä vihtoja, pehmeitä riepsukoita, joilla saattoi ruopsia ruhoaan, selkäänsäkin vaikka *teuvan kautta*. Mutta *tönävartiset*, pystyoksaiset *suokko-koivut*, pihkalehdet, eivät kelvanneet vihdoiksi, hyviä luutia niistä vain sai.

Vihtalehtimatka oli mieluinen metsämatka. Koko päivä meni savuisella saunalla. Keitettiin ja syötiin ja tehtiin vihtoja, loikoiltiin saunanlauteilla, kittastettiin piikojen kanssa, käytiin mustikoitakin noukkimassa ja vasta ehtoolla ajettiin kotia.

Vihtaparia riippui liiverin orsilla kohta neljin-, viisinkymmenin.

Ja leikkuuta yhä kesti. Ruisjalkoja vielä kokoiltiin, kun jo ohrapelto odotteli.

Joutui sirppi heti ohrankin juureen, ja *pystykokoja* rupesi nousemaan pellonpituisiin rivein kautta jokirinnan, pieniä ja matalalajkaisia lyllymuoreja. Nousi vainion täydeltä. Varijalat katselivat toisilta vainioilta leveinä ja korkeina kuin aika talojen emännät.

Leikkookökkä larvatorpan kauravainiolla. Valok. 1910.

Riitti rintalaisilla leikkuutyötä miltei syksyn mitalta. Oli pitkä matka viimeisen ohrapellon päähän, vielä pitempi kaurapellon loppuyörtänölle. Ja kaura vasta viikkoja vei. Sitä oli rintapelloilla, larvakyröillä oli enemmän, oli vielä Kainaaston nevoilla. Kauran tyvessä sai köykyyttää päivä päivältä aamusta ehtoohin niin pimeään, ettei tahtonut löytää sirppiään pellostä. Selkärömpä yritti katketa ja luntioomet loppua, kaluumetkin menivät niin kipeiksi, ettei enää auttanut edes Apsan Liisan suonilanka.

Pystykokoja kohosi kaurapelloillekin, parhaille kytömaille melkein kuin ruisjalvoja, komeita, sirpillä leikattuja. Mutta lyhyttä ja harvaa kauraa kaadettiin *karviviikattehella*, koottiin ja sidottiin lyhteisiin.

Paras talo tarvitsi paljon leikkuumiehiä. Oli vainioilla oma väki ja värkkärit, vielä päivämiehiä ja akortilla leikkaajia. Kymmenen, kaksitoista varijalkaa taikka kaksikymmentä pystykokoja oli tavallinen leikkuupäivän tinki. Oli perki häjy, ken ei saanut sitä tehdyksi — ei ollut kysytty piika, eikä haluttu trenki, ei liioin kelvannut värkkäriksi. *Akorttari* sai leikata, minkä jaksoi. Vuorenmaan Rasa-Paavali repäisi päivässä kuusikymmentä pystykokoja, Vainionpään Maija toksasi kaksikymmentä varijalkaa. Kymmenen penniä maksettiin jalalta, joskus vain kahdeksan, ohrapystykoko oli viiden pennin koko, kaura vain neljän — kaikki tavallisesta laihosta leikattuna.

Larvakylien ei kovin kannattanut pitää päiväläisiä eikä akortilla leikkauttaa. Siellä pidettiin *leikkokökkiä* — pidettiin joskus myös rinnan vähäväkisissä taloissa. *Käskettiin* ihmisiä toisistakin kylistä, tultiin käskemättäkin, ja koko ehtoopäivä pimeään asti, elikkä pellon päähän asti aherrettiin vainiolla kirjavana parvena, juotiin monet kerrat *kaffetta* ja *kastettiin* — pellollakin. Ja oltiin hyvällä tuulella, oltiin vielä paremmalla, jos kaiken loppuksi saatiin hypellä.

Mökin ukko saattoi pitää kökkää itse talonisännän pellolla. Oli mies riepu pitkin talvea *leikkoon päällen* tehnyt talon jyvälariin niin suuren loven, ettei jaksanutkaan sitä sirpillään täyttää, vaikka koko joukkonsa kanssa monet päivät yritti. Isäntä antoi luvan, mökin ukko antoi sanan kylälle, että tulla avuksi. Kylä tuli sirppi kourassa, kaatoi kauraa, teki pystykokoja vainion täyteen, ja jyvälariin lovi tuli täytetyksi. Mökin ukko leikkasi viljan, talon väki sen söi. Vaikka taisi ukko paha taas talven mittaan itse kanniskella leikkaamaansa. Mökin leipivarras tahtoi olla liika ylähällä, vaikka katto ei ollut kovin korkealla.

Kylmän kanssa saatiin jo kärvistellä, kun Kainaaston lakealla katkottiin viimeisiä kaurantyyviä. Mutta kun viimeisen pystyko'on päähän oli lyöty hattu, pantiin hevoset aisoihin, tavarat kärryille, hypättiin itsekin ja lähdettiin ajaa pörrästäämään kohti kotipihoja. Rapa roiskui syksyisellä tiellä.

Pitkä elonleikkuu oli päättynyt. Emännällä oli, jottei ankarasta työstä päässeitä sirpejä heitettäisi hänen *kaulallensa*, valmiina *sirpeenpuuro*, oikein maitoon keitetty kryynipuuro.

«Sitä kun oikeen veti, se vasta täytti mahan.»

Leikkuupäivien välissä piti aina vähän päästä olla riihellä. Nokisessa riihessä ja tomuisessa luuvassa jyskättiin kova päivä, nokisia ja rumia oltiin itsekin, mutta aitan laareihin kannettiin valkoista pellonviljaa. Ei vanhojen isäntien riiheen ollut koreilla eikä laiskoilla asiaa. *Riihiryökälehis* piti *riihimiehen* olla, *kluvun* piti heilua tavallisen korkiaatte ja kovasti — muutoin ukot pian ärähtivät:

«Kokotellen korija työtä tekööl!»

Laiskantöhkälle saattoivat työpaapat sanoa:

«Tiellä laiska riihellä.

Vai ookko sä muutoon vain
kun Vahava-Jussi kökäs?»

Kun laattia oli tapettu *pahanoollen*, ja pidettiin, pahnoilla loikoilun, pieni lepo hetki ennen kuin ruvettiin *koholimahan*, jo taas paapat ensi miehenä kapsahtivat pystyyn ja nauraa hörähtivät:

«Työhön elikkä varkahisiin —
ei Jumala laiskoja elätä!»

Ruisriihellä oli kuka vain, ei se liikoja rasittanut. *Larvat työtiin seinähän* riihessä, tyyviä *tapettiin* luuvassa, ja jyvät lähtivät irti, että rapisi. Kluvuilla vain muutamaan kertaan kopsittiin tyyviä taikka taas pieksettiin *varttoolla*, seiväskepakoilla, *priiran päällä*, ja priita oli kuin neljälle jalalle nostettu tarhaveräjä, jonka orret lonksuivat reijissään — hyvin vanhat vielä muistavat.

Mutta riihen lämmitessä rumat laiskat, rasvaisennäköiset *elomarot* olivat lyöneet lynkkyä lattialla, taikka pitkäkoipiset *hämmähäkit*

olivat hädissäan juosta hänkkylöineet sinne ja tänne. Elojen mukana he olivat joutuneet parsille — jumalanviljalla hekin, kurjat, elivät. Mutta kun kiuas alkoi puhaltaa kamalaa savua, jo tuli hätä ja rupesti käymään hengen päälle, piti nopeasti pudottaautua alas. Riihen lämmittäjä lakaisi elukat *riihilapiollen*, nakkasi pihalle ja sanoi:

»Elomato — hyvä sato,
hämmähäkki — tyhyjä säkki.»

Ei ohrariihikään ollut kovin raskas, ohrat olivat tavallisesti *hyvänlähtöisiä*, mutta kauroja sai möykyttää kauan ja monikertaan.

Mutta hyvää viljaa kaikista tuli, se elätti ihmiset ja itikat, rintamaat ja larvakylät — ei kuoltu nälkään. Ja kun eloa tuli hyvin, niin sitä tuli, tuli *kymmenen jyvää*, tuli joskus enemmänkin. Tavallinen tulo oli *kolome kappaa ruisjalaasta* ja *kappa pystyko'osta*, ohria taikka kauroja — elikkä *seittemän, kahareksan jyvää*. Tuli toisinaan huomomin, meni väliin *kolomehen, nelijähän jyvähän*, meni joskus, kun *halla otti oikeen reiruhun*, aivan *tuppehensa* ja *tyhyjäkatohon*, eikä tullut juuri jyvääkään. Rukihien sijasta saatiin pohtimen nurk-

kaan pikkuruisen mustia *kuusenhakoneuloja*. Eikä Kalinan muori saanut ohrapellostaan edes puurojauhoja. Sitä piti toisillekin toimittaa:

»Minä kun kattoon vainion kynnykseltä luuvan larvallen, niin sianhännät oli kun ohoranpäitä.»

Riihen ryskyttäminen kesti aina lokakuuhun asti. Oli suuret vainiot varijalkoja sekä pystykokoja — kaikki piti kuljettaa kautta savuisen riihen.

Tuntui varsin mukavalta, kun harmaana syysehtoonä palattiin viimeiseltä kaurariiheltä, ja saunanlöyly odotteli. Saunasta päästyä pidettiin pienet *partenkolijaaset*. Isäntä antoi väkevän ryypyn jokaiselle. Kipparaan se veti trengin näköpuolen ja piialta otti hengen kiinni, mutta vanha Jyvä-Iikkoo nakkasi ryypyn naamaansa ja kerran vain röhähti.

Mutta talosta ja isännästä, joka ankaran riihen tappamisen päätteeksi ei antanut piimää parempaa, puhuttiin paljon.

Reinikan Heseen kielek-
kähä. Kurikan museo.

Jo elokuussa, *susannapäivänä*, mentiin katsomaan *pernan juurehen*, kroukittiin sieltä ja täältä isoimpia ja tultiin takaisin käsipuollessa sangoolinen *usia pernoota* kuin kananmunia.

Ikäloppu Susanna-muori, jolla oli nuoria ja vanhoja kaimoja rinnalla ja larvassa, Ekyhtinloukkoa ja Raamatunmaita myöten, oli oikea perunamuori. Hän tulla köyssytti joka kesä ja antoi päivänään erinomaisen einehen. Niin hyviä perunoita oli tuskin ennen syöty — ei koskaan! Ei tarvinnut edes kuoria. Ja vielä voikastetta pihlakkupissa! Silakanlakakin olisi kelvannut.

Käytiin pitkin syksyä perunan juuressa, mutta vasta syyskuun lopulla alkoi *pernaan kaivo*. Toiset lopettelivat kauran leikkuuta, toiset jo touhusivat perunamaalla. Kohta oli koko kylä, joka talo omalla pellollaan, jokahinen tarhonsa päässä, *kielekkähät* ja *krökyt* aseina, vanhat äijät torrieni vielä *puutarikolla*. Saatiin perunoita kopat, kiulut ja sangoot täyteen, *korveellisittaan* niitä mitattiin ja korenoksissa kannettiin taikka kärryillä vedätettiin *kuoppahan*. Tuli kymmeniä korveellisia, hyvä talo sai satoja. Ja oli kohta tallella talveksi

»Kuopallinen kuollusia.»

Kuoppaan maan alle »kuolluset» vietiin — maan mullasta ne oli kaivettukin, kovalla työllä, syksyisinä päivinä. Toisinaan maa oli aamulla valkoisena kuurasta, ja taas toisin vuoroin oli kylmiä sateita sekä kalseita pohjatuulia. Kädet tahtoivat kohmettua ja selkärömpää pakotti. Taisi olla totta, mitä vanhat sanoivat, kun joku talvella moitti ilmaa kylmäksi:

»Ei nyt kylmä oo,
mutta pernaan kaivoaikana.»

Mutta silloin, kun maa aamulla kahisi valkoisena, oli päivällä lämmin, aurinko paistoi peräkorpiinkin. Ja riihi lämpesi. Mukulat veivät perunoita riihen kiukaalle paistamaan, ja kun äitee antoi vielä pienen voinnokarehen, lämpöiset *paistulaaset* olivat niin hyviä, ettei parempia ei ikinä missään.

Ala-Jyrän puutadikko. Kurikan museo.

Perunamaalla oli kumminkin mukava köykyttää.

Joutui viimein *naurismaan* vuoro.

Iso kytöpelto oli täynnä veheriäistä *naattia*, vaikka kesällä oli peltoon piroteltu vain muutamia lusikallisia pieniä ruskeita siemeniä, pienempiä kuin sonsaret. Nykäisit naatista — suuri mollisko nousi perässä. Vanhat viisaat näppäsivät nauriista hyvän *arvootuksen*:

»Tieräkkös, mikäs s'oon,
kun keväällä nakkaa klasihin,
niin poukahtaa keskilaattiallen,
mutta kun syksyllä nakkaa,
niin lentää kauvas pellollen?»

Sellaisia ihmeitä oli kesä ja kytöpellon tulimulta tuottanut.

Asteltiin kydölle ja *verettiin* nauris suuriin läjiin, *listittihin* naatit pois, korjattiin nauriit kuoppaan ja naatit pantiin haasiolle itikkain eloksi.

Syksyisellä kytömaalla oli mukava olla. Aina väliin leikattiin nauriista *juusto* ja syötiin, *kraaputettiin* naurista ja syötiin kaikkein makoisinta *kraappua*, paistettiin nuotiossa *paistulaasia*, ja ne vasta oikein makoisia olivat. Toki vielä piti naurista kuoriessa yrittää leikata kuoriviilu yhtämittäisenä kiertona navasta naattipuoleen asti ja nakata se ilmaan. Jos kierukka putosi ehjänä maahan, saatiin iloisena todeta:

»Pääsempä häihin!»

Häihinpä hyvinkin.

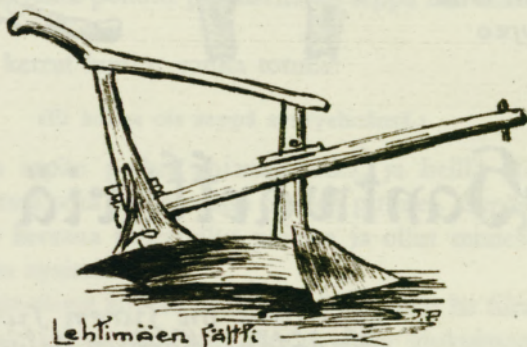
Nauris oli kuopassa, kesän viimeiset kasvut oli korjattu. Oli jo *mikkeli*, syksyn merkkipäivä, häitten ja kultarinkien aika. Kristiinassa pidettiin *mikkelimarkinoota*. Kauhajoen, Teuvan, Karijoen ja muiden lähipitäjien nuoret menivät markkinoille suurin joukoin. Korja sormus kiilteli kohta tyttären nimettömässä, niin korja, että näytti koko käsi kultana loistavan. Parhaat kurikkalaisetkin joskus ajaa köröttivät samaan iloon — kiiltävin silmin ja sormin tyttäret palasivat. Kun jouduttiin omille rintakylille, kultaringin ostaja nykäisi suittista ja sanoi kiilusormelleen:

»Piräs nyt, Hetafiija, kiinni mun reirestäni — nyt ajetaan lujaa!»

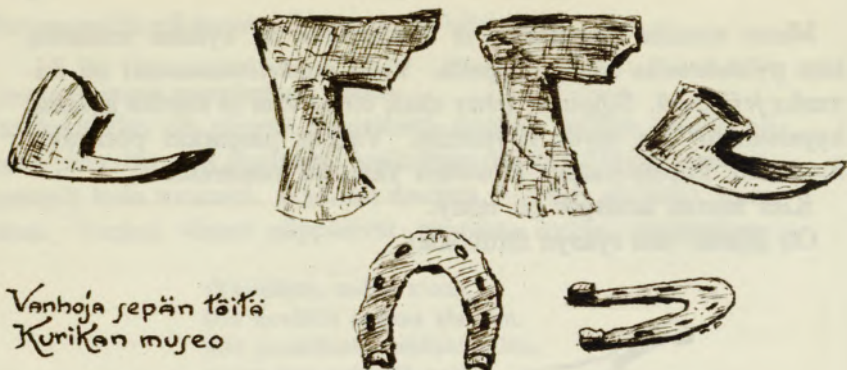
Mutta monille rintalaisille ja mettäkylille oli kylliksi mikkeliä, kun pyhäehtoolla saatiin hypellä. Vielä *mikkelimaanantai* oli ikivanha *früipäivä*. Silloin ei tehty töitä, oltiin vain ja käytiin kylässä, hypeltiinkin. Ja myös ryypättiin. Vanhat paapatkin pörräsivät hyvillään, Piirtoo-paappa hipsutteli yksinään kamarissaan.

Kun kerran kesätyöt oli tehty.

Oli jäljellä vain syksyn fälttöökset.

Lehtimäen fältti

Vanhoja seppän töitä
Kurikan museo

Hantvärkkäriä

*Suutari on suuren sukua,
Kraätäri karhun veljenspoika.*

Rinta ja larva ahersivat vuodet ympärihinsä milloin vai-
niolla, milloin metsässä. Maa oli heille kaikki kaikessa.
Oli vielä monipäinen joukkokunta *hantvärkkäriä*, jotka
eivät kovin paljoa ennättäneet möyriä maata, mutta silti
he olivat varsin tarpeellisia sekä rinnalla että larvassa.

Kylän laidassa, luoman rannalla, metsän reunassa, kökötti harmaa
matala kömmänä, jonka musta ikkuna kiilteli päiväpaisteessa. Köm-
mänästä kuului väliin kova vuorottainen kalkutus ja helkytys, väliin
taas ankara tohina, ja lautakaton nokisesta aukosta syöksähteli *vala-
kiaasia säteetä*. Harmaa huone *soitteli* kylän kellona ja puhalteli
pimeään kirkkaita tulisoihutuja. Huone oli kuin peikoosten pesä.

Paja se oli, seppä siellä kalkutteli kaiket päivät.

Seppä, tohisevan *pajanahajon* isäntä, oli enimmin kysytty hant-
värkkäri. Hänen käsistään lähtivät kaikki rautakalut, mitä talo tar-
vitsi. Seppä takoi *orat* ja *varat*, *puukot*, *purahat* ja *höylänterät*, *telesot*,
piilut, *kirvehet* ja *parkkaraurat*, *sirpit*, *vesurit* ja *viikattehet*, *lapiot*,
tarikot, *kuokat* ja *kielekkähät*, *krökyt* ja *pirunkourat*. Seppä teki

hevoosenkengät ja nakutteli *naulat*, sepän pihdeistä lähtenyt *rauta-pihti* piteli palavaa pärettä, seppä *raurootti kärryt* ja *reet*, *arkut* ja *vakat*, sepän takomissa *saranoos* kitisi ovi, seppä pani aitanovet *lukkuhun* ja tuvanoven *hakahan*, sepän takomilla nauloilla lyötiin *rumihinarkku* kokoon ja vielä kansi kiinni.

Seppä ja sepän paja — samoja olivat. Musta mies — paja vielä mustempi, nokiset sepän noukkapielet — nokisemmat pajan nurkka-puolet. Tuikeana kiului *sittaasen* ahjon tuli — yhtä tuikeana seppä siihen tuijotti, rauta pohotti punaisena — seppä iski kiinni rautaisin kourin.

Oli monet kerrat kuultu vanha totuus:

»Ei kukaa ole seppä syntyehnänsä.»

Oli ainakin sepän poika, pojankinpoika, ja heillä oli pajatulen tohina jo veressä sekä kämmenissä pihtien pitimet. Sepän perillinen oli jo häjynä kersana tuherrellut pajassa ja ollut monesti mustana kuin syntyisin sysimiilusta.

Vanhat sepät olivat kovia miehiä. Kaiket päivät he tiirailivat hehkuvaan ahjoon taikka pieksivät rautaa, joka kiukuissaan sähisten syyti valkeankarvaista vihaansa. Kyllä seppä tunsi raudan luonnon ja taisi sen taltuttaa. Hän käänteli rautaa alasimella ja antoi *pajamiehen* moikottaa sitä moukarilla, itse vain härnäili *pikkuvasaralla*. Loppui sähinä, rauta totteli ja taipui, venyi ja vanui niin kuin seppä tahtoi — vasaran komeat jäljet vain jäivät raudan pintaan.

Pajassa rääkättiin rautaa — rautaiset olivat aseetkin. Kovettu *alaasin*, paksuun *palakkuhusehen* istutettu, tönötti keskellä mustaa työmaata. Se oli pajakalujen paras, sepän virkatoverina se soitteli helkkyvää virttä kuuluttaen, kuinka pahankurisintakin taltutettiin. Ahjon reunalla oli *pihtiä* puolet tusinat, *pikkupihtejä*, *koukkupihirit*, ammosuiset *kirvespihirit*, oli vielä *ahajokauha*. Palkkuun vieressä oli *moukari* vasarain päämiehenä, *käsivasarat* pikkumiehinä, mikä missäkin. Hyvän apuväkenä oli *naulaastoolia*, *punttia*, *kalapeetia* sekä pöydällä ikkunan edessä *fiilaa*, *raspia*, *poraa*, *kruuvimasiinaa*, jopa joukossa kaikenlaista voiteen ja noen tuhrimaa pientä apulaista *kruuvinauloihin* ja *muttereihin* asti. Ja pöydän laitaan oli istutettu lujaleukainen *fiilapenkki*.

Mutta musta *sysiläjä*, tulenruoka, pysytteli pajan peräloukossa, ja sivuseinän vieressä lojotti pitkä *vesiruuhi*, josta nostettiin teräksen

Hakkoo-seppä pajamiehineen pajatöissään.

oikea luonto. Teräs puhkui vihanpunaisena, kun sitä työnnettiin ruuheen ja mornotti kiukkuisesti vedessä, mutta eri miehenä hän sieltä nousi — aivan kalpeana. Vihainen sisu oli piiloutunut kylmään kovaan kuoreen — mutta puri sitä pahemmin, kun paikalle sattui.

Ahjon vierinurkassa puhkuivat *palakehet*, joita pikku pojat tuskin uskalsivat lähestyä. Totta varmasti oli, mitä seppä sanoi:

»Vanhan mustalaasämmän raato sielä pouhuuttaa. Älä mene likillen! Kuules, kuinka se klapsuttaa!»

Oli toinenkin tulisen ahjon isäntä. Kyllä tiedettiin — Häjyläänen. Hän taisi pitää seppää vähän kuin virkaveljenään, koska joskus tuli pajaan kurkkimaan. Ainakin Hakkoolan entinen seppä oli kuullut sanomat — Viitalan loukolla lienee tapahtunut: Seppä oli terästänyt kirvestä ja manannut, kun tulinen pala ei tahtonut tarttua kiinni. Oli tullut piru pajanovelle muina miehinä ja kysynyt:

»Kuinkas monta kirvestä olet tänäpäivänä jo terästänyt?»

»Seittemän!» seppä oli kiukuissaan karjaisut, vaikka vasta ensimmäistä korventeli.

Matti Tuohisaari, »Ekyhtin seppä», kallitsee viikatetta.

»Kylläpä siinä sai hien pusertaa ja hietahan kastaa», piru oli imehdellyt.

Siitä oli seppä hoksannut ja kastanut kirveen hietaan — teräs oli heti tarttunut.

Oli jollakin entisellä sepällä ollut oikein sopimus vanhan Häjyn kanssa — sielu hintana. Jo oli piru tullut noutamaan omaansa, ruvennut puskeutumaan pajaan seinän reiästä, kun ei muualta päässyt. Mutta reiässä oli ollut pyssyn suu. Kun paha oli työntynyt reikään manaten soukkaa ovea ja pitkää läpeä, seppä oli ampua präiskähyttänyt — piru oli kiljuen lentänyt metsään.

Sanotaan, ettei häntä ole sen koommin nähty koko seurakunnassa.

Tiedä, vaikka sama seppä olisi ollut entinen Pöhlölänmäen *Tölöpäri*, taitava takoja, kiukkuinen mies, sysimuoto. Ainakin hän joka kerta, kun oli siepannut sähisevän raudan alasimelle ja ruvennut sitä vasaroi maan, oli karjaissut:

»Pois pirut pajasta, kun Tölöpäri takool!»

Paljon oli vanhoja pajakarhuja, melkein kaikki samanlaisia kär-

Vanhojen seppien takomia avaimia. Toinen oikealta entisen Paavoolan sepän töitä, kolmas Tuomas Friikoolin. Rinta-Paavoola.

näköitä, kovin tärkeitä viinaan. Hyvän ryypyn kun heille annoit, vasara jätti hyvän jäljen, mutta jos et antanut, vasara takoi miten sattui.

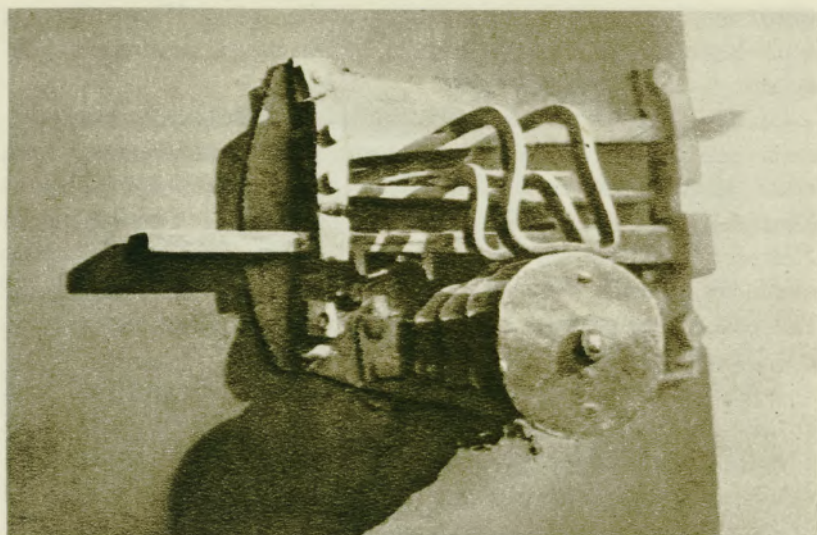
Niinkuin entisen *Varpahaas-sepän*, Aaprahaamin.

Pitkös rintapeltojen paapan aina yksinään käväistä pajan takana kallistelemassa, vaikka pitkä potonkurkku piipahteli poviplakkarista? Kyllä vanha Aaprahaami sen näki ja tiesi, että mitä pitempikurkkui-nen potto, sitä parempaa ainetta. Näinpä sattui teräs tarttumaan viukatteeseen niin kuin sattui. Ukko meni, laski aseensa ja lähti huitelemaan — ei ollut terässä pystymäluontoa. Äijä tuli heti sepälle lauteeraamaan:

»Ei tällä mitää tee! Taisi teräs tulla takapuolellen.»

»Takapuolella täälä käytihin ryyppäämäski», seppä sanoi.

Kaikkein vanhimpia raudan takojia oli kuulu *Paavoolan seppä*, *Täikosken Juha*, saman Täikosken, joka aikoinaan oli vaihdettu toiseen tilaan ja annettu väliä uudet pieksut. Juha oli raudan ja tulen tuttu ja monen muun tuttu, mies, joka teki vaikka mitä, teki niin konstillisia aitan lukkojakin, etteivät pahimmatkaan rosvot saaneet *tirkoollansa* niitä auki. Seppä itse kyllä aukaisi vaikka minkälaisen lukon, vaikka kirkonlukon — selkänahalla ne kyllä piti maksaa. Teki Juha myös pyssyjä, laittoi itselleen *vyöliivit*, joiden rintapielissä riippui niin kirkkaiksi hiottuja ampuma-aseita, että silmiä huikaisi. Jo viimein Täikosken saunassa ruvettiin rakentamaan rahaa, ja kun sitä tuli, niin sitä tuli — kannatti ajella kaikki markkinat aina Hämeenlinnaa myöten ja levittää Täikoskella lyötyä rahaa.

Tuomas Friikoolin takoma aitanlukko. Rinta-Paavoola.

Veti Paavoolan seppän rahanteko vieläkin pitemmälle — Siperiaan. Vanha laulunpätkä muistelee, kuinka seppä yllätettiin Täikosken saunasta:

»Se oli Paavoolan muorin Jussi,
joka nakkas sen kruutipussin.
Ja hätä oli sangen suuri,
kun saunasta kaatuu muuri.»

Sille matkalleen seppä jäi, mutta hänen takomansa lujat lukot kestävät ja kelpaavat vieläkin.

Oli sitten muitakin kovia raudan mestareita sekä jokivarrella että larvamailla. Saa heitä mainita. Vanhat muistavat vielä Viitalankylän Pahka-seppän, *Friikoolin Tuomahan*, joka myös takoi aitanlukkoja melkein kuin entinen Paavoolan seppä, sekä *Ekyhtinloukon*, *Tuomiston* ja *Koskelan* tulikourat, jotka olivat lisäksi *fälttiseppiä*. Koskelan miehillä oli *Nenättömänluomassa veren voimmalla käypä hamari*, jolla lyötettiin *fältinleipiä*, että maa jytää, ja jytinä kuului Koivistonkylään asti. Miksei kuulunut — moukari oli tavaton, sen varsi kuin ladonhirsi. Koskelan Salamoni oli tuonut 70—80 vuotta takaperin *fältinmallin Laffääristä*. Hyviä *fälttejä* mettäkylillä tehtiin, laitettiin niin, että leivässä oli oikeaa *maahan menua*, ja

niitä vietiin ympäri maakuntaa, vietiin aina Hämeenlinnaan asti. Kymmenen markkaa maksoi *kruuvifältti*, kruuviton kahdeksan.

Oli toki toisiakin vasaramiehiä, vanhoja, jo aikoja sitten edesmenneitä nokinoukkia. Sellaisia kuin *Jyrän seppä*, pahansisuihin kuin rauta, jota hän korventeli, sekä *Seppä-Matti*, samanlainen sähisevä kärnäkkä. Käkelänmäellä moikotti *Korpi-seppä*, Oppahanmäellä *Helepäri*, Kaihlavuoren vierillä *Kaihlan Tuomas*, äkäinen äijä, Miettänkylän tauksilla kautiootti *Luhtaanen* ja *Seppä-Jussi*, papin jälkeläinen, Lusan puolelta kuului *Junneen Aatun*, toisen papin perillisen paukuttaminen.

Joka talossa oli oma paja, johon seppä tuotiin takomaan — markka, puolitoista, ynnä ruoka, oli päiväpalkkana¹. Miltei joka kylässä oli ainakin jonkinlainen *porovasara*, *känäseppä*, joka kalkutteli kylälle, mitähän kalkutteli. Kylä sanoi:

»Seppä-känä tehennykkänä
mullenkana ollenkana
yhtäkänä veistäkänä.»

Melkein yhtä paljon kuin seppää tarvittiin *suutaria* ja *kräätäriä*, ainakin kerran vuodessa niinkuin oli vanhojen tapa:

»Talven suus suutaria
keväällä Kräätäriä.»

Syksyllä, kun talvi lähestyi, tarvittiin uusia kenkiä — ja suutaria. Oli aikoja jo puhuttu, moni oli pyytänyt jo kesällä. Kenkämestari oli syksyllä kysytty mies, joka taloon ja torppaan olisi pitänyt joutua. Karvarissa käytetyt nahat odottivat jo valmiina, peräkylien mukulut vasta oikein odottivat, juosta presajuttaen syksyisiä rapakoita ja routikoita paljahan jaloin, taikka menneen talven kuivettunehet kenkärauskat kempuroissa. Punaiset varpahat vain luikkivat ja kantapäät irvisteli:

»Paremmat on pahaasekki rasat
kun aiva iliman.»

¹ Viisaan-Levun almunakassa on 18. 10. 1819: »Paavoolan seppä uutta aitan lukkaa teki 4 päivää Stuurin kans 4 R:d.»

Suutari Joonas Siltanen töissään. Viitalankylä.

Kauan saatiin odottaa. Jo viimein aamupimeissä tulla notkutteli tupaan *lestaknippu* ja *roska-arkku* ratsastaen suutarin hartiaköyryllä — *polvihihina* pitimenä. Ja kohta oli tuvan penkkipuoli mestarin työmaana. Penkillä oli kaikkia, mitä kenkä kysyi: *naskalia* vaikka minkänäköistä, *plikinaskalia* ja *neulomanaskalia*, *suutarinveittiä*, *hohtimia*, *näpsyttimiä*, *vasaraa*, *raspia*, *kruusoospuuta* ja *putsookapulaa*, *naulaa* ja *nahkapaskaa*, *harjastukkuu*, *plikiä*, *pikiä*, *pikilankaa* ja *pikilappua*. Oli vielä *lestaknippu* lattialla sekä saappahan päällisen *paininpuu*.

Pian istui penkin ääressä mies matalana köyryselkänä, repi sutena suurta sonninnahkaa, pikipeukalona sujutteli pieksunpohjaa, pisteli naskalilla ja nakutteli ja sanoi:

»Kyllä kuollusen nahkaa on niin paljo,
kun elävä polokoo.»

Ja nahantuoksuinen, pieltä hajahtava ilmapiiri oli ahertajan ympärillä sekä aina silloin tällöin talon tenavia antamassa lisätuntua.

Heti pisteltiin paapalle *pieksua*, isäpaappojen ruskeaa *ilttikenkää*, jonka pohjat oli sivallettu vuoden parhaasta selkänahasta, puon

puolesta, *iltti* koipisuikaleesta, notkea *ruojus* vasikannahasta. Tuli pieksu, nysänenä, kantapää irvisteli *sammakansuuna*, tuli toinenkin, ja mestari näpräili kenkäparin *ruojuhunreimistä* toisiinsa *suutarin-solmella*, nakkasi lattialle ja sanoi:

»Siin' on yks'»

Ja alkoi toista paria.

Välillä vain piti vyhdetä uutta pikilankaa. Kyynärpää ja käsi-varsi oli suutarin vyhdinpuuna, polvenpäällyys kehrupuuna, piki-lappu loppusivalluksena.

Lähti mestarin polvilta taas pieksupareja. Saivat jo lapsetkin omansa, kietaisivat heti koipiinsa ja kapistivat pihalle. Lopuksi tuli mustaa *saapastu*, oikein *väärällä lestalla* tehtyä, tuli *oikoosella* lestalla laitettua akkaväen *kenkua*. Omitekoisin koivunauloin, *plikein*, suutari niitä nakutteli kokoon. Eikä saanut *naru* puuttua pohjasta. Sika-vallin mestarikin panetti narun, asteli kirkonmäellä ja ihasteli:

»Jopas nyt narajaa!»

Joskus piti vanhoille paapoille tehdä vanhojen paappojen *piki-sauma-saappahat*. Ne tehtiin vain neulomalla.

Aamusta iltaan kenkäseppä istua kyrjytti ja oikoi käsiään, pistälsi tenavaa naskalilla ja naurahti:

»Syli sijaa suutarillen!»

Ja samalla pisteli pikilankaisia *tikkiä*, nyki narua ja laususkeli:

•
»Tuuma ja tikki, sanoo Hippi,
jons' ei pirä, niin menköhön rikki.
Ei se ennen ratkee,
ennenkö lanka katkee.»

Vanha pikipeukalo teki hartaana tärkeää työtänsä, pisti ja nakutteli

Miehen paulapieksu ja naisen nauhapieksu.

Vierikon krääteri masiinansa ääressä. Valok. Eeli Oja-Kurikka.

kuin hyvään käyntiin vedetty konesvärkki — pitkän päivän kuluksi tuumailen maailman menoa. Oli siinä aikaa tuumaila — kädet vain sekä pikilanka liikkuvat tuttua tietänsä. Oli aikaa vaikka lauleskella. Entinen kenkämestari pistälsi naskalin aina välillä nenänsä alle, ylähuülen kopruun, nyki pikilankaa ja hyvää tahtia pitäen lunutteli noukkaansa:

»Sii monga, pekkai, rungen...
 effir, första, venttai...
 pöhö-höhö — höö!»

Sitten nakutteli vasaralla neuletta ja yrisi:

13 — *Paulaharju, Rintakylä ja larvamaita.*

»Surirattai, surirattai,
suriratta riurallaa!»

Joka kylä tarvitsi ainakin oman kenkämasterin, ja heitä oli, *Suutari-Joelista* ja *Mooses-suutarista*, *Soukan*, *Mäenpään* ja *Anttilan* suutareista aina *Hoti-Naskalihin* ja *Kipiän-tarpehen-suutarihin* asti. Kylän töissä he nakuttelivat, saivat hantvärkkärin päiväpalkan ja hyvät syömiset, pistelivät töitä kotonakin ja ottivat pieksuparista puolitoista markkaa. Mutta kotoväki usein sai odotella omia kenkiä ja olla ilman. Monesti

»Suutarin akka kuluki,
ja oli koirahat kengät jaloos.»

Keväällä taas käytiin kräätarin kimppuun. Kesävaatekangas oli jo valmiiksi klanstattuna, ja ainakin mettumaariksi piti saada uudet vaatteet.

Vuolteen Iisakki oli luvannut, hevosella piti käydä hakemassa, kun Iisakilla oli jo *neulomamasiina*. Kräätäri tuli ja masiina oli, oli *prässirauta* ja suuret *sakset*, vielä *kyynnäräpuu* ja iso *neulatyyny*. Ja mestari alkoi heti paperista leikatulla nauhalla mittailta miestä. Ei siinä monta mittaa tarvittu, eikä pännää. Pieni repäisy nauhan reunaan — miehen paksuus oli otettu, toinen mittaus ja repäisy — takin pituus oli tallella, vielä hian pituus ja housujen pituus, ja nauhaan pienet poikkioimet — valmis oli, saat mennä.

Iisakki kuusaili kangasta, piirteli *kliirulla* ja leikata klipsutti milloin pitkin, milloin poikin — sakset vain kitisivät.

Kohta koko tupa sai kuulla ja katsoa, mikä mies oli tullut taloon. Tuli toinen ja kolmaskin tupa imehtelemään Iisakin kummaa värkkiä. Ikkoo polki mennessä tullen, *polokuumen hyppäri* tanssasi ylähä ja alaha, ja neula hyppi ja pisteli kuin vimmittu.

»Voit erinomaasta kapinesta, kuinka se pritkuttaa . . . niin panoo kun häjyläinen! Mikä raakkules siellä neuloo?» kylä kummasteli. Ja siitä Iisakki lasketti oikein täyttä neljää. Huitaisu vain, ja *housunpulttu* oli ajettu kiinni vyötärästä suuhun asti, pieni nosto, käännös ja kova pritkutetus — *persusta* oli tukossa, ja taas pikku näpräykset, pyörähdykset ja pritkutukset — paapan housuissa kleparehti komea *klaffi*.

No, jo oli masiina, jos oli mestarikin. Ei ollut liikaa laittaa korppu-

maitoa ja kryynipuuroa kamarin pöydälle, sokuriakin murkentaa ja kanelparkkia kanneksi. — Ruokittiin toki muitakin hantvärkkäreitä kamarissa, arvoihmisiä he olivat. *Talterikki, pöytäveittet ja kaffelit* kalahtelivat, että kuului tupaan asti, kun mestari aterioitsi.

Vuolteen Iisakki taisi olla ensimmäinen neulomakonehen käyttäjä, ja lujaa oli Iisakin työ.¹ Saivat pian toisetkin samanlaisen värkin, mutta Reinikan *Ontu-krääteri* napsi vain neulalla ja äyski:

»Ei sellaaßen prätäjyttehen neulet pirä . . . eikä pirä!»

Kohta kyllä Ontu-Mattikin istui oman masiinan ääressä.

Oli kräätereitä, minkä kyliäkin, *Santran Iikkoja, Palamusta, Nikoteemus Nevasta*, oli *Koivusen Sameliki*, joka neuuloessaan päiväkaudet hasaa akkojen kanssa ja sanoskeli:

»Mull' on sellaaßen luonto, jotten voi kärsiä heikkojen tyhmyyttä.»

Ja *Tuomiston Juuseella*, pienellä pampalla, oli aina kova kiirus, kova kiirus. Menit vaatemosseloinesi kysymään, Juusee jahkaili:

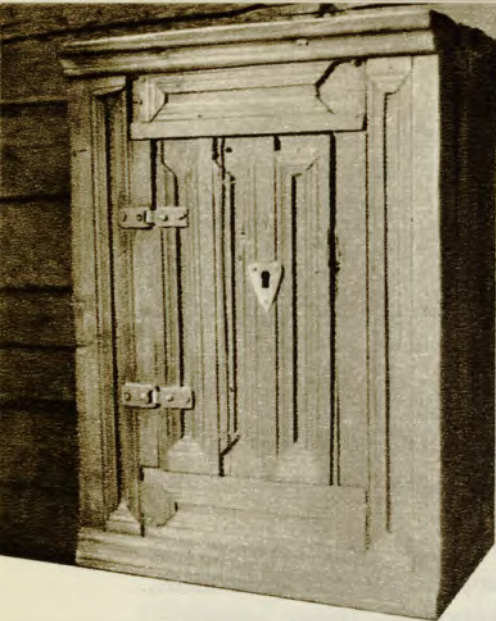
»En joura nyt . . . joura nyt! Palonevallenki olis pitänyt jo aikaa mennä . . . aikaa mennä.»

Lopulta kumminkin Paloneva joutui vieläkin odottelemaan. Juusee otti mitat ja mosselot. Menit sitten hakemaan pukuasi, kiskottiin takki säkeesi ja katsottiin. Juusee nosteli niskasta, nykäisi hännästä, nyppäsi hioistakin ja piti puhetta:

»Kyy-yllä tästä hyvä takki tuli . . . takki tuli. Mutta tuo sun vanha takkis on vähä niinkun kissahtanu . . . kissahtanu. Taitaa olla Lenko-Iisun tekemä . . . Iisun tekemä.»

Tavallinen talonmies, värkkäri ja trenki kopsivat ehtatöikseen hyviä rekiä ja astioita, mutta kun rustattiin tyttäätä, piti mennä *nikkarin* puheille, että saatiin *soffaa, pöytää ja piirronkia* sekä puoli tusinaa *vääräsarijaasia lavittoa* — suorakarmiset lavittat sorvattuine jalkoineen kelpasivat hyvin torpan tyttäreille ja piikaflikalle. *Kilijuva-nikkari* kyllä osasi pidellä puuta ja panna kokoon, vaikka hän väliin manaili tukka pystyssä, osasi myös *Viitalan nikkari* sekä *Järvisen Juha*, oikein kaupungin opin käynyt mestari, joka taisi panna puun *puleerihinki* — mutta se oli tyyristä työtä. Hyvä nikkari oli *Aina-lähtöväki*, joka puserteli pappilan ovia ja klasinpuita niin joutua, että itse päämestarin, *Piillingin*, piti pidätellä:

¹ Ompelukoneen muistetaan tulleen 1870-luvun alussa.

Vanhojen mestarien tekemä pieni seinäkaappi. Kurikan museo.

»Vaikkas olsikki, niin sin' et saa olla mua parea!»

Entiset suuret mestarit rakentelivat komeita koukerokylkisiä *karmikaappia*, joista parhaat paapat vieläkin pitävät. Ei ollut talo eikä mikään, jonka tuvan peräseinällä ei ollut kamarinovien välin täyttävää leveää karmikaappia. Hyvissä torpissakin se piti olla, ja pikku mökeissä ainakin pieni kaapiton, käivärasivui-nen *fatikarmi* nurkkapuolella. Oli karmissa ortta vasten kallellaan muu-

tamia kivivateja, joku posliinialterikki ja leveällä hyllyllä muuta tarpeellista. Samojen nikkarien tekoja olivat paapankamarien isot *seinäkaapit*, joissa säilytettiin kirjoja sekä tärkeitä papereita, rahaa-kin. Vielä vanhemmat mestarit olivat rakennelleet ikivanhojen mallien mukaan kauniita arkkuja, pöytäkaappeja, nurkka- ja seinäkaappeja.

Vanhat viisaat paapat ja mummat niitä kovin rakastivat. Mutta vielä »viisaampi» jälkipolvi on monesti katsonut ne rumiksi ja raa-hannut kokille ja liiverin loukkoon — karmikaapitkin ja komeat sänkyradit.

Sieltä saat mennä niitä etsimään.

Nikkarit olivat puun mestareita. *Kirvehet, sahat* sekä *höylät* aina *sarvihöylästä* ja *krupurista oja-*, *kluva-*, *kimpi-* ja *käivärähöylähän* sekä *simpsihin* asti olivat heidän työtovereitaan, vielä *vinkkelit* ja *vintilät*, *riismootit* ja *sirkkilät*, *orat* ja *purahat* apulaisina auttamassa, kaikkein parhaimpana kumminkin iso *nikkaripöytä*. Ja lattialla seisoa kökötti paksu matala *palakus*, pää täynnä kirveen haavoja. Osasitko vastata, kun sitä arvoitellen kysyttiin:

»Mikäs s'oon kun mies seisoo laattialla,
sata haavaa pääs?»

Kaikki työkalut olivat vanhoja hyviä tuttuja, käden kiiltäviksi kuluttamia, kovan hikisen kouran hieromia ja savuntuntuisen tupaa-

hengen ruskettamia. Vuosikausin oli yhdessä aherrettu. Käsi tunsi höylänsarven, höylä tunsi pitelijänsä ja sen mukaan teki työnsä.

Höylän jäljellen nikkari tavallisesti jätti teoksensa, mutta *maalari* vetäisi niihin värin. Maalarit askaroivatkin aina värien ääressä, *krumppasivat* ja *paklasivat*, *hieroivat* ja *hinkkasivat*, panivat *pohjamaali*hin, *sutisivat* taas *toisikertahan*, *raitoovat*, *kruusasivat* ja *krimp-suuttelivat* ja *ootrasivat*, vielä viimeiseksi pyyhkäisivät *lakeerin*.

Leveä *maalikivi* oli tarpeellinen kappale. Siinä karkeat maaliaineet *lööpä*rillä hierustettiin ja jauhettiin *liin'öljyn* kanssa sekaisin. Oli hierustettavaa, oli mestarilla aineita kuin atteekissa, kymmenittäin, *sinkvitistä* ja *silivenkrististä liusokkerihin*, *taresiinahan*, *tunkoffihin*, *kruunkultahan* ja *kintröökihin* asti. Ja *sutia* oli *sutikiulu* täynnä, sekä oravan häntäkarvoista kanan siipikynään pujotettuja *raitoomapsensseliä* rasvattuina seinän raossa.

Vanhon paappojen parhaita maalareita oli Myllykylän *Vennan Isakki*, joka maalauksiinsa veteli raitoja, vielä koristeli niitä kullalla. Larva-Kurikan paapantuvan monet ovet hän maalasi niin komeiksi, että paapan hyvin kelpasi siinä mumman kanssa kulutella hiljaisia vanhanpäiviään. Ovien peilit oli koukeroitu ja viiruteltu siniharmain värein, oli vielä istutettu joukkoon elämänpuita ja muita korkeuksia kuin paratiisin metsistöön. Vielä parempi mestari taisi olla saman kylän *Koskiniemen Juha*, joka kelpasi maalaamaan kirkkojakin. Vaasan palon päivinä¹ Juha maalaili Yli-Reinikan lautamiehen kaksifooninkista, ja apulaisina olivat *Saarpärin Juha* ja *Siltalan Jaakkoo*. Koskiniemen mestari osasi melkein puhua ruotsia, jopa ryssää, ainakin: »kappusi vai — lau kool!» *Kraanholoma* oli myös vanhoja mestareita, samoin *Kolokkilan* maalari, joka lienee ollut oikein ulosoppinut, koska osasi toisia ojenella tyhmästä puheentavasta:

»Ei se on suti — se on pänsseli!»

¹ Vaasa paloi 3 p:nä elok. 1852.

Vanhon mestarien tekemä pöytäkaappi. Kurikan museo.

Mestareita olivat *muurimestarikki*, ja heitä tarvittiin aika talosta mökkipahaiseen asti. Oli *Hulikko-Elekanaa*, *Hilakoskea*, *Jyrän Tuomasta*, *Niemen Mattia* — ja muitakin. *Savilasta* ja terävänoukainen *vasara* olivat heidän parhaita neuvojaan. *Tiilikiviä* he nakutelivat, mottailivat paksua savivelliä lastallisittain ja löivät kiveä kiven selkään lattian alta kattoon asti, puskiivat läpi kokin ja kattojen ja nousivat aina *tornin* noukkahan, johon rakensivat paksun *klopin*. Tuli *muuria*, *kakluunia*, *kuuppelomuuria*, tuli myös *pesää*, *uunia* ja *uunin arinaa*, *kruuhua*, *puuloukkua*, *piisinottaa*, *muurin päällystää* ja *savurööriä*. Vanhat mestarit muurasivat, kun vain aineita oli, vaikka kellanviheriäisenä läikkyvän *kakelimuurin* ison talon peräkamarin loukkohon.

Piti olla jo aika mestari, joka osasi laittaa röörit ja kuuppelot oikeaan järjestykseen, että savu nousi mutkaisesta kuuppelomuurista-

Vennan lisäksi maalaama ylähökamarin ovi. Larva-Kurikan paapantupa on nyky. Kurikan museona Pöyhönenmällä.

Larva-Laulajan vintilä. Kurikan museo.

kin suorana taivaalle, sekä rakentaa sellaisen uunin arinan, että se oli hyvä kypsentöhön. Entinen *Piru-Antti*, kun rupesi muuramaan, sanoi heti alussa:

»Jos viinaa pannahan uunin arinahan, niin sitten siitä tuloo hyvä kypsentöhön, ja savu menöö, jotta tohajaa.»

Piti panna. Antti nakkasi aineen omaan arinaansa, ja se auttoi — tuli hyvä uuni. Törmän Hermanni olisi antanut oikein punssiryypyn, mutta Kaisa mokisi: »Vai punssia silleen, ryökööllen!» Antti sattui kuulemaan akan mokinat, ja näinpä sattui nousemaan niin merkillinen uuni, ettei savu mennyt ensinkään ulos.

Mutta menipä lukkarissa, kun sanottiin Antille:

»Pitää teherä sellaanen muuri, jotta savu menöö pihallen . . . eikä niinkun Törmällä!»

»Teherähän, teherähän!» Antti irvisteli ja roiski savea. Hyvä tulikin. Savua puhaltui tornin täydeltä, eikä tarvinnut edes pelliä aukaista.

Talonsa menettäneistä miehistä vanhat sanoivat:

»Sen on mennyt torninkloppi puon läpitte.»

Jotkut muurimestarit olivat sellaisia. Vanha talostaan hävinnyt Hilakoski tiesi asiat parhaiten:

»Kun torninkloppi menöö puon läpitte, niin on paras ruveta muurimestariksi.»

Larva-Reinikan kamarin vanha kaakelimuuri.

Vanhan-Kakkorin vanha takka. Uunin edessä oleva pata on Suomen sodan ajoilta.

Vaikka olikin mennyt torninkloppi jonkun lävitse, olivat kaikki muurimestarit, Piru-Anttia myöten, oikeita ihmisiä — niinkuin oli nähty:

»Muurimestarit on rehtiä miehiä:
eivät syö savia
eikä pistele tiilenpäitä plakkarihinsa.»

Kankahankylän jokitöyrässä, Sikavallin vierillä, pikku mökissä, nakutteli *Iisakki Tassi*, vanha *Sikavallin mestari*. Hän oli seppiien suurta joukkokuntaa, oli oikein *kelloseppä*, jopa kuulun *Könnin* opin käynyt *uurmaakari*. Iisakki oli *Mietaankylän Rinta-Tassin* poikia, ja sepitteli kellojansa ensin *Paloluomalla*, mutta sitten muutti mestaroimaan *Kankahankylän* laitaan.

Sikavallin korkealla törmällä tehtiin ajanmittareita ja mitattiin aikaa huoneen täydeltä. Menit mökin peräkamariin, jo näit, että mestari oli. Koko kamari eli. Joka seinällä heilui ja naskui, tikitti ja nakutti, ja ymmyriäisiä naamoja katseli katonrajasta. Mestari itse

Kelloseppä Iisakki Rinta, Sikavallin mestarin veljenpoika ja oppipoika.
Luovankylä.

heilui ja nakutti joukon parhaana. Milloin hän valoi ja rakenteli vaskirattaita, viisareita ja kellonkuluja, milloin takeli rautaisia nappoja, akseleita ja kellontauluja. Toisin vuoroin taas piti korjailla ja panna käyntiin vanhoja väsyneitä kellovärkkejä.

Sikavallin töyrältä kellot lähtivät mittaamaan aikaa pitkin rintaa ja larvamaita, ja kaikkein parhaita olivat *repeteerit*. Niiden *täpän-tikkeli* heilui samalla vetämällä yhtä mittaa koko viikon, kahdet *viisarit* näyttivät aikaa, ja *vasara* helähdytti *kulun* laitaan sekä täydet että puolet tunnit. Mutta kun oli oikein aika paapan *repeteerin*, siinä oli viisareita viisin, kuusin: *tiimaviisari*, *minuuttiviisari*, *kuuntaatumi* ja *päiväntaatumi* ynnä *viikkoviisari*, ja vielä *sikuntiviisariki* mennä nytki.

Vanha mestari ei juuri tehnyt töitään silloin, kun vieras sattui tulemaan asioille. Hän näytteli vain seinällä seisovia rakkaita lap-

Paloluoman kuparinappo.

siaan, jotka jokainen elivät ja ääntelivät omalla tavallaan. Ja vanha isämies puheli nenäänsä nahisten:

»Kattos nyt, kun on kelloja! Kuulesta,

kun ne naskuu! Käännyks tuonnekki päin kattohon, kuinka ne naskuu! Ja tuo naskuu tuola: 'tik, tak, tik, tak', ja tuo panoo: 'tik-tak tik-tak tik-tak'. Eikös pane mukavasti? Eikös ole sukkela, kun naskuu niin monella lailla?»

Mutta yrititpä vain koskea, mestari heti kielsi:

»Ei saa sattua, s'oon puleeris!»

Aikansa kuluksi Iisakki pureskeli *nelikoota*. Pienestä tuohitoo-
sasta hän tarjosi niitä kävijällekin, ainakin poikasille ja sanoi:

»Paa, poika, tuosta suuhus nelikka!»

Mutta miehille oli varattu piippuhun pantavaa, oikeinpa kahdem-
manlaista. Sait panostaa nysäsi, kun kellomestari kehoitti:

»Tuus nyt panohon täältä piippuhus oikeen herraan tupakkial! Mutta älä aiva täyteen paa — ne on aapelissa-profeeratuuta ja hyvin tyyrihiä. Nuo tuos on kasakkaa, ne ei oo niin tyyrihiä.»

Marjuska-muori yksinään istuskeli ja askaroi tuvassa, kun mestari peräkamarissa rakenteli viikon käypiä repeteerikelloja, valoi vaskisia *krananselekiä* ja *reenknuppia*. Vanha mestari, Könniltä repeteerin teon oppinut, liikkui itse ja kävi kuin kaikkein parhain repeteeri — kävi samalla vetämällä yhtä vaille yhdeksänkymmentä vuotta.

Sikavallin mestarin oppipoikia oli Mietaankylän *Alangon Matti*, taitava kelloseppä hänkin, repeteerien tekijä, vasken valaja, kirkon kynttiläjalkojen valaja. Taisi samoja oppipoikia olla *Lähäresmäki* Hakunin kulmilla.

Seppiä joukkokuntaan kuului myös *kuparus*, kuparipellin mes-
tari. Muudan kupariseppä kalkutteli Koivistonkylällä jo niihin aikoihin kuin »kuusikymmentä kuus tuli Suomeen laki uus». Silloin oli kuparuksilla työtä ja työaineita. Kruununmiehet kulkivat pitkin rintaa moukaroiden littiin kaikki viinapannut, niin ettei niistä enää lähtenyt oikeaa ainetta. Oli paras viedä ne kuparukselle ja lyöttää siihen laihin, että lähti edes kahvia.

Oli sitten kuparus jo Kankahankylässä, pitkäpartainen paksu *Santeliini*. Koivistonkylän Mäki-Juuseen poikana hän oli kulkenut Porin kautta kuparukseksi ja Santeliiniksi. Vielä vanhanakin vaari pajassaan pompotteli puuvasaralla punaista pelliä ja juotti kokoon *kaffetpannuja, kattiloota ja kuparinappoja, pannuja, lootia, toupin ja kannunmittoja*, kaikenlaisia kupariastioita, lopuksi *minas* tinalla, niin että ne olivat sisästä kuin hopeasta puhalletut. Valkoinen vaari naputteli pelliä ja lasketti leikkipuhetta, mutta kun hän rupesi *minaa-mahan*, jo lasketti niin myrkyllisen kaasun, että sivullinen äkkiä muisti, että on tässä vähän asiaa Äällingin porvarihinkin.

Kupariastioita ei kannattanut kaikkien ostaa, larvakyllillä oli jo tarpeeksi, kun oli kuparinen kahvipannu, hyvä jos vielä pari *nappua* — *isoo- ja vähä-*.

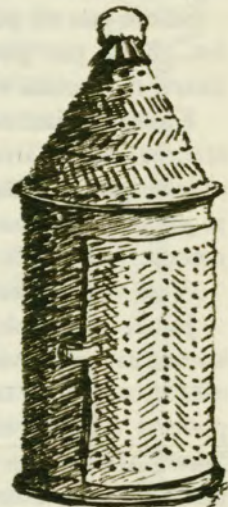
Larvakyllille kelpasi paremmin *pläkki* ja *pläkkiryri* — kelpasi toki rinnallekin.

Kuparus oli kalliin kuparin seppä, mutta pläkkiryri takoi ja juutteli halpaa *pläkkipelliä*, laittoi tavaraa kelkan täyteen ja kulki pitkin kyliä, larvamaita myöten. Oli kelkan isossa kopassa päkkinöitä, hopealta ne hohtivat ja läikkyivät kuin peili. Siinä oli talon tarvetta *lampputuijasta* ja komeasta *lyhyrystä* alkaen *nappua, sihivilää, pläkkitouppia, piimälekkeriä, riivinrautaa, krop-supannua, kynttylälajakaa, hiirenkillerötä*, vielä lopuksi *fyrryjä*, joita tenavat hyvin tärkeää puhaltelivat. *Reinikan pläkkiryri* oli vanhoja pläkkiseppiä, paljon nuorempia oli Kurikan puolen *Salonen*.

Mutta Jyllilän vainiolla asusteleva *Ookerplummi* ei aherrellut pläkkipellin ääressä, vaikka se hohti hopealta, eikä kuparinkaan, vaikka se kiilteli kuin kulta. Hän oli suuri *kulturi*, joka näpräili vain kirkasta kulta ja puhdasta hopeaa. Monen hyvän isännän ja monen aika pojan rinnalla kelluttelivat kulturin tekemät *kellonkälijyt*, hopeasta näperretyt *kieruperäiset*, ja monen tyttären sormessa kiiluivat Ookerplummin kul-

Reinikan tuhru-lamppu. Kurikan museo.

Pläkkilyhty. Myllykylä. Kurikan museo.

taringit sekä korvissa riepsuivat komeat *makorenkahat*. Välitöikseen kulturi valeli sormuksia ja korvarenkaita *piispakista*, *kastoo* vielä *kullansavuhun*, ja silloin ne kiittelivät kuin kihlakalut.

Tuli Fiikun Oskari, lateli niitä laukkuunsa ja lähti kaupittelemaan. Jonkun markkakäivärän Oskari niistä otti kappaleesta.

Vanhasta Kiskolasta kulturi oli kotoisin, mutta kaupungin opissa ollessaan hänkin oli tullut herraksi ja ottanut komeamman nimen. Mallun Jaakkoo, joka oli samoja veljeksiä, oli niin huonomuistinen, että nimitteli velimiestään Kääkerrösplummiksi.

Värien mestareita olivat *färijärit*, jotka askaroivat naisten töiden, lankojen ja kankaitten kanssa, ja olivat vähän kuin akkaväen apumiehiä.

Oli färijärillä työtä. Menit katsomaan Kakkoriin, jossa *Heliini* hääräili hyyryläisenä, heti näit, että on kaupungin opissa oltu. Entiset emännät osasivat toki kaikenlaisilla *mettän tuotteilla* painaa hyvää väriä, mutta kun Heliini paiskoi suuriin patoihinsa vaikka minkälaista ulkomaan rehua ja roskaa, milloin mitäkin, *prisiljaa*, *santelipuuta*, *sinipuuta*, *kallepperiä*, *kaalikiviä*, *kuparröökkiä*, *veheriäsenöljyä*, *turkinpunaasta*, jo nousi vaikka mitä väriä. Kannatti Kakkoria sanoa *Färijäri-Kakkoriksi*.

Silloin taas oli paljon työtä, kun emännät toivat kankaita *klansteellen*. Niitä piti panna *koko klanstihin* taikka *puolehen klanstihin*. Sitten taas toisin vuoroin piti hoidella miesten talvikankaita.

Kakkorin jauhomyllyssä oli myös *tamppimylly*, jossa Heliini *tampas* sekä harmaata *lankaasta* että mustaa *veraaksi* laitettavaa villakangasta. Kangaskääröt pantiin *ruuhehen*, jossa vesi virtasi, ja *puutömpät* kovaa jyskettä pitäen hakkasivat kääröjä. Se oli koko menoa. Salkreenin karvari kun sattui paikalle, näki kummat:

»Vesi vain loolasa flotai ja masiinat prätai.»

Johan siinä toki kankaat vanuivat. Ja sitten ne pingoitettiin kuivamaan sekä vielä *prässättihin*. Mutta kun Heliini *leikkas veraaksi*, niin hän tampattua ja *nukattua* kangasta pitkin lykkäsi ja pyöritti sellaista masiinaa, joka kuin syrppymylly *keritti* nukkaa lyhemmäksi. Kun mestari vielä prässäsi kankaan, jo se läikkyi kuin paras *Littoosten verka*.

Hyvä hantvärkkäri oli myös *karvari*, parkkiammeitten päämies,

joka valmisteli suutareille työmaita. Edesmenneet paapat olivat kyllä itse omia karvareitaan ja hyvin taisivat käyttää sekä kalkki- että parkkitynnyrit, mutta kun kaupungin opin käynyt tuli kylille, niin joutipa hoitaa hänen virkansa.

Käyskentelit kruunun maantietä Kankahankylillä, tulit Jyränvierun tuohon päähän, kohta tunsit harmaan asunnon kohdalla, että tässä vasta työpaikka on. Väkevä parkinhaju sekä kova kalkin ja nahan tuoksu ajeli ilmassa, ja kaikenkokoisia itikannahkoja roikkui nuoralla kuivamassa. Karvari *Salakreeni* siinä poikineen ahkeroitsi ja lykkäsi kamalan lemun.

Tumma äijä-köyry itse valvoi mestarina, Anttoni, Vikku ja Ekku tampioivat parkkiammetta taikka pihalla päiväpaisteessa karikalla nuljuttivat karvoja irti nahoista, jotka vasta oli nostettu kalkkilie- mestä. Iira ja Arviiti ilman vain asuilivat pihamaalla.

Nahat viipyivät viikkomäärin karvarin hoidoissa, paperilapulla sait ne sieltä noutaa. Ruskeaa pieksunahkaa Salkreenin äijä laittoi, valmistti vasikan- ja lampaannahoista mustaa *passeria* ja sanoi:

»Mine se mustasi ja rasva.»

Kankahan töyrällä oli kaksi mestaria korvan — jo tuoksusta ne tunnettiin. Karvarista kun pääsit, heti pienen ojan- tehen tuolla puolen hajahteli nisu. Oli maantien vie- ressä pitkäkko matala rakennus, siinä pieni porstua ja porstuan oven päällä iso *nisukrinkulan* kuva. *Roima- pakari*, Vaasasta tullut *Fältmarkki*, asui talossa ja leipoi *nisukyrsiä*, *palamikoota*, *korppu-käiväröötä*, *pennin korppujaki* ja vielä pieniä makoisia *sarvilleipiä*.

Nisun hyvä tuoksu tuntui larvakylillä asti. Suuta- rille ja kräätärilille piti ainakin olla korppumaitoa, ja kun tuli hyviä vierahia, piti *panna sekahan ja kasta*. Häissä tarvittiin paljon *hoijakkanisuja*, ja kun kökkää pidettiin, meni nisua iso mosselo.

Hyvin jaksoi Roima sotkea isonkin nisutaikinän. Kainaloissaan hän kanniskeli Äällingistä kymmenen leiviskän nisujauhosäkkejä, säkki kummassakin käsi- koukussa.

Roima-pakari sotki suurilla nyrkeillään nisutaikinaa, mutta pakarin puulliverin takana, vähässä matkaa

Räkkirauta. Luovankyä. Kurikan museo.

Juusee-krääteriin päin, asusteli pieni *Laakeströmi*, joka sotki ja vanutteli savitaikinaa. Hän oli *kruukmaakari*, vain *kruukuksi* sanottu. Kiskolan töyrästä, Jyllinkosken rannalta, kruukku sai parhaan saven, Pitkämöön töyristä hyvän punaisen hiedan, Käräjävuoressa valkoisen *kuutelokiven*. Kovia aineita mestari sotki sekaisin ja pyöriivällä pöydällä savisin kourin sorvaili emooksista *kivifatia*, *kukkapurkkia*, *yksi- ja kaksikorvaasia kruukkuja*, vielä lopuista kokoili *kivikukkoja*. Kun astiat oli kuivattu sekä sisästä maalattu ja *klaseerattu* ja viimein isossa tiiliuunissa poltettu, jo valmiina olivat. Sai tulla ostamaan.

Käytiin ostamassa, kun tarvittiin. Saapui myös *Paskoon porvari* Koputes-Sussoon kanssa, kanniskeli ajopelinsä täyteen kruukun tavaroita ja lähti niitä kauppittelemaan.

Kankahankylä oli oikein hantvärkkärien kylä — ilmankos sitä nimiteltiin kaupungiksi. Tien vieressä, jokitöyrässä heitä oli viisin kuusin, karvarista Sikavallin mestariin asti, oli vielä viimeisenä kaupunkilaisena Äällingin porvari. Sopi heistä vaikka runoa rakentaa:

*Äällinki lanskaa haukkaa,
mestari nelikoota kauppaa,
kuparukseks vain vasarat paukkaa,
krääteri neuloo ja troklaa,
kruukku se saven kans molokkaa,
pakari fleetoolla ihmisiä vetkaa,
karvari Salakreeni nahkoja fletkaa.*

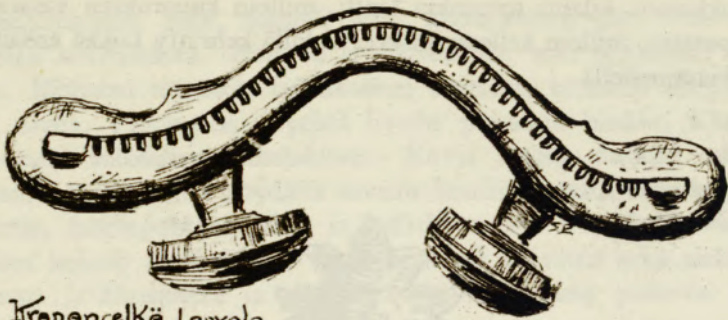
Kirkossa, Isoollaristillä, *Herraanpenkin* takana, mestareilla oli oma penkinsä, *Hantvärkkärien penkki*. Siinä he pyhisin arvokkaina könöttivät toinen toisensa korvalla, Sikavallin mestari vanhimpana. Istui siinä pitkäpartainen kuparus ja laiha tumma karvari, istui kruukku ja kulturi, nähtiin joskus myös hiljainen Juusee-krääteri ja Niemen Matti. Piru-Anttia vain ei näkynyt.

Mutta Kraanholman maalari kepsutteli väkkärinä kirkon kongilla sinne ja tänne ja vaihteli virren merkkejä sifratauluihin. Arvohimisen virka se oli, hyvin sopi mestarille pyhätoimeksi — nosti merkit tauluihin, toiset mestarit Herrainpenkin takaa laskettivat virren. Ja taas kun väkkärimestari kurkotteli pitkävartista lippoansa Hantvärkkärien penkkiinkin, kurkotteli sieltä vastaan käsiä toisensa takaa,

ja kukkaroon kilahiti toinenkin lantti, milloin kuparuksen vasaralla pompotettu, milloin kellosepän keervärkillä kehrätty taikka ansaittu parkkiammehella.

Kyöskilämpirien
Kruunun muoto

Krananpelkä. Larvala
Kurikan museo

Aaiftenmoosia mestaria

Yritös erän antaa.

Santvärkkärit olivat oikeita mestareita — Herrainpenkin takana kirkossa könöttivät.

Oli vielä iso joukko ihmisiä, jotka tekivät ja näpertelivät, kuka mitäkin käsityötä, jotkut kävivät taloissakin työtelemässä, mutta ei heitä sanottu hantvärkkäreiksi, eivätkä he menneet Herrainpenkin taakse istumaan. Olisi ainakin naurettu, jos vaikka fällymestari ja karstaprättäri olisivat istuneet kulturin ja kuparuksen vieressä, taikka isokourainen Kömppäles-Sameli könöttänyt laihan karvarin korvalla. Eikä heitä taloissa kovin korppumaidolla kohdeltu.

Pikku mökkipröttelöören ja mäkitupaan, Mynninkien ja Kuuppeloiden, Purttujen ja Putkahdosten, eläjiä useimmat olivat taikka taas olivat *kotur*a. Elää heidänkin piti, kun kerran elämään oli pantu ja henki riepu huokui rinnassa, vielä mökin pihamaata kömisteli monta jalkaparia. Puoli markkaa päivältä ja ruoka oli tavallinen palkka, kun he talossa tekivät töitään.

Mäkitupa Rintapeltojen metsävieriltä.

Oli heitä, puolen markan miehiä. Niinkuin entinen *Kömppäles-Sameli*, porstuattoman Mynningin päämies, joka kulki talosta taloon — ja lujia kärrynpyöriä lähti Samelin suurista kourista, vaikk'ei varsin nopeasti, harvakseen vain kuin sanoja Samelin suusta. Saattoi Mynningin Kömppäles vasta lauantaina työstä palatessaan matkakumppaninsa maanantaiseen näkemykseen jäniksen jäljistä, jorahtaa:

»Niinpä . . . on . . . menny!»

Toiset taas tekivät *tynnyripuita* ja *tervatynnyriä*, ja heitä oli lauree pitäjän, *Pitkänmäen Samelia*, *Lepolan Anttia*, *Kulukulan Niklasta* ja *Lusan Röyhyä*. Pari, kolme markkaa kun maksoit tynnyristä, sait viedä.

Siellä täällä jyrisi *rukkivarvarin* sorvi. *Sitalan Juha* vaunuseppä, joskus sorvaili rukkeja välitöikseen, samoin *Piillingin* mestari sekä *Koskiniemen* maalari. Koskiniemen paappa kun rupesi töihin, polki ja jurrasi niin ahneesti, ettei edes ennättänyt kuunnella, kun mumma koetti toimittaa matkansa näkemyyksiä.

»Paappa . . . kun min' ajoon Kirkonaharett' alaha, niin enkeli istuu kärrynaisalla.»

Rukkivarvari Iisakki Karjanmaa, Heikinpoika.

Vasta varvauksen loputtua paappa murahti:

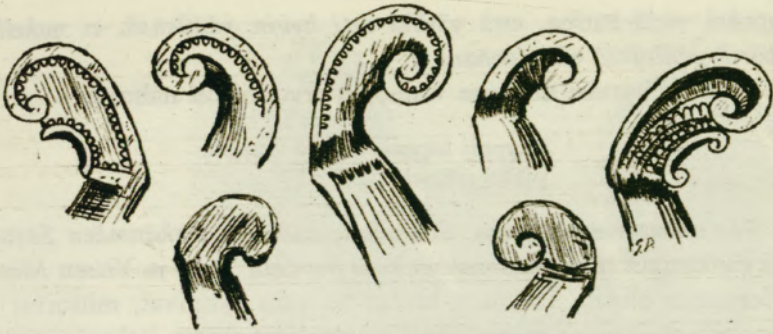
»Häh! Häjylääsiäkö s' oot nähäny?»

Karjanmaan Heikki oli Koskiniemen oppipoikana ja rupesi sitten omiin rukkitoihinsä — sorvasi ainakin toistatuhatta kehruvärkkiä.

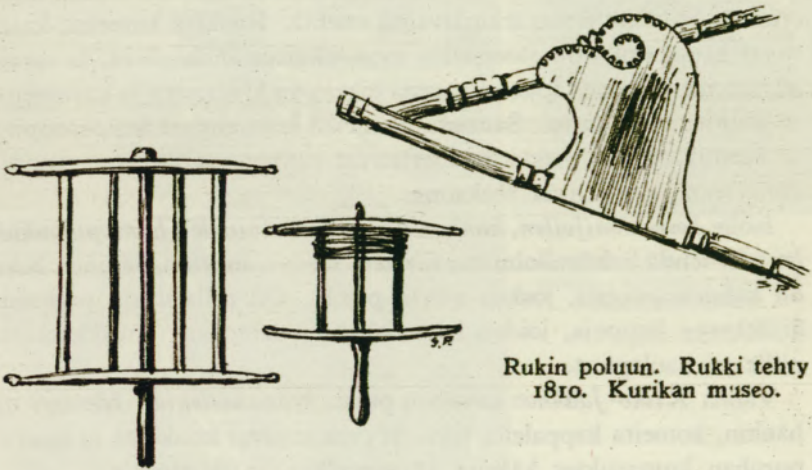
Rukki oli tarkka tehtävä. Monet kymmenet kappaleet, pulikat ja palikat piti sorvata tarkoin mitoilleen sekä sitten sovittaa *rukkinpenkkihin* — *jalaat*, *polokuumet*, *hyppärit*, *reiret*, *kerit*, *nukkahaarukat* ja *keheräpäät* sekä *kruuvi* läpi rukkinpenkin ja *paskapenkin*,

Larva-Penttilän välppä. Kurikan museo.

Ränkien sarvia. Kurikan museo.

Rukin poluun. Rukki tehty
1810. Kurikan museo.

Keloja. Kurikan museo.

Tuohitöitä: nuuskutoosa ja tupakkipönttöjä. Kurikan
museo.

lopuksi vielä katsoa, että värkki *veti hyvin päällensä*, ei *nakellut nööriä päältänsä* eikä *luohannut*.

Ja rukki hyrräsi niinkuin vanhojen arvoitus oli nähnyt:

»Hyppii häppii, mennä kräppii,
pikku rensselit selijäs.»

Ränkimestaria kysyttiin aina silloin tällöin. *Pitkänmäen Sameli* oli ränkienkin tekemies, samoin kuin *Perälän Juha* ja *Ylisen Matti*. Mestareita olivat. Hevosen kaulaa he vain katsoivat, mittoivat ja kuusailivat, ja sitten juurivääristä kavertelivat *ränget*, jotka passasivat justihin, eivätkä ajettaessa ottaneet *lavallen*. Entisillä mestareilla oli vielä aikaa koristella töitään. Katsele heidän käsialojansa, näet, etteivät he olleet aivan arkipäiväisiä miehiä. Ränkien komeasti kaartuvat kaulapuolet on somisteltu monilukuisin leikkauksin, ja sarvikäyrät *harijuksen* yläpuolella vasta oikein on kiverretty ja kaverretty ja kauniisti kruusattu. Samassa hengessä kuin entiset kellokaappien ja karmikaappien mestarit, ahertelivat ränkimestaritkin — samoja koukeroita sovittelivat teoksiinsa.

Isolle *hevooskolijullen, konkarillen ja romuluisellen hamppuloukullen* piti tehdä kahdenkolmatta tuuman ränget, mutta tavallinen koko oli kahdeksantoista, joskus vähän päälle. Oli sellaisiakin pikkuisia äijäkäpsyn heppoja, joiden kaula oli kuin lampaan. Lusikkapuista niille sai kaulapuut.

Vanha *Kisko-Jaakkoo* kaverteli puisia *krananselekiä*. Mestari oli hänkin, komeita kappaleita teki. Hyvin sopivat koukerot ja kourupurahan koverrukset käyriin krananselkiin ja paattoihin.

Mutta *Järven Manu*, Lehtijärven perämetsien yksinäinen eläjä, käyskenteli etsiskellen hyviä haapoja — oksattoman suoran puun kun löysi, löi maahan ja otti parhaat paikat. Kaiveli Manu mettäsikana puitten juuria, käpsehti kontiona pajukoissa ja tuomistoissa ja kanniskeli mökilleen koko röykkiön metsän ryteikköä.

Manu sahasi ja höyläili haapansa ohuiksi laudoiksi, hautoi kuumassa suolavedessä ja painoi niistä *vakkojen, pohtimien, väläppien ja seulojen* laitoja. Kansiksi ja pohjiksi kelpasi muukin puu, mutta seulan pohjan ukko kutoi puunjuurista, välpän pohjan pujotteli pajujen ja tuomien *halaaspuoliskoosta*. Puunjuurella hän sievästi *nitoo* laitojen päät toisiinsa sekä seulojen ja välppien korvat paikoilleen.

Karvaköyttä, ja karvatukku köyden aineksia.
Kurikan museo.

Vittaköyttä. Kurikan museo.

Metsien Manu, Kalmoon metsäperiltä lähtenyt, oli mestari vakkojen teossa.

Metsien miehenä käpsehti myös *Kontti-Elli*, Peräkorven ukko, Lahoontien Hautasilmän isäntä. Elli kuljeskeli koivuja myöten ja kun löysi valkoisen tuohipuun, kurotti kätensä, alkoi kiertää ja kiskoa pitkää tuohinauhaa, *tanua*. Monet koivut Elli riisui, iso röykkiö tuohiruullia oli hartioilla, kun hän palasi Hautamökilleen. Tuohista rupesi mökissä kohta kokoontumaan *konttia*, vähän *virsuaki*, vielä

pyöreää *tuohipönttöä* ja moikuliaasta *nuuskutoosaa*. Metsä ja tuohikoivu olivat Ellin kesätuttuja. Mutta syksyllä hän kuljeskeli pyssymiehenä ammuskellen lintuja, oravia ja jäniksiä, ampua paukaisi joskus harmaata kantoa jäniksenä ja sanoi:

»Omani oot!»

Joka talo ja torppa oli ennen itse oma *köysimestarinsa*, vanhat paapat parhaina. He kokosivat tarkasti talteen hevosten ja lehmien *käntäjouhet*, hevosen *harijatki* ja *siankarvat*. Sitten haettiin kokilta *kelat*, ja miehet rupesivat *kelaamahan karvaköyttä*. Sitä tuli tuvan mitalta, moni kertaan seinästä seinään, rohtimia ja siankarvoja sitteinä. Se oli vanhojen isäntien parasta köyttä, oman tuvan tuotetta. Väänsivät hyvät vaarit myös oikein metsällistä köyttä —

vittaköyttä. Natisi vain sitkeä metsä ukkojen kovissa kourissa, kun koivuliimikosta koottuja, takassa haudottuja hoikkaisia vitsoja väännettiin ja kierrettiin pitkäksi *monisäiseksi* köydeksi. Vitsaa pantiin vitsan jatkoksi, teräväksi vuolaistu tyvi vain työnnettiin väliin ja väännettiin — ja köyttä tuli vaikka kuinka pitkälti. Kyllä koivuliimikossa riitti vesaa.

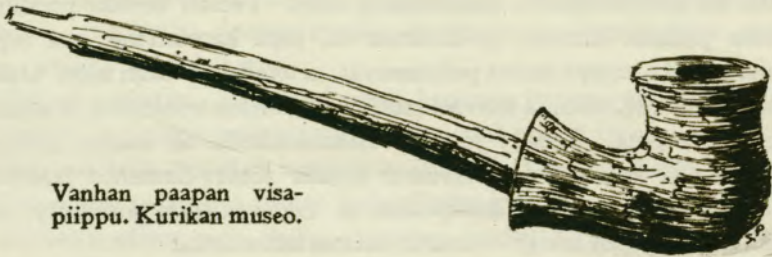
Metsän antama köysi »oli kun parasta manillaa».

Hyötylän salmakari taas *rahanikootti* nahkanauhoista *ruoskansiimoja*. Joka miehellä, kuka vain hevosella ajeli, piti olla *ruoska* kainalossa. *Viriää*, *hyvänkulukukuusta* hevosta ei sillä tarvinnut lyödä, vähän hälpätä vain, se jo auttoi. Ja se oli hevoselle helpompaa kuin suitsista repiminen. Mutta *hituria* piti jo krapsia sekä laiskaa *kaakkia*, *köppäriä* ja *kompuraa* huitaista, niin että tuntui.

Saattoi salmakari, kun sattui, vuolaista *lestan*, käännältää nahan sen ympärille ja pistellä pikilangalla kiinni — tuli hyvä *tuppi*. Suutarit niitä myös tekivät, suoranoukkaisia leveälapaisia puukon suoja, rehtiä vanhojen vaarien tuppinhoitoja, jotka joskus mukavasti mulkerehtivat takana paapan persustalla. Monet trengit ja muut hyvät kopelsivat itse tuppensa ja ratustivat sen lonkalleen komeaan vaskisolkiseen nahkavyöhönsä.

Tuppi, tehty 1873. Myllykylä. Kurikan museo.

Vanhan paapan visa-
piippu. Kurikan museo.

Reinikan lähellä, Kukkaasojan rannalla, asusteli Helviikinsä kanssa vanha *Kukkaas-Sameli*, taitava *piippumestari*. Hän kaverteli koivunvisasta *piipunpesiä*, Reinikan pläkkiyri takeli ja juotti niihin läikkyvät *pislait*. Kun sitten itse laitoit *paattamesta* taikka *kuusamen* oksasta pitkän varren, jo vetelit kessunsavuja, vetelit vaikka *kasakkaa*. Sitä paremmin vetelit, kun Sameli oli piipunpesän *puleerannu*, että se läikkyi kuin itsensä mestarin housujen takamaa, johon näppäriä Helviiki oli istuttanut suuret nahkapaikat.

Koiviston larvoilla asuva *Sairasmäen Kaappoo* oli *äimäseppä*, tärkeä mies. *Äimät* olivat varsin kysytyjä kapineita. Niitä tarvittiin pieksuja sekä kintaita paikattaessa — pieksut kestivät paikaten monta vertaa kauemmin kuin ehjäpohjaisina, samoin kintaat. Vanhasta kärrynpyörän päällisraudasta, joka kivikoissa oli oikein hakkaantunut, Kaappoo nakutteli kaikkein lujimmat äimät. Ne olivat kuin hapriikin tekoja, monen paapan mielestä parempiakin.

Kaikkia kylä kysyi — hyviä *tinaknappiaki*. Ne olivat parhaita hurstihousujen pitimiä, ja ainakin yksi tarvittiin hurstimekoon rinvukseen, vielä pari hiansuihin. Kelpasi tinainen pyörylä tavallisiin housuihin, ja hyvin se piti myös kengänpaulan kiinni ruojuhun reimessä, vaikka kuparinen *pietarinpollo* oli siinä koameampi.

Paloluoman rannalta, entisen mestausplassin paikalta, tinaknappeja purkautui parvittain. Siellä oli melkein kuin niiden hapriiki. *Hökkärin Masa* valoi tinaa rautaisiin kaavoihin, ja knappeja tuli tusinoittain, kymmenin tusinoin, pojatkin valoivat ja sitten kulkiivat niitä kaupalla. Mutta äijä itse välitöikseen tappoi ja nylki koiria, joskus ajeli pitkin maita Pikiöljy-Mattina.

Kysyi kylä, kysyi joka talo, torppa ja mökki *kampaa* — pitkät tukat vasta oikein kysyivät. *Kampa-Teemu*, Pitkänmäen Samelin.

veli, oli *kampamestari*, tarpeellinen mies. Teemu keittää poruutti isossa padassa lehmän- ja häränsarvia, jopa karaan-, että tupa haisi itikalta, mutta sarvet pehmenivät, ja *toloho* muljahti ulos. Ukko halkaisi sarvet, oikoi ja kuivasi painon alla, sitten vuoleskeli ja sahaili niistä kampoja. *Köökki-Jaakkoo* Sahanloukolla oli toinen kampa-mestari, ja kolmas oli Koiviston kylillä *Kelles-Sameli*. Jaakkoo, *Köökki-Lotan* mies, *Hänkkyläksi* ja *Heilupalliksi* nimitelty, oli taitava kampojen tekijä — itsekin saattoi kehuskella:

»Kuulekkos siitte, ei joka miehell' oo terävä veitti . . . Kuulekkos siitte, kun minä s' oon, joka tunnen luun.»

Kelles-Sameli taas, iso röhtöönen äijä, paskasilmä, resutakki, kulkea köpsötteli pussi kainalossa kampojaan kaupitellen. Jumalanluoma toki hänkin oli, eläkkeeseen nakerteli itikansarvia ja myyskenteli nakerroksiaan eikä kerjännyt. Ja hyviä olivat Kelleksenkin kammmat. Oli niinkuin ainakin toisessa laidassa *harvat piikit*, joilla sai seliittää takkuisen pönsön, toisessa *tihiä puoli*, jolla saattoi suorita loput ja naksutella. Sai poikakloppiakin porajuttaa ja uhkailla:

»Jons' et anna kammata päätäs, niin tait teköö tukastas karvaköyren ja viöö saviprunnihin . . . siel' on rumia röntiääsiä ja kuppimatoja.»

Pellovaattien hyvät mummat, jotka huulet truuulla tyytyväisinä kehrätä hyrryttivät pörheää luutaasta, tarvitsivat usein *harijaa*, *pellovaasharjaa*. Häkilöimisen jälkeen mummat toimittivat sillä viimeisen sukimisen, saivat harjan terän täyteen *harijeeta*, ja kouraan jäivät parhaat *syränpellovaatteet*.

Harja oli vaimoisten ihmisten työkalu, vaimoiset niitä tekivätkin. Nopankylän *Lehtimäen muori* kuuputti metsässä, kynsi ja kravasi *veittikakiolla* kuusien kylkiä ja kokosi pihkaa pussillisen. Oli mummalla mukava lesta, sianharjaksia siinä pystyssä. Vanhassa napporauskassa muori korventeli metsällistään, kaatoi lestaan ja heitti *hyytymähän*. Sitten muori valmisti siihen vielä varren, kierteli nuoralla, valoi pihkaa päälle, puristeli ja silitteli, että aivan korjana kiilsi.

Yhtä hyviä harjoja puserteli Mietaankylän *Soiton Pieta*, yhtä myös Koiviston *Pollan Priita*, jonka mies oli kuollut köyhänä vuotena.

Naiskansan työkaluja olivat myös *karstat*, joilla

Vanhan-Kakkorin pellovaasharja.

villoja *karstattihin* iltakaudet, päiväkaudet, joskus tuvantäyteisellä kökällä. Vanhoilla karstarievuilla kraaputettiin *karvalankaa* varten, vaikka lehmänkarvoja.

Piti olla mestari, joka osasi tehdä karstoja, *karstaprättäriksi* häntä sanottiin, ja ainakin jonkinlaiset kolehet siinä työssä tarvittiin. Emäkirkon puolella muudan karstaprättäri asui ja kulki töitään kaupitellen pitkin pitäjiä, ja toinen kulki Kauhajoelta.

Kaitehet olivat niin ikään akkavaen aseita. Niistä piti huolen *Kaituri-Kustee*, joka asusteli mökissä Panttilanmäellä ja teki työtä, vaikka oli mustalainen. Kaitehia ainakin teki, *meriryistä* pani *tryijyt* ja *pirut*, lujalla pikinuoralla sitoi joka raosta ympärhinsä. Kustee teki niin *monipasmaasia* kaitehia kuin emännät tarvitsivat, teki harvoja *okulinkaitehiäki*. Ja kun vanha kaide rupesi hajoamaan, Kustee otti ja *sitoo* sen uudestansa.

»Ja kaires oli yhtä hyvä kun ennenki.»

Mestareitten ja maakareitten suurta joukkoa olivat vielä *fällymestarit*, *peitturit*, hyvin kysytyt *kinnarit*. Joka talo heitä tarvitsi, pahaisessa mökissäkin täytyi olla edes jonkinlaiset *fällyroukkoiset*, pienen piika rievun piti iartaa, jotta sai kylmään luttuinsa hyvät *loimivillaaset*, trenki-Masa tarvitsi säkeensä *päläsykittarukset*, ja ajopoika oli hyvillään, kun sai korvilleen kissinnahkaisen *lakkimösän*.

Itse kyllä monesti ennen oltiin peittureina, mutta suuri oli silti fällymestareitten työvainio. Ja heitä oli: Törmän *Peitturi-Hermannin* Jyllilän töyrässä, vielä vanha tuttu monimestari, *Pitkänmäen Sameli* ja Tassin takainen *Salon Sameli* ynnä Paloluoman *Kinnari-Sameli* kolmantena, jopa *Putkahroksen Teemu* Saarten takana. Kaikki *peittosit* ja *kinnasit* karvanahkoja.

Työ oli tuttua. Muikeata jauhovelliä tuhrutettiin nahan lihapuolelle, käärittiin nahka kokoon ja nostettiin pariaksi, kolmeksi päiväksi uunin päälle lämpöiseen. Otettiin taas ja katsottiin, pestiin ja kuivattiin sekä seinällä *kinnaamarauras* kinnattiin, vielä käsinkin *hierottihin* ja *hierustettihin*. Se oli ankaraa aherrusta. Hiki päässä Kiskolan Mattikin sai koko päivän reuhtoa apumiehenä, kun Pitkänmäen Sameli kinnaili Kiskolan fällynahkoja. Pehmoisia nahkoja lähti peitturien kourista, lammasnahkoja fällyiksi ja pälsyiksi, koiran- ja kissinnahkoja kauluksiksi ja lakinpartahiksi. Muikioolta ne kyllä alussa hajahtelivat.

Kissinnahka oli varsin tarpeellinen talvella, mutta kesällä tarkeni vaikka *olokihatulla*. Se oli ainakin poikamuksuille mukava lakkihoito ja lämpöisellä hippoinen pidettävä.

Mustassa metsänkorvessa, Karhulan takana, asui *Kriikun Soffiija*, olkihattujen mestari. Soffiija valitsi hyviä rukihinolkia, kasteli ne varissa vedessä ja *palamikootti seittemältä* korrelta olkinauhaa pitkät rämpsyt, tömpäsi tasaisiksi ja sitten ompeli niistä korjan hatun. Se oli *leviäröytäinen* kuin hattu ainakin, ja *partahat* koukertuivat komeasti ylähäpäin.

Tämä oli metsän muorin tupatyötä, kesäpuolen aherrusta. Viisiä-kolmatta penniä siitä lähti, pieni hopeapyörä toisensa jälkeen, taikka pari, kolme lanttia, taikka pari leipää ja viisipenninen.

Ja poikaklopit saivat kevein kesähatuin laukkoa metsissä ja vainioilla. Pienimmät vain, kun sattuivat härän kanssa samoille laituille, kapaisivat nopeasti aidan toiselle puolelle — liivihousujen pyrypelli jäi vain kovissa kiiruhissa rempottamaan auki.

Kersat olivat kuulleet, että oljet ovat hyvää härän ruokaa.

Olkihattu
Kriikun Soffiinan tytären tekemä

Kärryepän paja

Kärrymiehiä

*Pölsöki puuta hakkaa,
mutta asias miestä tarvitahan.*

Sli mestareita ja maakareita kirvessepistä äimäseppiin asti. Oli vielä sellaisiakin, ettei muualla missään, jopa oikein kylämäärin.

Pitkin larvamaita Luomaankyliltä alkaen kautta Kampinkylän ja Riitakorven, Viitalan ja Ekyhtinkorven, aina Emäkirkon Koskelanloukolle ja Rehuperälle, jopa Kalajaajärvelle kuului kärrymestarien suuri meno. Täällä oli kuulujen kärrymiesten paripeninkulmainen metsäperä, täällä kohta joka mies oli kärrymies — talvella myös rekimies. Moni ei juuri muuta ollutkaan, toiset leivänlisäkseen möyriivät mökinmaata, toiset asuivat torppaa. Kärryjä lähti metsäperältä aina vähän päästä pyörimään ympäri maakuntaa, kärryinä pyöriivät metsäperän ajatuksetkin hyvin ahkerasti — talvella jonkin aikaa ajelivat käiväräsärmisinä rekinä.

Kärrynpyörä kun lähti metsäperältä pyörimään maailmalle, pyöri pian hopeamarkkoina takaisin — ja sitten markat leipinä.

Kärrymiehiä oltiin. Kaikkein enimmäin Kampinkylässä, Kampin-

Harjun Jaakkoo, käärymestari, maalari. Valok. 1907.

kylästä taisi suuri pyöriminen lähteä matkaan.

Emäkirkolla, Ujaasissa, mainitaan tehdyn kääryjä jo satakunta vuotta takaperin. Könnin takana, Ujaasten Melloossa, asui *Kölströmi*, kirkkomestari, mutta Melloon vävy, *Juveeli*, kätevä mies, oli käärymestari, samoin hänen poikansa. He tekivät sekä *isoja*- että *pikkupalakehia*. Sanotaan niitä tehdyn myös Könnillä.

Emäkirkon palkehiako Kampinkylän *Siltalan Juha* lienee katselut, mutta hänkin rupesi rakentelemaan kääryjä. Juhan isä, *Kisko-Sameli*, joka asusteli Ekyhtinkorven *Tuohisaaren* potaskametsässä ja tervasmänniköissä, kopsi väli-töikseen ajorekiä, *lohonia*, mutta Juha teki melkein vaikka mitä, teki *jouttikeisiä*, teki pikkupalkehia, teki isojakin, laittoi ne lujiin rautoihin ja veti maaliin, nikkaroi lohnia, raudoitti ja maalasi, vielä väli-töikseen sorvaili rukkia. *Kukkoo-*

nikkarin kanssa hän rakenteli pappilaan oikein nelipyöräiset *kaleessit*, jo viimein yksinään laittoi samanlaiset nelipyörät Korsnääsän papille. Oli Juhalla jo kolme poikaa apumiehinä, ja lastua lyötiin joskus lattian täydeltä. Pieni Liisa-muori, Tuomiston Puuro-Juuseen tytär, aherteli ja työnteli lastuja suureen uuniin taikka takkaan, joka mölkkörökivistä muurattuna komotti oviloukossa.

Mutta silloin kuin Siltalaanen ei itse ennättänyt sepän töihin, Juhan velimies, *Kampinluoman Joeli*, joka asui vähän tuonnempana, Hautalan naapurina, löi Juhan tekemät kääryt ja reet rautoihin. Joelilla oli oma paja, oma oli Juhallakin, saman luoman rannalla molemmat.

Nelipyöräiset kaleessit olivat jo aika rekkulehet ja kysyivät taito-

Rinta-Paavoolan Isootpalkehet.

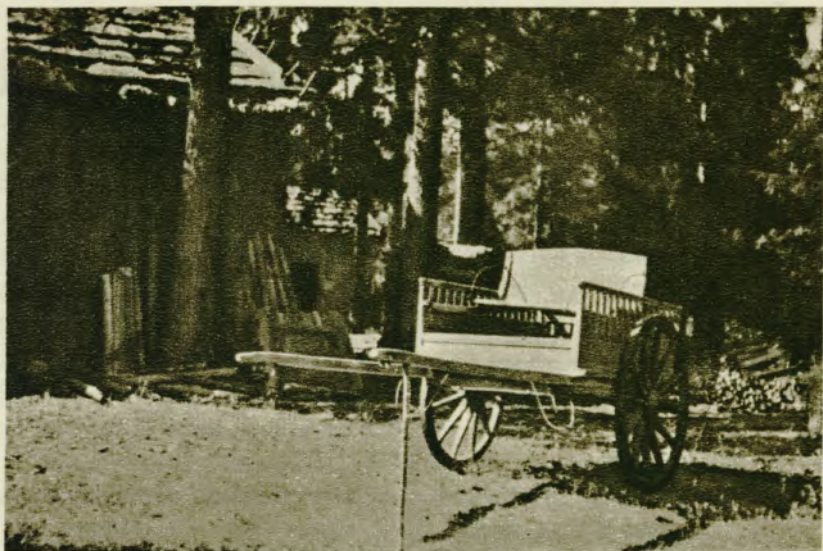
Virkaviidan jouttikeisit. Kurikan museo.

miestä. Eikä isojalpalkehiakaan, kaksipyöräisiä kirkkokeisejä, joiden komeat koukeromuodot pohjautuivat menneeltä vuosisadalta, kopteltanut kuka vain. Niiden mahtava monikäiväräinen istuin, pakuraselkä, retkui rentona *jouttien* ja nahkahihnojen varassa. Takana oli käyrät rautaiset *fieterit* kuin jouttiäkehen piikit, ja nahkahihnat kuin silojen kannattimet, pikku hihnat vielä edessä. Istuimen kaareva selkä sekä nahkatyyny oli *topattu* siiankarvoilla. Samanlaiset olivat pikkupalkehet, vain pienemmät, samaa vanhaa komeaa koukeromallia olivat jouttikeisit, mutta niiden istuin keikkui vahvoilla *puujouttiilla*. Mestari oli tehnyt puutyön, mestariseppä raudoittanut, ja maalari vetänyt värit, samat mielivärit, joita vanhat ihastelivat arkuissaan, kello- ja karmikaapeissaan. Istuimen selkämystän ja poskien kellanruskealla pohjalla oli koreita kukkia ja ässänvääriä, samoin *särmissä*, mutta reunapuolet, aisat ja takalaudat oli maalattu tummiksi. Taikka oli koko ajopeli sivelty tummanveheriäiseksi sekä vedelty vaaleita raitoja reunoihin, särmi ja istuimenselkä koukeroitu oikein korjiksi.

Kalesseilla ajelivat papit ja muut isot herrat, palkehilla ja jouttikeiseillä keikuttelivat rintakyljen isot isännät. Jouttikeisit oli miltei joka talossa. Mietaankylän Virkaviita niillä muoreineen ajaa poukotti, samoin Ala-Reinikan Jaakkoo Maijoineen, Jaska-poika vielä istua kyrjytti takalaudalla kivertäen kyntensä laudan *kripoohin*. Yli-Reinikan lautamies lasketteli pikkupalkehilla, mutta entinen Kisko-Mikki ja Koivisto, Lohiluoma ynnä muut ajelivat isoilla. Vanha Rinta-Paavoolaanen ajaa rymisti mumman kanssa, ja se oli ison isäntäparin komeaa menoa. Kärryjen kenoselkä istuin retkui ylähä ja alaha, heittelehti sivuillekin sinne ja tänne — ajajien päät vain piippailivat selkäkaaren ylitse.

Mutta monet talot ja parhaat torpat ajaa kolistelivat myös *häkkikärryillä*. Hyvät olivat nekin, hyvin nytkyttivät ja keikuttivat. Selkänojainen istuin oli notkuvilla vartailta korkeitten häkkilaitojen välissä. Siltalaanen teki häkkikärryjäkin, vielä enemmän rupesi niitä valmistelemaan Siltalaasen poika, *Harjun Jaakkoo*, joka asui samassa kylässä, Karhuvuoren laidassa. Jaakkoo rakenteli häkkikärryt valmiiksi asti, teki puutyön, raudoitti ja maalasi — taikka antoi Joeli-sepän raudoittaa. Ekyhtin *Sameliki*, *Tuohisaari*, Kisko-Samelin poika, oli häkkikärryjen mestari.

Mutta kerran, 1870-luvulla, kun Harjun Jaakkoo häkkikärryineen

Mäntymaa-Reinikan häkkikärryt.

oli mettumaari-markkinoilla Vaasan torilla, muudan herra sattui Jaakkoon luo, katseli kärryjä — jo vei häkkikärryjen mestarin jonkin talon pihalle, osoitti Turun kärryjä ja sanoi:

»Rupia teköhön tuollaasia . . . ne kaupaksi menöö!»

Jaakkoo katseli ajopelejä, mittoi ja kaavaili vähän mallia papperillekin. Olivatpahan hiukan kuin häkkikärryt, mutta kumminkin eri pelit.

Ja Jaakkoo rupesi koppuloimaan. Sai siinä häkkikärryjen, isojen palkehien ja jouttikeisien rakentaja värkkäillä viikon, toisenkin, veistellä ja höyläillä aisapuita ja laitapuita sekä juurikenkuloita, vielä näperrellä pyöreäkylkisiä puupuikkoja sekä suorita että keikkaselkiä. Sai sepitellä pajassa toisen mokoman, kolmannen ahertaa maalisiuti kourassa taikka hyppysissä raitoomapensseli. Mutta kärryt rakentuivat, eivätkä olleet häkkikärryt. Oli matala laita, pyöreäkulmainen perä, kapea kaidespuu, ja puupuikkoja, nippuloita, nappuloita ympäriinsä, vielä kahdet istuimet, kenoselät, käyräkaaret, nippulain, nappulain kannattamat. Ja koko kärryhoito notkahteli kaksien teräksisten *linijaarien* varassa, kahden pyörän välisessä akselissa, peräpuolessa kolmas linjaari koossa pitäjänä. Neljä henkeä saattoi kärryillä istua ja ajaa rytkytellä — heilui vain ja keikkui.

Ja kärryt menivät kaupaksi.

Oli saatu hyvä kärryjenmalli, *turkulaaset*. Jaakkoo sai tehdä puita ja maalata, minkä ennätti, Joeli-seppä poikineen pouhuutti pajassa ja pani rautoihin. Ostajia oli kyllä. Kolmet, neljät kärryt oli kytketty perä perää, kun Jaakkoo ajaa nutkutteli Vaasan markkinoille. Ja kaikki kelpasivat — lisää vain kysyttiin, kun loppuivat.

Kysyttiin kohta kotorinnallakin. Isot rintalaaset pian ajelivat turkulaasilla, nuoretkin ajoivat, parhaat pojat päästelivät kärryjen täysin ja lauloivat:

»Liinukkavarsa ja nappulirattahat,
ja itte pirän ohojista kiinni.
Kun vertaastansa rakastaa,
ei tarvitte olla fiini.»

Jo rupesivat toisetkin kylänmiehet kokastelemaan kärryjen teossa — siitähän taisi lähteä rahaa kuinka paljon hyvänsä. Viimein oli pieni mettäkylä melkein kokonaan kärrymiesten kylä, Ekyhtinloukko la Viitala samassa matkassa. Turkulaiset hallitsivat Karhuvuoren kansaa ja Ekyhtinkorpea koko kesäkauden, osan talveakin. Oli nik-kareita, seppiä, maalareita, oli topparikin. *Korpi-Heikki* kopelteli *kärryinkoria* pikkutuvassaan, *Peräkampin Juha* tehdä rytisti ja *Luo-man Matti* kautiootti. Joeli-sepän perilliset, *Juha* ja *Liisan Samppa* poikineen iskivät rautoihin, *Teeri-Heikki* kolmantena. Mutta Harjun Jaakkoo joukkoineen ei enää ennättänyt juuri muuta kuin maalata. Milloin pantiin kärryihin *topit*, *topattihin*, Salmakarin Iisakki — sekä myöhemmin *Hautalaanen* — rupesi repimään passeerinahkaa, neulomaan ja *toppinastoja* naputtelemaan — karvoja tukki väliin täytteiksi. Oli naapurikylillä asiaa laulella:

»Kampinkylä kun kaupunki,
on sielä yhyret urvukki,
ja on sielä kolome seppäki,
Teeri-Heikki ja Suutari.»

Ja mettäkylä meni mettumaari-markkinoille monin kärryjonoin. Eikä turkulaasia tarvinnut tuoda takaisin. Vaasan torilla oli maakunnan miehiä, rahamiehiä, joille kärryt kelpasivat, oli hurrejakin, jotka tulivat katsomaan ja mongersivat jotakin:

»Va kostare oopokärry?»

Kyllä kärrymies ymmärsi, että ihmisen puhetta se taisi olla ja arvasi, jotta hurri tiedusteli, paljonko kärryt maksavat. Osasi oikea kärrymies hyvin vastata:

»Huntra viiskymmentä markkaa . . . huntra tiuku markkaa . . .»

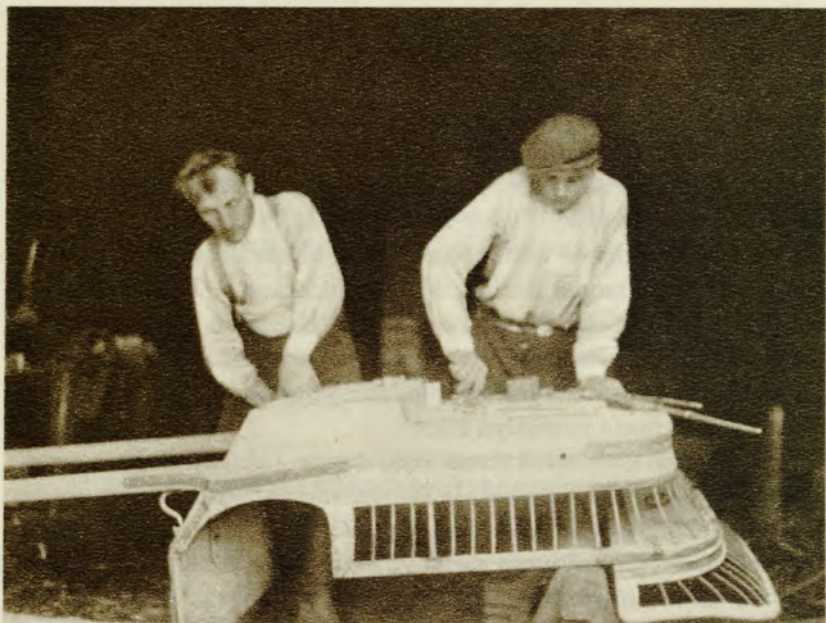
Toisetkin kylät, aina Rehuperää myöten, rupesivat kärryjä rakentamaan. Riitakorven metsäperän parhaina ahersivat *Riitaluoman Juha, Kaihlan Iisakki, Tuomi-Hermannin* ja *Ristiläänen*. Tuohisaaressa takoi ja nikkaroi vanha Sameli sekä Koskelasta tullut *Santeriseppä*, Viitalassa monet miehet, *Viitalan* nikkarit ja *Tuomiston* maa-larit, ja *Friikooli* oli hyvänä seppänä. Koskelan loukolla olivat fälttiseppäkin kärryseppinä, Rehuperällä häärittiin, ja viimein Kala-jaasissakin ruvettiin kopertelemaan kärrynpuita, vaikka ennen oli värkätty vain maan ja myllyn kanssa.

Toisaalla taas Luomaankylässä *Vätiluoman Juha*, Siltalaasen poika, askarteli ajopelejä ja maalasi, ja Häjynluoman perillä *Lakso-seppä*, Joeli-seppän poika, kopisteli kärryjä rautoihin. Palomäen kylilläkin aherrettiin, seppä kalkutteli siellä Alangossa, ja *Honkalan Jaakkoo* puristeli kärryjen puita — Kisko-Samelin perikuntaa olivat.

Satuit mettumaarin edellisviikoilla kulkemaan pitkin peräkyliä, jo huomasit joutuneesi kärrymiesten valtakuntaan. Joka kylässä oli pajoja, joka pajassa paukutettiin, Kampinkylässä neljin, viisin, Ekyhtissä kaksin pajoin, Viitalassa kolmin, Koskelassa koko joukoin. Nokinen pöksä puhalteli tuhansia poukkoja läpi katon, ja kolmet, neljät nokinaamat tuhersivat. Tuolla porattiin reikiä ja kieriteltiin *kiskoja* kiinni, taikka taottiin *aisarautoja*, tuolla tehtiin *linijaareja*, tuolla *kourarautoja*, tuolla taas ulkona luoman rannassa pantiin *pyöräautoja päällen*.

Pyöräautojen panossa vasta olikin koputusta ja kaputusta, tulta ja tulista kiirusta. Taottiin vasaroilla, pideltiin pihdeillä, ja vyö-haoilla kiskottiin — valkea soihasi miesten kourissa ja kintuissa, ja savu kierrähteli. Lopulta lyötiin vettä — kihisi ja höyrysi kuin saunankiuas.

Jossakin pajan edessä kärryt olivat sepän vasaralta jo valmiina pyöriillään, vain linjaaria piti vielä koetella. Sepät nousivat kärryille ja rytkyttivät vuoroin toista ja toista puolta, että kärryjen pohja kopsahteli linjaareihin. Hyvät olivat, eivät katkenneet, eivätkä lie-vänneet. Luoman Mattikin, kova linjaarien koettelija siihen sattui, kaahaisi kärryille rytkyttämään, puri mälliä ja sanoi:

Hakkoo-sepän pajassa raudoitetaan »kurikkalaasia». Kampinkylä.

»Runnotahas vielä niitä!»

Vasaran pauke kuuluu nikkarinkin työpaikasta, väliin taas visaisen *kluvun* kopse, taikka sahan pureminen — kirveskin joskus veistää ja puukko kavertelee. Kiirus on, markkinoille pitää vielä nämäkin kärryt joutua, ensin sepän kouriin, sitten maalarin käsiin.

Ja taas visainen klupu kopsahtaa purahan päähän, saha puree ja höylä viheltää. Aika paukkukouria miehet ovatkin. *Luoman Mikki* lyö kärrynpyörät päivässä kokoon, *Heikin Samppa* kopsii kohta koko korin. Mikki onkin oikein pyöräestari, eikä juuri muuta teekään, pyörän kun heittää menemään, toista jo kokottelee. Ja *Sameli*, pahannahkainen *Korpi-Heikin* poika, on tyytyväinen, kun saa täysin päivin purra puuta ja puristaa, iskeä reikiä ja lyödä tappia, höylätä ja paukuttaa. Väliin vain pitää höylän väsyttämää kättä heilahduttaa suoraksi, ja taas käydä kiinni.

Maalarissa taas heiluu suti, monta sutia, väliin kohta kiulullinen. Vanha maalari ahertelee koko huonekuntansa kanssa. Ja kirkkaana kesäpäivänä on pieni pihamaa suurena työtupana — kärryjä täynnä.

Kärrijen pyörärautoja »pannahan päälle».

Nuoremmat, yhtä hyvin tyttäret kuin pojatkin, suttaavat *pohjamaalia*, isommat sutiavat toisikertahan, vetelevät jo raitojakin. Mutta vanha maalari tarttuu *lakeerisutihin* ja vetäisee päällisiksi läikkyvän pinnan, sivelee *kultaprompsin särminortehen* ja kärriynkapan *kärsärautoohin*. Ja kärrijen nenälautaan pitää painaa kultaisin puustavin: »Juho Peräkamppi Kurikka», tai »Iisak Kahila Kurikka», taikka »Matti Luoma Kurikka», taikka jonkun muun kärriymiehen nimi. Se on siinä näkyvällä paikalla komea ja niinkuin vakuutuksena, jotta tohtii poskimällin takaa puhaltaa ostajalle:

»Katto tuohon, jos epäilet! Siin' on nimi ja osootes, jotta saa kysyä perähän, jos mitä vikaa on. Ja saa tierustella hintoja elikkä tingata uusiaki . . . kyllä tuloo! Kurikasta min' oon niinkus näet tuostaki . . . ja kärriyt on kurikkalaasia. Kyllä tieretähän, jotta ne kestääl!»

Kurikkalaasten nimellä kärriyt jo kulkivat, turkulaasista ei enää puhuttu. Eivätkä ajopelit aivan entisenlaisia olleetkaan. Rautaisiin kehyksiin pingoitettu pyöreäkulmainen kangassärmi oli muuttunut komeaksi neliskulmaiseksi etulaudaksi, joka pystynä, rautaisin orsin

Luoman Mikki, kovettu pyöräestari.

nen. Kaihlan Iikkoo lienee laittanut ensimmäiset rautapuikot siinä 1888—1890:n vaiheilla.

Rautapuikkoina kärryt olivat keveämmän näköiset — olivatko kauniimmat, oli eri asia.

Kurikkalaisia olivat myös *pussikärryt*, pienet yksi-istuimiset kököttimet, joiden takaosan päällisyys oli tasaisena lautana — lauta oli sara-noilla, niin että sen voi käännältää kolmannen henkilön istuimeksi. Hyvät torpparit niillä ajaa nyttyttivät, saattoi talon paappakin mumman kanssa niillä mennä keikottaa. Saivat hyvän keikutuksen, sillä pussikärryissä oli tavallisesti notkeat *saksilinijaarit*.

Ja mettumaari-markkinoille mentiin yhä suuremmin joukoin. Vaasan torilla oli pitkät rivit kärryjä ja kärrymiehiä, oli pyörä pyörän

ja pystykorvin kohosi nenälaudasta. Istuimien selkäkaaret olivat kohonneet, ja käyristyivät entistä komeammin. Ne oli tehty kuisen karahkasta painamalla, eikä kuten ennen, juurikäyristä, joita etsiskellen oli saatu laukkoa pitkin metsiä *muorivinaan saroollen* saakka. Kaikkein suurin muutos oli tullut puikkoihin. Entiset hiukan käyrätköt puupalikat oli vaihdettu rautaisiin. Pikkusormen paksuisesta pyöreästä *puikkoraurasta* katkottuja kappaleita oli vasaroitu sopivan käyriksi rautapuikoiksi — ja työ kävi paljoo nopeammin kuin puupulikkain näpertelemi-

vieressä, aisapari toisensa rinnalla, mies aina kärryryhmän takana. Kaikki olivat »kurikkalaasia», vaikka olisivat olleet Emäkirkon Rehuperältä. Suuri tori oli väkeä ja tavaraa täynnä. Mutta suuri ja väkevä maakunta oli Vaasan ympärillä, Etelä-Pohjanmaan viljavainioitten kansa ja rantaruotsalaiset. Oli joukossa kärryjen kysyjä — mutta kärryjä miltei enemmän, parhaana aikana joskus kolmet sadat, ylikin. Katseltiin niitä, kysyttiin ja ostettiin. Mutta entiset hyvät hinnat, puolitoistakin sataa markkaa kärryistä, olivat menneen ajan saaliita. Sadalla jo myytiin oikeita pelejä, taisivat jotkut peräkylien kopellosnikkarit myydä hutkia joskus seitsemäläkymmenellä. Sen mukaisia olivat tekeleetkin.

Mettumaari meni markkinoinneen, mutta kesää kesti, ja kärryjä yhä puserrettiin. Saivat mestarit valmiiksi hevosensa perään neljät, viidet ajopelit, jo lähtivät kiertelemään ja kyselemään pitkin maakuntaa:

»Tierättäkö, kuka tääl' olis hyviä kurikkalaasia vailla? Nyt niitä sais kohtuhinnalla.»

Luoman Matti ajeli ahkerasti, Peräkampin Juha vielä ahkerammin, Tuomi-Hermannin lähti usein junnaamaan, samoin Koskelan ukot. Oli sellaisiakin kärrymiehiä kuin Saarelan Teffaani, Kriikku-Aukusti, Pakan Matti, Koskelan Kärry-Salu, jotka eivät itse tehneet ei pyörän koippuraa, antoivat vain nikkarien nakertaa, seppiä takoa ja maalarien tuhrata, maksoivat ja lähtivät jälkipuolessaan vedättelemään kurikkalaasia pitkin maantietä. Pakan Matti rymysi Vaasan markki-

Luoman Matti, kärrymies. Valok. 1908.

noilla joskus kymmenien kärryjen kauppamiehenä, ja vanha Kärry-Salu rehasi maita pitkin ja poikin kaiket kesät.

Kun hyvin sattui, tavattiin ostajia jo naapuripitäjistä ja saatiin heti rahamiehenä ajaa hyssytellä takaisin. Oltiin rikkahia, vaikka oltiin kotoisin larvakyliltä. Pitihän Karhuvuoreinkin vierillä joskus olla rahanpuolta. Kukkaro kyllä sitten kovin kutistui, kun oli maksettava seppä ja maalari sekä porvarille raudat.¹ Monesti kumminkin tehtiin *vaihroskauppaa* ja korvattiin sekä seppä että maalari kärrynpuilla.

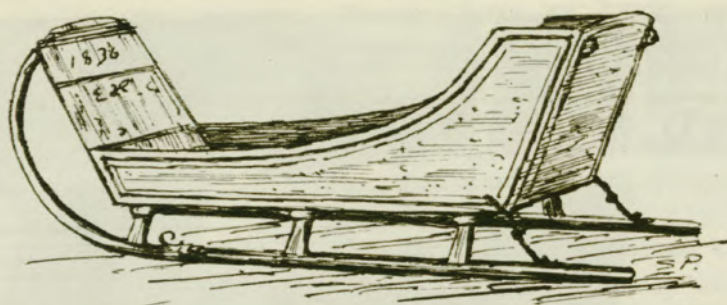
Toisinaan täytyi ukkojen ajella viikko, parikin, ennenkuin oli viimeiset myyty. Kärry-Salu junnaili joskus kuukauden. Kulkeennuttiin väliin Uuteenkaarlepyyhyn ja Kokkoolahan asti, Kannuksehenkin, Vetelihin, Halsualle, Toholammille, Lestijärvelle ja Karstulahan sekä toisaalle Kuurtanehelle, Alaurelle, Ättärihin, Keuruulle, Parkanohon, Virroolle, Karvialle ja Ikaalisihin, vielä Hongoonjoelle, Siikaasihin ja Merikarvialle. Sitten taas toisin vuoroin mettäkylän miehen kärrynuti mennä nutkutteli ruotsalaisia rantamaita.

Peräkylien kärrymiehet ajelivat sivuitse monen kirkon ja tapulin ja vaivaispojan sekä saivat nähdä muutakin maailmaa kuin kotointa, Kampinkylää ja Ekyhtinloukkoa. Tuskin maailman keskipaikka olikaan Paavoolanmäellä. Monta kummaa saatiin nähdä ja kuulla, monenlaista oli maailman puheenlaatu — Ikaalisten ja Parkanon puolessa raavahat ihmisetkin puhuivat paskakielellä kuin häjyt mukulat, jotta »meilän ja teilän». Ja monenlaisia oli kirkkoja, Teuvan kirkko kaikkein kummin. Se oli rakennettu niin mukavasti, että se oli keskeltä halki, ja mitä enemmän väkeä pusketui kirkkoon, sitä leveämmäksi repesi rako. Sitten se sitä mukaa kuin kirkko tyhjeni, painui kokoon. Närpöön kirkonmäellä taas oli kirkkotalleja niin ylettömästi, että sekaisin menit, kun rupestit niitä laskemaan — oli ainakin kolmesataa, Korpi-Heikki oli laskenut.

Suuren kumman toi Luoman Matti matkaltaan — harmaan *kanelin*. Tuvan loukossa syrpykopassa se pitkäkorvaisena kykötti ja mukristeli partaista noukkaansa. Koko kylä kävi sitä katsomassa, ja jotkut sanoivat:

»Ei tuo taira olla kun keskenkasuoonen kesäjänis.»

¹ 1890:n korvilla maksoi kärryjen raudoittaminen 24: —, raudat 22: — kärryjen kori 15: —, pyörät 9: —, maalauttaminen 7: —.

Entisen lukkarin Hallbergin lohna. Kurikan museo.

Viettiin kärryjä vieläkin kauemmas kuin Kannukseen. *Lehtisen Manu*, joka myös nikarteli kärryjen koreja, laittoi 1890-luvun alkupuolella pienen ilmoituksen Oulun »Kaikuun», että kysykää hintoja ja tilatkaa. Kysyttiin hintoja, kysyttiin kärryjen muotoa ja sitten tilattiin.

Kurikkalaasilla ajettiin pian Oulun seutujen teillä, ajettiin viimein aina Tornion takana.

Kurikkalaasten kanssa rehattiin koko kesäkausi, ja tehtiin samalla maatyötäkin, minkä sitä kenelläkin oli. Jotkut kävivät ajopeleineen vielä Kristiinan mikkelimarkkinoilla.

Mutta sitten talven tultua kärrymiehestä tuli rekimies.

Jo vanha Kisko-Sameli rakenteli *lohonia*, samoin Siltalan Juha poikineen. Lohna oli entisten isojenpalkehien isäntien ja joutikeisipaappojen talvinen ajoneuvo, *vanhaa laiija*, komea reki, jonka kaarevien laitojen takaosa kohosi selkälaudan korkuiselle, ja viistonäälauta päättyi anturakäyrien korkeaan noukkaan. Joutikeisien värimestarit olivat lohnankin maalanneet, raitoneet ja koristelleet *kukilla* ja *kukoonkuvilla*.

Edesmenneet paapat ja isäpaapat ajelivat komeasti sekä kesällä että talvella. Kukut ja kukoonkuvat vilkkuivat korjasti — paapat ja mummat olivat mielissään.

Mutta sitten ruvettiin tekemään rekiä — sanottiin *kirkkoreeksi* —, jotka olivat vähän samanmallisia kuin lohnat, mutta laidat oli laitettu ohuesta laudasta *kairespuiren* ja *välipattahien* varaan, ja nenälaudan korokkeena oli käivärä *särmi*, särmin korvissa vaskiset *knupit*, Iisakki Tassin valamat — oli vielä *siivet* sivuilla. Isossa kirkkoreessä, jota

Matti Rinta-Paavoolan käiväränenäinen reki, jonka aikoinaan Harjun Jaakkoo on tehnyt rovasti Leideniukselle. Valok. Eeli Oja-Kurikka.

vanhat vaarit nimittelivät myös lohnaksi, oli *kutsinistuun* ja vielä selkälaudan, *perän*, takana *kapsäkinlauta*. Pienen kirkkoreen perä oli tavallisesti pyöreäkulmainen, eikä reki kaivannut kutsinistuinta enempää kuin kapsäkinlautaakaan.

Ja kirkkoreestä tuli kärrymiesten kauppareki.

Saatiin jo taas malli oikein herraan rekehen. Siinä 1870-luvun puolivälissä tuli jokin suuri herra Harjun Jaakkoon tupaan, pasteeraili lattialla niinkuin herrat pruuukaavat ja sanoi:

»Mine ole Östermyyra pruuiki inspektor. Taitako sine teke minulle yks teme malli reki?»

Ja herra piirteli plyijööspännällä kamarin seinäpaperiin reen kuvan. Siinä oli käivärä nenä ja käivärä perä, sivulaudatkin käivärät ja pulleat, kutsinistuun nenän edessä, kapsäkinlaudan paikalla iso loota. Jaakkoo katseli kuvaa, kipristeli silmiään ja sanoi:

»Noo — koitanpahan yrittää.»

Rekimies yritti, ja reki tuli, käiväränenäinen ja -peräinen niinkuin

oli kamarinseinään piirretty. Pruukin herra sai hyvän reen ja oli tyytyväinen, Jaakkoo sai hyvän reenmallin ja oli tyytyväinen.

Jaakkoo rupesi rakentelemaan *käiväränenääsiä rekiä*, ja ne hyvin kelpasivat markkinoilla, herrat niitä ostivat, toiset tilasivat, prouvaastit ja lääsmannit, Leeteniukset, Viliam Pettersonnit, Mietaan katteenit ja muut, ynnä Emäkirkon ja oman kirkon isot isännät, Valtio-Koivistokin. Sanottiin reeä myös *kasaanireeksi*. Samaa käivärämallia Jaakkoo teki pienenk soukan ajoreen, *pulukan*, ja siihen mahtui vain yksi henki, mutta takana anturain kantapäillä oli rautakannattimien varassa *lesta*, jolla ajomies saattoi istua.

Pulkka oli parasten poikien mielireki. Sillä oli mukava lasketella friijoomatkoilla, vaikka aina toiseen seurakuntaan, ja sitten itse lestalla istuen lennättää morsianta *miniäkestihin* taikka kirkkoon, vaikka hyppyynkin.

Mutta jos iso paappa olisi mummansa kanssa pulkalla ajaa körötänyt kirkkoon, koko maantie olisi katsonut nauraan.

Kasaanirekiä ja pulkkia tekivät, kutka tekivät, Väliluoman Juha teki useita, Luoman Mikki nikarteli muutamia, Kaihlan Iikkookin taisi tehdä. Käyrine peräpatsaineen ja nenäkäiväröineen ne eivät olleet joka miehen rakennettavia.

Mutta kirkkoreet melkein olivat, ja niitä kopsi kokoon joka kärrynikkari, — vielä Teeri-Samppa ja Pikku-Mattikin — kaikkein ahkerimmin syystalvella, joulun edellä. Tuomaan markkinoille Vaasaan piti joutua joka miehen Rehuperää myöten. Kolme rekeä oli kuormassa, joskus vielä neljäs perässä juoksemassa. Vaasan torilla seisoa kärvisteltiin viluissaan rekien ääressä, kun ostajat kulkivat katsellen ja kysellen. Hurrikin tuli ja tieteli:

»Va kostare lera?»

Kolme, neljä kymppiä rekimies sai »lerastaan», ja kun yhdenkin oli myynyt, jo teki mieli ryypätä viluunsa kupillinen *varimakiaa*. Torilta sitä sai paksulta hurriämmältä, lasillisen varia vettä, johon oli sekoitettu lusikallinen siirappia — kymmenen penniä maksoi. Kannatti ehtoolla mennä toisten rekimestarien kanssa *olutpuorihin* ottamaan lisää lämmikettä. Ja matkavakkaan piti vielä saada potollinen kaupunginmurua sekä mukuloille *krinkulavyhti* ja joitakuita *hurrinsilimiä*.

Muutamat rekimiehet kävivät Vaasassa taas paavalin markkinoilla,

monet vielä Kristiinassa kynttelimarkkinoilla. Rekiä oli, ostajiakin aina sattui, ja larvakylän mies tarvitsi rahaa.

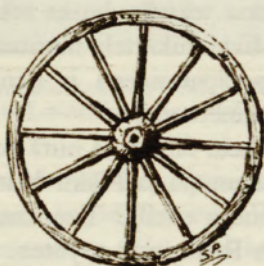
Mutta kevättalvella, kun päivät rupesivat pitenemään, ainakin jo marianpäivältä, ruvettiin käsittelemään kärnyvärkkejä. Niitä oli orsilla kuivamassa *aisapuista* alkaen. Oli kärnypyörän *kappaa* ja *koippuraa*, oli valmiiksi veistettyä ja pykälöityä *kiekopuuta*, oli myös lautaa ja istuimen kaarikäyrää.

Kesä oli tulossa, kylätiet kohta rupesivat humautelemaan, kärnytyt pääsivät pian taas liikkeelle.

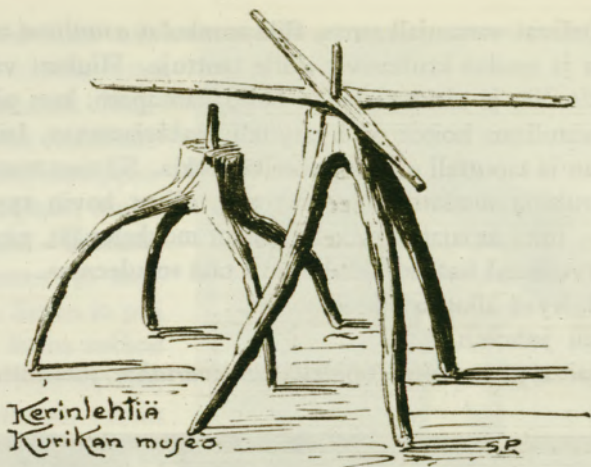
Korpi-Heikki liikkui jo aisapuita höyläillen, Luoman Mikki paukutti pyöriä kokoon, ja Joelin poikien pajassa tohisivat palkeet. Siellä oli jo kärnykori pukkien varassa kumollaan.

Kärnymestarien vuosi oli pyörähtänyt ympäri, ja kärnypyörät lähtivät taas pyörimään. Kärnymiehet, jos kutka, tiesivät:

»Ei makaavan kissin suuhun hiiri juokse.»

Rourottamaton
Kärnypyörä

Kerimlehtiä
Kurikan museo.

Surinwartahat, rukki ja sohlot

Niin pois kun poomillenkä.

Miehet tekivät, mitä tahtoivat, vaikka vittaköysiä, vaikka käiväränenääsiä rekiä, repeteerikellojakin — eivät olleet taitamattomia.

Eivät olleet noloja naisetkaan. Samoja kurikkalaisia hekin, samoista nokisaunoista noukittuja, samat olivat perinnöt: näppärät sormet ja täysijärkinen pää sekä loppumaton työninto. Sama, olivatko isojen rintapeltojen perillisiä taikka tummien peräkorpien tyttäriä.

Ja koto oli kaikkien kaikkein paras koulu.

Silloin kuin pojanmökkähäiset, takkupäät maanperilliset, kaveritelivat puuhevoosia ja päretrekiä, viipperöötä ja vesimyllyjä ja hian-

suulla hoitelivat varsanjalkeansa, flikkamukulat *asuulivat trasutytyjen* kanssa ja neuloa kruttasivat niille tanttuja. Hiukset vain haapsottivat silmillä, ja niskassa heilui lampahansaparo, kun pieni tytär huulet truuutullaan hoiteli ja hyssytteli *mokkelootansa*, laittoi niitä nukkumaan ja taputteli niiden pyöreitä poskia. Siloiset trasunaamat, jotka tuhruisina mollottivat peiton alta, olivat kovin tyytyväisen näköisiä — mitä he ajattelivatkaan, pikku mokkelopäät, pienet ystävät. Tyytyväisenä haapsotukkakin otti taas *»neuleensa»*.

Siinä oli hyvä alkua ja oikeat pohjat.

Hyvä oli jatkokin.

Kohta saivat pienet sormet pidellä *kurinvartahia*, juoksupäätä *kurin-*

Rukki pellovaastortteineen. Rukinpenkin kyljessä on kirjoitus: *»Maria Johannexen tytär 1827»*. Kurikan museo.

lankaa vartaalta vartaalle ja katsoa, ettei *lykky puronnu*. Mokkelo toki sai ensimmäiset tulokset, klumppuiset näperrykset, mutta kumminkin kaikkein mieluisimmat ja kaudneimmat. Sitten jo piti itsellekin kutoa *sukkaa* ja *rasaa*, jopa lopulta, isona ihmisenä, oikein *raitavartisia* sukkaa ja *kuvarasoja*. Niitä tuli ja niitä oli, oli sitten lutissa taikka kamarissa koko orren komeana, sukkaa moniraitaa ja kaikenkirjavaa kuvarasaa. Kelpasi niitä näyttellä kylätiellä ja kirkkotiellä. Kesällä kun larvakyliltä asteltiin kirkolle avojaloin, kannettiin raitavarsia sukkaa käsivarrella — korjat olivat, kantajaansa kiittelivät.

Sanna Flankki kutimineen.

Kutimesta tuli tyttärien elämänikäinen tuttava, kudinvarhahista sormien alituiset seuranpitäjät. Työhön mentäessä, työstä palatessa sormet ja vartahat askartelivat, ja lanka lappautui verhan kaulukseen pistetystä *keräkoukusta*. Silloinkin, kun miehet työmaalla hornasivat ruokalepoaan, tyttäret saattoivat istua kököttää jossakin kalvespaikassa ja kudinvarhahat pitivät ainaista piirileikkiänsä.

Pitivät vielä muorivuosinakin. Vanhat käppyräiset sormet käyttelivät vartaita, kun mumma mennä köykytti naapuriin, käyttelivät yhtä ahkerasti kylän muorin kahvia odoteltaessa. Joskus vain rautavarras lennähti poikkipuolin suuhun, kun kutoja peukalotuumalla mittaili kutimensa pituutta. Hyvä oli, kohta sai ruveta *soukentama-*

Pellovaas-
tortti.

han. Paapan hyväksi toki vanhan mumman sormet askartelivat, paapalle piti vielä ainakin *syylingit* pistellä — tiedä, koska tässä kuukahtaa.

Toinen elinkautinen työtoveri oli *rukki*. Kaiket talvipäivät se hyrräsi. Minkä pyörivät päivät, pyöri rukkikin, pyöri monesti öitä myöten. Rukin hyrinä, monenkin rukin, oli talven suurta tupavirttä. Hyrräsi rukkeja viisin, kuusin, toiset takan ääressä, toiset sivuseinällä ja peräpuolessa. Piirtoolassa oli joskus ison takan ympärillä seitsemän, kahdeksan pörinää — kolmet, neljät tyttäret, pari piikaa, miniä ja päiväläinen —, ja koivuinen valkea loimotti takassa koko päivän.

Rohtimista alkoi joka tyttären pitkä kehruutai-val. Jalkatassut tuskin ulottuivat lavitalta polkumelle, kun tytär jo sai ruveta rukkia pyörittämään. Piikkinen *kräkky* ja rohdintukko oli kuin krätyinen äijä, jota piti repiä parasta, nyhtää ja venyttää ja laskettaa lankana rullalle — ruma sarvipää paljastui äijän suuren pönsön alta. Vanha paappa katsoi naureskellen ja kysyi pieneltä kehrääjältä:

»Tieräkkös, mikä s' oon,
kun on yks leipä ja kaks varrasta,
ja ämmä vetää äijää parrasta?»

Klumppuusta tuli lanka, ei kaikiste tahtonut mahtua nukkahaarukan nielusta, ja suu yritti aivan kuivaa, kun piti yhtä mittaa kastaa sormeansa. Mutta lankaa tuli, yhä parempaa tuli, kyllä vain kelpasi hurstin kuteeksi. Monta kräkkypartaa tyttö sai riepoittaa ja vuosikausia polkea vanhaa luohaavaa *rukkiklosaa* ennenkuin kelpasi kehräämään *syrämmiä* ja osasi kieritellä *pellovaasluutaasen tortin* ympärille, niin että se kehrättäessä hyvästi juoksi.

Sydämien kehrääminen oli raavasten ihmisten työtä, eikä kaikkien raavastenkään. Komea *pellovaastortti* oli kuin paksuihin karvaturkkeihin kääritty pikku tonttuäijä. Totisena se seisoo kökötti *torttiväärän* noukassa ja hiljalleen pyörähteli, kun kehrääjätyttö riisui turkkia ja lasketti hienona säikeenä rullalle. Ei pyörähdellyt tortin tonttuäijä halvan hurstin hyväksi. Hienot *syränlangat*, *liinaaset*, olivat parhaita paitalankoja sekä naisten kesäpukujen loimilankoja.

Kaikkein taitavimpien kehruumuorien hyppysistä lähti niin pienen pientä pellovaaslankaa, että parikymmenpasmaisen *vyhyrin* saattoi vetäistä kultaringin lävitse.

Talvikauden kun rukit hyrräsivät, jo kevätpuoleen tuvanorret notkuivat. Oli sydänlankoja, oli myös hurstinlankoja.

Mutta oli tehty työtäkin. Salamoninpäivänä oli pellovaanen kylvetty ja kesällä *pellovaasmaa pe-raattu*, sitten syksyllä, kun *kuitu* oli ruvennut ruskahtamaan, *veretty*, *riivoottu*, sidottu *pijoohin* ja saviprunnissa *lijotettu*, ynnä *aidanselällä kuivattu*, sitten saunassa *kuivattu*, *loukutettu* ja *klihirattu*, vielä *häkilööty* ja *harijattu* sekä lopuksi kehrätty langooksi ja *vyhyrinpuis* kieputettu *vyhtiihin*, laskettu *pasmootaan* ja sidottu *pasmalangalla*, neljäkolmatta pasmaa vyhtiin. Ja *tappurat* oli kannettu saunan taakse.

Kesäinen pellovaasmaa, emäntien ja mummien mielipelto, joka päiväpaisteessa sinisenä lainehtien oli saanut ylhäältä jumalanilmaa ja taivaankastetta, alhaalta maan väkevyyttä, oli nostettu tuvanorsille odottamaan aikaansa.

Tuvanorsilla olivat ja odottivat kevään suurta pesua. Pellovaaslankoja piti vielä päiväkausi keittää poropadassa, pestä ja pyykitä avennalla sekä levittää viikkokaudeksi keväthangille. Hohtavilla lumikentillä maan kasvattamat langat saivat taivaanvaltojen suurusun: sadetta, tuulta ja päiväpaistetta. Jo erkani niistä sientä mullanharmaa, ja jäljelle jäi puhdas vaalea pellovaanen.

Oli työtä silloinkin, kun kehrättiin *villoja* ja *karstattihin*.

Isossa talossa ja hyvässä torpassa oli paljon lampaita, ja villoja oli — syksyllä saatuja *loimivilloja*, kevättälvella kerittyjä *kurettilloja* sekä mettumaarin aikaisia *kesäkuteeta*, ynnä vielä *mahatakkuja*, *reisivillojaki* ja *kakunlieminääsiä*. Kaikkia tarvittiin, kun oli iso väki, paljon piti olla sukkaa, rasaa ja villavaatetta.

Pienimmät tyttäret ja piika rievut saivat kraaputella alussa mahatakkuja sekä *nyppiä* ja *hossata*, ja taas *nyppiä* *hossooksia*. Mutta raavahat karstasivat parasta villaa, mitä lampaat antoivat. Näppärästi karstasivatkin ja pyöräyttelivät polviltaan komeita *hahtuoota*,

Rohrinkräkky.

Tytär riipoo pellovaattia, äitee sitoo pioja. Kampinkylä.

köykäisiä kuin kessumiehen savupuhalluksia. Takan ympärillä lämpöisessä he leveästi istua kököttivät, mutta mahatakkujen kraaputtajat saivat kuruilla syrjäpuolissa ja puristella karstapahasistaan kisinhäntiä.

Toiset taas kehräsivät. Nuorimmat tohersivat *kurinlankaa*, mutta vanhat rukin ja villan tuttavat hyrräsivät lujaa ja kierää *lankaasen kuretta* taikka pientä *kläningin kuretta*, joka painoi vain viisi, kuusi *luoria* kymmenpasmainen vyhti. Siinä jo tarvittiin vanhaa taitomuoria, muoria, joka kerralla nykäisi hahtuan käsivarren mitaiseksi ja sitten hiljaa hyrräten juoksutti sen rukinrullaan. Silmät ummessa muori hyrräsi ja hyrиси, ei tarvinnut katsoa, kun vanhoissa hyppysissä oli hyvä tunto. Kolmekin kymmenpasmaista vyhtiä hän päivän pitkään juoksutti rullalle. Parhaissa taloissa oli oman väen apuna vielä vasituiset *karstaaajat* ja *keheruuämmät*, Perna-Alpeet, Hakkoo-Liisat, Jyvä-Iikoon Kreerat.

Oli pörinää ja karstojen kraaputusta. Ehtoolla kun miehet koteutuivat ulkotöistään ehtatöihin, oli tupa täynnä työtä, jokahittella oma aherruksensa.

Mutta väliin pysähtyi koko tupa kuuntelemaan, kun jollakin oli jotakin sukkelaä toimittamista. Piika-Liisa siinä kesken kaiken in-

Pellovaasliko Isoonnevan saviprunnissa.

nostui näyttämään, kuinka vanhapiika kehrää: nukkui ja kehrätä pöristi, ei kuullut, vaikka mitä olisi hänelle huudettu, yrisi vain itsöksensä ja pää kuuppaili. Mutta kun sanottiin: »poikia tuloo!» heti hyppäsi ylös hösyten:

»Mihinä-mihinä-mihinä?»

Se oli kaikista hauskaa. Toisetkin rupesivat kehräämään vanhaapiikaa, jo viimein myös Jyvä-Iikoon Kreeta. Mutta kun trenki-Masa töksäytti: »Jyvä-Iikkoo tuloo!» akka huitaisi torttiväärällä ja ärähti:

»Oos sinä, ryökäles!»

Ja lankamyttyjä yhä karttui kattoon ja seinille, mitä enemmän kevät kului.

Piti lankoja myös värjätä, *painaa*.

Entiset emännät tulivat toimeen hyvillä perinnöillään, tuhersivat samoin keinoin kuin kirkonmaassa makaavat mummat ja mummain mummat ennen muinoin. *Mettänroskat* ja maantuotteet olivat parahia *paineeta*. Vainiot, luhrat ja kankahat niitä kyllä antoivat, kun menit pyytämään.

Muori meni, nyli *koivunparkkia* kaadin täyden, repi *sianmarjan*

varpuja kainalollisen — siinä oli *harmaanpaineeta*. Ei muuta kuin keittää padassa ja panna sekaan vähän *kuparröökkiä*. Taikka kantoi muori kasan *nevakanervia* — ne antoivat kuparröökkin avulla samaa harmaata. Mutta kun mumma tarvitsi *ruskianpaineeta*, hän kynsi *airantieroja* taikka *kiventieroja*, kastoi langat ensin *kuparröökivetehen*, sitten *tieravetehen* — hyvää tuli. Kestävää korjaa ruskeaa mumma sai *nevakanervillakin*, kun pani *painetpatahan* vähän *kaalikiviä*. Jos mumma tahtoi *keltaasta*, hän kävi repimässä *koivunlehtiä*, keitti niitä ja antoi hiukan kaalikiveäkin. Samalla lailla mumma sai hyvää keltaista myös *löökinleherillä*.

Mutta *mustaa* ei muori mettänneuvoilla saanut, eikä *tummanpruunia*. Silloin piti mennä Äällingistä ostamaan iso trautullinen ruskeita *tikkuja* elikkä *pruuninpaineeta*, keittää niitä ja kastaa langat ensin kuparröökki- taikka kaalikivivedessä, sitten painetpadassa. Ja *sammalveheriästä* sai Äällingin *santelinpaineella*. Mutta *punaasta*, puhumattakaan *kippiänpunaasesta*, eivät osanneet painaa muut kuin opinkäyneet *färijärit*, eivät liioin *sinistäkään*. Riitaluoman Hessa oli kyllä toimittanut Ekyhtin muorille, että pitäisi pissiä sankoohin ja antaa sen oikein muiota, niin jo tulisi korjaa *sinisenpainetta* ja niin lujaa, ettei *vieryysi* ei koskaan.

Kolmannet ahkerat työtoverit kurinvartahien ja rukin jälkeen olivat *soholot*. Kerran ja toisenkin niiden piti päästä tupatöihin — apumiehinä vielä *puolarukki* ja *kerinleheret*, etuväkenä *loinpuut* ynnä *rullapenkki* ja *rivi kehiä*.

Marianpäivältä alkoi ankara *kankahien kutominen*.

Loinpuut olivat jo pyörineet tuvanlattialla mennen-tullen, ja pitkä *ripa* oli sitten joutunut sohloihin. Jo olivat akat saaneet ahertaa ja asetella. *Kluvat* ja *kluvaanorret*, *niiret* ja *niittenpyörät*, *pelekit* sinne, *kaitehet* tänne, *solomuvarvat*, *polokuumet*, *harakat*, *polokuumiennuorat* ja kaikki rekkulehet oli pitänyt ratustaa *reisipuiren* väliin lailliseen järjestykseen, niin että jokahinen hoiti virkansa, kun ruvettiin yhteistyöhön.

Jopa hyvin hoitikin, kun emännät ripaa *poomillen* väännettäessä olivat muistaneet sanoa:

»Niin pois kun poomillenkil!»

Oli helskettä, kun taitava tytär istui *kangaslauralla* täydessä toimessaan. Jalat hyppelivät, polkuumet hyppelivät, vielä niidetkin

tanssivat, sonninsarvinnen harakka hypähteli ja kluvat keikkuivat edestakaisin tavoitellen kiinni syöstävää, joka sukkelana suikkelehti sinne ja tänne hyppysistä hyppysiin. Tytär pelasi, sohlot soittelivat, kaikin hypeltiin. Iloinen helsket täytti tuvan, kun vanhat hyvät tuttavukset yhdessä ahkeoitsivat.

Jo taas, kun loimet olivat joutuneet kohta lopuilleen, kutoja sieppasi pelkit polviensa väliin ja lähti hyvillään hyppimään ympäri kartanota. Oli tärkeä asia — kumman hän ensin sattui näkemään, miehen taikka naisen, samaa sukupuolta hän vasta tuli saamaan ensimmäisen perillisensä.

Hurstia kyllä kutoi kuka hurstihelma hyvänsä. Sen kuin omilla polkimillaan poukutti sohlojen polkimia ja nakkeli syöstävää, sai vääntää karkeaa kangasta *lukkanillen* kymmenin kyynärin päivässä. Sarvipäinen lukkari joutui umpikääröön heti ensi päivänä niinkuin pitikin, ettei kutojan tarvinnut ruveta hänen yökumppanikseen. Kutoja sai vain naureskella:

»Eipä trenkänny mennä lukkarin vierehen maata.»

Muutaman päivän kun sohlot paukuttivat hurstiksi, jo tuli *säkki-kangasta* talon tarpeiksi, tuli myös *koltinkuorta* sekä miehille kesämekkoa ja housuvaatetta, tuli *lakanaaki*, tuli vielä vaimoisille *pairanhelemaa* niin pitkälti kuin *kivijalakapairat* tarvitsivat. Hursti oli ko-

Mumma kokoilee aidantieroja.

vettua jo vanhojen muorien ja paappojen *neliinbartista* kangasta, *kymmen-*, *nelijätoistapasmaasella* kaitehella kudottua.

Ei varsin suuria vaatinut *liinaasen liinan* eikä *aivinaasen* kutominen — *kaharenbartista* ja *neliinbartista* kyllä pian opittiin nakelemaan, vaikka *nelijäkolmattapasmaasella*, ja kudottiin, kuka kulloinkin ennätti. Sydänlangoista kun pantiin sekä loimet että kuteet, taikka kuteet *harijeesta* tai *häkilyksistä*, tuli paitaa ja paidan *miehus-taa*, joka kesti miltei ihmisen iän — parani vain vanhuuttaan ja kirkastui.

Ja se oli oman pellon pellovaasta, kuljetettu kautta monen vaivan — saviprunnin ja saunan, loukun ja klihdan, häkilän piikkitarhan ja rugin rullan.

Mutta siniraitaiset, sydänlangoista *parkkumiksi* kudotut *parijan-vaarut* ja *tyynynvaarut* sekä siniristiset *tyynynliinat*, sydänlangoista nekin, jo tarvitsivat taitajaa, samoin kuin *pummuliset*, *puolivillaaset* ja *villaaset tanttu-*, *verha-* ja *kläninkikankahat*, ynnä myös miesten kesä- ja talviverhot puolivillaisista *lankaasihin* ja *verkoohin* asti.

Tyttäret, yhtä hyvin larvassa kuin rinnalla, olivat omia taitajiansa.

Oksan Fiina, taitava kankaiden kutoja.

He polkivat puita ja nakkelivat syöstävää ja kiersivät lukkarille *ristiraitaasta, poikki- ja pitkinraitaasta, kuvaasta, flammusta, klumppulangoostaki* laitettua, *neliniitistä, jo kuusi- ja kahareksaniitistäki*. Ja *mallitilikkuja* lennätettiin ympäri kylää, kun saatiin sanoma:

»Sillä kuuluu olovan vähä komiaa kangasta . . . pitää mennä hakohon mallitilikkuja.»

Kelpasi tyttärien omissa kutomissaan mennä vaikka mettumaarina kirkonmäelle. Siellä kyllä nähtiin — tekijä kantoi työtään, työ kiiteli tekijäänsä. Samoin myös hyvät emännät liikkuiivat omissaan, jopa mummatkin kuuputtivat kurttuisten käsiensä kutomissa tummanharmaissa. Eivätkä vain tyttäret, emännät ja mummat. Köyryselkäinen paappa asteli pyhät ja arjet käärittynä mummansa käsi-aloihin, samoin isäntä perillisineen emännän aikaansaannoksissa — minkä emäntä vain oli ennättänyt istua kangaslaudalla. Ylkämieskin totisena seisoa tönötti vihillä sekä hyvillään hyppeli häitään *vihki-vaattehis*, joihin morsian oli helskyttänyt kaikkein suurimman taitonsa ja mielihyvänsä.

Talon naisväen suurena virkana oli pitää kotoväki paapasta alkaen pahaiseen kersaan oikeissa verhoissa, sekä riihirökäleissä että kirkonkemputtimissa. Muutamat ennättivät vielä itse *klanstata* kutomansa — kastelivat kankaan *nepsäksi* ja kiersivät tiukasti *klanstookoippurallen*, vielä *vaviolla suutittivat*, ja pistivät lämpöiseen uuniin yöksi. Jotkut itse *tamppasivat* lankaasensa, vanutellen isossa pykäläpohjaisessa vesiruuhessa niin lujaksi, että kesti vuosikausia hierustaa ennenkuin persusta meni hiuki.

Oli naiskansalla työtä — vaateenpuoli oli alati huolena. Ja silti piti joutua vielä moneen muuhun asiaan — kesät raataa ulkotöissä, syksyllä kautioida riihellä, ja aina hoitaa karja sekä katsoa, että ruoka oli pöydässä ajallansa. Heille jos keille sopi vanhojen sanoma:

»Vie putua mennehnäs,
tuo puita tullehnas,
oo karjalla ollehnas!»

Ja chtoolla taas, kun miehet jo etehittien takana kiskoivat vällyjä korviinsa, naisten piti hoidella hiilosta sekä huolehtia, että takanpelli tuli kiinni.

Nukkuessaankin nuori emäntä sai yöllä monesti toisella kädellään keikuttaa kehtoa, jossa pieni perillinen ketturoi.

Kaikkiin piti pystyä vaimosta syntyneen vaimoisen ihmisen — vaikka sontalapion varteen, vaikka paukuttamaan kahdeksaniitistä ja kaikenraitasta. Perintöveret vetivät ja velvoittivat — ja eläminen.

Mutta jokivarren ja mettäluomien rantasaunojen savuisiin pimentoihin oli piiloutunut paljon suurta taitoa. Löydettiin sieltä ja kannettiin kamarinpesän eteen koppakääröjä, joista sitten kasvoi moninaisia kangastaitureita — kutoa paukuttivat kukin laillansa ja purkivat sohloista kuka mitäkin, kuka mitä tahansa.

Säkkihurstia paiskotti kuka vain sohloihin päästettiin. Mutta kun *Piika-Samppa* pääsi kangaslaudalle, hän lasketti hurstia, jossa ei ollut *ei päätä eikä puota*. Samppa pujotteli loimilangat niin merkittävästi, että oli väliin kahdet suut, väliin vain yksi kita, polki ja kutoi, ja tuli valmista säkkiä, ettei muuta kuin leikata paloiksi ja pallistaa.

Pellovaattista *aivinaasta* ja *lakanakangasta* polki ja poukutti tavallinen ihminen, mutta suurempaa taitoa jo tarvittiin, kun piti kutoa *rivanmurteesta hantuukikangasta*. Pantiin loimet niisiin *erestakaasin* ja poljettiin niinkuin poljettiin, ja siitä tuli komeaa *koukuusta*. Mutta jos vielä poljettiin edestakaisin, tuli vielä komeampaa *silimäästä*. Ekyhtin mumma polkea hipsutti edestakaisin, nakkeli syöstävää ja kutoi paapan iloiksi oikein pienistä sydänlangoista sieviä silmäisiä nästytykejä.

Mutta vain harvan sohloista saatiin kaunista *salaveetia*. *Tiupäkki-Jaakkoo*, Teuvalta tullut Syvänojan poika, oli niiden mestari — kutoi ristisiä ja kaikenkuvaisia. Pieni mustanpuhuva teuvalainen oli oikein *kankuri*, joka kutoi vaikka mitä, neuleettomia säkkejäkin ja kaikenmoisia konstikankaita, kutoi niin *tivihiä kaulahittia*, että kun pani sellaisen päähänsä kirkkoon, niin ei kuullut mitään. Kankuri asusteli usein Lepolassa, Jyllilän myllytien varressa, paukutti lukitun oven takana, ettei olisi oppia varastettu, ja sitten kulki säkki selässä töitään kaupitellen. Toisinaan Tiupäkki kyllä toi emännille mallitilkkujakin ja kievehti akkaväen joukossa puhua klipottaen joskus niin, että sivusta katseleva isäntä nousi ja nakkasi Kankuri-Kaupin pihalle.

Pummulisia ohuita hintuja *kaulahittia*, jotka kesälämpöisellä olivat hippoisia pidettäviä, kutoi moni omiksi tarpeikseen, kun sattui sopiva

kankaan loppu, ennenkuin tutkaimet tulivat käsiin. Mutta taitavat kaulahittien kankurit kutoivat niitä vaikka koko kirkkokunnalle, koreita ristiraitaisia ja reunaraitaisia ja kaikenraitaisia, vanhoille ihmisille tummantuntuksia, nuorille sitä korjempia. Ja rinta ja larva liikkui pää peitettynä kotoisilla kaulahittilla. Pitkät paksut, kolmelta *palmikoorut piiskat* riepsuivat kaksittainkin kaulahitten alta — jo oli komea nähtävä.

Mutta *selkäkaulahittien* kutoijat olivat melkein mestareita. Entinen *Pikkulan Alappee* niitä kutoi, tummanharmaita suuria villahuiveja,

joiden reunapuolissa olivat vaaleat raidat, taikka isot ristiraidat ajoivat yli koko vaateen. Piti olla oikein vartavastiset leveät sohlot, joissa kaulahittia kaksinkin hengin kudottiin.

Selkäkaulahinen oli tarpeellinen kappale. Talvella kun ajettiin kirkkoon taikka kylään, leveä huivi, kulmittain kaksin kerroin käännettynä, oli lämpöisenä pään ja hartiain suojana. Reenperän ylitse näkyi vain paapan ruskea samettiperäinen *hilleri*, pitkä tukka ja siperiannahkainen kikkurakaulus sekä selkäkaulahitteen körtätty mumman pää. Ja kylmässä kirkossa näit, kun katsoit ovensuusta, akkain puolella vain selkäkaulahittiin käärittyjä tummia hartiaköyryjä kumaraisine pääknuppeineen vierin vierin penkki penkiltä saar-

Kallion Maija, kutoi aikoinaan väsköötiäkin. Luovankylä.

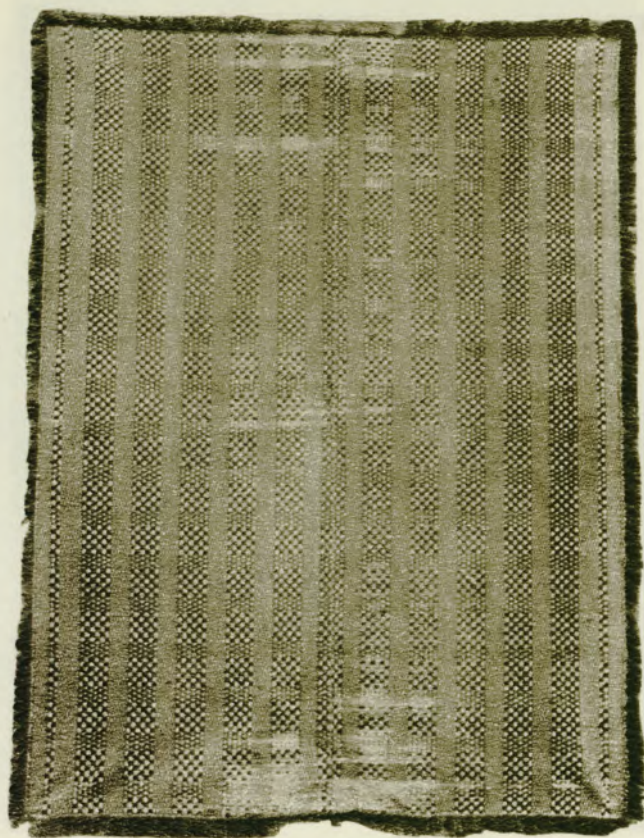

Ekyhtin mumman tapettiroiti.

nastuolin juurelle asti. Toisella puolella käytävää taas oli pitkät rivit pälsyjen kauluksia ja pitkätukkaisia päitä, vielä paljaita pääkukkuroita siellä ja täällä.

Näppärät naiset pystyivät vieläkin enempään. Hyvässä talossa tarvittiin monia *roitia*, peitteitä, pahainen larvatorppa tarvitsi varojensa mukaan ainakin muutaman, pienellä piikasellakin piti olla peite lutin sängyssä, toinen orrella. Sukkelat sormet ja nokkela pää niitä rakentelivat, toisen toistaan komeamman.

Paksut, mahatakuista, reisivilloista ja karvalangoista kudotut ruskeat *karvaroit*, olivat vain rekiroiteja, hevosenloimia ja torpparien sängynpeitteitä. Mutta ristiraitaiset *tapeetit* ja *lautoirit* jo olivat

Ekyhtin mumman lautaroiti.

kauniita vaikka lutin sänkyyn, kelpasivat hyvin myös talontyttärien ylähäkamariin. Pojatkin, kun asioillaan kulkivat, sellaisen heti mielihyvikseen huomasivat, vaikka vain taitamattomat rupesivat imetelemään:

»Onpas siinä korija roiti!»

Ja kun vielä *fällyjen päällinen* oli väsköötiä, valkoisiin loimiin punaisen- ja veheriäisenraitaiseksi ja -kuvaiseksi kudottua roitia, niin se vasta korja oli. Oli väskööti korjaa muuallakin. Talon *sänkyratikaan* ei näyttänyt miltään, elleivät sen *etehittet* olleet väsköötiä. Pikkulan Alpee oli taitava tapeettien ja väsköötien kutoja, kutoi niitä aikoinaan myös ahkera *Kallion Maija*.

Täkänä, Larva-Reinikan Tyynen kutoma, mallina Mäki-Paavoolan mumman vanha täkänä.

Mutta komea *täkänä* oli niin konstillinen kudottava, ettei siihen moni pystynyt. Siinä kun oli laureehinsa kahdenkertaiset, toisistaan irtaallaan olevat kudonnat kuin Piika-Sampan säkkihurstissa, niin otappa siitä selvä. Kuvien laidoissa langat juoksivat ristiin, ja kuvat vaihtuivat eri puolille. Oli siinä kaikennäköistä koukeroa, puuta ja kukkapuskaa, komeaa ässänväärrä, vielä pikkuisia kukkoja istumassa kukannoukalla. *Täkänä* oli tavallisesti mustapohjainen, kuvat punaiset — toisen puolen pohja oli punainen, kuvat mustat.

Eipä juuri nähty *täkänä*ä piukatyttöjen lutissa, eikä pienten talojen tyttärien kamarissa.

Puskan Sannan vanha nukkaroiiti. Muurimäki.

Nukkaroitia kyllä nähtiin — moni kutoi niitä itse, mutta Pikkulan Alpee oli mestari. Mustaa pohjaa Alpee paukutti pummulilangasta ja aina väliin nosti *lakkapunaasella* villalangalla pieniä *nukkia*, käyttäen apunaan hienoja rautavartaita. Ja Alpee asetteli nukat, niin että niistä tuli kaikenmoisia tähtiä, kuvia ja kiemuroita ja kukkaisia puunoksia. Hyvin kudottu nukkaroiiti oli komea roiti. Piikatyön, torpparin ja pikku talon sängyn peitteeksi se kyllä kelpasi, jopa usein isommankin paikan.

Mutta komea *ryijy* oli *komiaan* ja rikkahien komeuksia. Piikatyön silmiä huikaisi sitä katsoakin. Ei pystynyt tekemään, ei ollut aikaakaan, ja viidenkymmenen markan vuosipalkka olisi uponnut yhteen ryijyyn, tuskin olisi riittänytään.

Ainakin sata vuotta on Kurikan rintakylillä kudottu ryijyjä.

Rinta-Tassin Kaisa, Laulajan tytär, mainitaan ensimmäisenä taitajana. Kun hän seitsemäntoista ikäisenä 1830-luvun lopulla tuli Tassiin emännäksi, hän jo osasi kutoa ryijyjä — mustapohjaisia ne taisivat olla, keskellä punainen kukkapurkki puuta kasvattamassa ja ympärillä kaikenmoisia koukeroita. Jo Laulajassa ollessaan Kaisa oli kulkenut töitään kaupitellen pitkin pappiloita ja muita isoja paikkoja, oli sattunut Emäkirkon pappilaankin ja saanut siellä Alceniuksen mampsälleiltä erinomaisia malleja. Kaikkein korjimmat ja kirkkahimmat orjantappuran kukat, kissinkellot ja keltakukat ja

Paloluoman Maija, ryijyjien kutoja, laittaa nukkalankaa.

Paloluoman Maijan kutoma kukkaryijy.

kukkien lehdet niissä hehkuivat ja heloittivat. Kaisa rupesi niitä sovittelemaan ryijyihinsä, nukitti toisiin lisää, toisia jätti nukittamatta, jopa näperteli uusiakin kuvia, hänellä kun oli sellainen pää, että vain

»Soholojen alta sieppas mallin.»

Sai Kaisa toki sitten lisää muitakin malleja, kun kulki ryijyineen joskus Vaasaan ja Kristiinaan asti, käyden pappiloissa ja muissa hyvissä. Ja omien metsien ja vainioitten roskilla Kaisa painoi kaikki langat, kunkin lajinsa mukaan — painoi myös jo porvarien roskilla.

Saatiin komeita ryijynmalleja vielä toisaaltakin. Maanmittari

Erlingin rouva ja tyttäret Jalasjärvellä olivat oikein taitavia kutojia, Aleksandra oikein mestari.

Saapui kerran, taisi olla 1880:n vaiheilla, Erlingin entinen palvelija, Kurikkaajan Kaisa, Oja-Kurikkaan kutomaan ryijyjä, ja matkassa oli Aleksandran malleja. Jo tuli taloon kova touhu — ryijynloimet sohloihin ja tyttäret auttamaan mestaria. Sanna, Soffiija, Lissu ja Alpertiina saivat kukin oman ryijyn, saivat vielä enemmänkin — suuren opin. Oja-Kurikka rupesi välitöikseen kutomaan ryijyjä, eikä enää tarvinnut mestaria.

Samoilla vanhoilla pohjilla ollaan vieläkin — Rinta-Tassin ja Oja-Kurikan. *Paloluoman Maija* on vanhan Kaisa-muorin tyttären-tytär, oppitytär, sekä taitojen perillinen, ja istuu alituisesti leveissä sohloissa korjat kuvat silmien edessä. Samoilla opeilla askartelee *Ryijy-Amaliija*. Oja-Kurikan tytäparvi pysyy kotiperinnössään, joutaen vain lepohtekinään ryijylankoja näpertelemään. Samoja Oja-Kurikan tyttäriä, samoja taitureita, mutta vanhaa polvea, on *Rinta-Tassin Alapatiina*, komea mumma, hehkuvien ruusutarhojen istuttaja.

Isoisten talojen tyttärillä piti olla iso ja komea *sänkyryijy*, joka sitten tyttären häissä levitettiin lattialle vihkimälavittan alle. Siinä kirkkailla kukkapohjilla kuunneltiin papin lukuja, pantiin kultaringit pyhille paikoilleen ja sanottiin lujat sanat. Oikein hyvällä tyttäreillä saattoi olla toinenkin, sänkyryijyä pienempi *rekiryijy*, samanlainen korjin kukkasin ja kiemuroin koristeltu.

Kamarin korjana oli rekiryijy, mutta tarvittiin sitä toki muuhunkin — nimensä mukaan. Talvella kun talon haltijaväki ajoi kirkkoon taikka hyviin vieraisiin, ryijy oli vällyjen peitteenä, niin että se *hyvin uloosti*. Selän takana oli nukkaroiiti, jonka tupsuinen reuna riippui reenperän sarjalla, ja alla heinien peittona oli raitainen karvaroiti.

Tämä oli isojen rintalaisten menoa.

Mutta häjylle talolle ja larvakylälle kyllä kelpasi, kun oli sylissä fällyroukkoisten peittona punakuvainen nukkaroiiti ja alla kulunut karvaroiti.

Olisi melkein ollut liikaa, jos mettäkyläänen olisi levittänyt reenperälle jotakin korjaa. Ainakin Onton Matti olisi pian tullut huutamaan perään:

»Mies, mies — roitis putuaal!»

Rinta-Tassin Alpertiina. Seinällä Alpertiinan kutomia ryijyjä.

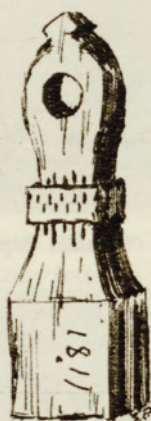

Oja-Kurikan tyttäret — lepo hetkinään kutovat ryijyjä.

Varsin hyvin sopivat komeat kirkkaat kukkaryijyt ja kiemurakuvaiset tākänät rikkaaseen rinnan taloon. Ne olivat kamarin kaulistoksina, kun taas ison tuvan parhaina olivat ylpeät *sänkylararit* väsköoti-etehittineen nurkkapuolissa, peräseinällä leveä kiemurakylkinen *karmikaappi* ja kruunupäinen pullokylkinen *keilokaappi*, vielä oviloukossa tavaton *takkamuuri*, jonka piisinotta koukertui komeana kaarena.

Ja korkean katon alla poikittain oli valtava *jumihiirsi*, alempana paksut *vuoluhirret* täysine leipävartaineen.

Ja leveällä lattialla liikkui pystypäinen emäntä.

Jyllilän näntenpyöää
Kurikan museo

Porvaria

*Maa se on, joka elättää
mutta kauppa rikastuttaa.*

Rärymiehet kiertelivät ympäri maakuntaa ja toivat markkoja larvakyliinsä — hyvin tarvitsivat. Rintalaisetkin rehasivat — rahan perässä hekin ajelivat, moni mies.

Vanhan-Kakkorin Iikkoo jo oli aikamoinen *rehari*. Hän osteli lintuja, itsekin ammuskeli, ja vei niitä aina Helsinkiin asti, toisin vuoroin taas leivotti läpileipiä ja kuivasi tuvan katon täysin, täytti suuren kuorman ja ajaa nutkutteli Helsinkiin. Rahamiehenä nutkutteli takaisin.

Mutta entinen *Väkevä-Tuisku*, Loukajan äijä, joka oli Vanhaa-Kakkoria vanhempia miehiä, lasketteli ohrakuormalla Pietariin asti, vaihtoi ohransa lankakuormaan ja lähti ajelemaan kotia päin — monet kerrat kävi Pietarissa. Mutta sattui muutamasti, kun Tuisku ei ollut hankkinut lupaa vaihtokauppaansa, että hän joutui kiinni ja olisi menettänyt henki riepunsa, ellei muudan herra olisi puhunut hänen puolestaan. Henkensä hintaa Väkevä-äijä sai sitten maksaa ryssälle monta vuotta. Viimein kumminkin Tuisku hoksasi ilmoittaa, että hän on jo kuollut, ja näin pääsi liioista henkirahoistaan.

Mäki-Tassin talo.

Samoihin aikoihin teki Pietarin matkoja *Mäki-Tassin Iisakki*, oikein jymy ukko. Rahakukkaroineen Iisakki meni, tavarakuormalla tulla rymisti takaisin — tuli kerran melkein rahakuormalla. Mutta kovalle oli silloin ukko otettu — sitä vaille, ettei joutunut elävältä paistetuksi.

Iisakki sattui Pietarin kaduilla vastaksuttain kovin ystävällisen herran kanssa. »Trastuit — kappusivai?» herra sanoi, rupesi puhuttelemaan ja näyttämään kaupunkia, jotta tuolla on keisarin taloo ja tuolla on keisarin kirkko, tuolla se ja se. Viimein vieras tarttui Iisakin käsikynkkähän ja sanoi:

»Lähäretähämpäs kattohon synäkookkaa, johona rukoollahan! Se komia on, ja s' oon justihin tuos.»

Tassi lähti, tallusteli edellä huoneeseen. Herra paiskasi oven kiinni ja väänsi lukkoon — ukko jäi sisään. Vaikka olikin synäkookassa, ei Tassilla ollut aikaa ruveta rukoilemaan, sillä huoneen peräseinä pohotti aivan valkeankarvaisena, niin että Iisakki oli läkähätyä. Suurilla nyrkeillään hän paukutti ovea ja potki ja karjui:

»Ovi auki, perkeles vie — ja pian!»

Erlingin entinen kauppatalo.

Seinällä oli rautapuntari. Tassi sieppasi sen ja väänsi rautaisen oven raolleen, että tuli vähän vilpoisempaa ilmaa. Iisakki vetäisi sitä rintaluihinsa ja rupesi katselemaan ympärilleen: loukossa oli suuri rahaläjä. Tassi heti tukki kaikki taskunsa täyteen, pisteli vielä saappaitten varsiinkin, otti rautapuntarin ja rupesi odottelemaan. Jo tuli synäkookan päämies katsomaan paistiansa. Kurikkalainen komahutti puntarilla päähän ja lähti nopeanlaisesti harppomaan.

Suurena rahamiehenä Iisakki ajaa rohisti Mäki-Tassin kartanolle, kuorma vielä kukkuroillaan kaikenlaista Pietarin tavaraa. Jo kelpasi Tassin emäntienkin elää. Silkeissä kahisten he astuskelivat, rusinoita pistelivät tynnyreistä suuhunsa, toisin vuoroin napsivat mötyksiä ja kivisydämiä, sitten taas, kun niihin kyllääntyivät, natustelivat prenikoita.

Pietarissa ajeli monet kerrat myös *Iisakki Kurikka*, Mäki-Tassin Iisakin poika. Rahakukkaroineen hänkin meni ja toi palatessaan monenmoista Pietarin tavaraa, *mahorkkia* ja *ryssänlehtiä* sekä tökötiltä haisevaa halpaa *ryssännahkaa* ja *mänttinahkaisia ruomia*, toi *kaffeetakin* ja *sokuria*, toi lankoja ynnä kaikenlaista kangastavaraa.

Toimellinen Iisakki-pari, Kurikan ja Mäki-Tassin isännät, olivat jo kuin porvareita, jotka hankkivat ja myivät yhtä ja toista tarpeel-

lista tavaraa. Oikea *porvari* sitten tuli Kurikkaan, kun Iisakki Kurikka laittoi *kauppapuorin* ovineen ja tavaroineen. Tuli sitten myös Tassiin.

Mutta jo ennen Iisakkaa, siinä 1860-luvun alussa, oli ruvennut porvariksi *Kallee Leetenius*, pappilan poika, ja laittanut kirkon tienoille kaupan. Siellä, vanhaa Kylmää-Jyrää vastapäätä, Sikasaaren laidassa, maantien vieressä oli Kalleen kauppapuoti, ja

»Kauppa käyy kun siimaa.»

Mutta kohta tuli, 1866, Kankahankylähän *Äällingin Villeen* ja rupesi kauppamieheksi. Ihmiset mennä köyssyttivät Kalleen sivuitse *Villeen puorihin*, ja *Kalleen puori* rupesi jäämään tyhjäksi. Levulan Iisukin juosta hyssytteli äideen asialle Äällinkiin päin, kun Kallee sattui olemaan kauppansa portailla ja kysyi:

»Mihinkäs Iisu on menos?»

»Porvarihin!» poika vastasi ja lähti neliittelemään.

»On mullakin myyrä!» Kallee huusi perään, mutta Iisu vain paransi vauhtiansa.

Oli Iisu ennenkin hyssytellyt Kankahankylässä ja hyvin osasi *Villeen puorihin*. Siellä oli tien vieressä punainen matala rakennus — *klasioves* helähti *kulu*, kun oven työnsi auki. Iisu oikein säikähti ja katseli ympärilleen:

»Kuka täällä kuluus ajeloo?»

Ovi soitteli, ja porvari tuli hoitelemaan pojan asioita, punnitsi *vittiskoolis* kahvia ja sokuria *viisi naulaa tasan*, antoi muutakin, mitä ostaja halusi. Kaikkia oli, mistähän oli saatukin niin paljon *kraamaa*. Seinät olivat täynnä, katot täynnä, vielä lattiallakin kaikenlaista. Oli lankapunttia, kangaspakkoja, kaulahittia, kahvikuppia, maittilaknekkvoja, sokuriastioita, oli tupakkia mitä vain: parikuntaa, profetaria, piknellapötkiä ja lanskarullia. Katossa kiikkui karstoja, kahvimylyjä, hevoosensukia, ja lattialla oli sillitynnyri, silakaneliikka ja suuria köysirullia, oviseinällä mänttinahkaasia ruomia ja kriimunvarsia. Laatikoissa oli ainakin sokuria ja kahvia, kryyniä, nisujauhoja, mahorkkia, ryssänlehtiä, nuuskua.

Jo piti olla vaikka mitä. Kuka muisti kaikkien hinnatkaan?

Kyllä Äällinki muisti ja tiesi, mitä missäkin oli, mittaili ja punnitsi, mitä kukin kysyi ja teki *truuttuja* — vain paperin pyörähdys hypypysissä ja pieni näpräys, jo tuli luja truuttu. Ja *lootahan* porvari nakkeli, mitä sai rahoja, helähteli vain. Kyllä siellä taisi olla paljon rahaa.

Villee-porvari oli mukava mies. Koko ajan hän puheli ostajille, laski leikkiä ja naurahтели, eikä pitänyt kiirusta. Muisti hän hyvin, että emännille ei tahtonut kelvata sokuritopin pehmoinen pohjapuoli, mutta piti olla kovaa noukkaa. Kyllä Villee tiesi akkojen mielen: topin pohja suli suussa heti *tyhyjäkatohon*, mutta noukka oli *näkyyssä*. Sitä kun oli vaikka pieni kipenö kiehellä, saattoi juoda koko kupillisen, jos kaatoi vadille ja puhalteli. Poikasille porvari antoi *kaupan päällisiksi* ison *lakrissan* palan ja sanoi:

»Panee tuosta suuhus lanskaa . . . se sitten on makoosta. Lanskaa munki suuhnani on.»

Piknellaa porvari kyllä itse puri, vaikka se tahtoi korvennella rintoja. Mutta lanska, vaikka olikin makoista, kovin syljetti.

Kun Villee pääsi varsin vauhtiin, ei Kalleen kauppa enää oikein kannattanut. Leetenius lopetti porvarioimisensa ja rupesi asumaan maata. Yritti Sikasaaren rannalla sitten jokin *Paklunti*, joka piti olutkauppaakin — pois pakeni, yritti taas, mikähän oli, *Kilisiä* — ei menestynyt. Ukko hoiteli vähän aikaa *Ei-oo-puoria*, jo heitti ja lähti kävelemään.

Mutta Äällinki sai kävellä vain puorissaan *tiskin* takana, hoidella vittiskoolia ja tehdä truuttuja.

Aina vähän päästä ovikulu helähteli. Ostajia oli puori joskus täynnä.

Ja kraamaa oli yhä enemmän, kaikki paikat täynnä, vielä maka-siinissa suolaa ja rautaa. Oli emännille kaikenlaisia paineita sekä lankarullia ja monenvärisiä lankoja turkinpunaisista oljaanisiin ja krekliinisiin asti. Isäntämiehille oli sikaareita sekä hyvää kasakkaa, nuorille miehille Väinämöösen punaisia paperossipunteja. Oli myös jo lamppuja, *huulilamppuja* sekä *klasilamppuja*, vielä *kattolamppu-jaki*, oli myös lamppuöljyä.¹ Kylänmiehet sanoivat:

»Porvaris on kyllä,
ja myirähän rahan tarpehes.»

Tiesivät vielä asiankin:

»Kauppaa teherähän ja voitooll' eletähän.»

¹ Väinämöis-paperossi ilmestyi kauppoihin 1880-luvun puolivälissä, kattolamppu 1880:n vaiheilla.

Rupesi klasiovi helähtelemään muuallakin. *Yti-Reinikan* kartanolla jo 1880-luvun alkupuolella, kun *Matti* muuttui porvariksi, kohta Tassin mäelläkin soitui *Israelin* ovikello, ja Koivistosta oli kauan kuulunut kulun ääni. Äällingin aikoina oli siellä jokin *Teeni* yritelty, sitten taas *Forssanteri*, mutta ei Isookylä oikein voitoilla elättänyt — pois olivat paenneet. Viimein *Levulan Iisakki*, joka pikku Iisuna oli laukkonut Villeen puorissa, laittoi 1887 kaupan *Levulan* kujan suuhun.

Saatiin vähitellen porvari joka kylään — Salamoni Kruunaa, Laulajan Elliä, Paloluoman porvaria, Lohen porvaria, Kreinin porvaria, Pakan Mattia, Loukajan Mattia . . . Kyllä miestä riitti, ja jokahinen sanoi:

»Kyllä minä pirän huolen, jotta mun puorihnani on kraamaa.»

Iisakki, Levula, vanha kauppias.

Olikin siinä pitämistä — jokahinen kysyi jotakin, kuka mitäkin. Ilmankin oli ennen kylä eletty, mutta kun porvarin puorissa nähtiin, jo tarvittiin sitä ja sitäkin — mänttinahkaisista ruomista ja kattolampuista syränalustan knappeihin asti. Ja mettäkylien kärrymestarit vielä tarvitsivat omat tavaransa — reki- ja kärryautoja kokonaisin kuormin, kaupungista niitä oli ennen vedätelty. Mutta nyt porvari toi Vaasasta ja Kristiinasta vaikka mitä. Kymmenelläkin hevosella yht' aikaa tuotiin Levun Iisakille tavaraa suoraan Vaasasta.

Ja sitten taas vietiin.

Levulan vanha porvari lopettelee kaappaansa.

Porvarit ostivat pitkin syksyä viljaa, enimmin *kauroja*, paljon myös *rukihia*, monet ostivat suuret makasiinit täyteen. Oli rinnan paapoilla viljaa, kyökauraa ja rintapeltojen rukihiä, oli torppareillakin vähän, ja torppien hyvät eukot, Pussi-Sussoot — jotkut talojenkin muorit — joskus *pussittivat* kaatinsa piiloissa pikku mosselon pienestä ruislaaristaan ja vaihtoivat sillä *naulan tasan* — porvari hyvin tiesi, mitä piti punnita. Toivat monet emännät myös voita ja kantoivat kananmunia, omaa tavaraansa. Kahvia ja sokuria kaipasi sydän.

Kevättalvella, kun kaupungin isot porvarit rupesivat varustelemaan viljan laivausta ulkomaille, maakunnan porvarit alkoivat raahata kaurojansa ja rukihiansa kaupunkiin. Hevosia kysyttiin, torpan ukot lähtivät ajamaan, jopa rinnan isännätkin, jotkut parhaat paapat, joilla oli vielä aitan laareissa myytävää, lähtivät viemään omia viljojaan porvarin laskuun, ja saivat vetopalkan omiksi hyvikseen sekä viljastaan paremman hinnan kuin syksyllä.

Ja maakunnan vilja vaelsi joskus pitkinä kuormajonoina kohti merenrantaa.

Kaikki saivat rahaa — kaupungin isolla äijällä oli sitä kyllä. Porvarit saivat paljon, rinnan isännät aika lailla, saivat vähän torpparinkin. Neljä, viisi markkaa porvari maksoi neljän-, viidenkymmenen leiviskän kuormasta.

Oli vielä muitakin porvareita — ainakin sanottiin porvareiksi.

Ei kumminkaan pientä *Lylly-Salu* riepua, joka kulki knappikaupalla, ei kontti-äijää, eikä häkilöitä kaupittelevaa *Kalan Hottipuota*, ei myöskään *Pikiöljy-Mattia*, joka kierteli kyllä, myi pikiöljyä ja haisi pikiöljyltä, eikä liioin pikkuista *Kuupano-Kauppiakaan*, vaikka hänellä oli kaikenlaista kaupusta. Kauppi kun tuli tupaan, heti lähti suusta nauhana ja pian pussistakin purkautui:

»Olis myyrä... eikö tarvita äimiä, neuloja, knuppia, knappia, Tanskan kuninkahan rintatroppia, eserssiä, tunssia, univiinaa, lepotropia, inspiritystä, hokmannia, täinsalavua, pirunpaskaa, aniksia, fänkkoolia, kanfäärttiä, teherassinistä ja plehtevänpunaasta ja vielä oikeeta onnenlehtiä?»

Toisinaan sentään sanottiin toki näitäkin porvareiksi, ainakin jos ei tiedetty nimeä — oli knappiporvari, oli pikiöljyporvarikin.

Näinpä lapualainen, joka kelkalla veteli kintröökkipönttöjä, usein hevosella ja heinäkrinnilläkin kuljetteli, jo oli *kintröökkiporvari*, samoin isoojokinen, joka ajeli reki täynnä puuvateja, viilipunkteja, leilejä, vakkoja, oli *fatiporvari*, jopa jurvalaanen, joka kulkea junnaili klasikuormineen, oli *klasiporvari* — klasinruutuja, klasiastioota oli kuormassa, mukuloille vielä ymmyriäisiä *klasimölleröötä*.

Ja *Kauppa-Jussi*, joka asusteli Viitalankylän Pahkalassa ja kuljeskeli suuri mosselo hartioilla kaupaten vaatetta ja kaikenmoista pientä tavaraa, oli *Pahka-porvari*. Sama sille! Jussi oli suruton poika, asteli pitkin kyläteitä, lauleli vain ja vihelteli — ja pian oli tyhjänä Jussin pussi. Mutta kohta se taas oli täynnä ja edessä uusi taivallus ja viheltely. Viimein Jussi hääri isona *Kauppa-Jussina*, *Ketomäen porvarina*, Harjanmäellä.

Jo oli mainittava porvari Paskoon äijäkin, *Paskoon porvari*, joka *Koputes-Sussoon* kanssa ajeli valkoisella hevosella kautta kylien ja oli koko Kurikan tuttu, Kauhajoenkin ja Emäkirkon. Joku häjynelkinen saattoi kyllä sanoa:

»Paskoon porvari, pahahenki, tuola taas tuloo.»

Kyllä tiedettiin, kuka oli kulkemassa, kun nähtiin valkoinen juhta

aisoissa, harmaa pälsyäijä reen noukalla ajomiehenä, toppitakkeihin ja selkäkaulahitteihin körttäty Sussoo takana heinäsäkillä kököttämässä. Ja näin porvarit mennä junnasivat pitkin rintaa ja larvaa ja aina asumusten kohdalla pidättivät hevosen ja köpöttelivät kysymässä. Hyvin tiedettiin, että valkoisen hevosen vetämässä Paskoon porvarin kauppapuodissa oli muutakin kuin Koputes-Sussoo.

Kävi porvari kaivelemaan kuormaansa, ja sieltä nousi kaikenlaista kruukmaakarın tavaraa: kivivatia ja kruukkaa, sekä yksi- että kaksikorvaista, kuppia ja kippoa, jopa vielä viheltävää kivikukkoa. Rupesi Koputeskin kopeloimaan — heinistä löytyi vaikka mitä. Sait Sussoolta hyvää hieromavoiretta, sait monenmoisia linijamänttiä ja atteenkin troppia lusikallisittain, sekä pikiölijyä ja tärpähtiä potollisittain, sait myös punaasempainetta, ja se oli niin tyyristä, että Sussoo mittaili sitä pienellä finkerporilla, jonka varsi oli kierretty vaskilangasta. Mutta kun Susanna oikein pengasteli ja kallasi, nousi heinistä komeita krinkulakranssia, nousi prenikootaki.

Silloin loppui kivikukkojen kiljuminen, ja mukulat rupesivat kirstastamaan krinkuloota ja prenikoota.

Rahalla niitä sai ja kaikkia muutakin, mitä kuormassa oli. Sai myös vaihtaa luntuulla sekä viljalla. Kivivadin täyden kun annoit rukihiä porvarin pussiin, sait saman vadin nostaa karmisi orteen nojaamaan.

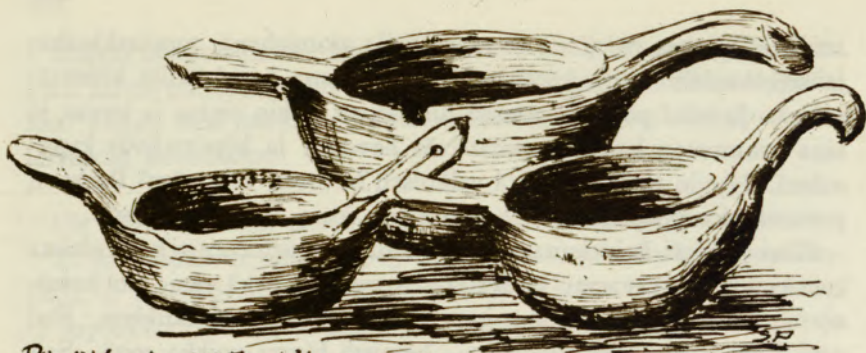
Jäi karmiin kirkaspohjaisia kivivateja — tarpeellisia olivat ja kauniita karmissa —, jäi tupaan hieromavoiteen ja pikiöljyn hajua, kun valkoosen hevoosen kauppapuori lähti taas vaeltamaan.

Porvari istui reen noukalla, ja Koputes-Sussoon körttäty pää piippaili lautakojjasta.

Tenavat syödä pavensivat prenikoita ja murkentelivat krinkulakranssia. Ja väliin kuului sieltä ja täältä kuin lähtösoitonakivikukoon kiljuminen.

Koko kylä kuuli, että Paskoon porvari oli liikkeellä.

Päämökkipia. Mietaankylä. Myllykylä
Kurikan museo

Syömäjuurta, pylsynvelliä ja muuta wätewää

Niin muori ruokki.
kun saari kuokki.
Niin saari kuokki.
kun muori ruokki.

Nurrulaitainen juuripyty, joka tuvan peräpuolella toisinaan päiväkaudet elävänä kuohui, muikosi ja mossahetti, oli rukihisen läpileivän, muikkeen juurileivän lähtöpaikka. Ja läpileivästä lähti pellonraatajan parahin väki. Murea leipä, tuvan katossa kuivattu, aitan laarissa talletettu, oli aterian aikana keskellä ruokapöytää leipäkoris korkeana kasana.

Siinä oli — ota ja murra, minkä tarvitset! Mutta muista, että leipä on siunaten siennettyä jumalanviljaa ja sen mukaan sitä hoitele.

Synnin teit, jos et korjannut lattiaan pudonnutta leivän palasta, vielä suuremman, jos palankin paiskasit hukkaan. Leipä oli yhtä kallista, oli se saatu rintapeltojen rotevasta laihosta taikka larva-

rämökkäin ruturukihista. Yhtä hyvin olivat ihmisen eloksi annetut. Rikkainkin rinnan paappa tiesi:

»Ei niin hyvää vuotta koskaa tule,
jott' ei leipä kelepaa.»

Kelpasikin se terveelle ja nälkäiselle työnpuskijalle. *Nelijänneksen* näperteli kuka vain, ruokamies, moni murkensi muun syötävän mukana ison *puoliskan*, oikein aikamies saattoi ahtaa joka syömäkerralla kokonaisen leivän. Syvänojankylän Isoo-Vihtori rouhi vuorokaudessa joskus neljä, viisi leipää — mutta kaivoikin sitten kydön-ojaa kahdelle urakkamiehelle.

Alussa, vasta leivottuna ja tuvan *leipävarthais* kuivattuna, leipä oli melkein liika muikeaa, mutta kun se oli muutaman viikon, kuu-kauden, asustanut lauhkeassa aitanlaarissa, silloin se vasta oli oikeassa maussa. Aamulla kun lähdettiin savenajoon, värkkärit ja trengit joskus pistivät leivänpuoliskan poveensa, jotta saivat savityössä haukkoa sitä välipalakse. Sama, vaikka olisi ollut kovaakin, kovat olivat myös leuat. Sanottiin, sanomattakin tiedettiin:

»Kyllä hyvästä kovasta
aina elonsa saa.»

Täytyikin saada. Miehen kourissa piti kovimmankin leivän murtaa. Rupesit sitä poukuttamaan lavittankarmiin, sait kuulla:

»Et saa viel' ottaa akkaa,
kosk' et saa leipää murretuksi.»

Oikea leipä oli sairaankin parasta. Ainakin jotkut vanhat olivat nähneet:

»Ei kipiä mies syö kun leivän reisulla,
jopa jos pienen palan päällen.»

Mutta kaikkein mieluisinta oli itsestään irtautuva leivän *syrijä*. Se oli kuin nisukrinkulaa — jokahinen sitä *puokootteli*.

Ja suuren juhlan parhaita olivat vasiten imellyksestä leivotut, kuohuvalla juomalla voidellut makeat *varileivät* sekä *knäkätyt* ohrasekaiset *rieskat leivät*, *knäkkileivät*, joita kaksittain kuivattiin var-taissa vanhoihin niisiin *silimustettujen napulaan* varassa.

Mutta läpileipä, rukihin juuresta lähtenyt, oli oikeaa pitkän katikismuksen jokapäivästä leipää, mikä ruumiin ravinnoksi ja tarpeeksi tuli. Sen voimalla puskettiin arkiset työt ja pehmitettiin pellot, eikä suinkaan varimakoisilla. Oli vanhojen sana:

»Leipä saa muuttua, mutt' ei puuttua.»

Kova leipä, kovat työviikot — hyvin sopivat yhteen. Joskus lisämauksi ja suolaisen puoleksi vielä *silakkapaistikka*.

Jokapäiväistä leipää varten talon naiskansa sai viikot ahertaa juuri-pyttyjen, *leipuumien*, taikinapöytien ja uunien vaiheilla. Jauhoisina, paljain käsivarsin naiset häärivät, *sotkien* ja *vanuttaen*, vanutellen *emooksia* ja leipoen.

Uuni tohisi tulisena ja *häätyi*, sai kuumaan kitaansa *uuninluuran*, joka veti hiilet ja tuhat pois, sai leveän arinansa täyteen, huokui suurukselta ja viimein puhalsi suustaan höyryävää läpileipää. Uunin edessä hääriävä emäntä sai liikuttaa pitkävartista *kerähtäänsä* niin nopeasti kuin kerkesi.

Kun syksyin ja kevään tuvan katto oli muutamat kerrat täynnä täysią leipävarthia, jo vieraskin näki, että talo seisoj lujilla rukihi-silla pohjilla. Parasta työnvoimaa oli, että orret notkuivat.

Ja leivänkäre pysyi tuvassa sekä elämän tuntu.

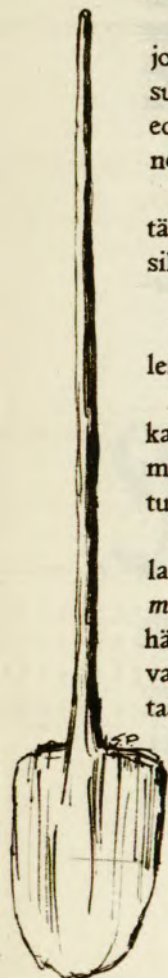
Tynnyrin rukihiä, jopa enemmänkin, tavallinen suu murkensi leipänä vuoden mittaan.

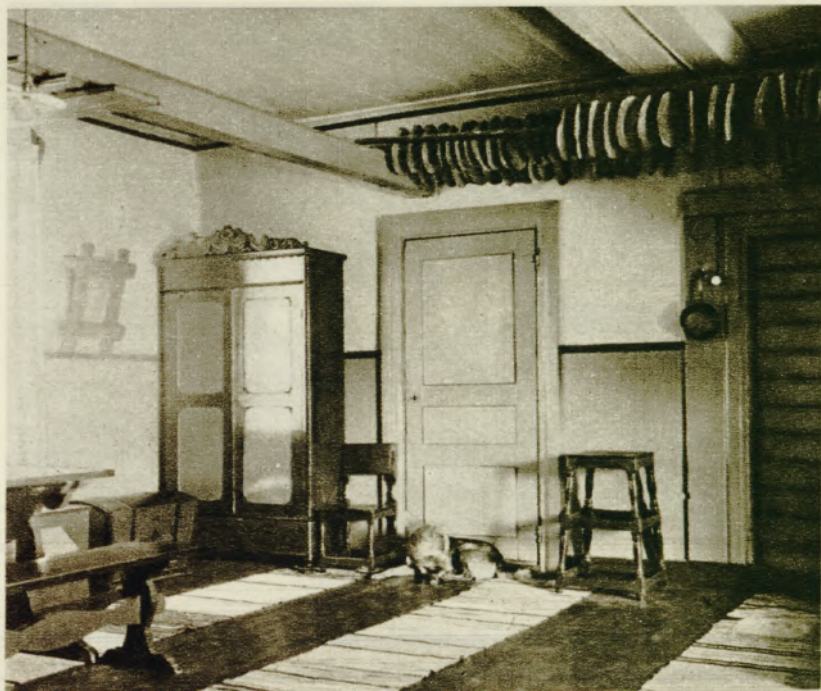
Leipä syötiin leipänä suolaisen puolen sekä piimän ja maidon kanssa. Mutta toisinaan keitettiin ja syötiin *leipäressua*. Se oli voimallista miehen ruokaa, siinä oli vahva tuoreen leivän ja elopellon tuoksu.

Sama väkevä pellon tuoksu ja maku oli *puuroski*. Elävänä juma-lanviljana puuropata höyrysi ja pussahteli takanperässä, kun emäntä *männällä* sitä hierusteli ja tampootti. Männynlarvasta katkaistulla häkkyräpäällä, joka oli viisipiikkinen niinkuin keittäjän kourakin, vanhat mummat hiersivät parahan puuron. He olivat jo mummil-taan kuulleet:

»Nelipiikki nälijän mäntä,
viisipiikki vilijan mäntä,
kuusipiikki kurijan mäntä.»

Kerähtä. Peräkorpi.

Leipävarthahia tuvan katossa.

Paksu *sakia* puuro oli keittäjän määränä:

»Niin sakiaa puuron pitää olla,
jotta mäntä pystys pysyy.»

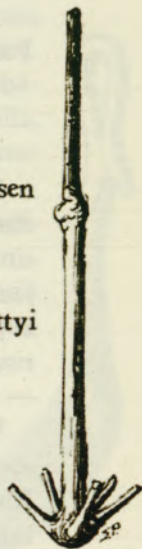
Pienen perämökinkin akka keitti nälkäisilleen paksun padallisen ja sanoi:

»Sakia on köyhän makiaa!»

Jauhoja kyllä meni enemmän, mutta sakiasta paremmin täyttyi mako, eikä saattanut syömämies moittia:

»Tuuli on vienyt jauhot,
kun on niin vetelää puurua.»

Voisilmä keskellä puurovatia, vieressä iso pahkakuppi täynnä paksua piimää, suuri lusikka ja nälkäinen mies — jo oli puu-

»Viispiikki vilijän mäntä.»

Miehet ruokalevolla.

rolla oikea meno. Maha täynnä parasta ohrapellon viljaa syömä-
mies paneutui penkille pitkälleen ja murahti:

«Syörä joukin pitää,
ei palakoolla hamahan mee.»

Paneutui toinenkin ja todisti:

«Syöminen ja makoo
tuloo parahite omahan etehen.»

Ruskea ruispuuro jo kelpasi, valkoinen, ohran *kräärijauhoosta* — ohrat oli ensin käytetty myllyn *kaunahaukan*, *kryynikiven*, kautta, sitten tavallisten kivien — keitetty kelpasi paremmin, käsikivillä jauhetuista rouheista laitettu rukihinen *hölöpuuro* oli hyvää, mutta kryyni- ja maitopuurot olivat vain juhlia ja pyhiä varten sekä kamarissa ruokittavia suutareita ja kräätäreitä ynnä muita herroja varten — eivätkä suinkaan työmiehen arkipäiväisiä syötäviä.

Marja-aikana vain oli joskus arkisena makuruokana *marijapuuro*, metsän- ja pellonviljan yhteiskeitto — jumalanhyviä molemmat. Rukihiseen puuroon tuoreet mustikat taikka puolamet antoivat mielisuisen metsällisen tunnun.

Mutta kotoisalla oleskeleva talonväki taikka pieni torpanväki rupesi joskus puukoottelohon jopa *äkkinäätä* eli *tikkuhöyryä*. Perkiön muori sitä usein laitto perillisilleen, syötiin sitä Paavoolassakin ja Reinikassa — ja missä vain. Äkkiä sitä tuli — äkkinäästähän se oli. Vettä vain pataan sekä *höystyä* ja suolaa, ja kun vesi kiehui, jauhot tomahutettiin kerralla sekaan, sitten nopeasti männällä hierrettiin oikein paksuksi puuroksi. Hetkisen se sai höyrytä ja puhista, jo nostettiin pata lattialle oljista väännetylle *patakranssillen*, tökättiin keskelle iso voisilmä ja sanottiin:

»Köyhä malttaa keittää,
mutt' ei jäähäryttää.»

Oikopäätä, pärelastat ja tikut kourassa hyökättiin padan ympärille ja nokittiin kuin kanaparvi kaukalolla. Reinikan Helviikin pojat kravasivat vielä padankin ja nuolivat ja kehuskelivat:

»Kyll' on mosnaa!»

Mutta Helviiki ajoi viimein pojat pois ja sanoi:

»Olokohon mosnaa . . . mutta menkää jo riihipinollen siitä! Ei nuolu vattaa täytä.»

Mosnaa taisi olla *talakkunaki*, jota kotoväki pisteli välipalaksean pyhäisin, kun muut olivat kirkossa. Otettiin keittopadasta kuumaa maitolientä vatiin ja sekoitettiin siihen jauhoja paksuksi puuroksi. Vielä silmäksi samaa keittolientä ja voita — jo tuntui oikein pyhäpäivältä, kun pärelastoineen häärittiin talkkunavadin ympärillä. Jaksoit hyvin odottaa, vaikka kirkkoväki olisi viipynyt kauankin.

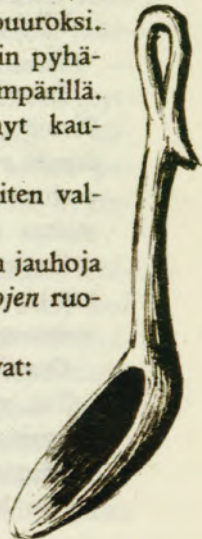
Mutta vanhojen luovankyläläisten talkkuna oli varta vasiten valmistetuista *tahalasjauhoosta* piimään sekoitettua *tahalasta*.

Ja taas kun metsän marjoihin siltään *seattihin* ja sotkettiin jauhoja puuroksi, saatiin *hillua*, metsällistä välipalaa, hyvää *puokkojen* ruokaa.

Vanhat olivat kuulleet vielä vanhemmiltaan, mitä sanoivat:

»Puuro miehen tiellä pitää,
velli aina ojan vetää.»

»Ei vellillä jaksa kun veräjän taa.»

Kokemuksiaan puhuivat. Sakealla puurolla ruokittu mies puski paremmin töitä kuin vetelän *vellin* syönyt. Mutta silti kumminkin aina väliin vaihteeksi piti olla velliä. Vanhat muorit sanoivat:

»Elli keitti vellin,
Maija maistoo suolan,
Liisa sen lippas.»

Ainakin ehtookeitoksi kelpasi *piimävelli*. Maata kyllä jaksettiin, jopa Kainaaston heinäladossa, vaikka oli saatu vain muikealla piimällä höystettyä *kakkaraasta* velliä. Syötiin minkä syötiin, ja vanhat värkkärit korjasivat loput — joivat ison vadillisen vasta täytettyyn hurstimekkoohinsa ja sanoivat:

»Minä syön kuus farillista velliä,
välistä vattan täyren.»

Mutta *pylysyvelli* elikkä *pylysykäs*, *pylysy*, oli päiväruekia, oikein leivän kanssa syötävää. Ruskeassa pylysyssä oli paljon suolaa ja hyvästi *rasuan puolta* — *höystyä* taikka *sianlihan kipenöötä* taikka palasiksi leikottuja *siannahaan riekalehia*, joita oli revitty puorin orresta riippuvasta sianreidestä, kun fläskit oli jo syöty. Jo oli *ruokaasaa* ruokaa, oikein syöneeltä tuntui, kun oli rasvaisensuolaista pylysyvelliä vaskisolkisen tuppivyön kierroksessa, niin että piti päästää muutamia reikävälejä.

Miehen ruokaa oli myös *maitopylysykäs* eli maitoon keitetty pylysyvelli.

Samoja veteliä vellejä oli myös ruskea *rokka*, kotopellosta kotoisin. Pieniä veheriäisiä *hernehiä* — kakarat olivat niitä tahtoneet aivan ikisoki syödä pellosta jo *lautikoona* ja *palakoona* — oli rokkapadan parhaina, ohrajauhoja suuruksena ja syötäessä vielä piimää taikka maitoa makuna. Rokka oli hyvä ehtookeitto, vaikka väki tahtoi väliin moittia herneitten vähyyttä. Trenki, huuritoon, oli joskus käärinnyt hiansa, jotta lähteä kourin melomaan, kun ei lusikalla tavoittanut.

Osattiin toki keittää parempaakin, jopa oikein *kryyni-* ja *maitovelliä*, vielä *klimppivelliä*. Mutta ne olivat valkoisia ja pyhäpäivän tuntuisia — pyhäpäivien omia olivatkin.

Mutta *kruppanat* olivat työviikkojen klimppivelliä ja sopivat hyvin hurstimekoon hoitoihin. Ohrajauhoista vain veteen paksu

Talon väki ruokapöydässä — itäntä pöydän päässä. Valok. Eeli Oja-Kurikka.

taikina, taputeltiin se ohueksi nauhaksi, että oli kuin mänttinahkaa, leikeltiin siitä pikku palasia kiehuvaan vesipataan, vielä vähän voita höystöksi — hyvää oli. Taikka kämmenien välissä hierreltiin taikinaista suikaleita, *hiertiäisiä*, ja heiteltiin pataan kiehumaan — *pannuvasikooksiki* sanottiin. Samoja kruppanoita kaikki olivat, täytettä pellonviljaa. Eivät ne kysyneet leipää kumppanikseen — olivat samaa jumalanviljaa. Piimää, karjanviljaa, kun saivat peräänsä, pannuvasikat olivat tyytyväisiä, ja syömämies oli tyytyväinen.

Lehmällinen oli pellonviljan perästä parasta ihmisen ruokaa. Niiden voimalla kyllä elettiin ja puskettiin töitä. Paksuna venyvänä *piimänä* särvettiin lehmällistä kaikkein enimmäin. Piimä oli läpileipien ja työviikkojen parhain toveri. Ison talon ruokapöydässä oli kaksikorvainen isomahainen *pahkakuppi*, jonka toinen *korva* kurkotteli linnun päänä, toinen pyrstönä piipotti, ja pullea maha oli täynnä piimää. Vuoron perään ympäri pöytää tartuttiin linnun päähän ja pyrstöön ja tyhjennettiin mahaa — oma täyttyi. Taikka

Piimänappoja.
Kurikan museo.

oli piimää kaksikorvaisessa *toupis*. Sakea piimä maistui hyvin, sen tukevuus tuntui kurkussakin, mutta *maittiloetu maitoklusu* ei ollut miehen mieliruokaa — se mennä hölähti alaha, eikä tuntunut paljon miltään. *Suolamaitona* eli *maitosuolaasena* sitä paremman suolaasen puutteessa syötiin leivän kanssa.

Mutta *fiilipunkki*, joka pyhääamuna kannettiin pöytään, kelpasi vaikka kellenkä. Entinen Niemelän äijä ja Jyrän seppä ja muutkin vanhat paapat pirottelivat viilipunkin toiseen laitapuoleen suolaa ja söivät sen ensin suolaisen puolena alle, sitten pistelivät suolattoman puolen jälkiruokana.

Ja *hökkylä* kelpasi. Silloin kuin lehmä oli *kantanut*, tehtiin *uuresta mairosta* juustoja, ja laitettiin vielä maidosta juuston *herahan* hökkylää — puolipäiväksi syötiin. Mutta piti olla hökkylöötä, niin että niitä oli. Muuten syömäkansa pian lennätti lusikkansa nuolematta koriin ja mokisi:

»Herre-ie, aiva heraa,
eikä yhtää hökkylää!»

Hökkylä, piimä ja fiili olivat parasta lehmällistä, vasta oikein hyviä, kun sattui huono viljavuosi.

Mutta taas, kun talvella lehmät olivat *ummes*, ja piimästä oli puute, otettiin piimä pellosta. Tehtiin *syömäjuurta* Rukihisia jauhoja *imellytettiin* pytyssä kuumassa vedessä ja *seattiin lavantehella*, pantiin mukea leivänpala pyttyyn, jotta *imellys* pian rupesi oikein *vahstupääs käymähän*, lisättiin vielä varia vettä ja saatiin ruskeaa velliä. Penkin alla oli pytyn paras paikka, ja *penkkivelliä* oli pytyssä. Se oli hyvää pellonpiimää, sitä saattoi särpää leivättäkin.

Penkkivelli oli varsinkin peräkylien talvista piimää, joskus jo *syyssärvintä*, jopa kesäistäkin, oli myös monen vähävaraisen talon. Sitä oli väliin monta pyttyä penkin alla, toiset valmiiksi muionneita, toiset vasta elävinä käydä puhisivat. Sitä viettiin keväällä hautausaunalle, viettiin kesällä luhdallekin. Se oli vahvaa ruokaa, ei paljon muuta tehnyt mieli, kun veti syömäjuurta mahansa täyteen. Ja kun

ohrapuuron *kasteena* oli rukihista penkkivelliä, jo tiesi istuneensa ruoan ääressä. Oli siinä väkevyyttäkin. Mettäsaunan lämpöisissä juuri leili saattoi ampua tappinsa kattoon ja ryösätä ruskean sisustansa ympäri seiniä.

Silloin penkkivelli oli kaikkein parhaimmillaan, kun se oli oikein käynnyttä ja muionnutta. Huulet tarttuivat yhteen, kun sitä ryypäsit — ja jo se pani mahan laulamaan. Kakkorin sahurit kävivät aina vähän päästä juomassa vahtupäätä syömäjuurta, keikkuiivat sahoopukeilla ja olivat hyvällä sahoottuulella — laukoivat koko päivän, että kuului maantielle asti. Meni muikea penkkivelli helposti päähänkin. Vanha Pyrylän Sameli Kirun mettäsaunalla, Paskoonkylän takana, joi ehtoolla toupillisen — kahahti kulmihin, joi pian toisenkin — makasi pökkerönä ja möyrästi koko yön.

Ja varsin *tervehellistä* pellonpiimä oli. Parhaat syömäjuuri-paapat kehuskelivat:

»Sauna, terva ja syömäjuuri
on parasta lääkitöstä.»

Samat hyvät paapat olivat jo mukulana karjuneet kehdesta:

»Työmäjuurta tarvehen — ja pian!»

Hyvä syömäjuuri oli monen vanhan vaarin mielijuoma, piimää parempi. Siinä kun oli oikea pellon maku ja jumalanviljan tuntu. Harjun Mikki, vanha mettämies, joka vanha sotapyssy kainalossa oli miltei koko ikänsä kuljeskellut metsiä, makaili viimeisiään ja aina silloin tällöin otti suun täyden suuresta pahkakupista, joka oli lavittalla sängyn vieressä.

Joi vaari kerran ehtoomyöhällä koko kupillisen — aamulla nukkui autuaassa levossa.

Samaa suuruksen voimaa, samalla lailla laitettua kuin syömäjuuri, vain vetisempää, oli *kalija*, janoisen juotava, vanhastaan tunnettu kotoinen juoma. Leveäperäisessä pyöreässä *kalijapuolikas*, tapin takana se loukossa puhkui ja ähisi. Jo vanhat olivat sen ähinän kuulleet ja saaneet siitä hyvän arvoituksen:

Kaljapuolikka. Kurikan museo.

»Mikäs se on,
kun ämmä loukos äräjää,
ja tappi puos päräjää?»

Pellonviljasta sai lähtönsä myös *kropsu*. Laskiainen oli varta vasiten, jotta kropsuttaa, mutta muulloinkin, kun leivottiin ja uunia lämmitettiin, lykättiin uunin lämpöisiin lopuksi *kropsupannuja*. Siitä talo oli hyvillään, Kivelän Jaakkookin, niin että koko kylä tiesi:

»Palijo hyvää ainetta,
kun Kivelän Jaakoon kropsus.»

Vanha vaarikin syödä möykytti isoa vinkalesta ja ökisi:

»Kropsu on hyvää,
vaikka se olis tuohesta.»

Eipähän kropsua varsin tuohesta sentään valmistettu, mutta ainakin ennen vanhaan sitä korvennettiin *tuohiropehis*, jopa paksua perunakropsua paistettiin vain *kaalinleherillä*. Tuohiropehista kropsu kaivettiin ja syötiin, mutta kaalinlehdet, *leherekkähät*, syötiin kaikkineen, tuhka vain pyyhällettiin *jäniksenkämpälällä* lehden alta pois.

Olivat ennenvanhaiset muorit tehneet *mämmiä*, rukihisista jauhoista imellyttäneet kuin varitaikinan ja tuohiropeessa paistaneet. Laskiaisen taikka pääsiäisen hyväksi oli *mämmiä* askaroitu.

Mutta silloin kuin *lahtipäivät* olivat, paistettiin *kiskua* — ennen ropehelliset ja lehdekkähät. Niitä laitettiin oikein *pankkohon* puorin lautaaselle ja sitten pitkin talvea keitettiin pyhäruokina *kiskokastetta*.

Syksyiset lahtipäivät olivat ruokaisia päiviä — keitettiin ja paistettiin aamusta iltaan. Ei elettykään karjanviljalla, eikä paljon pelonkaan — syötiin itseä karjaa. *Makkaroota prutkutettiin* puolen päivää, sitten *huuhutettiin* keittopadassa, lopulta lykättiin uuniin paistumaan. Tehtiin *oikoosia-* ja *länkkimakkaroota* ja *sianmakkaroota*, ja lampaastakin saatiin seitsemän käivärää. Keitettiin myös *syrämmyksiä* padan täydeltä, *teuhoosia* ja *maksaa*, *syränkarsinanaitaa* ynnä muita *syränkaluja* — vain *hurtankorvat* ja *perna* nakattiin kissille.

Syötiin sydämmyksiä mahan täydeltä, maistui myös höyryävä

Ala-Kurikan hakkuri, tehty 1771. Kurikan museo.

makkara. Vanhat puokoot puskettivat makkaranpäätä poskeensa ja mökisivät:

»Joka keitetyn paistaa,
se makian maistaa.»

Oli elävän veren, keitetyn ja paistetun lihan ja makkaran tuoksua tupa täynnä. Nousi tornista makea käry taivaan tuuliin ja painui pihalle — ohitse kulkijakin tunsu väkevän tuoksun. Mökin muorin noukka nouseskeli, kun hän maantietä [pitkin] mennä köykytti ja mutisi:

»Appa se suus, mikä nenäs!»

Hyvä kun nenässäkin. Muori mennä köykytti vain ja sanoi vanhojen sanalla:

»Antaa nenän liikkua,
ei sitä suuhun anneta.»

Makkaroita talletettiin puorin orrella, ja talvella pyhäpäivinä saatiin niistä hyvää mustaa *makkarakastetta*. *Verileivistä* taas tuli väkevää leipäressua. Mutta minkä sydämmyksiä jäi syömättä, ne *hakkuris* hakattiin pikku murusiksi ja suolattiin — saatiin hyvää *hakkukastetta* pitkin talvea. *Mahannahaat, satakertut, kuninkahalakit* pestiin, keitettiin ja suolattiin *sylyyksi*, samoin *sorkat* ja *päät*.

Sorkkia keitetessä saatiin *sorkkarasuaa*, joka oli parasta *rukinvoiretta*, Muuriklasin vieressä riippui pieni pahkakuppi sitä varten,

ja kehrääjillä oli aina silloin tällöin sen luokse asiaa. Sianmahasta raastettu *ihirakyrä* kelpasi vain kenkien ja kärryjen voiteeksi — vanhana ja härskiintyneenä se haisi kuin ryökäle.

Tarpeellinen oli myös sian rakko — kuppari hieroi siitä mainioita *kuppisarven kalavoja*. Ja entiset paapat saivat karaan *pullinahaasta* erinomaisen pussin, jossa säilytettiin *tuluksia: tulirautaa, flinttaa ja taulaa*. Pimeässäkin löysi *tuluspussin*, kun meni kopeloimaan *takanorren* päätä, joka oli sen kotopaikka.

Naiset kyllä aivan omin päinsä pystyivät lampaalta, vaikka sarvipäiseltä karoolta laskemaan veren ja hengen. Toinen vain piteli päätä, toinen kokosi jalat kouriinsa, ja kolmas nirhasi kurkkuja, vielä joku tenava sekoitteli verikiulua.

Mutta kun *lahtinauta*, härkä taikka lehmä, aamupimeissä talutettiin tupaan ja köytettiin ja romahutettiin reelle, naiset saivat olla syrjäpuolissa. Melkein itkien he katsoivat, kun miehet ahersivat vanhan Punoon kimpussa. Äitee vesitteli takan ääressä, mukulat kurkistelivat poraaten ylähäängystä. Punookin katseli oudoissaan, silmät märkinä, kun jalkoja sidottiin.

Mutta sitten kyllä taas, kun Punoo oli *raamastettu* paloiksi, ja sydämykset kiehuivat padassa, tuoreelta höyryävä keitto herätti ruokahalun.

Ja liha maistui lihalta.

Rikas rintalainen saattoi joka syksy kaataa reelle montakin lehmää ja *kötistää* lampaita koko joukon, mutta larvatorppari sai tyytyä muutamaaan lampaaseen ja pieneen härkämullikkaan. Vain harvoin hän pääsi lehmän lihoille, kovin vanhan silloinkin. Eivät nekään tuvan täyteisessä parvessa pitkälle riittäneet. Jo kevätpuoleen eukko sai ukolle selitellä:

»Kaula — kauvankos se kesti?
 Selekä — pitkäkö se on?
 Kylijet — kylläs ne tierät!
 Reiret — reisuus ne meni!
 Lavat — lapset ne söi!»

Eli sentään larvakyläkin, eikä kuollut nälkään, vaikka rinnan rikas emäntä, taitamaton, joskus imehteli:

»Mitähän nuo köyhät oikeen syöo, kun ei ole kun yksi lehemä tappaa?»

Söivät mitä saivat. Ei köyhäkään paljahalla hengellensä elänyt. Maa elätti heitäkin sekä surkuamaton työnteko. Oli peräkyliä myöten kuultu vanhojen kovat totuudet:

»Ei ruoka syören loppu,
mutta saamattomuuren.»

Reiniksen muorin
suolakuppi
Kurikan muree

Sauna ja riihi
Polvenkylä

Paikkojani porottaa

Oih, nuota luntioomia!

Luonnostansa rintalaiset ja larvakylien eläjät, jotka suuruksen voimalla heiluttelivat kirvestä ja kuokkaa ja muutakin asetta, olivat *tervehiä* ja *komeeta* sekä hyvässä hängässä *päänkukkuralta linkkoohin, keheräsluihin ja kanta-päihin* asti. Mikäs oli hätänä, kun oli sitkeä *selekäromppa* ja *lujat luntioomet*; vahva *reisikontti* heilui *kuppiluus*, ja *polovikyrsä* piti *pryhtinsä*, *käsivarsi* käännähteli *ränkiluun* ja *olokahatun* alla, sekä *rintalastan* alla, *syränkarsinas*, pouhuuttivat *tervehet keuhkot* ja jyskytti *luja syrän*, vielä *syränkarsinanairan* alla *maha* otti vastaan ja *kunnialla* hoiteli, mitä sille annettiin — *penkkivel-listä pylsyvelliin* asti.

Ja tavallinen *pää*, joka hoiteli kaikki tarpeelliset asiat sekä *rintapelloilla* että *mettäluumien rannoilla*, pyörähteli *kilijaluun* päällä.

Varsinkin nuorena ihminen oli *hyvännäköinen*. Jo piti *tyttären oikein peilin edessä imhedellä*:

»Kyllä ihminen on sentähä nuorna komia!»

Jopa vanha paappa, sänkinaama, katsahtaen mummaansa, keussuleukaan, jonka suusta uukutteli pari hammastelsoa, muisteli:

»Kyllä minä ja mumma
olimme nuorna surkian koreeta!»

Muutamien muotoa kyllä keväisin kirjavoittivat ruskeat *kärpääsenpaskat* elikkä *korttehenpriskat*, mutta ne eivät hyvää komeaa kovin haitanneet. Eikä paljon *päivän parkkikaa*, vaikka korjempi olisi ollut valkoinen talveniho niinkuin pappilan mampsälleillä, jotka katselivat *fluurien* takaa. Senkin sait, valkoisen ihon, jos tiesit jotakin. Kun keväällä pesit naamasi *sammakankurulla*, ei kesällä *par-kittu*, ja vielä paremmin vaikutti, jos huuhoit muotosi vesitiinussa, kun mettumaarin edellä, ennen keritsemistä, pestiin lampaista. Pieni *luomikaa* ei suuria haitannut, olipahan vain rikkaudeksi, jos ei sitä itse nähnyt. *Savipuolet*, joita keväisin tahtoi tulla poskiin ja *nenänronttohon*, katosivat, kun niihin knuppineulan knupilla piirrettiin *viisloppinen*. *Huunpurema* oli vain *musteloon*, joka tuli itsestensä, mistähän tuli, eikä se ollut kipeä, oli kun oli ja taas omia aikojansa lähti pois — mutta pahaa se ennusti.

Elämän monimutkaisilla poluilla ihmisen syntistä *kroppaa* röyk-tettiin monella lailla. Työt ja taudit, tarttumukset ja kaikenlaiset tapahtumat vaikuttivat kukin tavallaan. Tuli kipeäksi ja porotti.

Jo pienen lapsen, joka vielä kitisi *keheros* taikka vänkkyröitsi *renkus*, piti monesti kitistä kipujen kourissa. Oli pienellä pahoja.

Mutta oli myös pahojen parantajia.

Korvia porotti — täytyi tirauttaa kikkimaitoa korvaan taikka sulattaa nokare jäniksen ruskeaksi vetistämää lunta. Suu vaahtosi valkoisena *sampahalla* — parani, kun pistettiin maitotilkka, jossa oli uitettu elävää sammakkaa, ja annettiin vielä sammakan hohuuttaa suuhun. Oli *kielen alla jännet* — tuli *paskakielinen*, ellei sitä lapsena leikattu poikki. Pieni *mako riepu* oli kääntynyt ylösalaisin, sitä kipristeli, lapsi kitisi ja oksenteli. Piti nostaa kiperistä koivista ja räivistää, että vatsa kääntyi oikein päin, ja kitinä lakkasi. Selkää kutisi, *harijakset* vaivasivat, lapsi kovin itki. Miksikäs äitee oli *vahavana* ollessaan potkinut sikaa? Selkää täytyi voidella nisujauho-puurolla, sitoa silkkikaulahittella, ja sitten kylvötellä saunan löylyssä — harjakset irtautuivat ja tarttuivat kaulahitteen. *Napa nousi*, jos

Vanha Luovankylän paappa.

lapsi sai kovin paljon parkua. Painui se takaisin, jos sidottiin navalle kymmenen pennin lantti, vielä paremmin, jos voideltiin napaa kirkonkellon aksilasta otetulla piellä. Isot mukulat kyllä saivat itkeä ja raakua, minkä jaksoivat, sanottiin vain:

»Antaa poraata, ei sen napa paisu!
Ei se poruhunsa kuole, kosk' ei oo piennä piki-paskahansa kuollu.»

Kamalaa oli, kun ruma *syöpäläinen* vaivasi vähäistä ihmisen alkua. Se lymyili pienessä ruhossa, missähän lymyili, pullisti vatsan isoksi rempaksi taikka pöhisti rinnat taikka paisutti pään rumaksi mollis-

koksi, taikka väänsi jalat *luokallen*, että lapsi kävellä haarikootti kuin Hänkkylä-Jaakkoo. Emäkirkon *Paulasaaren ämmä* kylvetteli syöpäläistä, teki *syöpäläisen voiretta* ja pani siihen *hyhyksää laija*. *Kampin Kaisaki* teki — keitti *rämpimäruohoja*, *männyn kerkkiiä* ja muuta maan väkevää ja sai veheriästä velliiä.

Paha oli lapsen olla *painees* — nukkuessaan aina vähän päästä pelästyi ja rupesi parkumaan. Taisi olla jonkun katehen panemissa pahoissa. Mutta pahat pakenivat, kun lapsi kierrätettiin kolmen kovan kautta — ränkien lävitse ja luokan alatse sekä rautaisen takan tantarin ympäritse. Pakenivat ne vielä nopeammin tulen voimaa, kun *Kyröön ämmä* pujotteli lapsen kolme kertaa päreisen kolmi-

kulman lävitse, ja kolmikulman nurkat paloivat. *Pertun Liisa* käytti jumalansanan voimaa — luki *Isä-meirää* ja kuljetteli Kuulan Sankerin kitisevää kääröä pöytälavittan istuimen ympäritse. Mutta taikkein lujinta oli pyhä saunanlöyly ja koivuinen vihta yhdistettyinä jumalansanaan. Pienellä pehmoisella vihdalla kylvöteltiin untuvaista päätä ja luettiin *Isä-meirää*, hössöteltiin pikkuista vatsaa ja peppua ja muisteltiin *Valavo-Herraa*, vielä viimeiseksi vihdottiin pieniä jalkakäppyröitä sanellen *Herran-siunausta*. Ja sitten kannettiin lapsi kolmen kynnyksen ylitse kehtoonsa nukkumaan sekä heitettiin isän housut peitteelle poikki puolin.

Ja pahojen painama ihmisen taimi nukkui Herran siunauksessa ja valvonnassa, oma isä housujensa hengessä vielä viimeisenä valvojana.

Oli ennen muinoin itse Herra ihmisenä vaeltanut ihmisten joukossa ja sanan voimalla sekä vähillä neuvoilla toimitellut suuria tekoja, parantanut sairaita, sokeita ja kuuroja. Siitä hyvät ihmisetkin olivat oppineet käyttämään sanaa ja välikappaleita, ja ruvenneet tekemään hyviä tekoja, parantamaan lapsia paineesta ja muusta pahasta, parantamaan raavaitakin ihmisiä.

Oli vain pikkuinen vika, kun oli *laki puronnu* — kitalaki kipeänä. *Niemen muori* nosteli, taikka nosteli *Niileskylän muori*, ja pian oli taas laki kohdallaan. Eikä ollut suuri vika, kun oli *korvamantilat puronnu*. *Salamakar*in muori hiereli kurtteisilla sormillaan kipeitä leukaperiä, sanoi: »Korvamantilat on puronnu . . . pitää nosta!» Ja pani mantilat paikoilleen. Oli taas *ääni langehroksis*, kärisi kuin päröteskaroon kurkku — parani kun joi pakkulakaffetta. Toisinaan *nikkaavutti*. Sanaa se parhaiten pakeni ja heitti heti, kun henkeä vetämättä hoki yhdeksän kertaa:

»Nikkaa nakkaa yhyreksän kertaa
yhyren hengen vetämällä.»

Oli silmän *luomi taituksis*, ja oli kipeä. *Tuomiston Maija* nosti sormella ja pyyhki peukalolla — napsahti vain, kun luomi oikeni. Meni *raiska* silmään, sama Maija otti knuppineulan tarttui *räpsykarvoihin*, käänsi *silimänlauran* nurin ja nuolaisi raiskan pois. Muu-

Pöytälavitta.

Luoman muori. Valok. 1908.

voja että sanoja. *Luoman muori* sitaisi peukalossaan kolmenmoiseen villalankaan yhdellä vetämällä *yhyreksän solomia* ja luki hyvät Herran luvut:

»Iesus kirkkohon menööpi
 hevoosella hiirikolla,
 lohen mustan muotoosella,
 kalan hauvin karvaasella.
 Hevoosen jalaka hiveltyy —
 Maria maahan rattahalta
 suonia hivelemähän:
 'Jos tämä on luilta luikahtanu,
 jäseniltä järkähtäny,
 alta tuntumattomaksi,
 päältä nuuvaamattomaksi.»

Niinkuin teki pyhä Maria muori, niin myös teki hyvä Luoman

tamat pistivät silmään sisäkulmasta pienen pienen *krapukiven* — atteekista taisivat sen saada. Kivi kiersi ympäri silmän, tuli ulkokulmasta pois ja toi raiskan tullessaan. *Paskoo* oli paha tauti, silmäröppänät verestivät ja valuttivat *rääppää* — vaativat väkevää kotoista voidetta. Kun oli luonnostaan *häjyt silimät*, oli metsässä niille hyvä lääkitys. Menit keväällä ennen käen kukkumaa *krö-täämähän vihalaaspesää*, pannot naamasi hyvin lähelle ja annoit vihalaasten ruiskia silmiisi, että aivan säti.

Mutta kun leikkuupellolla sirpin varressa *kaluun* tuli niin kipeäksi, että *naraa*, taikka *linkka niukahtuu*, silloin tarvittiin sekä apuneu-

muori — hivelä kipeää paikkaa, joka oli jäseniltä järkähtänyt, ja kääri sen ympärille yhdeksäsolmuisen *suonilangan*, luki vielä samat Herran sanat. Sanat semmoiset, joita ei saanut turhaan lausua enempää kuin muitakaan vanhoilta opittuja lujia lukuja.

Siunattu lanka sai olla paikoillaan, kunnes itse irtaantui ja putosi.

Usein sattui terävä *rauta* repäisemään — joko puukko puraisi kättä, taikka kirves iski jalkaan pahan äramän. Joskus veri soihasi aivan virtana, laittoi oikein lammikoita. Katsojankin huonoa päätä alkoi viemistää ja sydäntä kuoletella. Tarvittiin kovat sanat. *Hunnakon äijä* katsoi ja manaili:

»Kyllä, perkeles, pirättää!
Seiso, veri,
seiso niinkun seittemän lautamiestä
seisoo tuomion eres!»

Vihaisena äijä sieppasi kirveen, iski irvissä hampain sen terään, puri ja ähisi:

»Rauta puri mua,
minä purin rautaa.
Eppäs silloonkaa suuri ollut,
kun suosta sotkettihin
ja vetelästä vellottihin!»

Kirveen terällä *Hunnakko* vielä pyyhiskeli haavaa ja otti siitä pois *rauran vihat*.

Maan ja metsän terveelliset aineet, *pihka* ja *pikiöljy*, *koivun urpiviina* ja *luhtakaalin* punaisen sutitupsun ruskea neste sekä aakkunalta punakukkaisen *palasamin rontosta* saatu vesineste olivat hyviä haavojen lääkityksiä.

Tulessa korvennettu, vedessä vihoitettu rauta oli kamala, mutta *valakia* itse oli vielä kamalampi, kun se otti pahat päällensä. Valkea oli kyllä korkeaa lähtöä. Sitä *Hunnakon äijä* heti muistutteli, kun katsoi tulen rumia jälkiä:

»Neittyt tuli taivahalta
tulikattila käres.
Tuli tulta tuiskuttaa,
valakiaasta hehkuttaa.»

Ja taas:

•Virmelö, värmelö väläkytteli
keskellä merikiviä.
Kirjavasta kärkehestä,
soortavasta valakiasta
vahinko tuloo.▪

Tuli poltti, vesi sammutti. Ja Luoman muori sammutti — pani kuparinappoon kylmää vettä ja tulista poroa, joilla peseskeli pois *valakian vihat*. Edesmenneitten vanhojen suurilla lausehilla muori jaati, kutsui vanhat hyiset vaimot avukseen, kutsui vielä Taivahan suuren Pojan, puhellen:

•Vaimo tuolta kaukaa tuli
helistellen helemojansa.
Jäinen sill' oli hytty,
jäinen sill' oli hattu.
Tuos' on kultasulukaanen sisällä,
jolla hän hyttä hyryytteli
ja lämmintä jäähäryytteli.
Iesus Kristus siunattu olokohon.
Valakia, ota omas pois!▪

Pahoin teki rauta, pahoin teki tuli, pahoin saattoivat tehdä monet muutkin luontokappalehet. Ainakin *kärmes, kiven alla kiiluvaanen*. Se vasta panikin pahat: pistää sävähytti ja lykkäsi hirveän myrkyn. Koko jäsen mustui ja paisui. Kärmehen kähyt ja myrkylliset jäljet tarvitsivat suuria parantajia. Sianihra ei yksinään auttanut, eikä Hunnakon äijä. Näinpä Hunnakko heti saneli:

•Pietari sanoo: 'Orma puri!
Maria kysyy: 'Tuliko veri?'
Iesus sanoo: 'Se jo parani!'▪

Oli kyllä viisainta sanoa kärmestä vain *isooksi-maroksi*, silloin se ei niinkään helposti pistänyt.® Eikä se tohtinut tulla lähellekään, kun tiesi *kärmehen sanat* — paikalla pysähtyi, jos ennätti sille karjaista:

•Mato musta maan alaanen,
kiekura kiven alaanen.
Pirätä, piru, hevooses,
jotta ma saan suittet suuhun
ja päittet päähän!▪

Saattoi kärmes joskus, kun ihminen nukkui ulkona, loikerrella vaikka vatsaan. Oli kyllä kuultu — nukkuva oli luullut vain juovansa kylmää piimää. Yhtä hyvin *sisälisko*, joka vikkelenä juosta vilisteli kannon juurella, voi livahtaa nukkuvan suuhun. Hyvä oli heti, kun näki, sanoa sisäliskolle lujat totuudet:

»Sisälisko, silimäkisko,
sin' oot niin raskas kun rautakanki,
min' oon niin köijyt kun lepänlehti.»

Sammakkaki, joka vedestä joi myrkyn, saattoi joskus, vaikka *kloppisammakkana* joutua ihmisen vatsaan ja ruveta siellä kasvaamaan. Usko taikka älä, mutta ainakin entisen Piippu-Jaakoon mahassa sen kuultiin kurnuttavan.

Mutta *vaapsahaanen* lentää hyrräsi vain ja väliin, kun vihastui, kiukkuisesti tuiskahti silmäkulmaan ja ampua pritkahutti — vasta oikein, jos sitä ylllytti:

»Pure isäs hampahilla
ja äitees suulla!»

Kovaa oli kun *paikkoja oikeen porotti*. Korpi-Heikki voihi usein luntioomiansa. Ylöltäsestä työstä taikka kovasta vilustumisesta taisi porottaminen saada alkunsa samoin kuin paikkojen *raistaminen*, joka ennusti pahoja ilmoja. Usein kuultiin vanhojen valittavan:

»Taitaa tulla häjyt ilimat, kun taas niin jalakaani raistaa.»

Hunnakon äijä keitteli *rämpimäruhoja*, *nevakanervia* ja *männynkerkkiä* sekä *vihalaaspesää*, sitten kuumalla keitoksellaan hauteli porottavia jäseniä. *Rintojen porotusta* Hunnako katsoi viinasta ja saattoi joskus nähdä: »Koira on sun pelijättäny.» Sianihtrasta äijä luki siihen lujan voiteen.

Hampahan porotes oli kaikkein kamalinta — ei antanut yön ei päivän rauhaa. Mutta oli toki siihenkin apu. *Pitkämöön patruuna* pisti hampaan koloon *kärmehen lihaa*, jota oli hankittu ennen käen kukkumaa, *Laksin Tuomas* krassasi hammasta kolmella koivuisella tikulla, niin että tuli veri, *Korven äijä* kaiveli pihlajaisella tikulla ja löi sen leppään. Mutta *Sikalan Kaisalla* oli kovimmat menot: jumalansanat ja sammakat. Kaisa käänsi kasvonsa itään päin, puhallutti sammakalla suuhunsa ja samalla laususkeli Isä-meirää »lähes-tulkohon» asti.

Kova *pistos* oli yhtä paha kuin porottaminen. Itsestensä, aivan käskemättä se taisi tulla ja pisti kuin puukolla, mihin milloinkin. Mutta vanha muori tiesi parahat keinot: *verätti* pistoksen pois *vesiklasilla*. Muori pani klasin kumoon paljaalle iholle, pistoksen kohdalle ja pisti pienen rohdintukon klasiin palamaan. Kun muori sitten kiskaisi klasin irti, paukahti vain, ja pistos oli mennyt tiehensä.

Joskus sattui jokin jäsen nuljahtamaan pois *tilooltansa* — kova paikka oli. Emäkirkon *Hattu-Amaliija* kyllä korjasi pahatkin jäsenten viat, satoi ja paranteli poikki menneet luut, sellaisetkin, joihin *tohtorit* eivät kyenneet. Helmannin äijän molemmat jalat olivat vääntyneet aivan väärin päin, Amaliija kiskoi ja käänsi ne oikein päin. Tuomi-Hermannin kaatui kärrykuormineen ojaan ja meni kuudesta kohden tiloiltansa, vielä ränkiluu ja kylkiluita ruskahti poikki, sekä lapaluun noukka kääntyi keuhkoihin. Amaliija kokoili ja sijoitteli kaikki jäsenet ja luut jälleen oikeihin paikkoihinsa ja kuudessa viikossa teki Hermannista tervehen miehen.

Pahoin kävi, kun ihminen kaatua paukahti *takaraivallensa* — kiljaluu meni suuhun, ja kaatunut tukehtui. Mutta jos heti kovasti revittiin takaraivan tukkaa ja niskatakkuja, kiljaluu painui paikoilensa, ja pökertynyt ihminen virkosi.

Ajokset, mökämät ja äkämät ajelivat sekä rinnalla että larvassa. Ne tulivat, mistähän tulivat ja asettuivat mihin sattui — kipeitä olivat ja kiusasivat.

»Äkämä, pukama, putkenpolttama»

niitä noiduttiin ja lyötiin elävää kuusenpihkaa ja sianihraa noukkahan ja sanottiin:

»Pirä koiras kotona!»

Ajoksia oli myös paha *veripahka*, ja sille oli parasta lääkitystä *kärmehen nahka*. Mutta kaikkein pahin ajoksista oli *vaarnehros*, ruma äkämä. Hunnakon äijän mökille täytyi lähteä taikka itse Pitkämöön patruunan töyrälle Perä-Pitkämööhin, taikka Jyllilän töyrälle *Törmän Kaisaa* luettamaan sianihran nahkaan, taikka puhuttelemaan *Apsan Liisaa*, ihranpala valmiina plakkarissa. Ihrasta kun otettiin vaarnehdokseen parhain *vuoto*. Liisa huiskutteli ihranpala nouk-

kansa alla ja *höpötti* siihen, mitähän *höpötti*, ja hyvä tuli. Luoman muorikin puhalsi lujat luvut, melkein raamatulliset manaukset:

»Onko mantu maasta tullu?
 Menköhön mantu maahan.
 Onko mantu puusta tullu?
 Menköhön mantu puuhun.
 Onko mantu pahaan ihmisten kiroosta tullu?
 Menköhön mantu pahaan ihmisten kiroohin.
 Ja Jumala sun upottakohon,
 kun faraonin Punaasehen merehen.»

Ajoksia kamalampi oli *koi*, ruma *Koisen poika*, joka — Hunnakon äijä lienee nähnyt, kun Lusan puolella

»Koi mennä koiskotteli,
 pitkin tietä roiskotteli»,

ja sitten aivan itsestänsä iski ihmis-raukan sormeeseen, puri ja porotti yöt päivät kuin itse paha. Eikä häntä saatu ajetuksi pois muuten kuin Jumalan avulla ja sianihrolla. Kovat manaukset ja tuomiot *Koisen poika* sai. Mutta kuka käski lähteä häjyylemähän — kuka jo? Vanha *Kömppäles-Sameli* jörisi ihraan *koin sanat*, samoin *Törmän Kaisa*, Luoman muori otti palan siannahkaa ja saneli sille *Koisi-raukan* kovat kohtaukset:

»Iesus tuli *Koisi-raukan* vastahan
 ja kysyy *Koisi-raukalta*:
 'Mihinkäs meet?'
 'Tänne menen ihmisen ihua syömähän
 ja luita eroottamahan
 ja suonia katkoomahan.'
 Mutta siunattu Iesus sanoo:
 'Ei sun pirä ihmisen ihua syömän,
 eikä suonia katkooman!
 Minä manaan sun *Manalahan*,
 päivättömähän *Pohojaasehen*,
 yhyreksän *valaskalan* vattahan,
 johona ei kulije *karijan* kynnet,
 eikä vajella *hevoosen* varsa!»

Koskelanloukon muori muisteli samaa kohtausta, kuinka

»Jumala kirkkohon ajaa
punaasella pukilla
ja sinisellä uuhella»

ja kohtaa kamalan Koisen pojan tuhotöihin menossa sekä antaa hänelle ankaran tuomion:

»Mene kiven rakohon
ja ole sielä niin kauvan,
kun Jumala on taivahas
ja perkeles helevetis!»

Sinne, kolkkoon paikkaan Koskelan muori ajoi Koisen pojan — tiedä, mihin lieene joutunut *karkeloon*, joka tavallisesti oli Koisen pojan matkassa. Se oli kummallinen kulkuri, pieni häjyläinen, jonka piti aina klekkarehtaa parempainsa joukossa, kun yksinään se, keltoton, ei kyennyt mihinkään. Mutta kun tuli ajos, koi taikka muu kipu käteen, karkeloon ajoi heti *kainalokuoppahan*, taikka ilmestyi kipu jalkoihin, karkeloon kapsahti paikalla *reiren juurehen*. Ja kipeä se koetti olla, kova mukura, ei kohta liikkua antanut. Mutta heti kun pääkipu katosi, karkeloonkin luikki tiehensä suun sanan pyhkimättä.

Ei ollut *tarttumuskaa* mielivieras. Kysymättä se puhaltui, mistähän puhaltui, saviprunnista, vesiojasta, rämäkästä, takanperästä, sitä pahemmin, jos satuit pelästymään. Eikä pois lähdöstä ollut puhettakaan. Se nosti vain, minkä ennätti, ihoon punaista *näppyä* ja *krähyä*, että aivan kuhisi ja kynsitti.

Mutta Hunnakon äkäinen äijä tuli kovana ja ajoi tarttumuksen pois, *Tarha-Maijaki* koetti olla tylynä ja noitua. Apsan Liisa teki *tarttumuksen vettä*, pani siihen kolme koivuista hiiltä ja *sipaa* ja *mutaa*, sylki ja siunasi. *Veräjä-Kreeta* krassasi veteen lattian raosta mustaa moskaa — kun oli tuvassa pesty rumihia.

Oikein tehty tarttumuksen vesi oli voimallista ainetta. Siunaten piti sillä pestä ja vaella kipeää ihoa ja sitten viedä veden loppu kirkonmaahan taikka nakata vasemman olkapään ylitse *pohojaasta kohori*.

Syyttö taisi olla samoja tarttumuksia, ja se oli viheliäinen vastus. Ei muuta kuin kynsi ja kraaputa milloin mitäkin paikkaa ja saunan kuumimmassa löylyssä hakkaa irvissä hampain vihdalla ruhoasi kuin Lusan Röyhy — eikä ole apua. Mutta jos teit vihdan kuusen

oksista ja sillä hosuit ihoasi, jo taisi *syyttäminen* loppua. Puskan Jääkköo voiteli tervalla, löi kuuman löylyn ja rupesi huitelemaan. Kuului löylystä kohta kova ökinä:

»Voi, herre-ie, kun mun räyhääsiäni kärvästelöö!»

Hyvää oli lääkitys, ja hyvä oli, että oli sellaisia, jotka tiesivät jotakin, Hunnakoita ja muita, sekä sellaisia mökkien ja pikku torppien emäntiä, saunassa kupsehtijoita, *hierojia, kupparia, paarmuskoota* — Tarha-Maijaa, Salmakarin muoria, Pihlajamäen Loviisaa, Äkinäasen Soffiijaa, Lappion Leenaa, Pikkulan Alppeeta, Kirruus-Maijaa, Perkiön muoria, Törmän Kaisaa —, jotka suuren virkansa ohessa olivat muutenkin parannusmuoreja. Milloin he hieroa nujuttivat, milloin kupparina laskivat verta, milloin paarmuskana noutivat kitiseviä kääröjä saunan lämpöisistä, ja toisin vuoroin taas tarpeen tullen tekivät vaikka syöpälääsen voidetta ja tarttumuksen vettä.

Mutta ei aina auttanut Hunnakon eikä kylänmuorien parhainkaan taito, ei saunanlöylyt, ei tarttumuksen vedet, eivätkä kärmehen lihat.

Liikkui usein oikeita *tautia*, kovia jumalantauteja, jotka kulkiivat pitkin rintaa, kulkiivat kautta larvakylien ja heittivät viikoiksi aivan *sängyn omaksi* — heittivät hautaankin. Jotkut viisaat ja kirjanoppi-neet olivat tietävinään, että ne tarttuivat. Mutta todeksi oli nähty, mitä oli vanhoille sanottu:

»Ei tauti tartu, eikä rutto rupia
iliman Jumalan sallimata.»

Kun tauti tarttui, niin se tarttui niinkuin oli *sallittu*, mutta kun ei, niin ei — vaikka olisi maannut rupulitautisen kanssa samassa sängyssä. Oli se kyllä nähty.

Rupuli olikin kamalimpia tauteja, mitä ikinä oli näitä maita vaeltanut. Se ajeli rinnan taloissa ja osasi kaukaisimpaankin peräkorven mökkiin, pani joskus koko perillisparven pitkälleen, otti toisia matkaansa ja toisiin puri pahat elämänikäiset merkkinsä. Naapurien pojat, kun moniviikkoisen rievuissa pehtaroiden perästä *rupulin-arpisina* sattuivat yhteen, katselivat kummissaan ja melkein häpeillen toistensa outoa, laihaa ja *kröpöliäästä* näköä, joka oli entisen punaposkisen, pyöreän muodon paikalla.

Taisi olla vieras poika — ei tahtonut olla sille sanomista. Aivan itku kurkussa pojat erkanivat ja juoksivat kotiinsa.

Ajeli *tuhkuri* kautta kylien, tuli taloon, tuli mökkiin ja riepoitti koko perikuntaa vuoronsa perään, puhaltaen punaista *krihamaa* ruhon täydeltä, mutta ei kumminkaan käynyt hengen päälle eikä pilannut muotoa.

Jo kerran — taisi olla köyhänä vuonna — sai *punatauti* luvat, jotta käydä kyliä ja vähän kiusata syntistä sukukuntaa. Punatauti otti koko kesän — *punatauti-kesäksi* sanottiin — ja riehui, niin että kirkossakin piti kuulutettaman:

»Ei pirä syörä mustikoota — niistä tuloo punatauti.»

Pantiin taas kulkeelle *keltatauti*. Se ajoi ihmisen ihon aivan keltaiseksi, ja hengestä oli kysymys. Mutta tauti pelästyi ja pakeni, kun keltainen sairas kannettiin kuumaan saunaan ja heitettiin tuima löyly

— millähän heitettiin, omilla vessillä, jotta tauti sai omansa.

Annettiin valta *sikataurillen*. Jo nähtiin pian joka talossa ja mökissä komeita muotoja, leveitä leukaperiä kuin aikatalon haltijaväellä. Komeat kyllä, mutta kipeät ne olivat ja paranivat kummin-kin, kun niitä haudottiin *palanusilla sianpahanolla*.

Oli tauteja, kuka tiesikään kaikkia kulkureita, *kuumatautia*, *poltetautia*, *vattatautia* ja mitä he olivat. Ne tulivat ja menivät — poltetauti pakeni, kun sai noukkaansa kirpeitä

Vanha sitkeä talon paappa.

nasianmarijoja, ja vattataudin parasta lääkitystä oli karvas *turkinpippuriviina*.

Omaa lajiansa oli *suluku*, kova tauti, hautaa kohden aina vetämässä. Ei se tarttunut, eikä kulkenut, oli vain kenessä oli, *yskitti* ja *köhitti* koko elämän iän. Ja kun oli oikein *sulukuhinen*, yskitti yhtä päätä, piti sellaista kuivaa köhinää, mutta ei mitään lähtenyt, kun *suluku oli eres*. Se oli monella ihmisellä, oli nuorella ja vanhallakin. Pikku-Matti köhi koko elämänsä — oli saanut taudin kylmästä pajasta. Kloves-Juhan poika oli talvella tukkimetsässä hikisenä juonut jäistä maitoklusua — suluun sai. Harjun Mikin Antti työssä ollessaan joi kuumina päivinä Perkiön lähteen kylmää vettä, sai suluun ja kuoli. Samasta kylmästä lähteestä Soukan Jaska jo nuorena joi kuoleman vian. Kauan Jaakkoo kyllä eli, teki työtä ja yskiä kiuskutti, ja ihmiset sanoivat:

»Kohta se menöö aiva maan ala.»

Keuhkot kyllä kasvoivat toisesta päästä, minkä toisesta mätänivät. *Kärmehen rasuaa* kun olisi ottanut, niin olisivat kasvaneet nopeammin. Mutta kun ei ottanut, niin keuhkot lopultakin loppuivat, ja Jaska kuoli.

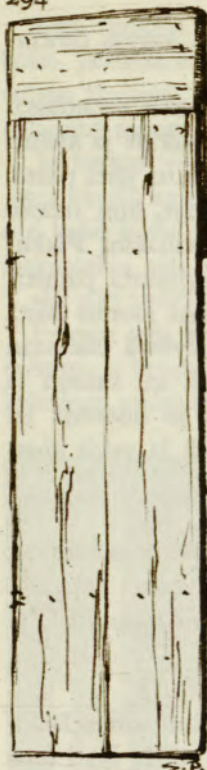
Sulkuhisen sydänkarsinassa lymyili kuolemantauti.

Kuolema oli myös *rumihinmaron* matkassa. Ei ollut siihen lääkitystä, eikä ollut sen parantajaa. Kamala mato söi, söi ja jäyti ihoa yhä pahemmaksi — vei viimein sinne, mistä hän oli kotoisin, kirkonmaahan. Hautalaasen se otti jo nuorena. Mokka-pää-Alppee sai *rumihinmaron*, kun kantoi kuollutta riiheen, ja tuuli heilahutti lakanaa, niin että se sipaisi poskea. Alppee säikähti — kuolema, rumisko sipaisi? Sipaisikin ja rupesi kalvamaan poskea. Määdättämällä se otti vanhan Mokka-pään.

Ei ollut *kuolovaasen taurinkaa* parantajaa. Kuolema asui jo sen nimessä, kuolema kulki sen korvalla ja aina vähän päästä kouristi hengettömäksi, kouristi viimein täysin kourin.

Ankarasta pelästymisestä sanottiin taudin saaneen alkunsa.

Eipä silti, että kuolemantauti. Jokaisen elävän matkassa, oli hän ihminen taikka luontokappales, maan kurja mato, saviprunnin iso röntiäinen tai pieni kiuriaanen, taikka suuri korpikuusi, kollinmarjapuska tai matala kärmehenkukka, oli elämänsiemenen korvalla kuoleman itu, salaa jäytävä *rumihinmato*. Loppu tuli ennemmin taikka myöhemmin. Toisien kohdalla päivät riensivät nopeammin —

Koivistonkylän
rumihinlauta.
Kurikan museo.

olikohan armoa vai rankomista? Muutamat koutuivat jo kuusissa-, seitsemissäkymmenissä ja rupesivat kulkea köykyttämään selkä vääränä, keppi kourassa kolmantena jalkana. Eivätkä luntioomet enää kestäneet työn tekoa. Kumminkin he mennä köpöttelivät päivästä toiseen ja sanoivat:

»Pareet on päiväki elettyä.»

Jotkut vielä tuhauttivat:

»Vielä vain henki kulukoo läpi rumihin»

— vaikka taisi jo kylmä maa huokua. Ainakin kylä sanoi:

»Kuolema jo koukkii.»

Mutta toiset taas elivät niin vanhoiksi, että kopisivat pelkinä luina. Näytti, ettei heihin, luukasoiksi kuivettuneisiin maankimpaleisiin, vaikka leuka jo väkätti, ja silmät haraastivat, pystynyt kuolemankaan kirves. Kysyit heidän ikäänsä, sait kuulla nahinan:

»Saran selijältä,
kuurenkymmenen kummaltaki kylijeltä.»

Kylä sanoi:

»Luusta on vanhan peukalo.»

Vaati maa viimein omansa, ja vanha keikahti kerralla. *Kukkaas-Helviiki*, taikka joku muu tuttu *rumihin pesijä*, tulla köpötteli, pesi vanhan vaeltajan ja laittoi *laurallen* — liiverin orsilla sitä talletettiin —, tuli taas ja *pujetti arkkuhun*, pani vielä vanhan virsikirjan rinnalle. Kylän lapsia oli katsomassa, naapurin naisia apuna. Hiljaisina kaikki häärivät, lapsetkaan eivät liukoja metuloinneet. Pienimistä tuntui oudolta, että vaari saattoi aivan liikkumatta maata. Olisi, vaikka vähän silmiään raioittanut!

Ja lopuksi Helviiki-muori toisten muorien kanssa veisasi lähtövirren. Vanhat äänet vapisivat, lapset katsoivat oudoissaan — vaari arkussa nukkui. Valkoisten verhojen alla, virsikirja leuan alla.

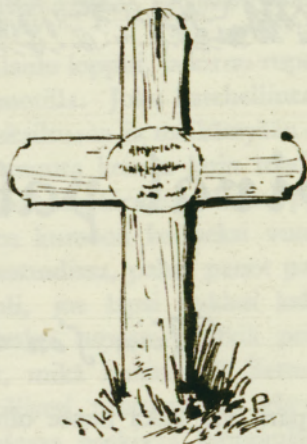
Riiheen tuli kohta lähtö, levolle toki, eikä raskaaseen elojen puin-tiin.

Elot oli puitu, mitä oli puitaviksi annettu.

»Päähnyt kuollut voorostansa»,

sanottiin. Oli loppunut pistokset ja porottamiset ja muut maailman vaivat.

Oli alkanut suuri lepo.

Noirat pahoo

Niin s' on kun noiruttu.

Wanha Tölpäri, vai kuka lienee ollut, edesmennyt suur-seppä, oli antanut pajastaan vanhalle Häjyläeselle niin tulisen lähdön, ettei häntä sen koommin enää nähty koko seurakunnassa.

Tottako lienee, ettei ole nähty — ainakin sanotaan. Häjyn käryä kumminkin, rumaasesta, jäi jälkeen sekä rinnalle että larvaan.

Mitä olivat *katehelliset* ihmiset, sellaiset kamalat kuvatukset, jotka *kattoot* niin *pahoon*, jotta tuli pahat. Heillä oli *paha silimä*, pahempaa silmän takana. Vanha Häjyläinen siellä sittenkin taisi lymyillä — akkavaessä vielä ahkerammin kuin miehissä.

Oikein pahan silmän, *noitumasilimän*, lähestyminen tuntui jo kauas. Kuteilla oleva kangaskin sen tunsu — *päitä* tuli yhtä päätä. Sohloissa istuva kutoja heti arvasi:

»Kukahen nyt tuloo, paha ämmä ruokales, kun nuo loimet niin katkeeloo?»

Kirnuunkin paha silmä saattoi kurkistella. Emännän käsissä se

parhailtaan hyvässä reirussa täyttää päätä oikealla voinäänellä iloisesti tohisi:

»Kaikki on tuuurhuus,
turhuus turhuus turhuus,
kaikki on tuuurhuus,
turhuus turhuus turhuus...»

»Meeeeeirän vanha Juuha Juha Juha,
noooooose ylähä ylähä ylähä,
pääääset kylähän kylähän kylähän...»

Mutta yht'äkkiä vilaulu loppui, ja kirnu rupesi tohajamaan kovin oudosti ja aivan eri nuotilla. Joku katehellinen oli katsonut. Eikä emännällä, aikansa tuskailtuaan ja mäikäytyään — suolankirppukaan ei auttanut — ollut muuta keinoa kuin tehdä edesmenneen äiti-muorin lailla: kova paukaus kirnuun, kirnu pyörien pitkin lattiaa, sitten aidan seipääseen kumoon kolmeksi vuorokaudeksi.

Siellä vasta, jumalantuulissa, pahat panot pakenivat.

Vielä pahempaa oli, jos lapsi nukkui kehossa, ja paha silmä kiepsahti tupaan. Äkkiä peite silmille! Mistäpä tiesit, mikä kukin oli? Sattui tulija näkemään pienen perillisesi, tuhunoukan. Hyvin tiesit, kun katselit kehossa potkivaa kippurakoipeasi, ettei koko maailmassa ollut ainakaan korjempaa. Mutta jos vieras tuli ja katsoi ja kehuskeli:

»Voi voi, kun on korija lapsi... juuri justihin isänsä näköönen!»

Silloin jo pahat olivat tulemassa, ellet heti tokaissut:

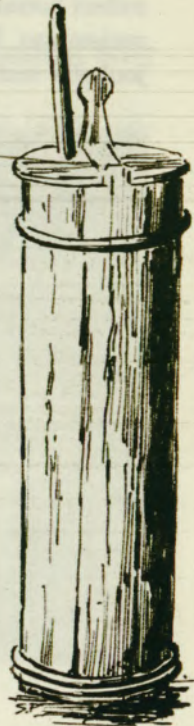
»Pistä noukkas p...!»

Jo heitä oli kaikenlaisia kateensilmiä. Jos toinen oli paha, niin toinen oli vielä paheet — samoja pahoja molemmat.

»Yhtä sutten silimään väli.»

Oli sellaisiakin kuin ennenvanhainen *Kalinan muori*. Männikön mökissä elää tuhraili äkäinen ämmä, ja

Kirnu. Kurikan museo.

äkäisellä ämmällä oli äkäinen silmä, ja männikön laidassa mäen alla tuijotti lähtehen silmä. Kun muori mennä köykytti metsäpolkua, taikka missä vain kuuhki katajikossa, ja tuima silmä ennätti nähdä vastaan tulijan, ennenkuin tämä huomasi muurin, jo tarttuivat pahat. Ajoksia ilmestyi pian ihoon. Syljeskellen koettivat ne, jotka tunsivat muurin, päästä ajoksien pahoista.

Itikat olivat emännän parahia. Paha silmä katseli niitä aina syrjäpuolin. Emännän täytyi alituisesti olla varpaillansa.

Varsinkin metsässä — vaikka vainioillakin — itikat olivat kaikenlaisten katehien katsottavina ja kohdeltavina. Sekö hänet tiesi, mitä he kukin siellä tekivät, mutta lehmä saattoi palata metsästä *pahaan panoos*, niin ettei syönyt mitään, eikä märehintykään. Katsottiin ja sanottiin:

»Niin s' on kun noiruttu!»

Vielä pahemmin voivat pahat *noirat* ja *pohakat* tehdä: itikat eivät tulleet kotiin ensinkään, eikä niitä löydetty hakemallakaan. Tottahan muistetaan Kytölän vasikat — *hiiren kätköhön* oli pantu. Koko joukolla niitä haettiin ympäri Juonenvuorta, eikä löydetty, vaikka

Kalinan lähde katajikkomäen laidassa.

Itikoota rintavainiolla.

kaiketi juuri sivuitse mennä tömpättiin ja kepeillä hutkittiin kiviä ja kantoja, jotta eivätkö ne vasikkana ynähtäisi.

Vasta omia aikojaan vasikat tulla nulkuttelivat veräjän taakse mökijämään. Helviiki köpötteli katsomaan ja sanoi Pullerin Seikulleen:

»Johan mä sanoon, jotta n' oon hiiren kätöks! Kuka raakkules oli pannu ja pahoonu?»

Eikä tarvinnut vierasta ämmää päästää navettaan, ei ovellekaan. Hän voi katsoa katehena niinkuin Oppahassa, kun emäntä oli ehtoolla lypsämässä. Mitenkäs kävi — aamulla ei lehmästä tullut mitään, vaikka kuinka olisi nilkonut. Vielä pahempi oli, jos paha pääsi navettaan imehtelemään:

»Voi voi, kyllä kelepaa, kun tuloo nuon palijo maitua! Ja kylläpä sill' on komiat sarvet!»

Oli parasta, kun vieras tuli navetan ovelle, heti varalta sanoa:

»Noki noiran nuolehen,
karsta katehen silimähän!»

Sekä sarvien kehujalle:

»Suustansa lehemä lypsää,
eikä suurista sarvistansa.»

Terveellistä oli vielä viskata, niinkuin Ojaanvälin ämmä, suoloja vieraan perään, kintuille.

Ja kuka käski uskoa kaikkia tuttujakaan. Perämökin muori ei muistanut, ja pian sai syytä motkottaa:

»Kyllä m' olin aika pössöö! Kun tuo toiskan Priita, sen tuhannen kuvaanen, käyy navetas, niin kohta lehemä ehtyy.»

»Trenkääpäs kaikkia ruikkoja vierä navettahansa», vaarikin mokisi, kun ei vasta kantaneesta lehmästä tullut edes juustomaitoa.

Vanhat hyvät muorit antoivat *juottoovasikallen* täydet särpimet ja sanoivat:

»Se vasikka elää, joka juoo!
Kiulus on vasikan onni.»

Mutta kun pahat muorit saivat vaikka kerran vain rumasti kat-
sahtaa, vasikka ei enää juottaenkaan kostunut.

Lampahankin onni piti toiselta ottaa. Paaston aikana, jopa juuri pääsiäisöinä, kun oikeat ihmiset viettivät suurta ylösnousemuksen juhlaa, ja nuoret rakentelivat kesäpesää, pahimmat *pohakka ämmät* käpsehtivät navetassa villoja keritsemässä. Laksoharjun lampaista oli nirhattu oikein isoja plättejä ympäri naamaa. Melkein arvattiin, kuka oli kulkenut.

Ja mettumaariyönä, kun nuoret etsivät omaansa, vanhat muori-
köppänät myöskin etsivät omaansa — hiiviskelivät lakanaa perässään laahaten pitkin luhtia ja väänsivät lakanasta yökasteen omille heinä-
mailleen taikka omille elukoilleen. Oli luhtanevoilla merkillinen mettumaariyö. Kesäyön hiljainen hämäryys, nukkuva luhta, ladon varjossa lakanaa vääntävä muori, arkana sivuilleen vil-
kuillen.

Sattuivat omilla asioillaan kulkevat kylänpojat näkemään, vään-
sivät värsynpäätä:

»Noita-Maija nevatietä
pari virstaa tromppas.»

Oli jo kylliksi pahojen kiusaa, kun kankahan loimet katkeilivat, eikä kirnu tullut voille, lapsi parkui pahan katsomana, ja itikat olivat hiiden kätkössä. Eipä joutanut emäntä paljon hoinoostelemaan eikä istumaan sorossa sormin. Ei tahtonut päästä ei kurista marihin.

Larvamökin pieni navetta.

Mutta vielä kovempaa oli, kun itse jouduit noitien panemiin *kiroihin*. Sattui kamala *kohtajos*, tuli aivan ihroon ehroon äkkiä kuin ammuttuna — kuka vihollinen oli pannutkin. Tiedä häntä, vaikka olisi yöllä kuuhkaillut kirkonmaassa pyytämässä apua kuolleilta. Sait kitua noitien kovissa kiroissa, vuoroin ähkyä ja puhkua kuin vehkataikina, vuoroin oksentaa aivan henkeäsi haukkoen. Oli niin kova paikka, että siitä pääsit vain jumalansanalla ja rumihin voimalla. Täytyi mennä ja sylisin mittailla kolme kertaa ristiin nurkasta nurkkaan riihen ovea taikka muuta ovea, josta oli rumihia kuljetettu, ja samalla lueskella Isä-meirää.

Mutta ellei tämäkään auttanut, oli parasta, että menit makaamaan ja vetäisit peitteeksesi *rumihin lakanan*.

Kohtajos oli kovimpia noitien kiroja. Pienempiin pahoihin tuli apu, kun kirojen kiusaama kuljetettiin kolme kertaa vastapäivään hurstin lankavyhdin lävitse. Auttoi myös, kun pantiin kolme koi-vuista hiiltä ja kolme kovaa puukkoa puuvatiin veteen, juotettiin vettä sairaalle ja loppu kaadettiin kartanolle *istuntakivellen*. Mutta jos tiesit, kuka oli kirot lähettänyt, teit viisaimmin, kun pyyhit ihoasi suoloilla ja sitten veit ne salaa pahojen panijan kaljatouppiin taikka vesikorveehin.

Siitä he joivat ja saivat itse omat kironsa — jotta äikkis!

Kaikkein kamalimmin kävi, jos ilkeä kuppari sai vetäistä sarvelisen vertasi ja antaa jollekin pahalle ämmälle. Jo huomenna olit niin hulluna, ettei joukaan kurikkalaanen voinut tulla hullummaksi. Hunnakon äijänkin ja Pitkämöön patruunan taidot loppuivat.

Oli kumminkin hyvä keino jo etukäteen syödä sammalia kolmannella sijalla olevan huoneen seinän raosta. Silloin eivät voineet tarttua pahimmankaan noidan kirot.

Mutta tämä oli sanottu vain muutamille vanhoille.

Tätä ei tietänyt entinen Yli-Jyrän lautamies, joka joutui pahojen panoihin. Lautamies ylimielisenä istui Kakolasta palaavan vangin puuhevossäkille, niin että hevoset ruskahtivat rikki. Vanki kirosi: »Vielä sinäkin niitä teet!» Ja lautamiehen täytyi vanhana ruveta nakertelemaan puuhevosia, omia aikojaan vain istua ja nakerrella koko lopun ikäänsä kokille suuret kopalliset. Eikä tietänyt Kylmän-Jyrän Mansikon Jukkukaan, joka naureskeli ontuvaa miehen kääkerröstä. Mies manasi:

»Kyllä saat sellaaßen taurin, jotta klänkytät samoon!»

Jukku rupesi pian klänkyttämään. Ja vähitellen kulkea kääkeräsi moni Jukun perillinenkin. »Ykskolomatta... ykskolomatta...» oli näiden käymätahtina kolmanteen ja neljanteen polveen.

Mutta Sokia-Matti, joka vanhana eleli Sänttin ja Lusan ruorivai-vaasena, oli pantu oikein *piruuhin*. Olipahan vain jokin emäkirkkoonen itse perikuntansa panemissa piruissa ja Lusan myllyssä antoi, muka hyvän hyvyyttään, Matin poskeen mällin mahorkkia, ison kuin köyhän vuoden murokuupanon.

Mahorkissa piileskelivät emäkirkkoosen pirut.

Matti sai ne — viheliäiset pidettävät, oikein emäkirkkooset. Eivät ne antaneet Matille toisinaan nukkumarauhaa, eikä taas syömärauhaa. Joskus ne kävivät hengen päälle, joskus aukoivat hehkuvaa helvetin ahjoa — jotta tuonne! Mutta Matti, Raamatun mies, karjui niille elävää jumalansanaa ja paukutti käsiänsä yhteen. Pirujen piti heti ruveta sammuttamaan tulista ahjoa.

Tuhannen pikku pirua tuli ja meni ja vaskikattilalla tuhatta kierua kiikutti vettä.

Ne olivat huonoja hupulaasia, ja niitä oli paljon, tuhansia *topuja*, päämiehenä Isoo-Topu — tuttuja nimeltään koko ruorille. Matin kimpussa ne aina kievehtivät, mutta kirkon pyhään kuoriin ne eivät

uskaltaneet seurata, eivät myöskään saunaan, joka oli toinen pyhä paikka. Niissä Matti sai olla rauhassa, saunassakin, vaikka pikku äijät irvistelivät ikkunasta ja hipsuttelivat katolla.

Lopulta kumminkin pahat vähitellen erkaantuivat ja painuivat takaisin kotokirkkolleen, päämiehetkin, Pikku-Topu, Töpö-Kriisi, Hyönnes ja Lollon-Töntömi. Vain Isoo-Topu jäi, ja hänen kanssaan vanha Masa päreitä kiskoessaan usein kaikessa rauhassa hiljaa sipaa, mutta pian taas suuttui ja huitaisi päretsaleella, kähähtäen:

»Mene jo tiehes siitä!»

Saattoi joskus käydä niinkin, että ihminen joutui *omihin kiroohinsa*. Kuinkas kävi Kalanterin Sopun, kun hän Sussu-siskoon kanssa oli menossa kirkkoon. Ristirämäkällä Sussu meni edellä porrasta myöten pahan rapakon ylitse ja heitti sitten kepin Sopulle, heitti niin taitamattomasti, että se kalahti sääreen. Soppu konkotti ja piteli koipeansa, itki, hyppi ja sadatteli:

»Voi-voi-voi, tanan keles, kun tuli kipiää!»

Ja oli juuri pitkäperjantai.

Heinäkuussa rupesi säärtä porottamaan niin armottomasti, että piti lähteä Lapuan noitiin. Lapuan äijä katsoi säärtä ja sanoi:

»Siin' on sun omat kiros!»

Kaikenlaisia heitä pitikin olla, *pohakoota* ja *pooskaria*, kristillisessä seurakunnassa, jossa aina joka pyhä pappi saarnasi ja kirkonkellot moukuivat.

Samoja seurakuntalaisia he olivat, rintalaasia taikka mettäkyläisiä — totta heitä tarvittiin. Tarha-Maijasta alkaen, hierojamuorista, joka sai jukuripäisen sonninkin liikkeelle vain vasempaan korvaan karjaisten: »Marseeraa, käy!» Ja Apsan Liisasta, Maijan tyttärestä, joka paranteli tarttumuksia, Pohjaasen Fiikusta, perämökin taikurista, Laksin Tuomaaseen, Pertun Liisaan ja Törmän Kaisaan asti. Pikkuisia parantajia ja poppamuoreja he olivat, tuskin tohtivat pääsiäispimeöissä lammasrautoineen yrittää naapurien navettaan taikka mustana syysyönä mennä köppelehtämään kirkon kiviaidan kierrokseen.

Mutta *Tippa-Kaisa* tohti. Hän oli pelkäämätön muori, pieni kieräsilmäinen tumma krupelo, eläväinen ja kielevä jumalanluoma nostettu kaksin jaloin teutumaan. Muori käpsehti pimeät kirkonmaat — palavat silmät vain kiuluivat, krossotteli paastonaikaiset navetat — lammasraudat klapsuttivat, katsoi ja nuuski kaikki hyvän- ja

Kirkonmaan kiviaidan ja vanhojen koivujen kierrosta. Perällä vanha talvihauta.

pahantiedon paikat. Ja teki niinkuin teki, teki joskus hyvää, mutta teki myös pahaa, antoi mitä häntä kutakin milloinkin antoi nielaista, jotta tuli sairaaksi ihminen taikka elukka. Sokeaksi taisi joku itsensä ryypätä, Lait-Antin Maijakin, komea tytär, jota Soukan suutari katsahтели.

Kirkonmaa oli kova paikka, vanha *talavihauta* kohta kovempi. Sieltä sai kaikkein lujimmat ja armottomimmat *noituusvälinehet*, varsinkin talvihaudasta, kun aukaisi rumihinarkun ja sieltä otti jotakin, vaikka nirhasi pikku palasen vainajasta taikka otti muuta kuolleelle kuuluvaa. Niillä voi tehdä vaikka mitä hyvää ja pahaa, kun vain oli luontoa sekä tietoa ja taitoa.

Eikä säikkynyt, vaikka olisi nähnyt minkälaisia ryökälehiä.

Vanha Hunnakon äijä taisi usein kulkea kirkon öisillä nurkilla, keikarootti noituma-asioissaan kerran tapulissakin *isoonkellon* kanssa, huomenkelloa soittaessa yritti lentää ympäritse, mutta ääkkäsikin käki, ja kello antoi äijälle pahat paukahdokset. Silti Hunnako kyllä *pooskarootti* kuin ennenkin. Pitkämöön patruuna, Perä-Pitkämöön

Perä-Pitkämöo, patruunan entinen kotopaikka, isot koivut patruunan istuttamia.

kumarahartiainen, röyhkeä-ääninen köriläs, oli sellainen noitaseka *pooskaroottija*, että joskus piti käydä kuolleitten kanssa tietelemässä. Hiaton takkiloiroo kuin suurilla herroilla, oli äijä relleksen hartioilla, kun hän hääri hautojen vaiheilla. Suurella suotikoljulla hän ajeli istua kenottaen vanhassa lohnassa, ja hevoselle heiniä heittäessään äijä ärähti:

»Syö suren suulla
ja särijen vattalla!»

Oli toki muillakin yöllistä asiaa kirkonmaan kansalle. *Santtin Matti*, vanha sotamies, pelkäämätön koljatti, kaahi joskus tapuliin öisiä kummia kuulemaan, köpsehti väliin kirkon tauksillakin, missä harmaat hautaristit kismittelivät ja levittelivät käsivarsiaan kuin öiset sokkoosilla olijat. Masa vain ei pelännyt. Ei säikkynyt hän silloinkaan, kun talvihaudasta niinkuin valkea kullasi kirkonmaahan — meni vain. Jo tormasi sieltä kaksi mustaa möykähäistä, ja Santti sai kovan kolahduksen kalloonsa, mutta ei lähtenyt lauk-

Lammasraurat. Kurikan museo.

komaan. *Saunalaanen* ja *Muttilaanen*, mainittavat Jalasjärven noidat, siellä liukkuivat asioillaan. Samoilla asioilla olivat — *noituuskappalehia* kaikki kaipasivat.

Vaikka katikismus puhui ja papit saarnasivat noitia ja noituutta vastaan, niin vanhat papit kumminkin taisivat olla mestareita noitumisen taidossakin. Emäkirkon Essi-pappi osasi ainakin *nostaa tuulen*. Essi pyysi myllyä käyttääkseen, sanottiin, ettei nyt mylly pyöri, kun ei tuule. »Kyllä tuuli tuloo, kun minä vain myllyn saan», Essi sanoi. Ja kohta, kun pappi oli paiskanut jyvänsä tuuttiin, myllynsiivet rupesivat viuhtomaan.

Lukkaritkin kyllä koettivat hieroa ja väännellä jäseniä, kun ne olivat nuljahtaneet tilooltansa, ja tuhruttaa kaikenmoisia troppeja, mutta papeille oli annettu eri voima. Muutamat saivat puoskaroiduksi mökin lehmät tulemaan kotiin, kun toinen pohakka oli ne noitunut metsään, muutamat saivat veren seisotetuksi, jopa valkean. Entinen Moliini-pastori, kun Oja-Kurikan aitta paloi täyttä tohinaa, asteli vain aitan ympäritse, ja tuli alkoi kohta soihata ylähäpäin kuin kynttilä, eikä ruvennut toisiin huoneisiin. Tiedä, mitä Moliini askaroitsi, tekikö niinkuin Korven äijä, joka Alajoella kolme kertaa kiersi vastapäivään valkeanvaaran ja kolmeen kertaan luki Herran siunauksen? Ja siihen tuli tyrehtyi.

Korven äijä luki parhainta, mitä oli mukulana oppinut, ja se auttoi. Mutta papeilla taisi olla *mustakirja*, merkillinen noitakirja, jonka paperit olivat mustat, mutta puustavet valkoiset. Siitä sielunpaimenet ottivat voimansa. Kaikkien pappien piti taitaa se ulkoa, jotta jos oikein kova hätä sattuu, niin he saattavat auttaa. Ainakin Kanstreeni-vainaalalla oli joskus nähty mustakirja.

Oli mustakirja ollut myös *Latti-Esalla*, joka asui Emäkirkolla, Västilän takana ja kulki ympäri kirkkokuntia *hevoosia salavaan* ja *huusaten*. Mutta tuskin sitä oli *Tuomiston huuslaarilla*, tuskin *Mettä-Kakkorillakaan*, joka myös hevosta huusaili. Eikä taida olla *Ventälän Samelillakaan*, hevosten ja itikkain parantelijalla.

Papit ja parhaat pohakat vain tarvitsivat mustakirjaa, ja kaikki, jotka sitä viljelivät, olivat muita voimallisempia.

Mutta kaikkein voimallisimmat noidat olivat *Leivättömäs-Lapis*. Siellä kannatti käydä vaikka opissa.

Entinen Isoonkylän mies, kuka lienee ollut, kävi Leivättömässä-Lapissa oppimassa noitumista, ja oli siellä suuren noidan koulussa.

Päivät opeteltiin noitakonsteja, yöt nukuttiin noitaväen kanssa samassa nahkasäkissä, jonka suu vedettiin kuretnuoralla tukkoon — oikein tukehtua tahtoi, kun säkissä kaikin tuhistiin. Ja kovalla kyydillä mies pääsi takaisin kotiinsa Koivistonkylään. Lapinnoita kysyi:

»Kuinka nopeaa sä menisit — niinkö kun ajatus, vai niinkun koirasteeri?»

»Niinkun koirasteeri», mies sanoi — ei tohtinut lähteä sen kovempaan kyytiin.

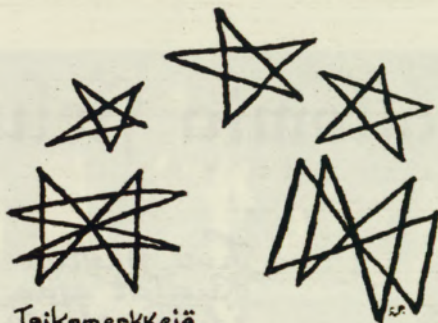
Noita talutti koivistolaisen rekiroidille ja sanoi:

»Matkalla töyttäjää sua yksi tervaskanto, mutta älä piittaa mitää.»

Rekiroiti tohahti ilmaan ja lensi kuin koirasteeri yli metsien ja maitten, johonkin kirkontorniin kerran vähän hälppäsi. Ja niin tuli Koiviston mies kotopihalle.

Mutta navetan oviparresta piti taluttaa musta härkä rekiroidille noidan palkaksi. Ja kohta lähti lentävä roiti riepoittamaan Koiviston suurta sonnia kohti Leivätöntä-Lappia.

Mölinä vain kuului ja kova tohina, kun musta härkä lensi kuin koirasteeri.

Taikamerkkejä
astriain pohjista ja
kaulauslaudoista

Sijattomia sieluja

*Suu paistaa heliää,
kuollut ajaa keviää -
EKKös, elävä, pelekää?*

Noimelliset muorit ja vaarit, jotka koko elämänsä olivat raataneet rintamaata ja larvamaata, käydä kuuputtaneet kirkossa ja kirkon perällä, lähtivät haudan lepoon, oikeaan omaan maahansa, tyytyväisinä kuin ainakin pitkän taipaleen kulkijat päästessään matkansa päähän. Pappi vain kävi antamassa viimeiset lohdutukset. Haasteli vanha hänelle elämänsä erheitä, vuosien takaisia, mutta nyt kuin eilisiä, kertoi äänettömän tuskansa, uskoi hiljaisen toivonsakin.

Ja melkein huomaamatta väsynyt vaeltaja huokaisi viimeisen henkikäyksensä. Kirkkain silmin hän hetkisen katseli ylöskäsin, päänsä taakse suuriin korkeuksiin, sitten silmät sammuiivat, leuka nytkähti, ja kurttuihin kasvoihin jäi vaisu hymy. Oli tapahtunut, mitä sanoi paapan vanha Raamattu, ja katikismuksestakin oli luettu:

»Ja jotka toimellisesti vaeltanet ovat, tulevat rauhaan, ja lepävät kammioisansa.»

Oli toki toisenkinlaista lähtijää. Kun vanha vaari parka, paljon puhuttu ja pelätty, teki yöllä loppua, ilmestyi oudonnäköistä väkeä sängyn ääreen huutaen:

»Nyt tullahan, nyt tullahan!»

Taikka taas, kun toinen surkean suruton, Ikkoo riepu, kimpuroi kuoleman kielissä, syöksähti musta koira tupaan, hyppi ympäri seiniä, nousi kahdelle jalalle sängyn laidalle, katseli kieli pitkällä, haisteli sairasta ja sitten laukko i tiehensä.

Siunaten ja kauhistuen kaikki katsoivat. Melkein arvattiin, mihin miesparka oli lähdössä ja kuka oli koirana. Kreeta-muorinkin täytyi poraata:

Vanhaa kirkonmaata.

»Kyllä se taisi olla häjyläinen, kun Ikkoo oli niin paha sarattohon. Samalla suulla söi ja saratti . . . ja joi.»

Eikä oltu epätietoisia silloinkaan, kun häjyäijä iski pirunkouransa talonäijään, joka paitamytyllään alastomuuttaan peittäen juuri asteli juhla-autun saunasta, ja paiskasi hänet takassa loimottavaan pystyvalkeaan.

Kirkonmaa kokosi kaikki, ja samanlaisia olivat kaikkien viimeiset maanpäälliset menot, olivat he rikkaita rintalaisia taikka larvakylän pieniä torppareita, olivat he leveän tien taikka kaidan polun kulki-joita. Vainaja pestiin ja laitettiin laudalle, veisattiin ja vietiin riiheen, puettiin ja veisattiin arkkuun, veisattiin kotopihoilta matkaan, veisattiin ja kannettiin paareilla kautta uukkongin, pappi ja lukkari parhaina edellä, saattajat perässä, ja kirkonkellot mouhusingivat ylhäällä. Kirkonmaassa vielä luettiin viimeiset luvut ja siunaukset sekä heitettiin arkulle kolme lapiollista multaa.

»Multa pitää jälleen maahan tuleman, niinkuin se ollut on, ja Henki pitää jälleen tuleman Jumalan tykö, joka sen antanut on», sanottiin paapan Raamatussa. Ja pappi sanoi multia heittäessään:

»Maasta olet sinä tullut,
maaksi olet jälleen tuleva . . .»

Siitä vainaja hautaan, maan syliin, ja syli maata peitoksi. Siellä väsynyt vanha sai levätä, kunnes tuomiopasuuna oli törähtävä.

Mutta kaikki eivät saaneet levätä. Jo jonkun piti tulla kovin sureville sukulaisilleen sanomaan:

»Ei pirä surra! Ei täällä niin paha ole olla — jos ei hyväkää.»

Kaupunkimatalla surmansa saaneen miehen täytyi lähteä kotiväelle kertomaan, että hänet oli tapettu, ja entinen Kurikan paappa tuli kohta kolisten kotiin, vaikka vainajan lähtiessä oli lavittat nakkattu arkun alta nurin. Paappa tahtoi parempaa paitaa — miksi oli annettu rikkinäinen? Uusi paita vietiin riihen orrelle — heti yöllä katosi. Jo vanhan pappi vainajankin piti lähteä kirja kinalossa vaeltamaan. Torppari hänet näki, mutta miehen leuat olivat niin tankissa, ettei hän saanut kysytyksi, mitä varten pappi oli liikkeellä. Ja Koiviston ison isännän, joka kaikella kunnialla kultakelloineen oli kannettu kirkonmaahan, täytyi yöllä haamuta kello kourassa sanomaan emännälle:

»Täm' ei enää käy . . . on veto loppunu. Se pitää vetää.»

Jumalattomat kuolijat eivät saaneet lepoa ensinkään. Jo hautaan vietäessä he unkasivat vastaan. Ruumis oli niin raskas, että hevonen sitä vetää kinnatessaan aivan vaahtosi. Kun mentiin katsomaan hevosen kaulan ja ränkien välitse, nähtiin pientä pirua istumassa arkun kannen täydeltä.

Ja jumalattomat kuolleet liukkuivat yhä entisillä kotisijoillaan. Kun Perkiön Iikkoo ja Tarha-Jussi ajelivat öisillä friijoomatkoilansa, tulee vanha, vasta haudattu lautamies, laskettelee isolla Pruunillaan maantietä edestakaisin, väliin päästään täyttä neljää sivuitse, että valkea soihaa hevosen kavioista ja sieraimista, väliin taas tulla kanhoostaen vastaan. Neljä kertaa pappilan ja Kukkaasojan välillä lautamies laukottaa edelle ja tulee vastaan.

Ja Pruunin mako moukkuu.

Tippa-Kaisakin, hautaan viety noitamuori, nähtiin monet kerrat öisillä retkillään. Muorin linkat oli laudalle laitettaessa sidottu yhteen, mutta mitäs muori — meni hyppien pitkin talvista tietä, pitkin jokeakin, että jää roskui. Oli totta, mitä vanhat sanoivat:

»Ei sovi ketää uskua, ei kuolluttakaa,
jons' ei siro käsiä ja jalakoja.»

Vanha väkevä noita ei välittänyt sitomisistakaan, kun oli meno mielessä. Oli asiaa kotiin, oli muuallekin. Vasta muori katosi, eikä enää tullut, kun ammuttiin häntä hopeaisella luodilla.

Ei saanut vanha paappakaan lepoa, kun talvihaudassa makasi arkussaan — kotona piti aina öisin käydä kolistelemassa. Kanneltiin papille, pappi lähti talvihautaan katsomaan — paapan arkku oli tyhjä. Pappi jäi talvihautaan, pani oven kiinni ja siunasi.

Jo kuuluu oven takaa hiljainen kähmiminen ja valitus. Kähmijä kiertää ympäri rakennusta, voihkii ja huokailee, kun ei pääse siunatusta ovesta sisään. Pappi viimein avaa oven, valkoinen vainaja humahtaa huoneeseen ja keikahtaa arkkuun. Mutta pappi menee, kääntää ruumiin suulleen ja painaa arkun kannen kiinni.

Jo paappa rievun täytyi pysyä paikoillaan.

Mutta kaikkein kamalinta oli, kun vanhan vaarin — saman, jonka piru pisti juhla-auttuna pystyvalkeaan — pääkallo aina tuli tuvan-kokkiin kolisemaan, vaikka se joka kerta kaksin hevosen vedätettiin kirkonmaahan — yksi ei saanut sitä liikkeellekään.

Palomäen tummaa metsää.

Sijatoon sielu, joka ei saanut lepoa missään, näin liikkui omassa haamuhnansa — saattoi kulkea irvistelevänä pääkallonakin.

Toisinaan kuultiin vain jotakin ääntä, itkua taikka kolinaa, mutta ei mitään nähty. Se oli *kuulo*. Toisinaan taas nähtiin ihmisen näköinen haamu, joka *kummitteli*, ei puhunut mitään, aivan äänetönnä vain liikkui, liukui pitkin maata, viimein lysähti kokoon ja katosi. Se oli *näkö*. Samoja sijattomia sieluja olivat kaikki. Niitä olivat myös *männikäiset*, semmoiset pöyrööt, joita nähtiin kirkonmaassa ja muuallakin, missä joku ihminen oli menettänyt henkensä. Samoja oli *pirstin*, joka useasti oli nähty Ilmajoen vanhassa kirkonmaassa.

Monessa paikassa heitä liikkui, edesmenneitten ihmisparkojen sijattomia sieluja, näköjä, pöyröjä, männikäisiä. Ikarin taipaleella

Ikarin taipaleen maantietä.

Nuijamiesten hautapaikka Paavoolan töyrässä, jokinotkon tämänpuolisella rannalla.

oli matkamies menettänyt henkensä — jo joutui rauhattomaksi sie-
luksi. Palomäen metsikössä kummitteli *Mekkoopoika*. Kaperon
pikku mökin poika hoippuroi köyhänä vuonna nälissään nylkemään
männynkylkeä, sattui isäntäkin metsään, tuli avuksi ja armahti.
Paljonkos nälkiintynyt petunnylkijä tarvitsi? Kerran koppasit kir-
vespohjalla päähän, jo nälkä loppui. Kannettiin ja siunattiin poika
kirkonmaahan odottamaan lopputuomiota, mutta ei saanut raukka
rauhaa sielläkään. Hurstimekkoisena haamuna hänen täytyi har-
hailla monet vuodet petun nylkemäsijoilla ja peloitella ohitse kulki-
joita. Nähtiin hänet joskus iltahämärissä laskettelevan isännän
rankakuorman hännillä Palomäen ahdetta . . .

Se oli hurjaa menoa. Sijaton sielu ratsasti rankojen larvoilla hursti-
mekoissaan, kauhu istui isäntänä tyvillä huitoen hevosta. Ja pi-
meänä iltana valkoinen hurstimekkoo vielä väipähteli talon ikkunain
takana.

Mutta silti isäntä sai kirkonmaan levon, kun kuoleman jo oven
takana kolkutellessa riisui papin eteen tuntonsa raskaan taakan, ja
sielunpaimen todisti Jumalan äärettömästä armosta.

Kirkko ja kiviainaa, maantie ajaa aidan vieritse.

Vanha kellotapuli.

Vanhoilla Nuijasodan tappelukentillä, Paavoolan tienoilla liikkivat vielä entisten nuijamiesten henget. Kuopiojassa oli tapeltu ja tapettu, samoin Paavoolan paikoilla, ja Paavoolan jokityrään oli kaivettu kaatuneet. Ihmisen sääriluita sitten aikojen kuluessa yhä nousekseli, kun ojaa kaivettiin. Ja pitkät ajat nuijamiesten sijattomat sielut elivät rauhattomina. Kuopiojassa nähtiin näköjä, Paavoolanmäellä kuultiin kuuloja — kokilla jokin näkymätön kollasteli, toinen näkymätön kulkea natajutti lutintikkoja.

Mutta kaikkein enimmäin männikäisiä ja pöyröjä oli kirkonmaassa ja kirkon lähimailla — *kirkonväeksi* ja *kirkonmaan väeksi* heitä

sanottiin. Ei ollut hyvä mennä yöllä kirkonmaahan. Jos menit, sait helposti väkeä kintereillesi, ettet ollut päästä poiskaan. Vasta pääsit heistä eroon, kun nakkasit vaikka rasasi ja huusit:

»Nyppikää nuo!»

Moni sai laukata kirkon tienohilta paljahin käsin taikka lakitonna, takitonnakin. Kokkoo-äijä sai heittää kirkonväelle nuuskutoosansa. Miksi rupesi ylpeillen yöllä kirkon ohitse ajaessaan panemaan nuuskuu noukkaansa ja vielä huutelemaan kirkonmaahan päin:

»Tulukaa nyt teki, pulikkapäät, panohon nuuskuu noukkahanna!»

Ei tarvinnut toista kertaa sanoa. Väkeä oli äijän perässä heti tien täydeltä.

Oikeat ihmiset sanoivat aina, oli yö taikka päivä, kirkon ohitse mennessään niinkuin olivat vanhoilta oppineet:

»Terve Herran temppelillen,
Herran rauha kuollehillen!»

Noidat kyllä tohtivat yölläkin mennä kuolleitten maahan noutamaan noitumisneuvoja, jopa nostamaan kirkonväkeä avukseen. Santtin Matti meni yöllä kellotapuliin ja käski:

»Noskohon ylähä se suku, jok' on viimeeseksi haurattu!»

Viimeiseksi haudattu suku nousi, nosti mukaansa muitakin sukuja, niin että väkeä oli. Oli joukossa niinkin pitkiä hontteloita, että maassa seisoen katselivat tapulin luukusta kellolattialle.

Kun Santtin äijä oli aikansa heitä katsellut ja puhutellut, hän löi kolme kertaa kellon laitaan, ja kellon moukumisen aikana piti ennätää juosta alas tapulin viereen, Ala-Jyrän ristihin riivatulle pellolle. Sinne ei kirkonväki päässyt. Ojiin se kyllä tuli kurkottelemaan, mutta ei ulettunut ottamaan kiinni.

Itse vainajakin saattoi joskus nostaa kirkonväen apumiehikseen, ja siinä vasta paikat oli. Juuri hautaan viety köyhä ämmä tuli koko kirkonmaan kansan kanssa naapurinsa kimppuun Kurikan puolen jokitöyrälle. Mitäs kun naapuri oli jättänyt ämmältä ostamansa plakkarikellon maksamatta. Jo oli miehellä hätä — piha täynnä kirkonväkeä, että kuhisi. Juoksetettiin tieto *Vierun* muorille. Muori tulla touhotti ja sai sanan voimalla ajetuksi kaikki tiehensä. Kirkonmaahan ne mennä tohistivat, mistä olivat tulleetkin.

Sielläpä he, siunatussa maassa, kaikki sijattomatkin sielut, minkä saivat rauhaa, makasivat, ja saivat kuulla aina viikko viikolta pyhä-

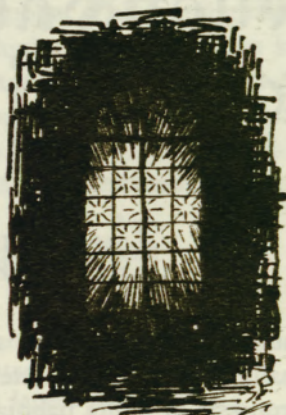
kellojen moukumisen. Kuulivat he silloin tällöin *sanomakellojen*ki äänen ja siitä tiesivät, että taas on uutta vieruskumppania tulossa sekä maanalainen seurakunta yhä lisääntymässä.

Mutta joskus pimeinä öinä kirkonmaan kansan piti nousta koko joukolla Herran temppeeliin pitämään omaa kirkonmenoansa. Perkiön Iikkoo pappilassa trenkinä ollessaan tuli yöllä, mistähän tuli, ja näki kirkosta loistavan kirkkaat tulet. Iikkoo meni sanomaan papille:

»Kattokaa, kattokaa, kun kirkosta näkyy valakia! Ketä sielä on?»

Pappi asteli akkunan ääreen, katseli kirkkoon päin, näki tulet ja sanoi:

»Kuolluuet sielä valakiaa pitää.»

Mettänväkiä, haltijaasia, häjnläisiä

*Lunturista tullahan,
Santavuorehen mennähän.*

Entisinä suurina aikoina, jolloin tervahaudat haikusivat joka kankaalla, ja huuhkajat huutelivat rämäkkäin takana, jolloin porotuksia ja muita pahoja parannettiin jumalansanalla ja vanhojen pyhillä luvuilla, edesmenneitten isien henki vielä liikkui mailla ja värjyi metsien sekä vainioitten yllä. Silloin suuri luonto ja kaikki jumalanluomat olivat paljon tutumpia — oltiin melkein kuin samaa joukkokuntaa. Jylhät metsät tohisivat silloin toisella lailla, kosket ja korpiluomat kohisivat komeammin, vanhat vooromyllyt kalkuttivat eri äänellä, saunankiuksaasta kahahteli uusien sukupolvien huohotus, ja riihen mustasta akkunasta väipähtelivät ja tiirailivat kirkonmaahan kannetut vainajat.

Silloin vielä asusteli erämaissa suurta näkymätöntä kansaa, kaikenlaisia pöyröjä, peikoosia ja möykähäisiä. Omissa hoidoissaan ja piiloissaan he oleskelivät. Jumalan luomia hekin toki olivat, samoja

kurikkalaisia, jopa kaikkein vanhimpia, oikeita mettäperäläisiä, vaikk'ei heidän nimiään tainnut olla vanhan Emäkirkonkaan kirjoissa. He kuuluivat metsään ja olivat vain metsänkirjoissa.

Vaikka olivatkin näkymätöntä *mettänväkiä*, saatiin heitä, mettäperäläisiä, kumminkin toisinaan nähdä, vielä useammin kuulla. Oli monia *vieskoollisia* paikkoja, joissa näkymätön kansa elämoi, sellaisia kuin *Huhuranmäki*, jossa varsinkin pyhisin marjamatkoilla kuultiin kovaa jyminää. Vieskoollinen oli *Rajakallioki* sekä *Jyllintaival*. Joskus metsäneläjä nähtiin, milloin pitkänä puitten larvojen ylitse kurkistelevana kuvatuksena, milloin taas äijän köriläänä, joka istui kärryjennellä ja ajaa poukotti pitkin *Lehtivuoren* kivikkorintaa — eikä hevosta näkynyt aisoissa.

Möölin Jaakkoo, vanha mettämies, näki vielä kummemmat, kun nukkui polun vieressä nuotiolla. Tuli mettänmies ja sanoi:

»Siirtää pois valakia poluulta, jotta päästähän kulukemahan!»

Jaakkoo siirsi. Kohta tuhahti tuulenhengi, ja öinen metsä rupesi tohisemaan. Pian alkoi lappaa polun täydeltä väkeä, ihmisennäköistä joukkiota, yhä vain tuli ja meni pitkänä nutina ja tohuna. Jaakkoo oikein oudoissaan katsoi polun vierestä nuotioltaan, jo uskalsi viimeisiltä köppänoiltä kysäistä:

»Mihinkäs siinä nyt niin mennähän?»

Mettäläinen vastasi:

»Tunturista tullahan
ja Santavuorehen mennähän
pienen lapsen ristiäsihin.»

Oli suuressa metsässä kummia. Siltarämäkän suutari ja Sanna saivat nähdä metsän tyttären, kun Rouheenmaan luhdan laidassa istuivat iltanuotiolla. Mitäs Sanna, taitamaton, teki tulen poluille, jotta ruveta keittämään piimävelliä. Mutta valkealle ilmestyi akka pienuunen korja tyttö. Suutari säikähti ja muisti, ettei metsäpolulle saa tehdä nuotiota.

Outo tyttö oli *mettänpiika*.

Mutta Mansikon Jukku näki itse *vuoripeikoosen*.

Jukku meni Koskuenperälle Mutilan noidalta tietelemään metsään kadonnutta hevostaan. Noita käski Jukun astella naapuriin yöksi, että kyllä hän aamulla sanoo. Jukku kääkersi vain tarhalatoon. Puoliöissä Mutilaanen köppelehti portaille ja rupesi huikkailemaan

vuoreen päin. Vuoresta tuli ruma körri, vuoripeikoonen, kysyä hörähti, mitä on asiaa, ja sitten puhua röhis:

»Hevonen on sielä ja sielä. Mutta tieräkkös, mihinä se mies on?»

»No, mihinä?» noita kysyy.

»S' oon tuola laros.»

»Mene ja väännä sen niskat nurin!» Muttilaanen sähähti.

»En minä pääse sinne, kun se makaa kolomen lukun takana.»

Mansikon Jukku oli siunannut itsensä Isän, Pojan ja Pyhän Hengen nimeen.

Metsänväki oli toimessa silloinkin, kun noidat panivat itikoita *hiiren kätköhön*. Mitä lienevät metsän kummia olleet, mutta niin *ottivat* ja peittivät elukat, ettei niitä omin avuin löydetty hakemalla-kaan. Ne olivat menneet kuin *mettän märehiksi*. Vasta löytyivät, kun joku noita tuli ja otti tulen avukseen — korventeli palavassa uunissa lehmien kytkyet ruskeiksi ja vei ne takaisin navetan parsiin.

Kohta rupesi lehmänkello kuulumaan.

Melkein kaikki *mettäsaunat* olivat vieskoollisia. Vaikka niissä oli ihmisenhajua ja savuntuntua — taikka ehkä juuri sen takia —, mettäkansan kulku kävi useasti vanhan mettäsaunan kautta. *Tallukashauralla* aina yöllä mossahuteltiin tallukkaalla saunan seinään, ja *Kalasian* hautasaunan sivuitse mennä pouhotti keskellä kesäyötä yksinäinen mies. Jo kaukaa nevalta kuului kova hohuuttaminen, ja kohta iso äijä paineli paitti, ettei paljoa ennätetty nähdäkään. *Karvakouran* saunan akkunasta puskeutui öisin sisään suuri karvainen kädäpä, ja römeä ääni kysyi:

»Joko täst' on mun joukkoni menny sivuu?»

»Jo aikaa! Mihinkäs sin' oot yksin jääny?» saunamiehet sanoivat.

Vanhassa mettäsaunassa asui aina omakin *haltijaasensa*. Mikäs oli siellä oleskella nokisten seinien suojassa, metsän rauhassa? Kristitty ihminen, konttiselkä, kirveskoura, oli kömmänän kopeltanut itseään varten, mutta mitäs mettäläinen siitä — otti ja oleskeli kuin omassaan, laudoilla makasi ja nuhisi nurkissa, harvoin tultiin häiritsemään. Sopi sinne kyllä vielä ihminenkin ja sai rauhan, kun vain muisti pyytää lupaa. Haltiaanen oli kuin isäntä. Lontomin Santeri aina muisti ovelta kysyä, ja sauna vastasi roskahtaen. Lahden äijä meni metsäpöksään ja kysyi lupaa — suuri musta koira hyppäsi laudoilta kiukaan eteen, kismitteli ja katosi. »Ohhoh!» äijä sanoi,

Kalsian vanhan tervahaudan ja hautasaunan paikka.

kömpi lavalle, siunasi ja pani maata. Kriikun Hermanni löi kolme kertaa oviseinään kysyen:

»Saako olla yötä täs saunas?»

»Anna mä ensin otan housurauskani!» kuului oven takaa huuto, ja kun Hermanni astui yli kynnyksen, haltiaanen väipähti nurkkaan.

Mutta kun Laatokan metsämökissä, Lehtijärven päässä jotkut nuoret miehet, ymmärtämättömät, viikkokunnassa kun olivat, öisin lauloivat ja metuloitsivat, saunanhaltija ei siitä pitänyt. Vihoissaan hän kiukaan takana ärähteli kuin olisi päreitä risattu.

Vanhat paapat parhaiten ymmärsivät vanhan mettäsaunan olemuksen ja elivät, niin että haltiaanen sai olla rauhassa. Oltiin kuin hyviä metsäkumppaneita, ei kaunaa kummaltakaan puolen.

Sillä vanhat paapat, harmaapäät, hyvin tiesivät — olivat nähneetkin, sait epäilemättä uskoa —, että haltiaanen oli kaikissa huoneissa, luhtaladoissa vain ei. Monet harmaat *kotosaunakki* olivat vieskoollisia, haltiaasen niissä joskus kuultiin jyskehtivän. Samoin *riihissä*. Pappilan vanhassa riihessä oli kova isäntä. Anttilan Santeri vainaa oli monta kertaa kuullut sen elämöivän, kun oli riihtä lämmittäessään yrittänyt nukkua pesän edessä.

Mietaan vanha mylly, ennen »Sinaatiksi» sanottu.

Ihmisten asuinhuoneissakin piti haltiaasen saada asuntonsa — jopa juuri niissä.

Saman katon alla, samoissa lämpöisissä vietettiin silloin päivästä päivään, vuosi vuodelta yhteistä elämää ja tunnettiin toisensa molemmin puolin. Miksei tunnettu? Haltiaanen oli samanlainen ja samanluontoinen kuin ensiksi kuollut taloneläjä — aivan samaa menoa piti. Toisissa paikoissa oli niin hiljainen eläjä, ettei hänestä tiedetty juuri mitään, mutta toisissa taas vanha pahankurinen äijä jyskytti ja priuteerasi, ettei väliin saatu nukkumarauhaa.

Vanhoissa *vooromyllyissä* asui kova äijä. Täytyikin asua, kun myllyn piti väliin yötä päivää jauhaa jyrästä jumalanviljaa. Kovan näki Myllykylän ukko Koskiniemen myllyssä, kun oli yöllä kallista pyhää vastaan käyttämässä — antoi vain myllyn jyristä, vaikka suuri pyhä oli nousemassa. Yht'äkkiä jyrinä lakkasi ja kivet seisahtuivat. Myllymies meni katsomaan alakertaan.

Suuri kuvatus piti myllynrattahista kiinni kaksin käsin.

Kovemman kohtasi Isookoura-Antti Mietaan myllyssä yöllä, kun

oli käyttämässä ja parhaillaan keitti puuroa. Tuli pimeästä ruma möykähäinen myllynovelle, repäisi kitansa oven kokoiseksi ja honotti:

»Ookkos nähänyt suuta suurempaa?»

Tuskinpa oli nähnyt, mutta ei Antti ainakaan säikähtänyt. Isookoura iski kiinni pannun varteen, lennätti tulisen keittohoidon puuroineen kamalaan kitaan ja kysyi:

»Ookkos sinä saanut puurua kuumempaa?»

Vanhat vaarit ja muorit muistavat vielä merkillisen *lehtikelikon*, joka ennen metsissä elämöi — mihin lienee hävinnyt?

Lehtikelikko oli täysi mettäperäläinen. Se oleskeli kaikkein mieluisimmin kaukana synkässä metsänkorvessa, johon ei kuulunut jumalansana eikä kirkonkello. Niitä se pelkäsi, vaikkahan olikin jumalanluoma. Mutta se oli vähältä kuin häjyläinen, ja nimiteltiin sitä myös *pirunlinnuksi*. Sitä oli sen menokin. Hietahaudan mettäsaunalle oli yöllä kuultu kamalaa rääkymistä, oli kuin olisi korvessa iso kakarajoukko poraata röllöttänyt suurella ja pienellä äänellä. Oikein oli peloittanut saunalla olijoita, niin oli ollut turmaa kuulla. Oli arvattu, että lehtikelikko siellä piti elämää, eivätkä suinkaan oikeat ihmisten lapset.

Mutta jos lehtikelikkoa rupesit *osoottelohon* ja *montimahan*, se heti rupesi seuraamaan mukana, ja silloin vasta sait pelätä, vielä pahemmin, jos oli pimeä yö. Rantalaas-vainaata se, onneton, Karhulan kydöllä pimeänä yönä hyppäytti, ja Kiskolan Masan perässä Rajakallion tiellä pysytteli pitkät matkat, väliin räykyttäen kuin rakki-koira, väliin hyrräten kuin rukki — ja taas röpäkööden korvalla. Mutta ei mitään näkynyt, pimeästä vain kuului ilkeä meno.

Vielä kamalamman piti Kampin muorin Lehtivuoren korvessa oikein n ä h d ä — sellaisen ruman *retalehen*, joka pelehti monessa hahmossa. Se mennä repalehti ulisten edellä kuin kelvoton rakki-koira, etujaloillaan juosta röpiköiden pitkin polkua, häntäpuoltaan laahaten maassa. Muori yritti ryökälettä potkaista — se ulisi jo tuolla metsässä, muori a j a t t e l i sitä potkaista — se jo kaukana vinkui. Jo repale muuttui mustaksi linnuksi ja lentää leuhotti kuin palokärki, jo kohta taas oli koirana kintuissa liekarehtamassa, väliin hampain yritti purra näljätä linkkoja.

»Lehtikelikko tuo ryökäles on!» muori arvasi. Mutta äkkiä se katosi, kun muori viimein hädissään muisti karjaista:

»Mene ristihin riivatullen pellollen!»

Kummaa menoa kuulivat entiset Kurikan tyttäret Jäniskallion rotkosta, kun olivat pyhänä kirkonaikana Pihämäessä mustikassa. Rotkosta kuului ilkeä huuto ja koiran räkyttäminen ja kivien nakkeleminen ja pikkulapsen räkyminen ja vaikka mikä meno, väliin sieltä, väliin täältä, väliin tuolta — ja aina eri äänellä. Lehtikelikko siellä kumminkin oli, pelästytettiin ja kysyttiin niinkuin oli entisiltä vanhoilta satuttu kuulemaan:

»Ookkos Kristuksen hautaa nähäny?»

Heti loppui elämöiminen. Lehtikelikko riepu, metsien kurja repale, ei kärsinyt tällaista kysymystä.

Lehtikelikon piti metuloida metsissä, mutta kylämaille oli pantu *mara*. Kyllä hyvät mummat hänet vielä muistavat. Häjylästä hän taisi olla lähtöisin, ainakin häjylänsen oli virka — piti öisin kulkea navetassa ratsastamassa lehmällä. Kovasti pitikin ratsastaa. Märkinä lehmä hohuutti aamulla, ja kartanomaalla ajelehti ratsastajan keltaista rapaa.

Mutta säikähti vanha mara, eikä enää tullut, kun Säänttin muori piiskasi lehmää koivuisilla raipoilla, säikähti vielä kovemmin, kun Hunnakon Jaakkoo naulasi navetan peräseinään vanhan almunakan ja upotti kynnykseen eläväähopeaa. Ei pitänyt itikkain kiusaaja siitäkään, että sen hätärappaa piiskattiin ja poltettiin, ja kun yöllä ampua pamahutettiin läpi navetan, mara kauhistuen pakeni tiehensä.

Mutta silloin kuin vasta syntynyt ihmisen sikiö *vaihrettihin*, oli itse *pahahenki* toimessa. Oli surkea paikka — paha oli liikkeellä, ja pahan oli valta, vaikk'ei hänellä aina ollut onnea. Tuiskulan puolella häjyläinen pisti kouransa saunan akkunasta ja aikoi ryöstää pienen kitinän aivan tuoreeltaan, mutta äitee ennätti siepata kiinni ja siunata.

Joskus paha onnistui ja varasti yksikseen jätetyn kastamattoman lapsen sekä heitti oman sikiönsä sijaan. Pian nähtiin, kuka oli *vaihrokas*. Lapsi kätisi kehdoissa monet vuodet, söi kuin susi, mutta silti näivettyi, pää vain kasvoi. Kylän ämmät tulla köyssyttelivät, katsoivat ja kauhistuivat ja sanoivat:

»S' oon vaihrettu!»

Peloissaan äitee riepukin piteli, katseli ja katseli isoopäistä hoidokkiaan. Tuntui se tutulta ja omalta, mutta oli kumminkin kovin oudon näköinen.

Vanha noita kyllä otti selvän, kenenkä perikuntaa isoopäinen oli. Äijä pani kananmunan kuoreen takanperään maitoa kiehumaan, ja

Isoon-Karhuvuoren takaista pirunpeltoa. Valok. 1908.

Jäniskallion rotko. Valok. Eeli Oja-Kurikka.

sitten mentiin salaa katsomaan akkunasta tupaan. Kehdosta kom-purootti ylös iso kuvatus — luntioomet ulottuivat kattohirteen, kun se kumartui katsomaan takanperään sadattaen:

»Mitä kelestä lapsi tuosta syö!»

Hypättiin tupaan, raipat kädessä — isoopäinen kitisi kehdoissa kuin ennenkin. Piiskattiin sikiötä, joka ulvoi ja parkui kuin itse paha. Jo tuli häjyläinen lapsi kainalossa huutamaan:

»Ei saa tappa mun lastani! Tuos' on teirän kakaranna.»

Parasta oli viedä vasta syntynyt *ristillen*, vaikka jo huomispäivänä. Silloin pieni ihmisenalku tuli sellaisiin hoitoihin, ettei pahalla ollut valtaa. Oli kolmen lujan lukon takana, vielä nimi papin isossa kirjassa ja kummit takausmiehinä.

Oli hyvä äidinkin, pelonalaisen *pirtikeen*, pian käydä kirkon kynnyksen takana. Kivi-Lirkku, Köökki-Lotan sisar, yksinäinen silmäpuoli rupulinarpinen naisriepu, ei vain käynyt *kirkkohon otattamas*. Ensimmäisen saatuaan Lirkku kyllä koetti, mutta suutahti, kun pappi ihmetteli, että kukahan häntäkin oli katsellut. Eikä tainnut mennä enää, eleli vain syntisenä vaimona ja sai perillisiä neljin viisin.

Joella pyykkiä pesemässä. Mietaankylä.

Mutta eipä annettu syntiselle rauhaa. Kun Lirkku hääri leikkuupellolla, metsä nakkeli häntä kivillä, klihtoosaunassa kiukaan kivet poukahtelivat häntä kohden, ja pihamailla käsittä temmatut elokarikat koippuroivat hänen kintereillään.

Lehtikelikkokin, kurja, viskeli metsässä Lirkku riepua kävyillä.

Joka paikkaan vanhan pahan piti puuttua. Ruman mustan kouransa häjyläänen työnsi maan poveen itse valkoisen *Iesuksen kämmenen* viereen. Sieltä löysit korjan sinilarvaisen kukan juuresta kauriin valkoisen käden ja silittelit sitä, mutta peloissasi heitit pois ruman kouran — hyi, *pirunkäpäälä!* Metsän puihin paha ilkeyksissään väänteli *häjynäijän vääriä*, ja vuorien vierille hän rakenteli ruokotonta *pirunpeltua*. Peltoa toki piti olla hänelläkin, vaikk'ei äijä-paha tainnut pellon reiroosta ymmärtää mitään, koska äestäkin imehteli, niinkuin vanhat olivat kuulleet:

»Kumma reki — sanoo piru kun äkehen näki —
ei kulije kumos, ja kun on kohorallansa,
niin ei voi istua.»

Mikä lienee ollut synnä, mutta siitä häjy oli hyvillään, kun samalla *silimiverellä* toinen ja useampikin pesaisi naamansa. Ja kun ämmä oli pyykiltä tulossa, häjyläänen oli jo vastassa kavalana kysymässä:

»Saanko mä sen, joka jäi pesemättä?»

»Saat kyllä», ämmä vastasi, kun tiesi kaikki pyykinneensä. Mutta ämmä oli unohtanut pestä silmänsä, ja piru kroukkasi naaman. Näinpä pyykkärien piti muistaa aina viimeiseksi pesaista näköpuolensa.

Yritti paholainen joskus kroukata koko ihmisen. Kauhistuen kuultiin aina peräkyliä myöten, kuinka jossakin Jalasjärvellä outo herra oli klasivaunuilla helisten ajanut ottamaan talon emäntää. Mutta isäntä oli arvannut, että itse piru on, ja oli ennättänyt panna Raamatun emännän rinnoille. Pahan oli täytyntä paeta — kiljuen oli lähtenyt.

Pitikös emännän aina *viittää* ja *vannua*, että vaikka pirut vieköhön, niin . . .

Muutamille hyväkkäille häjyläänen toi rahaa ja tavaraa, niin että sitä oli. Mutta saattoi hän taas viedäkin. Totta puhuivat paapat isäpaapoilta kuultua:

»Kyllä sen piru viöö,
joonka perkeles tuoo.»

Ihmisten tavaroihin paha usein puuttui. Pientä kiusaa piti tehdä, saattaa kristityt sielut suuttumaan ja sadattelemaan. Oli jotakin kadonnut, eikä löytynyt, vaikka koko joukolla haettiin. Arvattiin, että piru oli piilottanut. Täytyi ottaa piilottaja koville. Isävaareilla oli siihen parhaat keinot, vanhoilta perityt — panivat *pirunpallit pihtihin*. Pian tämä oli tehty. Pantiin kaksi pärettä *ristihin* lattialle taikka maahan, kivi vielä ristille painoksi. Ja sitten uhattiin, että jos ei löydy, niin . . .

Heti löytyi.

Koetitpa *viheltää*. Vanha vaari katseli rumasti, jo ärähti ja äkäisesti kielsi. Tienhaaran Iikkoo oli niin kiukuissaan, että lähti keppi kourassa laukkaamaan viheltäjän perään.

Viheltäminen oli *pirun kuttumista*.

Mutta kun *saratit*, kutsuit häjylästä vielä kiivaammin. Eikä tarvinnut häntä kahta kertaa houkutellessa — äijä oli aina valmiina korvat höröllä odottamassa.

Oli silloinkin, kun entinen trenki niitteli, missähän niitteli, Häjynluoman luhdilla, hioi ja tikkusi viikatettaan koko päivän — ei pysynyt. Viimein trenki nakkasi aseensa puskikkoon ja manasi:

»Hijokohot nyt jo perkelehet tuota!»

Ja lähti syömään.

Tuli vastaan kaikennäköistä kääkerröstä, kellä kovaasin, kellä harsti, kellä tikku kourassa. Viimeisenä tulla köppyröötti äijänkänkkyrä tahoopuoliska kainalossa ja sanoi trengille:

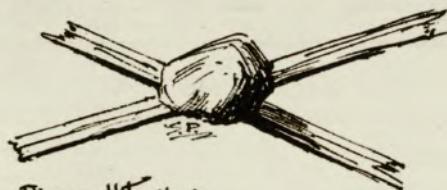
»Minä menen kans hivomahan!»

Kun trenki taas meni ottamaan viikatettaan, oli se tahoottu, hiottu ja tikuttu, niin että vain pinsi oli jäljellä.

Vanhat tiesivät jotakin häjyläsen kotielämästäkin. Huonoa menoa pidettiin Häjylässä — mitäpä siellä muutakaan. Ainakin ämmä sai silloin tällöin selkäänsä, että roiskui. Paapat olivat panneet merkille, milloin se tapahtui. Katsellessaan ikkunasta ulos he saattoivat naurahtaa ja sanoa:

»Piru piiskaa taas ämmäänsä.»

Ulkona kovasti sataa romisti, vaikka päivä paistoi.

Pirunpallit pihtin

Lutiosolan aukkoja
Polvenkylä

Kun tulis pyhä

*Moiset moisiensa,
toiset toisiensa.*

Wyhäpäivä oli suuri päivä. Kutsumatta se tuli kuin valta-herra, riipaisi rinnukset auki ja päästi aseista sekä juhdat että ihmiset, vei kirvehet vinkkaan, kuokat ja lapiot liiverin loukkoon, viikattehetkin tikkojen puolapuihin.

Pyhä oli kaikkien odottama jokaviikkoinen vaeltaja. Vain joku tinki nälkähinen äijä, joka joskus yritteli täinkoivista kintahia, saattoi mielessään harmitella, kun ei voinut silloin ajaa työväkeään vainiolle.

Ei voinut, kun oli almunakka vuoluhirressä, ja almunakkaan oli merkitty, että oli pyhä. Sama, oliko se niin ja niin mones sunnuntai alaväntistä, pääsiäisestä, kolominaasuuresta taikka itse pyhän kolominaasuuren päivä. Pyhä kuin pyhä — ei sinun pidä silloin työtä tekemän, eikä sinun juhtasikaan. Jo aapeksesta oli opittu:

»Muista lepopäivää, ettäs sen pyhittäisit.»

Talvella kyllä, kun pakkänen paukutteli kartanolla, taikka pyry reuhusi pitkin rintaa ja larvamaita, taikka harmaa taivas lepäsi lumisen metsän larvakerkkien nenässä, maailma tuntui melkein ahtaalta, ja pyhäisessä päivässäkin oli jotakin outoa olemusta. Jokin raskas, näkymätön haltiaanen painoi koko luomakuntaa. Suuri harmaus asui rintaluitten alla, kaikki huokuivat harmaata huurua, tai vaskin ja nevojen sulat letot. Ihmiset käydä köntystelivät pälsyissä,

karvalakki korvilla, *olokiväätit* kenkien pohjilla — vanhat äijät köpöttelivät yskien ja köhien.

Ei edes harakka räkättänyt.

Mutta kumminkin kirkkaina talvipyhinä, kun päivä katseli taivaalta, ja umpikulujen ja kaltrujen helkytys ajeli yli valkoisten, tuhansin silmin katselevien hankien, ihminenkin oli melkein oikeassa luonnossaan.

Mutta keväällä, kun koivut olivat hiirenkorvalla, ja leppien urvut riippuivat kesän kihloina kuin korvarenkahien kultaiset puikulat, kun ruoho nousi maasta, ja katajat puhalsivat harmaata sauhua — silloin taivas oli niin korkealla, ettei koskaan. Taivas oli auennut vuodattamaan armoansa, maa aukaissut sylinsä sitä ottamaan. Maa aivan värisi ja huokui kuin siunattuna, ja taivaan hyvyys lepäsi leveillä rintapelloilla sinisiä metsiä myöten, Karhuvuoren tauksille sekä yli Santavuoren harmaan kukkulan ynnä Loukajanvuoren ja Niileskallion.

Nyt vasta pyhä oli pyhä ja Herran sapatti. Oli päiväpaistetta, linnunlaulua ja kukan koreutta sekä nousevan kesän riemua. Ei vanha enää köpötellyt köhien — jalka nousi kepeästi ja silmä vilkkui kirkkaana, selkäköyrykin oli oiennut.

Ja harakka oli kuin eri lintu. Se hyppi ja hääri, rakenteli asuinmajaansa männyn larvaan ja aina vähän päästä kiepsahti toiseen puuhun, katsoi kamalannäköistä rötistystään ja pärahti leveään nauruun.

Lauantaina ehtoopuolella soitti kirkonkello Herran sapattia suurille rintavainioille. Iltakajeella kuului pyhäkellojen kajahtelu kauas, aina peräkylille asti. Pyhän henki kiiri kellojen äänen mukana. Metsä ja metsän sielu värähteli, metsäkansa kallisti päänsä.

Suuri pyhä lähestyi.

Sauna puhalsi viimeiset haikunsa. Rintakyljen kansa kävi saunassa, perämökkienkin väki käväisi pienessä nokipirtissään. Arkisina työnraatajina mentiin saunaan, puhtaina höyryten, savulta tuoksuen sieltä palattiin. Vanhat paapat muistivat teroittaa nousevalle polvelle:

»Sauna on kun kirkko.»

Olikin. Kirkonkellojen ääni kuulutti pyhää. Saunasta se haettiin.

Vanhat viettivät Herran sapattia niinkuin Sanassa sanottiin. He kävivät kirkossa — kävivät toki usein nuoretkin — taikka lukivat

Viitalankylän luhtalakeutta korkeana kesäpäivänä.

Postillaa taikka lepäilivät. Hyvää sapatin viettoa ja Taivaan Herran palvelusta oli myös, kun parhaat paapat iltapuoleen käyskentelevät vainioilla hartaina katsellen ruohon nousua ja jumalanviljan kasvamista. Selkä köyryssä, kädet selän takana he hiljalleen painattelivat pyörtänön sinne, toisen tänne — saattoivat saman tien astella naapuriinkin. Penkillä siellä sitten istuttiin, käsivarret polvien varassa, savuja vedellen, pelloista ja jumalanilmoista haastellen. Lopuksi kaiverrettiin väkevät *perät kouran syrämmehen* ja nakattiin suuhun, lapioitiin kielellä ne poskeen ja sanottiin:

»Hoh! Olipas hyvät perät.»

Ja köpöteltiin ovelle. Mitäpä siinä turhia jäähyväissanoja.

Kaikkivaltiaan suurta käskyä noudattivat myös nuoret. Oma luonto heille kuulutti, kuinka lepopäivä on vietettävä, elävät veret virkkoivat, mitä sisältyi suureen sunnuntaihin. Pieni ylähäkamari, piiloisa lutti ja rytkyvä hyppytupa — siinä oli nuorille kyliksi pyhäpäivää. Niitä odotellen kannatti kyllä vaikka koko viikon rääpiä

rapaista kydönojaa. Nuorille, jos keille, lauantaiehtoon kirkonkello soitti pyhää, ja lauantaisaunasta alkoi Herran sapatti.

Heti pyhävaatteet säkeen, narajavat saappaat jalkoihin, letkuvarsi leukoihin — hyvin kelpasi lähteä astelemaan isien polkuja. Oli vielä hyvä saunantuntu matkassa. Mutta hurstimekkoo, paulapieksut, savipiippu! Jo olisi ollut pahempi kuin synty lähteä sellaisissa värkeissä *yökulukuhun, friiiohin. Tyynyä* olisi annettu arvelematta.

Rintapeltojen rikkaat perilliset ajelivat hevosella, vaikka se toisinaan piti varkahin siepata vainiolta. Kysymättä pistettiin isä-äijän Isooharmaa aisoihin, taikka otettiin naapurin lautamiehen komea Ruskia, sidottiin nästykyistä sen otsaan *pläsi*, ja sitten ajaa poukottettiin, niin että itse lautamieskin imehteli:

»Kenenkähän pläsipäällä ne, ryökälehet, taas siinä präisköttää?»

Jo ryökälehet präisköttivätkin. Ja miksikäs eivät? Samalla lailla olivat lautamiehet ja muut parhaina päivinään laukoittaneet, vielä sanoneet:

»Kun on toisen hevoonen ja oma ruoska,
kyllä silloin matka joutuu.»

Oli matkassa menoa ja lentoa, soittoa ja laulua. Linjaarit soutuivat alla, vai soutuiko maa? Raikui ja pärisi maantie ja kylänraitti. Oli totta, mitä kärryistä kuului:

»Suru ei vaivaa, vaikka väivehet söis!»

Totta oli laulukin:

»Hellitä, poika, ne varsan suittet,
jotta se juoksis lujaa,
jottei se juosta hölököttääsi
joka portin kujaan.»

Parhailta pojilla oli toki omat nimikkohevoset ja ajopelit, ettei tarvinnut varkahin liikkua. Eikä pannut isä vastaan, vaikka poika olisi ottanut aisoihin Silkkimustan, jos tiesi perillisensä kulkevan *aika paikoos*.

Mutta trengit ja mettäkylien yökulkurit astella tankuttivat jalkatansuina. Vanhat jurrit painattelivat etumiehinä, viime kesänä rippikoulusta päässeet jullikat nulkuttelivat oppipoikina häntäpäässä.

Noksoo-Koiviston vanha luttirati.

Metsäperienkin pyhäinen yö soitti ja lauloi. Paljespeli päästätteli iloista polskaa:

»Kopinan kopinan kuulin,
kultani tulovan luulin,
lennätin minä leukani aakkunallen . . .»

Joku hyväkäs vielä, katsellessaan isoisten ajelua, lasketti komean laulun:

»Minä menen markinoollen
ja ostan mustan pukin,
lähären sitten ajelemahan
ja ajelen kun muukki.»

Tiesi metsäperä asiansa ja sanoi:

»Saat' eipas olla kerijuulla,
vaikk' ollahan kulukeella.»

Oli päivällä kissi monet kerrat pihalla pessyt silmiänsä, ylähäkamareissa ja luteissa oli koko illan *syttännyt ylähähuulta* ja käennyt, että kohta on hyviä tulossa. Oli kamareissa ja luteissa valvovia silmiä ja korvia . . .

»Yhyren yön minä orotin hukkaan,
eikä minun kultaani kuulunukkaa . . .»

Kohta kuului ja hyvin kuuluikin, vaikka vain hiljaa koputettiin ja sopotettiin:

»Kolis kolis, poikiaki olis.
Joko flikat nukkuu,
vai muutoonko ovat pannuvet
ovensä lukkuhun?

Meitä on täälä pari kolome noukkaa,
kyllä ne pian koukkaa.
Tulukaa ottohon ovi lujasta
ja päästöhön meitä pimiästä kujasta!
Tääl' on hyttyysiä ja paleloo hyppyysiä.

Flikkoja, hei!
Onko niitä, vai ei?
Tääl' olis komeeta poikia.
Huolittako vai ei?

Kääntäkää nyt varpahat ovehen päin
ja kantapäät perähän päin!
Ei ole kun laattian mitta matkaa,
ei sitä sovi lyhentää eikä jatkaa.

Auvaaskaa nyt ovi,
kun tältä puolen ei sovi!
Keskeltäki kerkiää, seinältäki ennättää,
seki, joka äärellä makaa.

Naskuu naskuu, mutta hilijaa.»

Se oli hämärtyvän kesäyön hiljaista veren hyrinää. Ja kartanon takaa, metsän laidasta kuului kehruuhaukan yhtä hiljainen hyrrytys.

Korjasti kyllä oltiin ja koputettiin, mutta mitäs kun lutinsolan lattiapalkit parahtivat, taikka tuli toisen kylän poikien kanssa niin

kova ottelu, että muutamat laskettelivat tikkoja heikinreellä. Siitä koko kartano sai kuulla, missä asioissa pihamaalla askarotiin.

Kannatti lutinsolassa kyllä rinnustella ja nakella naapurikylän klaffihousuja alaha. Kyllä pojat tiesivät, mitä oli oven takana.

Lutti oli komea kuin häähuone. Valkoiset lakanat kattona, monenkirjavat verhat, mekoot ja kaarit, hurstit, roirit ja selkäkaulahittet seininä, vielä orsilla kuvarasoja sekä korjaraitaisia kaulahittia, koreita roitejakin. Ja loukossa väsköötietehittien piiloissa, raitavartisten sukien ja kirjaviiden sukkarihmojen suojissa oli sievä seinäsänky nukkarointeinen ja tækkeinen.

Sieltä siniraitaisilta tyynynliinoilta, punatäkin alta, tumman tukan vieriltä, katseli pyöreä muoto ja punaiset posket — pieni piikanen, joka ei ollutkaan hoinoostellut Hunnialasta Pennialahan, eikä Pennialasta Hunnialahan, vaan oli aina ollut alvarina toimissaan. Oli rakentanut puorin päälle itselleen soman kesäpesän. Kevättalvella, kun perunnansiemen oli pantu tuvan sänkyihin *iteellen*, tyttö oli muuttanut olentonsa luttiiin ja syksyllä päänpito-viikkojen loputtua aikoi taas palata tupaan. — Monet kyllä makasivat talvellakin pyhäyöt lutissa. Siellä nuoret veret lieskasivat lämpöisinä loimivillaisten alla, vaikka henki huokui valkoista huurua villoihin.

Sopi poikien kulkea komeassa lutissa. Huonot *kolipoijat* tulivat sieltä pian *tyynytyttyynä* takaisin, vaikka taas jotkut hyväkkäät yrittivät ja paremmuuttaan muka *housuuttivat*. Mutta jotka olivat, niin olivat ja taas lähtivät. Sikavallin mestarikin asteli Emäkirkolta päin, pyyhki otsaansa ja kehuskeli:

»Sielä kun oli loimivillaaset fällyt . . . Koitasta ku vieläki on pääni märkänä!»

Kakkorin Sameli oli niin kurillinen, että lähti astella pököttelemään takaperin yöllä satanutta lunta pitkin, jotta talonväki aamulla sai katsella jälkiä ja päivitellä:

»Kukahen pölijänä siel' on, kun ei ymmärrä lähtiä poiskaa?»

Mutta kun Alangon Matti *akkamettäs* kulkiessaan kopisteli Mөөkelin Sannan, katteenin komean piian, oven takana, eikä lutista kuullunut ei inahdusta, vaikka mies puhalteli parahat lukunsa, Masa viimein potkaisu oveen ja mökisi:

»Saat' ei kerijelänen siitä häviä,
jos yhyren taloon sivuuttaa —
on vielä yhyreksän jäljellä!»

Larvakylyn komea tytär. Valok. 1908.

Yhtä mieluisia olivat ylähäkamarit. Niissäkin nähtiin loimivillaiset ja kaikki korjat käsialat, vielä täkänät ja ryijyt, ynnä komeat kamarin kalut — vääräsarjaisia lavittoita myöten.

Hyvä oli ylähäkamari, hyvä oli lutti, molemmat korkean katon alaiset, hyvä oli myös alakerran *puori* taikka pieni *porstuakamari*, jotka olivat monen mettäkylän tyttären mieluisena pesänä.

Lauantain iltamyöhäisinä kaikkien ikkunat ja ovet kopisivat. Pojat olivat *hakeman päällä*, tyttäret *orottaman päällä*. Oli tyttäriä rinnalla ja larvassa, kaikki valkoisissa verhoissa ja mekoissa — kohta kuin kesähämyisen yön pyhiä haltiaasia.

Oli suuri etsikkoaika.

Mutta *hyppeleminen* oli pyhäpäivän ehtoopuolen parasta etsikkoa. Jok'ikisen nuoren mielessä liikkui, mitä joku joukosta laukaisi:

»Hypellä kun saataasihin, niin voi-ie!»

Totta saatiinkin, kun käytiin *pyytämäs hyppytupaa*. Tyttäret tämän asian parhaiten hoitivat. Ainakin Vainionpään Maija osasi Koiviston Samelille, joka juuri kirkosta palattuana pisteli klimppivelliä, muljahuttaa silmiänsä ja kääntää kieltä ruoholle:

»Min' oon vain täs toisten asialla . . . ei mun itteni niin mieleni tee . . . Mutta saataasko teirän trenkituvas vähä hypellä?»

»Soo soo, vai niin! Noo — joos' että römpötä palijespelillä . . . fiulilla kun pelaatta, niin hypelkää sitte», isäntä sanoi, nuolaisi lusikkansa ja nakkasi koriin.

Mäki-Tassikin, vaikka oli vanha kärnäkkä, antoi erustupansa hyp-

pytuvaksi, samoin Isoo-Kakkori, joskus myös Koiviston Juha, ja larvakylillä saatiin usein hypellä Torpalla, jos ei Palon Samelilla sopinut. Oli pitkin rintaa ja larvaa aina joitakin niin rentonaasia, että sallivat lattiallaan nuorten notkutella. Ukot muistivat entisiä ilojaan.

Mutta jos ei saatu tupaa, kelpasi vaikka luuva, taikka menttiin tyhjään latoon *kauteeraamahan*.

Kohta tiesi koko kylä, toinen ja kolmaskin, mihinkä päin varpahat on käännettävä.

Paljespeli, *peliloota*, parkuva tulokas, yritti hyppyissä pitää parasta ääntä, vaikka vanha *fiuli* oli parempi. Paljespeliä repi ja römpötti melkein kuka hyvänsä, mutta komeanhenkinen *fiuli* ei antanut ääntänsä muille kuin oikeille *pelimanniillen*, kitisi vain ja voihti tuskissaan taitamattoman kourissa. Eihän taitamaton osannut edes laittaa sen herkkiä kieliä oikeaan *täm-mihin*. Aikansa kun yritti, nakkasi koko värkin pois ja sanoi:

»Ehtoolla minä pelaan — siinä *fiulis* on niin paljo tämmäistä.»

Mutta jo *fiuli* ilostui ja laski vaikka mitä, kun joutui *Mooses-suutarin* käsikynkkään taikka *Pikku-Kaapoon* olkahattuun, elikkä vanhan *Kullu-Santerin* sormet saivat hypellä sen kaulalla, taikka

Rintamaitten nuori mies.

Mylläri-Juusee kihnutteli sen kieliä. Vanha pelimanni ja hänen vanha pelivärkkinsä olivat samaa olentoa. Tumma fiuli ja *truuka*, keikkuva käsivarsi ja kapsuva jalka, sänkinen leuka, nukkuvat silmät, vipattavat sormet ja värisevät kielet — peränurkassa pöydän vieressä kykötti kumma olio, joka täytti koko hyppytuvan soitolla. Se oli merkillistä soittoa — nuorten veret vavahtivat ja vastasivat samaan tahtiin. Pöydän päästä lähti väliin hiljaista *falassia*, väliin taas vinkää *poloskaa*, mitä milloinkin hyppytupa kaipasi.

Oli jo hyvä valssin alku, kun pelistä lähti *rummakkaa* ja pani nuoret heti pyörimään. Polvet notkuivat tahdin mukaan, ja käsivarret viipahtelivat sievästi sivuille. Melkein päätä viemisti, kun soitto sai vielä sanan voimaa:

»Haalituli rummakkaa, rummakkaa taas,
pelatahan flikoollen rummakkaa taas.
Flikat on lutis ja ovi on haas,
kissit on katolla ja hiiret on maas.
Pelatahan flikoollen rummakkaa taas.»

Pyörryttävään lattiankiertoon veti myös *Korven Esan falassi*, *Pihlaja-Jaakoon falassi* ja *Ristilän Jaskan falassi*... kyllä niitä oli — *peukalo-falassia* myöten, jossa poika piteli tyttöönsä peukalo-hankurasta.

Mutta vasta rymy alkoi, kun peli soitti ja lattian täyteinen *rinki* rytkytti polskaa. Käsi havartui käteen, soitto pani jalan painattamaan lattiapuita, puhalsi vielä sanatkin suuhun:

»Ensin kaappas Kaijan,
sitten sieppas Maijan,
Priita-Liisan, Tiinan lopulla...»

Piiri pyöri ympäri lattiaa kuin väkevä myllynratas, tupamyly. Sitä käytti elävän veren voima sekä peränurkan peli, joka soitti samaa veren nuottia. Lattia jyskyi, kädet kiertyivät toisiinsa, kirkaat silmät liekehtivät, ja kirjavat kaulahittet hulmusivat palmikoilla. Saattoi puhaltua laulukin:

»Ostin lammasraurat,
sitten mallaslaurat,
kurinvartahat ja rukinrullat.

Ei saa meillen tulla,
sanoo Harjun Ulla,
vaikkas olit kyllä ennen mulla.»

Rinki pysähtyi, rupesi pyörimään toisin päin, saattoi soitto ja laulukin muuttua:

»Kissi-Kaappö,
Knapinan Sorvari-Jaakkoo,
tulukaa ottohon Kampin Jussia
toiselle puolen!»

Mutta aina väliin piti saada pieneksi vaihteeksi muitakin hyppyjä. Tanssattiin *kakkoria-kikkoria*, *vanhaa-loikkaa* ja *korkiaa-nousua*, hypittiin sivuittain *tanttaa*, konkaroititiin joskus *iipuli-konkkaa* sekä pyörittiin, pysähdeltiin ja pyörittiin *pirätös-polokkaa* ja laulettiin:

»Halaa hiljaa, halaa hiljaa,
jottei pappani kuulla saa...»

Keikuteltiin joskus *isojavarvasta* vuoroin varpailla ja kantapäillä laulun tahtiin:

»Isoovarvas ja kantapää
ja sitten koko jalaka...»

Joutui joukkoon vielä *kolomuusta*, *mellun-maijaa*, *martin-vappua*, jo *mustalaastaki*:

»Hai leeku, hai leeku, hai leeku lelle,
joko täst' on meirän joukko
aikaa sivu menneet?»

Pelimanni osasi ja pelistä lähti, lähti jo *polokkaaki* — *Toolisuutari* taisi tuoda sen kaartista palatessaan 1870-luvun alussa —, ja siitä tuli kohta valtahyppy, hyppy, jota nuori jalka jaksoi kaikkein ahkerimmin rynkyttää, vaikka koko ehtoopuolen. Oli vaikka minkälaisia polkkia: *napsautes-polokkaa*, *mettäkyläästen-polokkaa*, *Hakunin-maalaasten lammastenhaku-polokkaa*, *Nisu-Tiinan-Antin polokkaa*... Jaksoi pelimanni niitä soittaa. Peränurkassa hän istui ja ummessa silmin lasketti pitkät nutkutukset — lattia kyllä kesti, minkä nuoretkin. Vaikka pelistä puhaltui soittoa tuvan täydeltä,

laskettiin joskus ja mahtui katon alle vielä lauluakin. Kuului hyppyjoukosta:

»Yksikolomatta nättiä poikaa
polokan päällen painattaa . . .»

»Muistakkos sinä sitä sinistä soffaa,
sinistä soffaa, sinistä soffaa . . . ?
— En minä muista mitää sinistä soffaa,
sinistä soffaa . . .
— Muistakkos sinä sitä liiton sanaa,
joonkas sä vannoot minullen?
— En minä muista mitää liiton sanaa,
enk' ole vannonu sinullen.»

»Sosimen Kaupin pitkät pieksut,
pitkät pieksut, pitkät pieksut,
Sosimen Kaupin pitkät pieksut
ne menöö vähä natevaa.»

»Tuli tuli tuli tuli Kytölän Heleviiki
Paloluoman puorilta,
saipa se sielä kaffekkupin
tuolta Hökkärin muorilta.»

»Iisakki, Iivari, Korelli ja Hemmenki.
Illalla menen, jos vain jaksan,
samalla lailla kun ennenki,
illalla menen, jos vain jaksan,
Kirruus-Maijaa kattomahan.»

Hyvä oli hypellä myös *polokkamarsuskaa*, jota peli väliin lasket-
teli. *Nisu-kräätarin marsuskaa* vahvistettiin sanoilla:

»Tajjai itajuta Soukan Juha, Soukan Juha,
tajjai itajuta Soukan Juha taas . . .»

Tuli sitten *oolannin polokka* ja pani rytkyttämään ja pyörähtele-
mään vähän erilailia. »Jeerusen Tiltua» ja mitähän piti silloin asioik-
seen laulella.

Oli maailmalla hyppyjä ja tuli, tuli aina larvakyliä myöten. Mikä
soittui maailman rannoilla, soittui sitten vaikka Peräkorvessa ja
Kurjenluoman rannoilla. Ympäri lattiaa ne heti rupesivat ylpeinä

Ketterä Tuomi-Soffiia on jo vanha mumma.

pyörimään — iipulikonkat, martin-vaput ja muut vanhat loikat saivat siirtyä loukoista katselemaan.

Ja kovettuja *hyppyihmisiä* oli, naisia liiatenkin, vielä miehiäkin. Purtun Mikki häitensä hypellessään poukahteli valssin kierrossa takanlaudan tasalle, ja kintut siputtivat hyvää tahtia. Törmän Liinun jalat olivat aivan kuin hyppelemistä varten, ja kun Tuomi-Soffiia sivuittain sievästi hypähdellen tanssasi polkkamarsuskaa, niin sitä viitsi katsoa vaikka kuka. Hyvä oli Rumihinlauta-Liisakin hyppelemään, komeasti tapahtui myös Mooseksen Maijan *pökkimäpolokka*, kun hän isänsä kanssa tanssaten sitä opetti hyppytuvalle. Mutta koko häätupa sai imehdellen katsoa, kun Koskelan loukolla Vainionpään Kaisa, ylkämiehen äitee, ja Sorvarin Kaisa päästellen helapäänauruja kilvan hyppiä krenkkuloottivat *kyykkuryyssää*.

Nuoret hyppelevät, veri oli väkevä, jalka köykäinen, ja käsivarressa kuin vartavastinen kyynärpään koukku, joka vei ja viipotti. Voi polkan pyörteessä poika *pusertaa* lämmintä kättä, noin niinkuin vain . . . Lämmin käsi pusersi vastaan — ylähäkamarin taikka lutin ovi oli avoinna.

Mutta oli mukava vielä viimeiseksi *pelimannin ringis* astella käsikäin lattialla *kahareksanmerkkiä*, kun pelimanni soitti komeaa *marsia*,

Larvakylien tytär rintamailla.

sitten vielä rytkyttää loppupolska. Viisi penniä hengeltä maksoit — se oli pelimannin palkkaa. Komeat pojat maksoivat ja veivät *rinkihin* koko flikkajoukon. Tyttäret olivat hyvillään ja mainitsivat.

Laulaen asteltiin kesäistä yöttä myöten, kyläteitä ja metsäteitä myöten, avopäinen tyttölauma edellä, kaulahittet niskalla, onnellinen odotus mielessä, parvi poikia perässä, hyvä mieli rintaluitten alla. Oli värsyjä, minkä matkaakin. Eivät laulut laulaen loppuneet. Maailmalta niitä virtasi niinkuin hyppyjäkin, ja itse tehtiin lisää.

Maanantaiaamuna piti taas olla pellolla töissä. Oli imehelistä, että lapio puski ja kuokka nakkeli ojamättähiä väkisinkin kuin eilistä polkantahtia noudattaen:

»Maanantaina koko päivän,
koko päivän, koko päivän,
maanantaina koko päivän
luulin mun onneni kukkuvan.»

Sama meno oli joka sunnuntaina. Arkiset viikot aherrettiin elämisen tähden, pyhäpäivät liukuttiin myös — elämisen tähden. Pyhäpäivillä oli ollut sama oma elämänmenonsa niin pitkälti kuin oli Korpiojen rinnalla ja larvassa asuttu. Sama kesällä, sama myös talvella, vaikka liikkuminen talvella oli vaivalloisempaa, ja pakkanen painoi mieliä. Mutta ei kyennyt kylminkään ilma, vaikka se joskus riiteli korvia, hyydyttämään eläviä veriä. Luonto veti ja täytyi mennä, minkä suinkin jaksettiin. Parhaat pojat ajelivat hevosella, pulkassa kenottivat. Eivät he kumminkaan kovin kauas päästelleet, sillä

»Ennen ei lennetty leviää,
pysyttihin vain omilla kylillä.»

Kyllä tiedettiin, mihin hypy-
tupien, luttien ja ylähäkamarien
kautta kuljettiin - kiiltäviin *kul-
tarinkiihin* ja silkkikaulahittiin,
kirkonkattoon ja häätupaan, sitten
leveän lattian emännäksi taikka
pieneen perämökkiin tuherta-
maan. Yhtä suuri palo kum-
paankin, kuka vain ensiksi en-
nättäisi.

Tätä piti joskus jo etukäteen
tunnustella. Tyttäret ja piiat lei-
poivat kiiltävän sormuksen kyr-
sään, paistoivat kyrsän ja jakoi-
vat keskenään. Ken sai sormus-
palan, hänet ensiksi tultiin korjaa-
maan. Nauraen ja hoikotellen tyt-
tären päivittelivät:

Rintakyläen talonpoikia.

»Hohoi ja jaa! Kukahan munki saa?
Vaivaasen vastuksen mustaki saa.»

Mutta jotakin järkeä piti olla pyhäpäivän asioissakin, eikä vain
paljasta veren vetoa. Oli jo vanhoille sanottu

»Lai laihinsa.»

Niin myös

»Moiset moisiansa,
toiset toisiansa.»

Olipa kaupunkimatkoilla kuultu Kristiinan vanhan kirkon kel-
lojen soittavan ikivanhaa totuutta:

»Kuka köyhiä naii? Kuka köyhiä naii?
Toiset köyhät toisia naii.»

Samoissa hyppytuvissa rytkyttivät sekä rinta että larva, vielä piiat ja trengit samassa rytäkässä. Jopa ison talon poika saattoi *hyppelöittää* hyvän torpan tytärtä taikka komeaa piikaa, viedä joskus pelimannin rinkiinkin. Ja tämä lämmitti tyttären mieltä vielä viiden-, kuudenkymmenen vuoden kuluttua. Tohti joskus hyvä torpanpoika sekä rohkea trenki viedä traksia talontytärtä tanssaamaan.

Mutta ei kumminkaan ollut soveliasta ison talon perillisen kulkea koputtelemassa piika rievun lutinovea. Ylpeä isä ja äiteemuori, kohta koko rinta, kaikki konttiämmät parahina, löivät heti ronttoa poikkipuolin pojan eteen.

Kylän silmät ja korvat olivat aina auki, kylä näki kaikki ja kuuli hiljaisetkin yön koputukset, ja surkuamatta sanoi asiat halki. Koputtelijaa on vissiinkin pienenä lüäksi kovaa kiikutettu, niin ettei sen lakissa ole kaikkia kairoja, ainakin on hänen kainalossaan päretpuuta, kunhan ei vain olisi maannousua napahan asti ja siitä ylähä päin kollonvikaa. Elikkä on syntymäviinat vielä päässä. Pössöö se on!

Ja piikatussu! Mikä hän sitten luulee olevansa? Komiaksi sitä kuuluvat sanovan. Kunhan olisikin. Mutta kun ei ole, ei ole edes minkään näköinen — kun on pää kun pääskyysellä ja suu kun variksellä. Sellaanen kituunen ihminen, tyhjää kouran täydeltä. Näkeehän sen kuka vain. Samppa-Maijakin sanoi, kun näki:

»Miksei tuot' ole piennä annettu kissillen?»

Piti olla jo koko väätyri, joka sittenkin vain meni ja koputti.

»Tierä, vaikka piika olisi syöttäny perähänsä», kylä sanoi.

Mutta kun oli rahaa ja tavaraa ja maata ja metsää, vielä laarit täynnä rukihia, niin oli sellaiset takausmiehet, että tohti mennä jyskyttämään vaikka kuinka komean talon ylähäkamarin ikkunaa. Jopa nyt lutteihin! Piti toki olla jotakin suhtaa.

Tämä piti olla jo isoisen pojan verissä, yhtä hyvin komean tyttärenkin, niin että hän erotti trenkimiehen ja larvakylän rintaperillisen leveitten rintapeltojen perillisestä.

Vaikka he jumalanluomalta olivat samoja jumalanluomia, ihmisen näköisiä kaikki — suunnilleen. Sama olivatko isolta rinnalta vai Moukolasta. Mutta raha ja rukihit antoivat hyvää näköä. Jo vanhoilta viisailta oli kuultu vanha totuus:

»Ei siitä naamapläsistä
monta velliä syörä.»

Rintakylän tytär.

Ainakin kahdet kultaringit ja isot makorenkahat sekä silkkien kahinaa korvissa ja tiipetin läikettä vartalolla — jo olivat parhaimmankin tyttären toivehet täyttymässä. Toisinaan kyllä annettiin taikka saatiin *nahaat*, ja pitkästä kopistelemisesta tuli loppu. »Ero tuli meistä», sanottiin. Ja saamattomat trenki rievut joskus pistivät püka pahasensa nimettömään *hottisormuksen*. Täydestä se meni ja korja oli, kultana kiilteli — ei ollut kissinkultaa.

Mutta kun *lylkämies*, *friijari*, oli jonakin perjantaina *kosianmiehen* kanssa käväissyt pappilassa, niin heti pyhänä saarnastuolista pamahti. Ja koko kirkko kuunteli.

Oli kyllä monesti ollut pappilan kävijöillä kovat paikat. Ankarapappi saattoi ruveta tutkimaan naimamiehen kirjantaitoa, vieläpä

ottaa koville kosianmiehenkin, jos ylkämiehen luku kangerteli. Sitä vaille, etteivät molemmat saaneet painua parannuksen tekoon.

Häis viimein ajettiin lujaan päätökseen monestikin monivuotiset pyhäiset vaellukset, valvomiset ja koputukset — jopa oikein hypellen. *Istumhäis* kyllä vain istua kökötettiin ja otettiin, mitä annettiin sekä pisteltiin markkoja *nuorellen parillen*, mutta *oikees häis, kruunuhäis*, hypeltiin ja remuttiin päiväkausin.

Näin pitikin. Se oli oikeaa häämenoa. Sitä jo *häihin kuttujat* kävivät pitkin kyliä joka tutun ja sukulaisen luona sanomassa:

»Tervehyysiä Hautakorven haltijoolta ja nuorelta parilta, jotta tekisiä hyvin ja tulisia vihkijääsihin ensi pyhänä» — myös usein perjantaina — »ryyppyjä ottohon ja hyppyä orottamahan . . . Ja ruokaaki sais.»

Tehtiin hyvin ja tultiin, minkä lattialle mahtui miestä ja naista, niin että »ensi pyhänä» vasta oikeaa pyhäpäivää vietettiin. Suuri häätupa oli kuin taivahansali, kruunupäinen morsian salin komeimpana. Ylähäkamarin taikka lutin löytöjä hän vain oli, mutta kun *Väkkärin Kaisa*, vanha *hopiafrouva*, oli vähän aikaa askaroinut, jo tuli lutin tyttärestäkin kuin kuninkahan tytär — korkeissa kruunuissa keikkui, kultaa ja hopeaa oli päänkukkuralla että helisi, ja musta tiipettitanttu kahisi.

Ja kun pappi oli vihkimässä, niin juuri silloin kuin hän sanoi:

»O Abrahamin Jumala! Isakin Jumala! ja Jakobin Jumala! vuodata Pyhä Henkesi näiden palveliais sydämiin . . .»

Niin silloin *tellapoijat* ja *tellaflikat* kohottivat valkoisen *tellan* kuin taivahan nuoren parin yläpuolelle suureksi suojaksi.

Ja sitten alkoi suuri häähyppy.

Vanhalla valssilla oli paras aloittaa, ja ensi valssi piti *pelata seinillen*. Hääväki vain seisoj ja kuunteli, seinätkin seisoivat ja kuuntelivat, ja valkoinen lattia odotteli hiljaisiin mielin. Mutta ei ainoakaan pari saanut mennä pyörähtelemään. Vasta kun pelimanni aloitti uuden valssin, oli lattian täyteinen hyppy käynnissä. Vain jurva-laaset olivat niin taitamattomia, että heti ensi soitolla tormasivat lattialle — muun hääkansan imehiksi.

Jo alkoi *taati*, joka oli tärkeintä hyppyä, ja sekin oli ensin pelattava seinillen. Siitä vasta alkoi oikea häitten meno. Hyvä pelimanni päästätteli pöydän päässä elävää polskaa, joskus vielä *kuluseulamies*

pompotti värkkinsä pohjaa, ja *vömpelöhön* kiinnitettyt pienet kulut soittuivat, että koko häätupa helisi.

Käsihinlaittajat asettelivat tyttäriä ja poikia, miehiä ja naisia parittain sulhasen ja morsiamen kanssa tanssamaan taatia. Markka siinä meni kummaltakin, eikä paljoa ollutkaan, kun sai kruunupäätä pyöritellä. *Rahapilikkumi*, joskus iso *hopiapokaali*, odotteli pöydällä, ja kosianmies istui vieressä penkillä. Pari parin perästä *hyppeleötettiin*, nuoret ja vanhat, ryttyrätyyseekkin ja kaikki, jotka vain kutsutut olivat, Hytty-Jussit ja Kirruus-Maijat, Pörrikkä-Masat ynnä muut, maankasvuja toki hekin — isoisten häihin ei vain joka kluutuhäntää *käskettykää*. Kaikki vietiin taatihypyn jälkeen peräkamariin, jossa *kaffarit* häärivät. He antoivat hyppeleijöille hyvät korppukahvit, antoivat vielä viinaryypyn — raharikkahille, jotka olivat maksaneet morsiamelle markkoja, oikein *tasapään*.

Ja aina väliin vaihteeksi pyörittiin valssia taikka jyskytettiin polkkaa — lattian täydeltä. Lakanasta kattoon ratustettu *himmeliki* hyvillään pyörähteli sekä himmelin lankatupsujen siniset ja punaiset helmat heiluivat, vielä valkoiset hantuukit seinillä liikahtelivat, ja joka seinäpeilissä hypeltiin ja iloittiin. Oli häät.

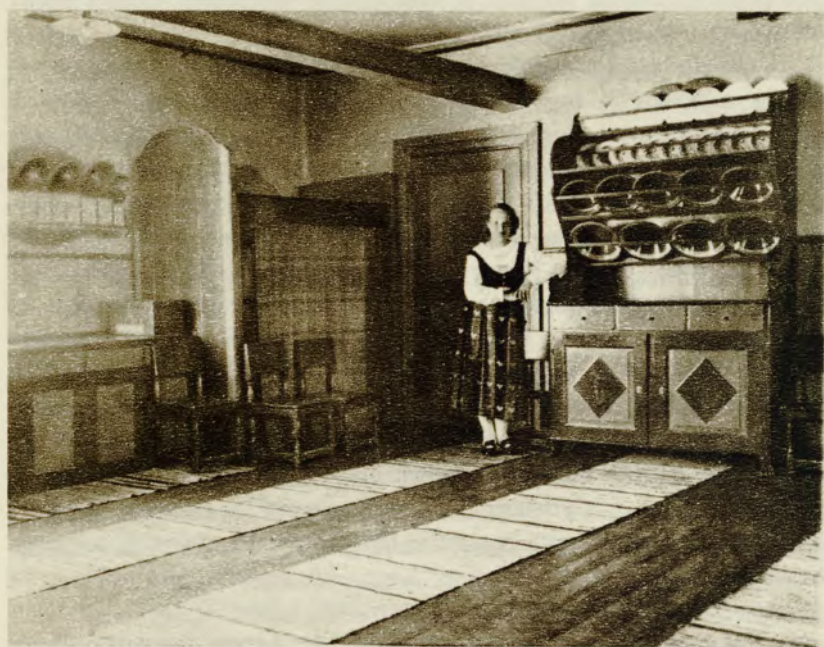
Ei joka pyhä häitä annettu. Mutta kun kerran annettiin, niin silloin piti oikein tanssata ja iloita. Parhaat häät hypeltiin mikkelinä, pyhäinpäivänä ja pääsiäisenä.

Ei tarvinnut hyvässä häätalossa hypellä nälkäisinä eikä tyhjin vatsoin. Parhaat *kokit* laittoivat mitä parasta osasivat, *sinsallatista*, *lipiäkaloosta*, *lihapaistista* ja *pernaloorasta*, *kryynipuurohon*, *klimpipivellihin* ja *kräämihin* asti. Ryyppy vielä päälle painoksi.

Hyvin jaksettiin sitten ehtoopuolella *hoijakoora*. Tuli vielä kutsuamattomia vierahia, *nurkkuria*, ovensuu ja porstua täyteen — Kello-Tupunkin piti hääräillä joukossa kellonkauppoja tekemässä, rinta täynnä kellonkäljyjä, taskut plakkarikelloja.

Ja häätupa hoijakootti, sekä nurkkurit että *kuttuvierahat*. Leveän lattian täyteinen rinki toisensa perästä ryskytti polskaa, ja kruunupään taikka ylkämiehen piti aina olla mukana. Rikkahimmat rinnan pojat veivät parhaita tyttäriä hoijakkaan koko ringin, joskus joukon rumia *koliflikkojaki*, raukkoja, joista ei kukaan suuria välittänyt, *survoten* veivät, sillä.

»Rumaa s'oon nurkista kattella,
kun toisia vierähän yhtä mittaa.»

Leveän lattian emäntänä.

Viisikolmatta penniä tyttäreltä maksoit, nisukahvit kamarissa kaikille — hyvä oli. Rahaa siinä meni, ja tyttäret saivat *hoijakkanisuja* mosselohonsa.

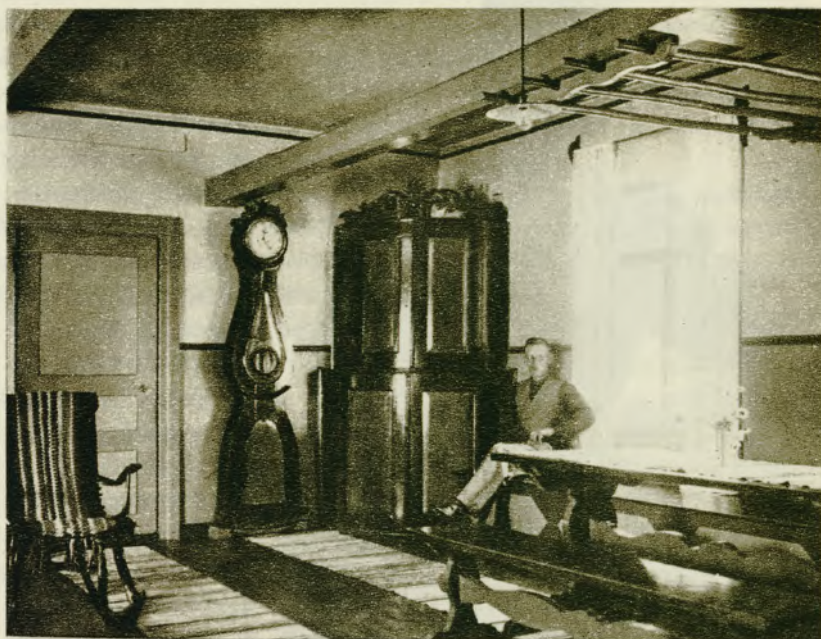
Mutta parhaat pojat saivat tasapäitä. Mitäpä kun oli rahaa. Ja viinan puokkoja oli. Tasapää nousi pian miehen päähän ja rupes nakkelemaan. Kantonevan Kaappoo käveli kuin kissi pistoksissa mutta jo kohta heilui ja karjahteli:

»Kattokaa mun perähäni, jotten mä särije kelluani!»

Loukon Masa puhalteli tasapäitä jo takaisin ja kauhuissaan parkui:

»Tulooko verta?»

Mutta tasapäitä piti oikeissa häissä olla. Kymmenellä kannulla ei päästy kuin alkuun, viisikolmatta loppui kesken, viidelläkymmenellä jo vietettiin vaikka minkälaiset häämenot. Silloin jotkut väättyrit saattoivat ruveta jo kirstastamaan ja repimään toisia rintapielistä, mutta ei tullut kumminkaan tappelua eikä ketään tapettu, kun oli

Ison talon isäntänä.

hankittu kivetut *perähänkattojat*. Entinen *Kakkorin Iikkoo* nakkeli pian pahimmat priutikkamikit niskasta pihalle, ja *Mäki-Tassi*, Pietarin kävijä, oli jymymiehiä — hiljaa oltiin, kun Tassi oli talossa. Mutta vasta oikein siivosti pysyttiin, kun *Yli-Säntin Mikki* perähänkattojana hyppäsi lattialla tasapökkää ja karjaisi:

»Min' oon melto Mietaankylästä — tulukaa koittohon! Elikkä pian hilijaa!»

Ulkona kriinastettaessa Yli-Säntti saattoi siepata elolavan aisoista ja ruveta ruihoomaan ympäri pihamaata. Sippuloottaan ja kuuppeluijaa menivät metuloitsijat, elleivät ennättäneet pinkaista pakoon.

Hyvät häät eivät heti loppuneet, täytyi hypellä vielä toinenkin päivä. Oli syötävää kyllä ja juotavaa, oli myös hääväellä ja nurkku-reilla rahaa. Ja vanhojen määrä oli:

»Niin kauvan häis pitää olla,
kun puuro velliksi muuttuu.»

Hyvän talon emäntä.

Väkkärin Kaisa oli jälleen askaroinut. Tumma kruunupää oli kadonnut, ja lattialla liikkui valkoinen olento kuin keksäinen päiväpaiste, vielä korja kukkkranssi päänlaella. *Morsianta kattomahan* tulleet kylän tenavat killistelivät väkijoukosta ja luulivat näkevänsä ainakin enkelin ja odottivat, koska tuo levittää siipensä ja lähtee lentämään.

Melkein lähtikin. Keijui ja hyppeli taatit ja hoijakat, vielä kiepsahteli vinkkiä valssia, että valkoiset helmet hulmusivat.

»Enkeli kumminki taitaa olla, koska siivet väipähtelöö», tenavat arvasivat.

Ehtoopuoleen tanssattiin vielä *poikaan-* ja *flikkaanringit* sekä *äijäänrinki* ja *ämmäänrinki*. Ja kun oikeat äijämiehet jyskyttivät, vanhat paapatkin, partanaamat, jo jyskehti parhain ja painavin maanvoima. Ylkämies, vasta äijämiesten suureen joukkoon koroitettu, käpsähteli kuin maitopartainen poikakloppi — tuskin oli leuka-periä vielä tarvinnut raakata.

Kun ämmäänrinki vuorostaan rupesi lattialla lainehtimaan, eipä enää nähty valkoista kesäpäivää eikä kukkkranssia — Väkkärin Kaisan oli jo taas pitänyt päästä näpertelemään. Oli ämmien ja mummien tohisevassa parvessa vain tavallinen nuori ihminen aivan tavallisessa pyhäpuvussa. Ja mummat ja ämmät viedä touhottivat häntä mukanaan ympäri lattiaa, että verhojen hännät oikoisina siirottivat sinne ja tänne.

Valkoiset tytärpäivät olivat päättyneet sekä akkunain koputukset ja kesäoitten hiljaiset onnentäyteiset valvomiset ja odotukset. Kesän kukkakranssit oli karistettu pois päänkukkuralta.

Yritettiin huomenna vielä — saattoi olla sunnuntaipäivä — vähän tanssata *himmelihäitä*. Ja sitten maanantaina, kun oli *runtupäivä*, riistettiin valkoinen himmeli alas.

Ei ollut tupa enää häätupa, eikä korjatupsuinen himmeli enää häilännyt häitä. Oli vain tavallinen arkitupa. Häävieraat olivat hävinneet, oma väki vain oli ja nuori pari ja nuoria lähisukulaisia — väsähätäneen näköisiä kaikki, silmät solkerolla.

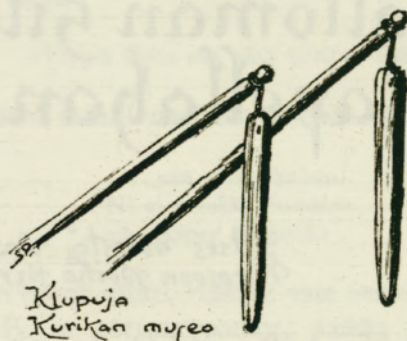
Oli saatu kyllikseen hypellä.

Leveässä lattiassa kiilteli suuri pyörö, kymmenien hoijakkarinkien hivuttama. Kuului siitä melkein vieläkin kenkien ja saappaitten kopse sekä Mooseksen peli:

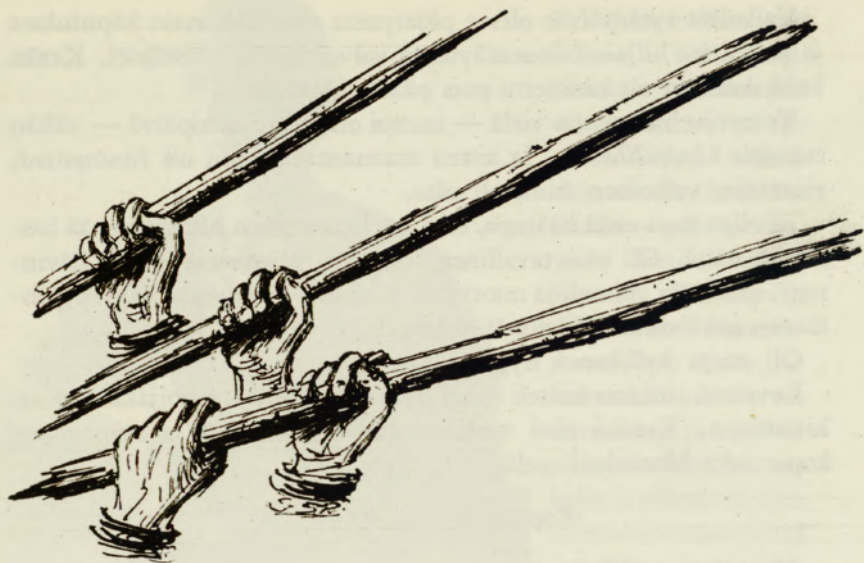
»Kopinan kopinan kuulin...»

Mutta sammui kiilto ja häipyi pelinääni, kun lattiaa pyyhkäistiin märällä vaatteella.

Alkoi arkinen elämä.

Klupuja
Kurikan museo

Menättömän hillaalla tapellahan

*Mies miestä vastahan.
Kirosoon poika pirua vastahan.*

Nuoret taisivat luulla, että juhlia ja pyhäpäiviä oli pistelty almunakkaan vain sitä varten, jotta vanhat saisivat käydä kirkossa ja levätä sekä nuoret kuljeskella kopistelemassa ylähäkamarien klasin takana ja luttien ovilla, sitten taas toisin vuoroin hypellä.

Ja myös tapella.

Sillä monet miehiset miehet olivat pahannahkaisia kärnäköitä. Hyvän ryyppyn kun olivat ottaneet, joskus ilmankin, heidän täytyi

aina silloin tällöin hyppiä tasapökkää, kIRRastaa toisten rintapielissä ja karjua:

»Tohorikkos koittaa naamasta? Täs' onki poika, joonk'ei rintoja polta eikä sääret klapaja!»

Jumalanluomalta he sellaisia olivat, syntymäperinnöt heissä möyrysyivät. Entisten väätörien veret, tiesi häntä, kuinka monipolviset, läikähtelivät nahan alla ja panivat poukkimaan. Lapio, kuokka, pirunkoura — hyviä toki nekin miehen kourassa, mutta niillä tongittiin vain maata ja tunkiota. Piti poukاهدella joskus irti tunkkai-sesta turpeesta ja iankaikkisen harmaasta arkipäivästä, piti kerrankin hyppiä, repiä ja riepoitella kuin itse häjyläinen.

Ja kun sattui muitakin samanlaisia villipäitä samaan joukkoon, niin meteli siitä nousi. Rähistiin ja karjuttiin suuressa rytäkässä ja pyörittiin kuin Kakkorin entinen mylly, niin että

»Pikku pirut luuraali orsilta,
ja itte isä katteli karahkamettästä.»

Verissä päin lopulta reuhattiin.

Toiset hyväkkäät, siivot sivusta katsojat, saivat syytä melkein kuin äikistellen sanoa:

»Ylypiä koira saa aina revityn nahaan.»

Ja vanhat muorit siunailivat kädet ristissä:

». . . sus siunakkohon.
N' ei pelekää Jumalaa
eikä häpee ihmisiä.»

Vähät väätyri heistä välitti, rääkäisi vain verisin naamoin:

»Älä iraja! Ei se porusta parane, vaikka papillen valittaas. Itte koira haavansa nuoloo. Heleposti vain heiluu, vaikk'on torpastal!»

Oli heitä vanhan polven väätyreitä, mustanpuhuvia miehiä — Tammen Juhaa, Vartion Freskaa, Plosilan poikia, Kräätäri-Mattia, Hurstipakkaa, Kartano-Samppaa, Hakalan veljeksiä, Tunterin Nikoa, Karvarin tummia köyryjä, Prönä-Masoja ynnä muita — rauhassa jo kaikki lepäävät. Tavallisia miehiä he toki olivat arkitöissä, mutta kivenmuljakka taikka nahkoihin neulottu pannunjalka mollotti pa-

himprien plakkarissa, kun he pyhäpäivinä kievehtivät häissä ja hyppy-paikoilla luohailten, luohailten sinne ja tänne, krääkyen ja kavalasti katsellen.

Omissa hyppyissä, omilla hääpaikoilla näin kirmuseerattihin. Mutta kun satuttiin samoille kartanomaille emäkirkkoisten kanssa silloin oltiin kaikin yhtä poikaa ja moikotettiin naapurikirkon väättyreitä. Oli heitä, varsinkin Havuusen larvassa, mitä heitä oli, Pippuri-Hermannia ja Prislinki-Iiskaa sekä muita sellaisia metti-työtä, joitten kanssa usein täytyi tapella. Yrittivät vielä, sen kuvaaset, tulla kopistelemaan Kurikan kylille. Vaikk'ei heidän katsomistaan tytärihmisistä kovin välitetty, annettiin heille kummin-kin hyvä kyyti takaisin. Pysykööt omalla puolellaan ja tulkoot toimeen omillaan!

Mutta kuusi-, seitsemänkymmentä vuotta, jo satakin vuotta takaperin oli tapahtunut emäkirkkoisten kanssa suuria joukkotappeluita. Oli toisinaan rähjätty Nikkoolan takana *Lepänojalla*, mutta parhaat metelit, oikein *pitäjehien koitokset*, oli pidetty *Nenättömänluoman sillalla*, itse kruunun maantiellä.

Ja suuri *heluuntai* taisi olla juuri sitä varten.

Kesän lähestyessä, kun kaikkein väkevimmät pihkat ja mahalat pursusivat puissa, ja maan hedelmällisyys jo alkoi puhkua höyryten ja tuoksuen, täytyi elävien verienkin iskeä yhteen oikein miesvoimalla. Mitäpä aina omilla nurkilla nahista ja yksinään kriinastella, kun ei kaikiste tahtonut saada miehen vastusta. Toista oli koittaa koko pitäjehen voimalla. Silloin sai oikein olan takaa antaa tullen mennän, vieläpä itse Emäkirkon komioollen. Sitä he tarvitsivatkin, hyväkkää. Kovin rehevää he aina kulkivat läpi Kurikan. Kun he tulivat Kaskööstä silakasta ja olivat vähän maistelleet eväitään, niin jo piti liikkua älvistellen ja haukkuen oikeita ihmisiä *puulaukkuusiksi*, irvistellä kahdesta *vaivaaspojasta*, jopa lopuksi rääkyä, että he ajelevat silakkakuormalla *Paskavasaran kirkonporstuassa*.

Kurikan kirkonovien edessä kun ei ollut eteishuonetta.

Mokomatkin *puukirkkooset*, haisevien silakkain kyytirättärit, jotka vanhassa kirkossaan vuoluhirsien alla, kuuluivat mes-suavan:

»Urvuut on juooootu!»

»Niin oon . . . niisiin oon!»

Olisivat saman tien luiluttaneet, kuinka ennen:

»Piru meni Piirtoolahan,
kautta Rannan Karijalahan,
yli joen Jouppilahan;
pussi putos Pukarahän,
perä puhkes Penttilähän,
rasat jäivät Rahkoolahan,
ilon piti Ilikkalassa,
väsyi viimein Västilähän,
talutettiin Talooselahan.»

Oli vanha määrä, vanhoilta paapoilta peritty, että heluuntaipyhien välisenä yönä piti kokoontua Isoohinkylähän, Nenättömän sillalle koittamaan, kummatko jotakin ovat, puulaukkuusetko vai puukirkkoiset. Piti näyttää naapurikirkon miehille:

»Sellaasta se on mätisilakka leivätä.»

Silloin kansa nousi lauree seurakunnan, pitäjehien pahimmat kärnäkät ja väättyrit olivat matkalla kohti Koiviston isoa kylää. Joskus ajaa poukotettiin kolminkymmenin miehin kummaltakin puolelta, jalkaväkeäkin, käypäläisiä, mennä kääkerteli kuin kirkkotiellä.

Oli tappelutiellä Kurikan kaikkein ylpeimpiä klaffihousuja — *Äijäläästä, Plosilaasta ja Mäki-Paavoolan* pahankurista *Iisakkia*. Siinä mennä köykytti kovettu *Suutari-Joeli* sekä *Isoo-Liino*, oikea häjypari, jopa nähtiin joukossa pahanelkinen *Paavoolan seppä* taluttelevan *Rinta-Paavoolan Sokiaa-Tanelia*. Nähtiin myös notkea *Noivelo*, Saaren *Iisakki*, Sokean *Tanelin* tappelutoveri, puikkelehti isompainsa joukossa *Kukkaas-Samelin Joppi*, pieni mies kuin murokuupano, kuivankälppä ja nerkoonen kyllä, mutta musta, pahankurinen ja riivattu kuin pikkuinen pirun penikka.

Ja Emäkirkolta tulla kanhoosti toista joukkoa. Nenättömän takarannalla liikkui monenlaista tappelijaa, joukossa miehiä

»Suuria ja rumia kun vuoripeikoosia.»

Kuka heitä kaikkia tiesi ja tunsikaan. Mutta ainakin *Puukkoo-Matti* ja *Juveelin Jussi*, vanhat väättyrit, jotka joskus paremman puutteessa söhivät ja kupittivat toisiansa kolminkymmenin puu-

konpistoin, olivat johtomiehinä. Oli joukossa pahansisäinen *Rollikka-Iikkoo*, Juveelin naapuri Ujaisista, oli myös iso mies, *Karvakorvaksi* haukuttu.

Mutta kurikkalaisten parhaina, oikein *johtona*, olivat Isoo-Liinoo ja Suutari-Joeli.

Paljon oli paikalla muutakin väkeä, naisia ja mukuloota, jopa vanhoja äijiä ja ämmiäkin kahta puolta luomantöyrillä katsomassa — Karva-Liisa, pappilan kehruuakka, oli kaahaissut isoon koivuun.

Seisottiin kanki kourassa kummallakin rannalla ja lennätettiin kiviä, hypittiin ja karjuttiin kahden puolen. Naiset, pojanklopit ja nuoret miehet, Louvooon Iisakit ja muut, kanniskelivat kiviä kasaan. Tappelijat niitä liskottelivat takarannalle huudellen:

»Ei soras silimiä kattotal!»

Ja luontoa nostatettiin älvistellen, äyläälän ja haukkuen toisiansa. Kirkot ja kirkonporstuat, vaivaispojat ja vellikellojen soitot, velka-

Nenättömän silta. Ennen oli sillan seutu metsätön.

Santavuori. Valok. 1908.

hittet, köyhät ja komiat, kaikki lennätettiin puolin ja toisin yli Nenättömän luoman. Ja aina väliin lentelivät nyrkkikivet.

Jo krääkäistiin takarannalta:

»Tulukaa koittohon, jos tohoritta!»

»Sika tohorii ja ihminen uskaltaa!» parkaistiin vastaan.

Sokia-Taneli oli kaikkein pahin kärnäkkä koko joukossa, iso ja väkevä miehenkõriläs. Kun hän kuunteli suupaukkaa, kivien suhinaa ja ilmajokisten irvistelemistä, rupesi hän viimein hyppimään ja huutamaan:

»Ei haukku haavaa tee! Taluttakaa mua parahan pönsöhön!»

Paavoolan seppä, toinen häjy, lähti taluttamahan, ja kun Taneli pääsi sillalle, jo räkäisi:

»Onko sielä sellaista, joka tohtii tulla miehen rinnuksihin?»

Emäkirkkoiset panivat parahansa, ja miehet tarttuivat toistensa haturuksihiin. Kuului kohta vain kova moiske ja hohuuttaminen — kaksi pahinta kõrriä oli toistensa kimpussa. Siinä revittiin pitkästä tukasta ja niskatakuista, riepoiteltiin rintapäistä ja kauluksista ja

väliin moksittiin nyrkeillä. Pian oli emäkirkkoinen Tanelin alla, sokea antoi näkeväälle ympäri korvia ja pitkin raatoa, minkä ennätti. Pääsi viimein naapurikirkon parahalta kova mökinä, mutta Paavoolan umpisilmä vain hosui ja ähisi:

»Älä mökäjä — nyt se vasta alakaakil!»

Jo lähti emäkirkkoisten joukko hätään, juoksivat kurikkalaisetkin sillalle. Karjuen ja kanget pystyssä miehet törmäsivät toistensa kimppuun:

»Jo nyt otti olokileipä valakian!»

Kanget ja koippurat alkoivat heilua ja kalahdella vastakkain, kalahdella miesten kalloihinkin ja kopsahdella hartioihin. Luoman silta oli täynnä ähkymistä ja ärhellystä, miehiä ja heiluvia koippuroita. Molemmilta töyriltä kuului naisten, ämmien ja äijien kova yllytyshuuto:

»Lyökää kun vierasta sikaal!»

»Lyökää kun sutta selekähän!»

». . . kun sutta selekähän», kuului aina Santavuoreen asti, joka harmaana komotti joen takana, nuijamiesten hautamaan, Kapalan männikön, tuolla puolen. Totisena vuori katseli ja kuunteli — siellä tapeltiin eikä vääkätetty.

Joko taas on klupusota jokirannoilla? Joko Ilkan miehet jälleen ovat joutuneet tappelemaan Suitian herran huovien kanssa? Samanlaiset sarkatakit siellä taas riehuvat kanki kourassa.

Samojen sarkatakkien jälkipolvi siinä rytistelee vanhalla Nenättömän sillalla. Suurten nuijamiesten äkäiset perilliset ovat nostaneet sodan omista nyrkeistään, kohta entisaikaisen kluputappelun. Nyt on kysymyksessä kyllä vain pitäjehen kunnia — isot Emäkirkon komiatko, vai mettäperän kappelin miehet.

Kyllä vanha nuijamiesten vuori muistaa muinaiset metelit ja melkein kuin oudoissaan katselee Nenättömän heluuntaiyön metakkaa.

Ei ole pojasta polvi muuttunut. Tappelijat ovat yhtä äkäpäisiä väätyreitä kuin entisetkin äijät. Kanget kalahtelevat kalloihin, mutta miehet eivät ole ollakseenkaan. »Sen tana!» he vain kirahtavat, pyyhkäisevät päätänsä ja maksavat heti samalla mitalla.

»Tairat olla isäs poika», jylhä Santavuori kahahtaa. Hymähdellen se kurkistelee mäntyjen ja nevojen takaa, kun Sokia-Taneli repii

tukasta ja riepoittelee miestä tuulimyllynä sekä sitten heittää roikaisee hänet sillalta alas. Surmakukkulan röyhyiset kalliotkin hymähtelevät katsellessaan Kukkaas-Jopin reuhaamista. Pieni käppyrä hyppii ja kieppuu ja huitoo koippurallaan joka taholle. Mutta joutuu Joppi emäkirkkoisten keskelle ja saa paukkuja joka puolelta, antaa takaisinkin, minkä ennättää. Tulee Noivelo avuksi, sieppaa mustan murokuupanon kainaloonsa, lennättää hänet ulommaksi ja sanoo:

»Ei saa lyörä Joppia — s' oon mun velijeni!»

Mies on Puukkoo-Masakin, ja mies on myös Juveelin Jussi. Mutta ei ole heidän matkassaan nyt puukkoa, vaikka kummankin nahka on vanhastaan viillosarpia täynnä. Nyrkki ja kanki parhaina aseina reuhaavat myös Isoo-Liinoo ja Suutari-Joeli. Kanki on pitäjien tappelun paras sota-ase. Nyt ei pistellä eikä viileskellä salakavalalla teräksellä, nyt rynnätään rehellisesti päin miestä ja annetaan nyrkkiä ja koippuraa.

Mies miestä vastaan tappelu alkoi, mutta pian paiskittiin ketä tahansa vastarannan miestä. Oikeaan meni joka paukku, mikä sattui naapurikirkon puolelle. Ja sillalla tapeltiin niin kauan, että toisen taikka toisen puolen miehet lopulta lähtivät kajakkaan, kun ei enää mikään auttanut, eikä ollut halua mänttäyttää itseään raadoksi. Isoo-Liinoo ja Suutari-Joeli reuhasivat aina etupään miehinä ja antoivat pakoon laukkoille emäkirkkoisille lujia loppupaukkuja, taikka taas, tappion tullen, viimeisinä vastapuolta härnäillen ja pidätellen harppoivat omalle rannalleen.

Mutta Sokia-Taneli täytyi väkisin raahata pois tappelupaikalta. Hän ei omin ehtoina ruvennut kääntämään selkäänsä puukirkkoisille.

Orhaasen Hermannin sanotaan Lepänojan kahinoissa saaneen surmansa — puskan juurelta löydettiin pää mäsäksi pieksettynä. Mutta Nenättömän sillan tappeluissa ei tainnut hengen menoa sattua, vaikka siellä kanget kourissa paukattiin. Moni kyllä kannettiin pois pökerröksiin lyötynä, toiset tulla könttyröivät verissä päin, koko raato kupuloissa ja musteloomissa, vielä muoto nyrkeillä moksittuna. Jotkut oli riepoiteltu niin rumannäköisiksi, etteivät tyttäretkään tahtoneet tuntea, vaikka eilisiltana oli samoissa luteissa ja ylähäkamareissa kolisteltu. Vasta kauan tunnusteltuaan miehen repaletta, tyttäret haikaisivat:

»Herra jukeli, kun oot kamalannäköönen! Niinhän s'oot kun ukkoosen tappama häjyläsen raato.»

Kovaa kierua naiset juoksuttivat sangoolla vettä luomasta, pesivät ja paikkasivat, tuhruuttivat reikäpaikkoihin sulattua suolaista voita ja sokuria, vuodattivat vielä väkevää viinaa ja pikiöljyäkin, niin että oikein karvasteli. Revitty mies irvisteli, puri hammasta ja murisi:

»Mitä sen tuhatta sinä siehen panit?»

Silloin luomantöyrä vasta oikein täysin kurkuin parkaisi, kun vastarannan miehet hävinneinä lähtivät otattamaan kohti kotokylää. Joko emäkirkkoiset ajettiin, kiviä lennätellen, Mikinpaloon, Luukas-Jouppilan vainiolle, taikka taas kappelin miehet saivat pylkkiä Hirvelän ja Äijälän taakse, Piriinmäkehen.

Ja kova karjunta kuului aina Santavuoreen asti. Vuori nousi oikein varpailleen kurkottelemaan ja katsomaan, kumpiko ranta siellä voittajana huutaa.

»Mies s'oon hävinnykki», tiesi Nuijasodan vanha ylivalvoja. Jylhä vuori oli nähnyt miestensä suuremmankin sortumisen, nähnyt,

Piriinmäki Anttilan ja Hirvelän välillä.

kuinka vapautensa ja oikeutensa puolesta tapelleet sarkatakit lyötyinäkin olivat kohta taas entisiä pystypäitä.

Mitpä Nenättömän metakoitsijat, jotka rinnustelivat vain oman pitäjänsä kunnian ja maineen takia. Asia toki sekin. Oman mettäkappelinsa puolesta kurikkalaisetkin tappelivat, yhtä hyvin trenki kuin talon perillinen, yhtä kiukkuisesti talon isäntä kuin mökin mies.

Jotta mainittaisiin.

Edesmenneitten väätyrien veri temmelsi Nenättömän sillalla. Eikä sitä lyömällä lyöty — elävää jumalanluomaa verta.

Ensi heluuntaina piti yrittää taas uudemman kerran.

Santavuoren surmakukula

Saiskos teillä riehua

*Kukin omansa ottaa,
toisen oman jättää.*

Syppeleminen oli nuorista mieluisinta pyhäillan viettoa. Vielä häntä menit kysymään.

Mukavaa oli *riehuminenkin*, edesmenneiltä polvilta peritty ikivanha lepopäivien ja joutoaikojen viettämis-tapa. Oli ainakin entiseen aikaan.

Silloin kuin ei paljespeli vielä römpöttänyt kylänraitilla, eikä tiedetty kymmenistä polkista eikä polkkamarsuskoista, raavahatkin saivat ilonsa riehumisista, jopa talven pimeänä juhlanaikana joskus riehui koko kylä. Mutta kun parkuva peliloota pääsi peräkyliin asti, ja pelimanniksi kelpasi melkein kuka hyvänsä, hyppeleminen tarttui nuorten veriin. Raavahat tyttäret ja pojat rupesivat riehu-maan enää vain silloin, kun eivät saaneet hyppyyä aikaan — pelimanni puuttui, taikka ei saatu hyppytupaa.

Mutta rippikoulun käymättömille, toista kymmentään nouseville, tenavasekaisille nuorille riehuminen hyvin kelpasi. Pantiin vain joukosta paras kysymään tutulta kylänmuorilta:

»Saiskos teillä vähä riehua?»

Toki tiedettiin, keneltä käytiin kysymässä. »Vähä» vain pyydettiin, mutta kohta oli tuvassa koko meteli — toistakymmentä, joskus parikin, parhaassa nousussa olevaa surutonta sielua ja köykäistä jalkaparia touhottamassa. Isoimpien tyttöjen silmät kyllä vilkuilivat ja mieli paloi hyppytupaan, mutta ei ollut luontoa mennä, kun lusikka oli vielä pappilan sianruuhessa. Nuorimpien flikkamukulain tukka taas haapsotti silmillä, ja poikakloppien pönsö oli kovin pörröinen, mutta mitä sellaisista. Eläväiset veret virtasivat kaikissa ja kaipasivat yhteistä ilonpitoa. Pyhäpäivä oli toki heitäkin varten.

Ja riehumista riitti, vanhojen perintöä, moneen kymmenkertaan käytyjä leikkejä, mutta silti aina yhtä mieluisia. Jopa vielä samat saponiskat ja takkuiset pönsöpäät aina vastassa.

Taisivat olla mieluisia juuri sen takia.

Kohta joka noukka osasi riehumisen menot, sanat ja laulut. Mutta jos jokin asia oli unohtunut, kysyttiin vain muorilta, ja heti oltiin oikealla tolalla.

Oli jo iso ilo, kun *kivikätköösillä* istuttiin korvan penkkien mitalta ja kuultiin: »Kiviä kätken, savia sotken», taikka oltiin *liinanmyijäsillä*, jolloin joukon parhain kulki jotakin kaulahista mittailen ja kysellen:

»Ostakkos liinaa? . . . Kuinka palijo? . . . Vain niin . . . Tuos' on viis kyynnärää ja nuon palijo päällen. Ja kun minä tuun liinan hintaa hakohon, niin ei saa sanua juu eikä jaa, eikä nauraakkaa saa.»

Mutta ostajan korvaan liinanmyyjä sipaa jotakin hassua, mitä hänen piti liinan hintaa perittäessä sanoa niin kovalla äänellä, että kaikki kuulivat. *Pantti* meni, jos vähänkin nauroit, vaikka koko penkki hohotti, vielä muorikin hihitti takan ääressä.

Saatiin pantteja koko kasa. Lopuksi panttien ottaja kuulutti:

»Mitä sen pitää tekemän, joonka pantti oma on?»

Ja *tuomari* paukutteli toisensa perään kovia tuomioita:

»Sen pitää huutaa henttuansa tornista puurollen . . . Sen pitää verättää päällensä seittemän seinähirttä . . . Sen pitää hakia pihalta

kolome totta ja kolome valesta... Sen pitää takkakivellä jauhaa puollansa pippuria... Sen pitää...»

Ja kaikilla oli hauskaa. Kuka karjui piisinottan alta: »Jykylän Maija tule puurollen ja tuo lusikka tullehnas!» Kuka puski päällään seinähirsiä, että jyrisi, kuka haki hassuja tosia ja valehia, kuka hie-rusti takasillaan takkakiveä.

Tuli jo koko rymy, kun ruvettiin *yösijan pyytäjäsillen*. Istuttiin ympäri tupaa lavittoilla, penkeillä, kuka milläkin pöliköllä, ja joku asteli lattialla laulaa lonottaen:

»Minä pyytäisin yösjää,
minä pyytäisin yösjää...»

Larvakylien tyttö. Valok. 1908.

Kun istujat vaihtoivat toistensa kanssa paikkoja, yösjän pyytäjä yritti sukkelana tormata tyhjälle istuimelle, ja paikkansa menettänyt joutui vuorostaan lattian kiertäjäksi.

Kohta kovempi möyke kuului, kun päästiin *patukkaasillen*. Seisottiin isossa ringissä kädet selän takana, ja muuan kiikutellen kaulahittesta punottua *patukkaa* kiersi ympäri ja lonisi:

»Minä kannan viittiä väättiä,
vanhan ämmän ruikkuusta räättiä...»

Viitin-väätti joutui salaa jonkun kouraan, ja kohta alkoi kova mokse ja perätoukuri ympäri rinkiä. Luiskahti jalka, mentiin kolin kolia lattialle, mutta patukka vain heilui — ehkä vähän vaitoisemmin, jos edellä hanttalehti mukavannäköinen haapsotukka. Mutta hyväkin pönsöpää kyllä tarvitsi selkäänsä, minkä saporoniska jaksosoi antaa.

Patukka sai heilua silloinkin,

kun istuttiin *kumppanisilla*. Oli jollakulla asiana kulkea kysellen vuoroin toiselta ja toiselta:

»Onkos hyvä kumppani? — Eikö? — Kukas paree?»

»Niinistön Anska.»

Anska hyvillään poukahti paremmuutetaan paikalle, mutta mustapäinen Heikin Jaska sai patukkaa niskakryhäänsä astellessaan Anskan istuimelle.

Kesti sitäkin solkaamista, eikä lopultakaan tullut sen selvempää. Mustapäät ja pikisilmät saivat patukkaa aina vähän päästä, sievät ja vaaleanveriset taisivat olla kaikkien katsottuja.

Mutta kun ruvettiin *kenkärajaasillen*, oli sama, oliko mustapää vai valkoinen. Istuttiin rinkiin lattialle, aivan vierä vierin, polvet koukussa piirin sisään päin. Sängyn alta koluttua kuivettunutta kenkärauskaa lennätettiin polven murtumain alitse kädestä käteen sinne ja tänne. Ringin sisässä kievehti joku ajaen sitä takaa juosten ja kaivellen piirin pimeää käytävää. Kenen käsistä kenkä joutui kiinni, hänen täytyi ruveta etsijäksi.

Jo taas muisti joukosta joku:

»Ruvetahas puonkääntäjääsillen.»

Kaikki kuopsahivat jaloilleen — *ovileikkisillä* olikin mukava olla,

Vanha hyvä kylän mumma.

Larvakylien mukuloita. Valok. 1908.

siinä kun vuoro vuoroonsa tytöt ja poikaklopit olivat oven takana porstuassa ja tulivat tupaan toisillensa *pukkaamahan*. Jos osuit oikeaan, oli hyvä ja sait jäädä sisään, mutta jos kuuppassit väärään, nousi toinen ylös, kääntyi selin ja kumarsi. Nolona sait luikkia porstuaan.

Muistettiin viimein, jotta *sokkoosillen*. Siinä meno, joka oli oikein laillisesti alettava. Katsottiin vartavasten luvuilla, kenen on ensin ruvettava *sokoksi*. Luettiin vaikkapa:

»Kauppi kiuppi, kilijatasku,
teki tuohesta venehen,
souči sillä portin ala,
näki sielä kissin veriset poijat.
Kauppi rupes porajamahan,
kissi rupes naukumahan
niin surkiasti.»

Taikka:

»Meirän herran pienet kanat
menit toiskan heinälatohon,
teit sielä palijo pahaa:
söit piparruurit, paparruurit,
kaikki parahat syrämnen kryynit.
Tuli harmaa hevoonen, mies selijäs —
koira loukkohon loppis.»

Kenelle sattui viimeinen sana, se joutui sokoksi. Sidottiin kaulahinen hänen silmilleen, talutettiin, ja sokko kysyi:

- »Saako sokkoo sotahan tulla?»
- »Saa kyllä!» sanottiin.
- »Kuinka monta miestä tappaa saa?»
- »Niin monta kun kiinni saa.»
- »Mihinkäs veri pannahan?»
- »Katollen kaukalohon.»
- »Mihinkäs lihat pannahan?»
- »Laattian ala tynnyrihin.»
- »Mikäs tuos on?»
- »Rokkapata.»
- »Haje mullen lusikka!»
- »Haje itte!»

Heti remahti tuvan täyteinen ryminä. Muorikin takkaloukossa oli lavittoineen mennä kuupperiskeikkaa, kun sokko tarrasi kiinni, taputti päähän ja hoki:

- »Pää pää penkkihin,
kissinmakkara kaulahan —
istu tuohon paikkahan!»

»Kissinmakkara omahan kaulahas, mutta minä vain istua kökötän täs», muori koetti tolkuttaa.

Ja tämä oli kaikista kaikkein hauskinda. Vasta väsyttiin, kun monet kerrat oli penkinpituiset rivit istutettu »kissinmakkara kaulas».

Eivät vanhojen leikkimenot kesken loppuneet, eikä samana ehtoopuolena suinkaan ennätetty joka touhuun. Riehuttiin, mitä milloinkin sattui mieleen ja oli mieluisinta. *Istumasokkoosillaki* piti joskus olla ja toisen sylissä istuen tunnustella sekä taas *röhhkimäsokkoosilla* pukata ringissä olijaa vatsaan ja röhkäistä ja tuntea äänestä, kuka röhkäisi vastaan.

Oli taas aika iloa, kun joku kulki kysellen: »Mitäs musta imestä näet?» taikka taas: »Tuukkos mun häihini? — Milläs tuut? — Kenenkäs kans tuut? — Mitäs muruksi tuot?» Ja jokainen antoi joka kysymykseen hyvän vastauksen.

Ja sitten jokainen vuoroonsa sai kysyjän kanssa hypellä häitä.

»Mitäs nyt?» kysyttiin. Muistutti muori takkakiveltä:

»Eipä täälä viel' oo näkyne pappilan pahaa sutta.»

Ei ollut, mutta kohta näkyi. Kaikki kokoontuivat keskelle lattiaa, muuan pojanmölkähäinen meni loukkoon *pappilan pahaksi sureksi*, ja toinen kulki *paimenena* keppi kädessä joukon ympäritse laulellen:

»Minä pistän aitaa, raitaa,
rautaasilla seipähillä,
kultaasilla airaksilla,
vaskisilla vittooksilla...

Panen nuoon korkian airan lammasten ympäri,
jottei tuo pappilan paha susi tulisi
ja söisi mun lampahiani.»

Mutta kun aidanpanija paimen meni kotiin nukkumaan, susi tuli, hyppäsi yli aidan ja vei lampaan. Paimen palasi, näki lampaan kadonneen ja haikaisi:

»Pappilan paha susi on käyny mun lampahihnani.»

Ja taas alkoi aidan pano. Mutta heti kun paimen oli mennyt nukkumaan, susi tuli ja vei toisen lampaan. Vei kerta kerralta, vaikka paimen kuinka olisi aitaa koroittanut, ja lopetti koko lauman.

Tuli jälleen välipää, täytyi kysyä muorilta:

»Mitäs nyt, mumma?»

»No, mihinkäs ne *äyrisfoorit* on joutunut?»

Mihin lienevät joutuneet, mutta pian heitä oli koko rinki lattialla, ja iso poika kulkea kääkerteli keppi kädessä ringin ympäritse laulaen:

»Isäntämmä tappanu,
emäntämmä nylykeny,
taloomma juonu,
torppamma hävittäny,
täytyy lähtiä kerijäämähän,
joka porttia kolokuttohon,
joka koiraa haukuttohon,
joka kissiä naukuttohon.
Näin nyt kulukia täytyy,
keppini pääki naukuu.»

Kulkuri pysähtyi, ja rinki rupesi pyörimään laulaen:

»Mepä oomma rikkahia fooria,
äyrisfooria,
meill' on rahaa, tavarata,

yltäkyllin molempia.
 Syökää poiijat, juokaa poiijat,
 kyllä tonttu toista tuoo!»

Mutta kun rikasten rinki py-
 sähtyi, köyhä kulkuri otti jou-
 kosta jonkun rikkaan ja lähti hä-
 nen kanssa laulaen kiertämään.

Tuli taas rikasten vuoro ja
 »miehen» menetys. Lopuksi oli
 heitä vain yksi ainoa jäljellä,
 ja hänestä tuli vuorostaan köyhä
 kerjäläinen.

Muistutti muori taas:

»Kuinkas *hanhen ruokkijaa-*
silla ollahan, ja *nuuskuplakka-*
risilla? Että taira enää muis-
 taakkaa.»

Jo toki muistettiin. Pian oli
 joka poikaklopilla oma *hanhensa*,
 ja pojan piti kysyjälle sanoa,
 mitä oli sille syöttänyt. Hyvin
 ruokittu hanhi hyppäsi helposti
 kysyjän kepin ylitse, mutta huo-
 noilla hoidoilla ollut kompuroi
 ja kaatui ruokkijansa häpeäksi,
 vaikka keppi oli vain alhaalla.
Nuuskuplakkariksi pantiin joku
 tietämätön, nypittiin häntä ja
 nuuskittiin, niin että nuuskuplak-
 kari viimein vihoissaan äyski:

»Mitä te siinä pöllälettä? Menkää haistelohon sitä ja sitä!»

Oli tämäkin kumma nähty ja naurettu — mitäs nyt? Jo muistivat
 parahat työt, jotta *hevoosen vaihtajaasillen*. Kohta taas lattia kapsui,
 kun hypättiin kahda kahda seinältä toiselle, vaihdettiin »hevoosta»
 ja laulettiin:

»Vaihretahan nyt hevoosta,
 sä anna tamma minullen,
 niin minä annan suotikkavarsan
 kulu kaulas sinullen.»

»Jussin kulta ja ruusu.» Valok. 1907.

Jo olikin aika touhotusta — saatiin hyppiä ja laulaa luiluttaa ja aina vaihtaa ja valita uutta ja parempaa.

Eikä tarvinnut muorin muistuttaa tytöille piirileikkiä, *rinkihyppyä*. Se oli mieluista menoa — astella hiljaista rinkiä, käsi toisessa kiinni, ja laulaa killittää sieviä sanoja, sitten vuoroin olla ringin keskellä katsomassa ja ottamassa. Kyllä tytöt osasivat laulaa, taisi muorikin muistaa:

»Tämä maa on niin veheriäinen
tuo poik' on niin kaunis.
Susta minä palijo tykkään,
tule kanssani tanssiin!
— Nyt en enää huoli susta,
kun oot niin musta ja laiska.
— Taas en enää erkanisi,
vaikka kivetki kilijuus,
puut puhkees, maat halakees,
meri mustaksi muuttuus.»

Pian helähti tyttöjen toinen laulu:

»Maija keskellä erää
etti kultansa perää,
etti ihanaasten, kaunokaasten,
nuorten poikaasten keskell'.
Kättä antoo Jussill',
lupas lujasti Jussill',
jotta olla Jussin kulta,
Jussin kulta ja ruusu.»

»Jussin kulta ja ruusu» hypellä hipsutteli kepein kengin, piiskat piipottivat niskassa, ja silmät loistivat hyvää mieltä — tietämättään. Koetti Jussikin köpsötellä, vaikka näytti olevan vähän kuin tankissa. Helähti jo kolmas laulu oikein komeasti:

»Leikakkaamme kauraa.
Kuka tämän sitoman sitoo?
Kukas muu kun oma armas.
Kustas sen löyrät?
Huomenna se tuorahan
iloosella mielellä,
suloosella sanomalla.
Ehtoo kaunis kirkas tähti.
Antaa tanssin käyrä

Larvakylän nuori tyttö. »Kuka tämän sitoman sitoo?»

keskellä rinkiä.

Katto yhtä, katto toista —

kukin omansa ottaa,

toisen oman jättää.»

Tuskin ennätti laulu loppua, kun rinki tohahti hajalle, ja tuli kovettu omansa ottaminen. Jokahinen yritti siepata mieluisensa, sylikkään käytiin kiinni. Takkupäisimmät pojanmölkähäiset vain saivat tyytyä kainaloimaan toisiaan — hyvillään olivat, että jotakin.

Mutta kun ehtoo joutui ja kohta piti joutua kotia, tyttömuikulat muistivat, menivät muorin luo ja totisina toimittivat:

»Mumma, mumma — saammako taas kattella kultarinkiä?»

Muori meni kopeloimaan arkkuaan. Sieltä nousi pieni kultarinki kuin rihmasta kierretty, ja sen kyljessä oli pikku-pikkuruinen loota, oikein kannellinen pienoinen arkku. Kuhmuiset kurttuiset sormet pitelivät pikkuista rengasta ja tutusten kääntelivät sitä puolin ja toisin. Tytöt seisoivat ympärillä, katsoivat silmät kiiluen ja haikailivat:

Peräkylien poika.

Toinen takkujussi nosteli takkinsa nurkkia, pullisteli vatsaansa ja ylpeili:

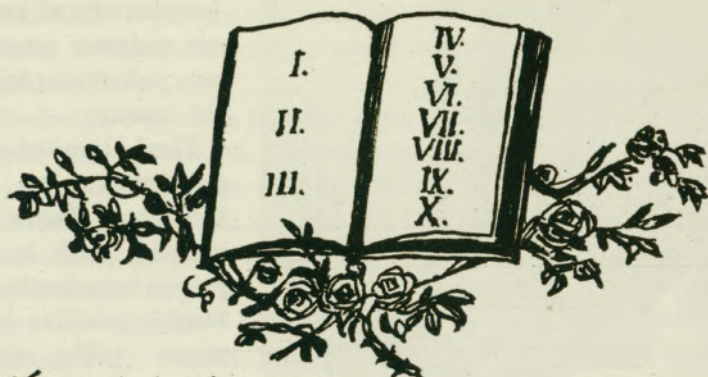
»Höh! Paskasilimäknappia tuollaaset! Mutta sopii kattua komeeta vyönnäamoja, kuinka kiiltää. Oottakos tällääsiä ennen nähäny?»

»Voi, herra jutina, kun s' oon korija! Saanko ma vähä koittaa sitä? Voi, voi, kattokaa nyt jutinan tähäre, kun justihin sopii mun sormeheni. Eikös ole nätti?»

Mutta pojanklopit ei kuin kerran kurkistivat, siirtyivät sivuseinälle ja rupesivat katselemaan omia kalleuksiaan. Kopeloi muutama Masa housujensa plakkarista koko knipun nauhaan sonnustettuja knappeja, sylkäisi ja sanoi:

»Mitä nuosta sormuksista! Mutta katokaas, kun mull' on hyviä knappia . . . pietarinpollojaki vaikka kuinka palijo.»

Kuva vanhasta katikismuksesta

Kirja kätehen - kinkerit tuloo

*Oyppi sun päästä,
mun päähani!*

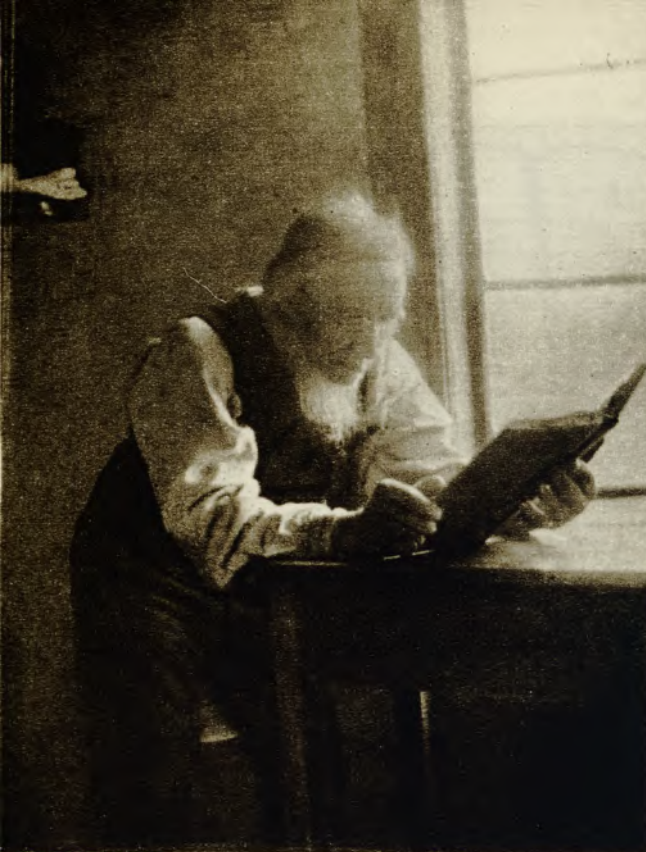
Suolettomina rippikoulun käymättömät nuoret pyhien ehtoopuolina riehuivat ja remusivat, vielä laulaa luiluttivat, ettei erota vaikka kivet kiljuisivat, vaikka tapahtuisi vieläkin kummempaa.

Mutta jo muutamana sydäntalven sunnuntaina isä ja äitee tulivat kirkosta ja ensi sanoikseen laukaisivat:

»Kirija kätehen! Kinkerit kuulutettiin.»

Siinä oli jo kylliksi kiven kiljumista. Laula vielä ja luule lumista maata veheriäiseksi sekä kehu saroniskaa ja pörröpäätä kauniiksi.

Oli toki jo pitkin vuotta pyhäpäivinä kirkonaikana koetettu istua katikismus kädessä. Maitovellipata oli porissut takanperässä luvaten hyvää talkkunan lientä, ja katikismuksen sanat olivat porisseet ympäri tupaa. Sisarusten vanhin, sekoitellen toisella kädellä vellipataa, toisella pidellen avonaista kirjaa, oli ollut samassa sananviljelyksessä.

Pienessä kamarissaan paappa lukee ja veisaa.
Valok. 1910.

Jumalanvilja oli kiehunut padassa, jumalansana puhaltunut keittäjän suusta.

Tämä oli miltei jokapyhäistä kotoista kirkonmenoa. Saattoi kamarista vielä kuulua paapan harvakseltainen äänekäs postillan lukeminen taikka virren veisuu. Lattialla päiväpaisteessa istuva kissikin hyrisi hiljaista pyhävirttä.

Nuorten »kirkonmeno» päättyi yhteiseen ateriaan talkkuna-kupin ääressä. Jotkut lopettivat lukunsa kopsauttaen katikismuksella toista sekä itseään päähän sanoen:

»Oppi sun päästäs mun päähäni!»

Kissikin lopetti virtensä, kävi helmoja päällään silitellen hyvästelemässä ja sanoi lähtevänsä »Keuruullen, Keuruullen». Sai hän suupalan lähtöpalakseen ja siitä tyytyväisenä kismittelien kellahtikin päiväpaisteeseen kyljelleen. Kissistä oli mieluista, kun jumalan suurin päivä laskeutui lattialle aivan kuin häntä varten.

Mutta nyt talvisena sunnuntaina, kun enää oli vain muutamia viikkoja parannuksen aikaa, alkoi totinen aapesten ja katikismusten katselmus. Tenavasekaisilla oli pahimmat paikat — ankara rippikoulu vielä edessä. Riehumatuvassa oli pistetty aitaa, kun pappilan paha susi oli ahdistellut lampahia, kinkerituvassa itse pappi aikoi ahdistella aidan panijoita, vielä lukkari, väkkäri ja koulumestari

apumiehinä. Kyllä piti olla jumalansana silmäin edessä, mutta kenkärajaaset, röhkimäsokkoiset ja muut sellaiset menot kaukana sydäimestä.

Eivät olleet turvassa raavahatkaan, puhumattakaan viime vuosina rippikoulusta päässeistä. Jokaisen nimi ja taito oli pappilan isoissa kirjoissa, kaikkia kinkereillä kaivattiin.

Oli kirjan viljelijöitä joka nurkassa, ja tupa täynnä jumalansanaa. Purkautui koko pitkä katikismus — joka oli »Minun rakkaimpain maanmiesteni tarpeeksi ja ylösrakennukseksi . . . Ruotzin kielestä kääty . . . Skarasa, Läntisellä Götthein maalla Marras-kuusa, Vuonna 1745. Daniel Juslenius. Skaran Hiippakunnan Pispä.» — kysymysten ja vastausten kanssa Jumalan kymmenestä käskysanasta huoneen taulun ja kuuden pääkappaleen kautta Taavetin *pesalmiihin* saakka. Toiset laskettelivat kuin myötämaata sivulta sivulle täyttä vauhtia sekä *suuret* että *pienet*, mutta toiset saivat paukuttaa samaa *palakkia* kerta kerralta, ja aina tarttui kiinni. Trenki-Masa tukka pörröllään tieteli ylähäsängyn laidalta yhä uudestaan: »Kuinka se vanha Aarami meisä upotetahan ja kuoletetahan?» Ja vanha piika-Tiina istui ovisängyssä ahkeroiden seitsemän pesalmin kanssa. Jo sieltä nousi aivan kuin hänen omia tuntemuksiaan:

»Minä olen niinkuin ruovonpäristäjä korvessa: minä olen niinkuin hyypiä hävitetyisä kaupungeisa. Minä valvon, ja olen niinkuin yksinäinen lintu katon päällä . . .»

Mutta takan vierestä lavittalta, toisella kädellä nappokoukusta kiinni pidellen, laukoi Jaska-poika kovin tosia ja totisia asioita:

»Ihminen syntyy onnettomuuteen: niinkuin kuumain hiilten kipinät sinkoilevat ylöskäsin . . . Eikö ihmisen pidä aina oleman sodasa maan päällä, ja hänen päivänsä ovat niinkuin orjan päivät . . . Yhdelle käy niinkuin toisellekin . . .»

Jo tämäkin oli joillekuille, ellei juuri sota, kumminkin kovaa kamppailua. Joka ehtoo, kun työstä oli tultu, täytyi lukea ainakin muutamia palkkeja, muutamia *plarejaki*, ja ilman *harkkoomata*. Ja pyhäpäivät olivat aivan lukupäiviä. Mutta mikä lienee ollut, että joskus pyhän ehtoopuolena jostakin seinän takaa kuului kuin hiljainen hyrinä:

»Leikakkaamme kauraa.

Kuka tämän sitoman sitoo . . .»

toi moni harhaila omilla poluillaan, kirjan palkeilla. Vaimoisten ihmisten vielä piti murehtien kokoilla korjan pyhäverhansa helmoja.

Mutta vasta päästiin asiaan, kun jouduttiin pitkän pöydän vierille. Sinne toki kaikki *huurettihin* perä perää, talonväki edellä, torpparit perässä, Kalmoon loukkoa, Susivuorta ja Kainaastonmaata myöten. Sama, olitko rinnalta vai larvasta, Isoosta-Tuiskusta vai Moukolasta, kunhan vain olit kirjantaitaja. Iso isäntä saattoi joskus kangertaen vääntää sanoja kokoon:

»Ja ässä-suuri sota ta-tapa-pahtui tai-vuu-aasa. Mi-mieha-el ja hä-hänen een-ke-linsä soote-teit loo-lohi-koo lohikosken kanssa . . .»

Eikä paljoa paremmin osannut talon väkikään. Samanlaista *änkytestä* ja *täläämistä* tahtoi olla ulkolukukin. Mutta mettäkylän pienen torpan Masa ajoi aivan rentonansa — mikä lienee tullut, mutta *pikkujen kohras* hän aina vähän *pirätteli*. Eivät olleet huonompia Masan tyttäretkään — olisivat vaikka koko katikismuksen laskettaneet ulkoa *lairasta laitahan*, minä-vaivaiset, At-hanasiukset ja kaikki, kun vain väk-käri olisi silloin tällöin sanonut pal-kin *pään*. Täysiä *ristejä* pappi piir-teli tyttärien nimen perään, antoi vielä pikkuisia kirjojakin, sellaisia kuin »Pikku Kalle», »Kysyselkä», »Kul-malan Santeri ja jalo koira». Jo toki olivat saajat hyvillään, vielä vanhoin-kin muistivat, mitä kirjoissa ker-rottiin.

Hyviä kirjamiehiä ja pikkuisten kirjojen saajia oli yhtä hyvin lar-vassa kuin rinnalla, oli myös häyjiä. Trenki rievut ja piika parat, jotka jo nuorina olivat joutuneet rintakylien kierrokselle, ajautuivat usein kirjan taitamattomien joukkoon. Hyvä, jos he saivat nimiinsä *sorkkia*, monelle annettiin vain joitakin *piirtoja* taikka *prippuja* taikka *härijänpäitä*. Ja tämä oli paha vika, ei ollut

Larvatorpan Matti.

edes manaamisen oikeutta. Jos satuit manaamaan, sait pian kuulla:

»Älä sarata, kosk' on niin huonot lukumerkit!»

Häyjä lukijoita jo kotona peloiteltiin, kaikkein enimmin papilla ja papin pöydällä. Sanottiin:

»Pappi panoo pöyrän ala, jons' et taira lusia.»

Saikin peloitella — ja pelätä. Kun trenkijullikka taikka iso pojanmökki kovin taitamattomasti söhläsi jumalansanaa, pappi helposti uhkaili heitä pöydän alustalla, elleivät he ensi kerraksi tee parannusta.

Entiset papit eivät vain uhanneet, vaan panivatkin, kun oikein pökerö ja parantumaton lukumies joutui kirjaa selvittelemään. Sai pöydän alle kääkertää joskus aikuinenkin mies. Vaikk'ei ukko saanut kirjan *puustavia* kiinni, voi hän osata ainakin *ulukua* veisata. Näinpä saattoi ruveta pöydän alta kuulumaan kova veisuu:

»Tääll' häpiän ja kunnian välill'
mun täytyy oleskell' . . .»

Mutta moneen kertaan röykytetty, pöydän alle joutunut trenki ei perustanut häpeästä enempää kuin kunniastakaan, istua kyrjytti vain kirkonmiesten jalkain juuressa ja aikansa kuluksi jyrskikeli juustoa — emännät kun toivat papille juustoa niinkuin *uhuriksi*, ja pappi pisteli ne pöydän alle koppaan. Eikä liioin Kosken Taavee varsin moittinut pöydän alustaa, koska ei tahtonut tulla sieltä poiskaan, sanoi vain:

»Kyllä minä täälä vieläki viittin olla, kun min' oon kerran tänne pantu.»

Helpotuksen huokauksen moni puhalsi, kun pääsi kirkonmiehistä erilleen — jotkut ponkaisivat oikopäätä kotiin.

Oli jo ehtoopuoli ennen kuin kaikki oli luetettu. Ja kansa oli saanut seisoa kinkerituvan lattialla koko päivän, vuoroansa odotellen — tulla ja mennä.

Mutta vielä luettamisen loputtuakin kinkeritupa sai seisoa jumalansanan kuulossa. Pidettiin *jäläkikolut*. Pappi astuskeli kansan edessä *kysellen vastauksia katikismuksesta ja Raamatusta*. Samaa suurta asiaa, mikä koko päivän oli ollut puheena, pappi tieteli, vaikka

vähän eri tavalla, jotta kuinka tässä nyt kinkeritupa on selvillä kristillisestä elämän menosta ja autuuden asiasta. Ei ollut pakko, mutta vastata sai, kuka vain tahtoi ja osasi. Toiset osasivat, toiset eivät osanneet, jotkut luulivat osaavansa. Soukan Salukin, kun pappi kysyi: »Millä Jumala lyö ihmistä?» vastasi, mitä joku kelvoton takaa sipaa korvaan, vastasi, että kaikki kuulivat:

»Kluvulla lyöö!»

Ja lopuksi ehtoolla oli suuret pitopöydät, talo ruokki sekä kirkonmiehet että parahat vieraat. Entiseen aikaan oli annettu ruokaa koko kinkeriväelle. Kirkonmiehet söivät kamarissa, raavahat istuivat isossa tuvassa pitkien pöytien ääressä, mukulat rähjäisivät trenkituvassa. Viikkokausi oli pitoja valmisteltu kuin häitä, ja aitassa oli pitänyt olla ottamista. Paavoolan Sokia-Taneli oli aikoinaan laulellut, kuinka ennen muinoin:

»Reinikas tuli kova kinkerikosti,
tuomari ploorulla haukia osti.
Markeetta teki kinkerikalijaa,
pani siehen pari kolome katajanmarijaa.»

Mutta kun kirkonmiesten aisakello oli lakannut kuulumasta, teki mieli oikein ruveta — hyppelemään. Nuorten ainakin — pojat olisivat menneet vaikka luttien ja ylähäkamarien ovia kopistelemaan, ellei olisi ollut paras paastonaika. Ihmiset olivat sellaisia kuin olivat — jokahittella oli omat tärkeät asiansa. Toisinaan piti nuoren väen ankaran ja pelätyn kinkeripäivän perästä saada hyvä *kinkerihyppy*. Silloin pian kuului naapuritalon trenkituvasta:

»Maksan Kassun raikas rinta,
se soi niin heliästi.
Perna-Alappeen polokan tahti,
se käy niin keviästi.»

Eipä kumminkaan aina kuulunut eikä soinut. Koiviston kinkeripäivänä piika-Maija mennä touhotti illanhämyssä naapuriin sanaa viemään. Tuli tiellä nuori mies vastaan, ja Maija heti hänelle supatti asiansa:

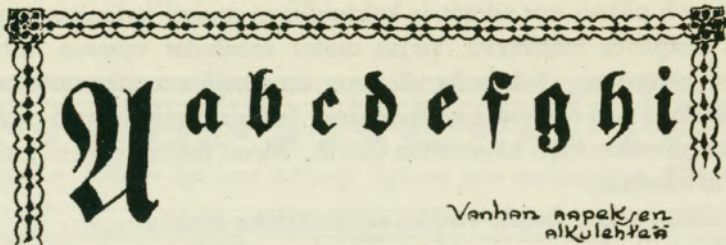
»Kuuleppas — muista tulla ehtoolla meillen hyppyyhyn!»

»Että mitäh?» nuori mies tohahti — pappi oli. Jo hän mennä poukotti kinkeritupaan ja piti uudet ankarat jälkikolut.

Eikä sinä ehtoonä Koiviston trenkituvassa hypelty.

/ / / y
y X

Lukumerkkiä

Vanhon aapeksen
alkulehtää

Rouhus, kirjan ääres ja kirjokos

*Kerra! kuka sinun majassas,
Saa alat' asun ja pysyy?*

o hetkeksi hellitti, kun oli päästy kovasta kinkeripäivästä. Saatiin taas katsella maailmaa sellaisena kuin se oli — nuoret saivat juosta kapistaa vaikka riehumatupaan.

Oli ollut monien vuosikausien aherrus, ennen kuin aapeksen Isämeirästä oli ennätetty pitkän katikismuksen loppuun ja saatu viimeisen pesalmin viimeisen värсын kanssa huokaista ankara ja totinen toivomus:

»Ja teloita minun viholliseni sinun laupiutes tähden: ja kadota kaikki jotka minun sieluani ahdistavat; sillä minä olen palvelias.»

Aapeksesta ja monesti jo kuudesta, seitsemästä ikävuodesta suuri luvunteko alkoi. Äitee ja älläntikku olivat tavallisesti ensimmäisinä lukumestareina, kun aapeksen alkulehdeltä ruvettiin tunnustelemaan *aanpuustavia*, kamalannäköisiä mustia sarvipäitä. Älläntikku mennä nokitti kuin Sikavallin mestarin repeteerikellon sikunttiviisari sarvipäätä toiseen, ja pienen lukumiehen piti laukoa perässä, mitä iso sanoskeli edellä:

»Aa pee see ree ee äffä kee . . .»

Kun oli päässä isot silmät ja kohtuullinen muisti ja loukossa tyhjäksi knapsittu lehtikervo, kirjan oudot krenkulat viimein tulivat oikein tuttaviksi. Jokaisella oli oma kummallinen ulkomuotonsa, ja jokaisella taisi olla jotakin sanomista. Jumalansanaa ne toki olivat, vaikka olivatkin kuin häjynäijän vääriä. Menit omin nokki si joskus poukuttelemaan:

»Aaku peekku seekku reekku eekku äffäku keekku . . .»

Silloin pian lammasten *rijokervo* loukossa liikahti, sitä vaille, ettei pieni paikattu persustasikin rapissut. Ainakin äitee ärähti:

»Mitä sä siinä konstalet? Luje reiruhun!»

Luettiin ja jo tavattiinkin, mutta koulumestarien hoidoissa vasta pantiin luvut oikealle tolalle. Hyvin vielä muistetaan vanhat jo aikoja maan sylissä levänneet, jumalansanan ja älläntikun ääressä harmaantuneet ja köyristyneet sananpalvelijat. Eivät he itsekään suuria kirjanoppineita olleet, niin vain, että osasivat johdatella kirjan ymmärrykseen pientä hurstimekkoista kansaa. Neljin viikoin — sitten jo kuusin seitsemän — he kirjoineen kiersivät peräkyliä myöten, ja Sana sekä kirjantaito vaelsivat samassa matkassa.

Toki muistetaan *Mäen Juha*, pieni harmaapää, hyvä äijä, lasten ystävä, joka välitöikseen ahkeroin *puuppinnarina* — kouluhuoneessakin iltakaudet sidoskeli kirjoja, »Suomen Kuva-lehtiä» ja muita Kirkkotuvan lainakirjastolle. Muistetaan pitkä *Homin Juha*, kumaraselkä, joka hyvillä tyttölukijoille salaa pisteli syränalustanknappeja sekä iltatöikseen kriivarootti värteerinki- ja ausiooni- ynnä muita papereita — kiiltävä sikillasormus silloin aina piti olla kirjoituskäden nuolusormessa ja pöydällä pieni santaloota, jossa oli Nummijärven hieno ruskahavaa rantahietaa. Muistetaan myös *Sarpärin Salamoni*, joka lukutyön loputtua kessuja poltellen istuskeli kräätarin töissä, ynnä *Vesterlunti*, äkäinen väkkäri, joka hyvin helposti vaskilangasta kierrettyllä patukalla knapsi käden *rystähän*, jos et osannut lukea taikka et katsonut kirjaasi, nappasi joskus, ellet ennättänyt vetäistä hurstimekkoon hiaa suojaksi, niin että veri pillahi. Mutta kun vanha väkkäri istahti sänkyyn ja nukahti, Piirtoolan Jussi juoksi istumaan äijän viereen ja rupesi hänen kanssaan kilpaa hornaamaan. Muistavat vanhat vielä *Hopsin Iikoon*, *Semeliuksen*, ison ukon, joka näppäsi

Mäen Juhan
hautapatsas.
Kurikan kirk-
komuseo.

Aa sano aa- ällä uu äjrä luvf aaluuj- äjjä aa sa- aaluuj- saa ällä oo ii looi
 Ji uu juu- ämmä aa moa- juumaa- ällä aa laa- juumaalaa tee aa ii tai- vu aa
 aa ännä vaan- taivaan ü aa jaa ämmä aa aa ännä maan. Ji aa jaa ämmä aa aa
 maa oo sano oo- ällä ii lü- oo lii aa uu au- tee ii ti- au ti- oo
 sano oo- au ti oo ii aa jaa tee yyhoo tyyh- ü ää jää- tyyh- jää

Tavaamisen nuottia.

vain pitkällä älläntikulla päähän, jos et pysynyt *rarilla*. Mutta kaikkein vanhin kouluvaari, *Juurakko-lukkari*, jonka opetuslapset ovat jo neljin, viisin vuosikymmenin levänneet kirkon juurella, on itse levännyt vielä kauemmin — pieni äijä riepu, joka oli muku-loita tavauttanut:

»Aa sitir aa.»¹

Tavaaminen oli voimallisinta koulutuvan lukutyötä. Kymmenen, parikymmentä pörrötukkaa lasketti täysin kurkuin, koulumestari

¹ Tarkoittanee: »a säger a» (suom. a sano a).

usein vielä älläntikkuiheen samassa äänessä. Piti olla oikea tavauksen meno, piti olla oikea nuottikin, muuten ei jumalansana saanut kaikkia lukumiehiä samaan henkeen eikä samaan matkan tuntuun. Yksinäiset äänelliset puustavit tarvitsivat vielä apumiehekseen »sano»n, jotta pysyttiin oikeassa vauhdissa. Pitkän virsikirjan evankeliumit taikka Piplianhistoria olivat parasta sanaa koulutuvan älläntikun tunnustella. Oli oikein komeaa kuulla, kun hurstimekkojen täydeltä työneltiin, ja koko tupa oli täynnä maailman luomisen suurta virttä.

Yritettiin lopulta lukea *tavuuttaan*, jopa sitten *yhtehensä*, sana sanalta. Kovapäisimmät poikamölmät vain kyräilivät sivusta vieruskumppaninsa kirjaan ja ällätikkuihin ja lukivat hekin — sama, kunhan joukkoon jotakin mökisivät.

Ja *läksy*, aapeksekselta taikka katikismuksesta, piti joka aamu osata ulkoa.

Hyvät olivat kaikki koulun taidot, kinkereillä niitä kysyttiin, rippikoulussa vielä enemmän.

Rippikoulu oli monelle kamala paikka, vaikka sen kautta vasta tie aukesi raavasten ihmisten elämään. Juuri sen takia se olikin kamala — siellä voitiin lyödä tie tukkoon, varsinkin poikamölleiltä.

Oli toki oikeita lukuihmisiä, sekä poikia että tyttöjä, sellaisia *närväoppisia*, jotka osasivat kirjansa kannesta kanteen, oli myös sellaisia, jotka osasivat, niin että kelpasivat, mutta oli aina muutamia juuttahia, jotka saivat junnata koulua monet vuodet. *Lukkarin kouluaki* saivat kääkertää — eikä se ollut lukkarille iloksi, ei myöskävijöille kunniaksi. *Laiskaan koululaasiksi* heitä nimiteltiin. Saattoi heitä, vanhoja jutikoita, olla rippikoulussa samalla kertaa koko joukko, Viitalan kylääsiä, Kampinkylän, Luovan ja Peräkorven poikia ja mitä heitä oli, isoja miehiä, jotka joskus välitöikseen öisin kulivat kopistelemassa, päivin istua könnäsivät kuin hyvätkin lautamiehet kirkonpenkissä. Viitalan Tuomas nukahti kesken koulun menoa ja herättyään sanoi olkapäätä koputtelevalle Moliini pastorille:

»Min' olin yöllä tervahautaa virittämäs.»

Taisi Tuomas viritellä tervahautaakin, mutta piti hänen sekä koko koulun joka aamu viritellä ääntään virren nuottiin, kun lukkari tuli *veisaauttamahan*. Kristillistä kirkonmenoa täytyi raavasten kirjoihin yrittävien seurakunnan jäsenten oppia. Vanha lukkari-vaari, Vöyrltä tullut *Halapäri* sekä sitten *Laakervisti* veisautti:

»Uurini mine annan,
Laajani etees kannan...»

Mutta kun *Anttoni Nieminen*, Hämeestä lähtenyt *urpunisti*, oli vuorollaan veisuutoimessa, hän äkäili ja opetti:

»Äläkää sen ärrän kans pärräkkö! Pitää veisata näin:

»Sytämmest' muistaa mahtan,
Ain' Herran hyvyttä,
Kiittää kuin parhain taitan
Hänt' armons' etestä...»

Hyvä niin, hyvä näin, ja vasta oikein hyvä, kun koulu loppui mettumaariksi, ja päästiin kunnialla lävitse. Parhaat kirjan taitajat astelivat iloisina kotiin, lahjaksi saatu Uusi Testamentti kainalossa, ja hyvillään olivat toisetkin, kun olivat *päähnehet*, vaikk'ei ollutkaan matkatoverina Uutta Testamenttia. Kampin Masa astella kepsutteli laulellen:

»Ämmät ne kantaa kontilla santaa,
ja alahappäin on kieli.»

Ja mettumaarina tapahtui suuri asia — *lastenmessu*, jolloin nuoret nostettiin raavasten ihmisten joukkoon. Hartaina ja täynnä pyhiä päätöksiä he koko kirkon kuullen tekivät lupauksensa ja polvistuivat kaikkein pyhimmän eteen — oli seinällä vastapäätä Golgatan ristiin-aulittu sekä sen alla ensimmäinen ehtoollinen . . . pettäjä-Juudaksi-*neen*. Herkin sydämin, totisin mielin olivat kaikki ja vesissä silmin penkkiinsä päästyään kumartuivat kirjalautaan.

Mutta monivuotiset koulunkävijät tavallisesti saivat astella kirkon perälle vasta mikkelinä *vanhan väen* kanssa.

Mettumaarin nuori joukko ei kumminkaan vielä saanut olla kovin raavahiksi. Oli hyvä ja varsin kaunis asia, että vasta ensi ripillä olleet nuoret kävivät vaikka joka pyhä kirkossa ja istuivat omana seurakuntanaan *Sakaastin ristillä* kahta puolta *konkia*. Totisina ja hartaina he istua kyköttivät, vähän veisasivatkin ja kuuntelivat saarna, ja taas vaaleat päät, poikienkin kammattut *päänkukkurat* painuivat alas. Väliin vain, sattumalta, arat ja kysyvät silmän luonnit lennähtivät käytävän ylitse puolin ja toisin. *Rippilapsia* he kaikki olivat siihen saakka, kun syksyllä alkoi uuden parven rippikoulu, ja nämä saivat vuorostaan sakaastin ristin haltuunsa.

Eivätkä tyttäret menneet vielä kesäyön kanssa lutteihin nukku-
maan, kissin kanssa makasivat tuvassa, ja pojatkin saunasta pääs-
tyään kaahaisivat ylähäsänkyhyn.

Rippikouluvuosi oli nuorten suurta ja ihmeellistä aikaa, rippikoulu-
toverit melkein kuin muita läheisempiä. Heitä muistettiin vielä
vanhanakin. Vieryneisiin verkoihin pukeutunut harmaapäinen
paappa saattoi puhella:

»Pitää mennä saattelohon sitä hautahan! S' oon mun viimeenen
rippikoulu-kampraattini, jok' oli elos.»

Vanhaa Malkoon Joonasta, köyhää kylänkiertäjää, jota »säännöt»
kuljettivat joskus Parkanoa myöten, hyvät emännät kohtelivat aina
ystävällisesti ja sanoivat:

»M' oomma Joonahan kans ollu yhtä haavaa rippikoulu.»

Nuori mieli herkkänä, sydän sulana oli alttarin edessä tehty lujat
lupaukset, oli monet sunnuntait pitkin syyskesää istuttu kirkossa
omalla pyhällä ristillä, ja sitten syksyn saapuessa jouduttu raavasten
joukkoon, tyttäret *ämmään puolellen*, *Isoolta-ristiltä* aina *Pohojaas-*
ristiä myöten, pojat *miesten puolellen*, *Isoolta-ristiltä* alkaen *Etelä-*
ristillen eli *Luovankyläisten ristillen*.

Sakaastin ristin kanssa katosi oma mieluinen kirkkoseura. Ämmien
puolella *ämmäaset ihmiset* istua könöttivät *kaulahispääs*, eivätkä
tyttäretkään enää olleet *kaulahispäätä* niinkuin ennen Sakaastin ris-
tillä. Ja miesten puolella purtiin mälliä, joskus vielä nukuttiin ja
hornattiin.

Tuntui kuin olisi jotakin kallista kadotettu.

Tuli sitten kylmä talvi — oli kylmä kirkko ja palelevien jalkojen
kova kopina.

Mutta hyppytuvasta kuului pelin ääni, akkunan takana lauantai-
öisin koputettiin ja supatettiin. Maailma ja suuri elämä kutsuivat
väkevästi kohisten, nuoret veret kohisivat vastaan — ja vetivät,
mihin vetivät.

Mettumaarina, kesän kirkkaana juhlanan annettut sanat häipyivät
vähitellen yhä kaukaisemmiksi. Käytiin toki kirkossa, useinkin,
käytiin kinkereillä, ja ainakin kerran vuodessa käytiin alttarin edessä,
samassa pyhässä paikassa, johon lapsuuden ihana ja huoleton aika
oli annettu kuin uhriksi. Mutta nyt oltiin jo raavahia raavasten jou-
kossa — ei ollut enää suuri mettumaari, eikä entisen mettumaarin
suuri tuntu.

Mettumaarin lastenmessu oli jo kovin kaukana. Hiljaisen kaipauksen se vain painoi poveen ja joskus kiersi silmän kosteaksi.

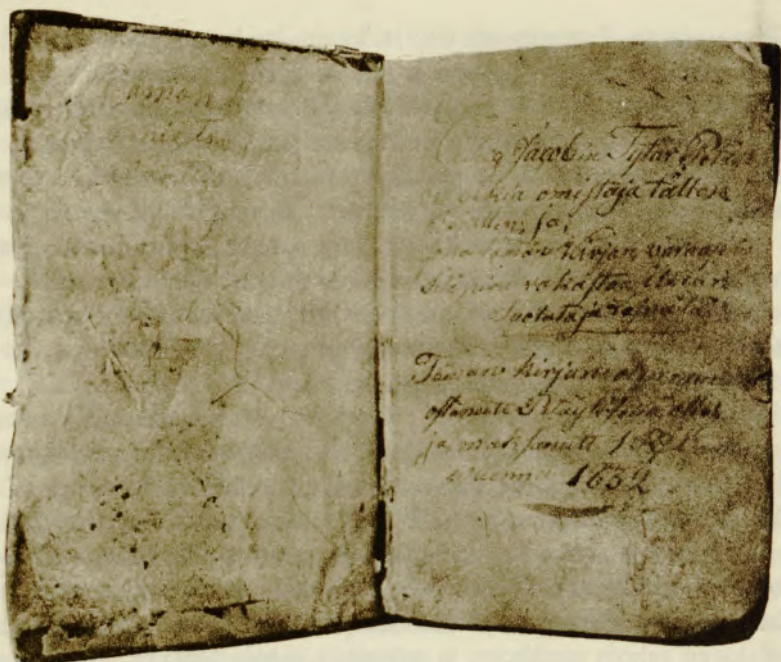
Elämä kuljetti ihmistä niinkuin hän kuljetti, nosti nuorista uusia isäntiä ja emäntiä, torppareita ja torpan eukkoja, oikeassa järjestyksessä niinkuin ainakin — rintalaisista rintalaisia, mettäkyläisistä mettäkyläisiä. Mutta saattoi se joskus tehdä trengistä isännän, saattoi ajaa ison isännän perämökkiin kaivelemaan ketunmultia. Voi tapahtua muutakin kummaa. Kuokit takarämäkällä leipämaata — kuolema kuokki kantapäilläsi, askartelit terveenä aamulla — ehtoolla makasit kylmänä laudalla, astelit mettumaarin yönä tulevaisia tiedustellen — kannettiin vastaasi ruumispaareja.

Maailman meno oli merkkillistä. Vasta kun oli vanhennuttu ja saatu korvallisille, ohvaasten vierille, harmaita kuusenluppoja, ruvettiin katselemaan elämää toiseltakin laidalta, enemmän kuin ennen. Ja nähtiin enemmän kuin ennen. Oli siinä häätuvan iloa ja pelin ääntä, oli myös suurta surua ja sanomakellojen soittoa, oli ankaraa työn-tekkoa ei vain elämisen tähden, vaan myös maallisen hyvyyden kokoamisen tähden. Muutamat raatoivat melkein hengen menoiikseen saadakseen rahoja pankkoon ja revenssiä kaapin lootaan, muutamat taas elivät aivan taitamattomasti tuhlaten, mitä kovalla vaivalla olivat saaneet kokoon — jotkut isännät saattoivat istua Isoosakylässä olutkorin ääressä päiväkausin ja kotiin palattuaan vielä juoda emäntänsä pirttiviinat.

Tämän maailman vaellukseen mahtui paljon sellaista, jota vasta elämä opetti oikein näkemään ja ymmärtämään. Mukulana luetut aapeksen sanat sekä katikismuksen suuret ja pienet, Taavetin pesalmeja myöten, rupesivat vasta elämään, samoin muu nuorena opittu jumalansana, virsikirjankin virret, evankeliumit ja rukoukset. Vanhat koulumestarit nousivat kuin uusin aamuvirsin:

»Christe! valo valkeudest',
Isäst' ijankaikkinen,
Katso, armos aurink' edes
Käypi, tuo meill' paistehen,
Pimeyden hajoittaa,
Salas' olleet ilmoittaa,
Luodut kaikki levoltansa
Kutsuu töihins' askareinsa.»

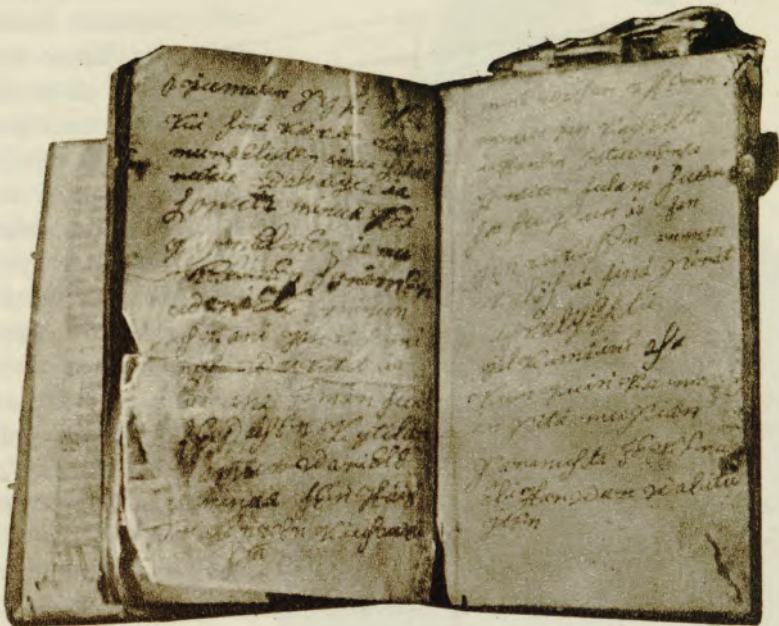
Oli kuin jumalansanaa peittävä verho olisi vetäisty pois.

Petäjyksen Helviikin kirja omistuskirjoituksineen. Kurikan museo.

Joka mökissäkin oli ainakin aapes, katikismus ja virsikirja, oli vielä jokin muu hyvä kirja. Mutta isommissa paikoissa oli useita jumalisia kirjoja. Raamattu ja Postilla saattoivat olla yhtä hyvin toimeen tulevassa mettäkylän torpassa kuin rinnan rikkaassa talossa, vaikk'ei pyhää *Piopia* suinkaan ollut joka talossakaan, eikä myöskään torpassa.

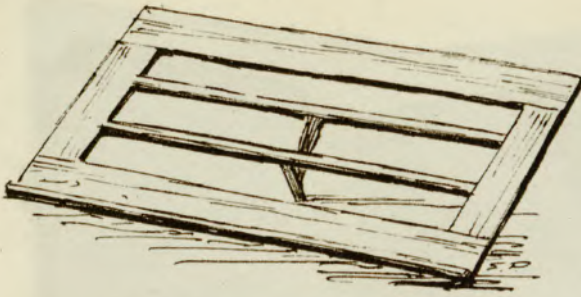
Ei näy Raamattua olleen vielä Levulan Antilla, Viisaan-Levun isällä, vaikka hänen peruisaan 1822 oli »kirioja» koko joukko. Oli: »Iso virsi kiria, Kiria siionin juhla virret, K. Uskon peili, Rippi ja Herran E kiria, AchReniuksen virret, Lasten opetus kiria, E: pan: vastaus kiria, Armon järiestys kiria, Rippiskoulu ja king. luku, Aamu ja ehto R: kiria, Uskon silmäminen k, Tutkistelemus kiria», sekä vielä »viroon suominen kiria» ja »Ruotsin valtakunnan laki» ynnä »Tieto sanomat kiria». Lutheruksen Kirkko-Postilla oli usealla, muutamilla Hengellinen aarre-aitta ja Arndtin Yrttitarha, vielä »Ainoa tie ijankaikkiseen Elämään», »Cuulusteleminen Rippiväen Cansa», jollakulla oli Nohrborgin Langenneen ihmisen autuuden järjestys

Torkin Juhan kirjan loppuaukeama. Kurikan museo.

ja Tuomas Kempiläisen Kristuksen seuraamisesta. Ala-Kurikan Iisakki-paapan peruissa oli 1826 »kerhartin Tutkisteleumus, yritti Tarhan seura ja eläinden Tauti kiria», Topias Topiaksen poika Ala-Saari omisti »se 24 päi Huhtikuus 1840» A. H. Franken Postillan. Oli toki monella muullakin kirjoja, Ala-Jyrän Taneli Juhanpojalla oli parhaana 1776 v:n Raamattu ja Siltalan Susannalla Lusankylässä Raamattu, joka oli painettu 1758. Entisellä Reinikan Heseellä, kevarin isännällä, oli koko joukko kirjoja, Kuva-Raamatusta ja Turun Viikkosanomista aina Pyhän Eustakiuksen merkillisiin elämän vaiheisiin ja Keisari Nikolain viimeisiin elämän hetkiin saakka¹.

¹ Edellä mainittuja kirjoja: Abr. Achrenius, Sionin Juhla-virret, I painos Turussa 1769. — E. Pontoppidan, Kaunis Uskon-Speili, I p. Tukholmassa 1776. — J. Ph. Fresenius, Rippi- Ja Herran Ehtollisen Kirja, I p. Turussa 1763. — O. Gräberg, Lasten Oppi (?), Turussa 1764. — D. Hollaz, Armon Järjestys Aututehen, I p. Turussa 1745. — I. Lithovius, Rippi-Skoulu Ja Kingeri-Lugu, I p. Turussa 1765. — Uskon Ja Rakkauden Silmäminen Herran Jesuksen Puoleen Ristin Päällä, I p. Tukholmassa 1778. — J. Ger-

Raamatunjalka. Kurikan museo.

Ainakin jumalansanaa sisältävän kirjan kannessa oli tavallisesti omistajan nimi. Torkin Juhha kirjoitti ison Rukouskirjansa, Paratiisin yrttitarhan, laitaan: »Tämän kirian oi-

kia omistaia on Johan JaKonpoiKa StorKi joKa on syntynyt Vuona 1818.» Koht'ojan Sameli tuhersi Lutheruksen Kirkko-Postillaan: »Tämän Pyhän ja kallihin Kirian omista Samuel Samuelin poika ja hänen Vaimonsa Susanna Jacopin Tytär Larva Laulajan Torpari Kohtaoja Kurikas se 12 päivä Heinä Kuus 1855 Samuel Kohtaoja.»

Mutta Petäyksen Helviiki pranttäytti »Totisen Käändymisen Harjoitus eli Tien»¹ kanteen ankarat omistuksen sanat:

»Hedvig Jacobin Tytär Petäys on oikia omistaja tälleen kirjallen ja

Joka Tämän Kirjan varaastaa sitä piru rakastaa ilman Suolata ja Leivätä

Tämän kirjan olen ostanut Petäyksellä olles ja maksanut 1 R Dalarin Vuonna 1832.»

Pyhäinen kirkonaika oli parasta jumalansanan tutkistelemisen aikaa. Silloin Petäyksen Helviiki istui Käändymisen Harjoituksen eli Tien vieressä, ja Koht'ojan Sameli luki Susannalleen Kirkko-

hard, Pyhät tutkistelemukset (?), I p. Turussa 1688. — Ruotsin valdakunnan laki, I p. Turussa 1759. — Suomenkieliset Tieto-Sanommat, ensimmäinen suomalaisen sanomalehti, toim. Antti Lizelius 1776 Turussa.

J. Arndt, Paratiisin Yrttitarha, I p. Tukholmassa 1670. — P. L. Sellergren, Ainoa tie ijankaikkiseen elämään, I p. Turussa 1842. — A. Nohrborg, Langenneen ihmisen autuuden järjestys, Vaasa 1848. Tuomas Kempiläinen, Kristuksen seuraamisesta, Helsinki 1853. — Chr. Ganander, Eläinden Tauti-Kirja, I p. Turussa 1788. — Kuva-Raamattu, Porvoo 1853. — Turun Viikkosanomat ilmestyivät 1820—27, 1829—31. — J. Kr. Schmid, Pyhän Eustakiuksen merkilliset elämän vaiheet, Helsinki 1848. — Keisari Nikolain viimeiset elämän hetket, seurasi Suometarta 1855.

¹ A. Dent, Totisen Käändymisen Harjoitus eli Tie, I p. Tukholmassa 1732.

Postillasta päivän saaran. Lutheruksen Postillaa luki Vähänvuoren Mattikin joukolleen, toisin vuoroin taas Hengellistä aarreaittaa. Harvasanainen Soukan Juha istui ison Raamatun takana, joka oli pöydällä aukaistuna raamatunjalaalla. Juha luki, samoin kuin Vähävuorikin, selvällä äänellä ilman öököttämättä. Vähänvuoren tyttäret, jos sattuiivat silloin tulemaan tupaan, saivat istua takkakivellä ja olla vaiti niin kauan kuin Juha viljeli pyhää sanaa.

Mumma Sanan ääressä.

Sitten vasta Maija-emäntäkin tohti ruveta toimittamaan tyttärille Rasanenestä ja muista Paavoolan möykähäisistä.

Oli hyviä kirjoja, joista nousi monta lohduttavaa sanaa sekä vanhoille että nuorille. Harmaa Torkin Juha tutki Rukouskirjaansa varsin ahkerasti, jopa hartain mielin koukeroi kirjan viimeiselle sivulle ja takalaitaan muutamia parhaita kirjan sanoja:

»O Jumala Pyhä HENKi sinä KaikiEn murhElistEn ainua Lohutaia Vahvista ia Lohuta minua. HEiKo mielinEn ia murhElinEn SyrämEn VariEle minun usKoni Jonkas minus VaiKutat ia älä ana Tämän suitsEVaisEn Kyttilän samua VariEIE minua sEn Häiyn HENKen Kiusauxista».

»minä VEisan HERan armoia IanKaisEsti ia HänEn Totuutansa Ilmotan sulani suvusta suKun ia san Ian KaiKisEn armon.»

»Älä anna suitsevaisen kynttilän sammua.» vanha Torkin Juha pyyteli. Sama sisältyi monen paapan taikka mumman hartauteen,

Kurikan kirkko ja kellotapuli.

koska he pienessä kammiossaan istuivat Sanan ääressä. Usein he yksinään kyköttivät selkä kumarassa, ja pyhät sanat saapuivat huoneeseen hiljaa ja harvaksen — tiedä häntä, kuinka monennen kerran. Mutta aina oli niiden matkassa sama harras henki, ja pienessä kammiossa asui pyhä hiljaisuus.

Mutta muutamat jumalaiset ihmiset, miehet ja naiset, kokoontuivat yhteiseen hartaushetken viettoon — *rukuuksia* pitivät. Kerran pari kuukaudessa, joskus joka viikko, he ehtoosin mennä kuuputtivat toistensa luokse, kenenkä kulloinkin. Kampinkylän mettäkunta asteli milloin Siltalaan taikka Harjulle, milloin Pihlajamäkeen, joskus rintamaan laitaan, Mäen Juhan tupaan. Virttä veisaten pyhä palvelus aloitettiin, ja sitten tupakunta lankesi lattialle polvilleen, pää kumarruksissa kämmeniä vasten. Mutta pieni *Pihlajamäen Loviisa* oli kaikkein jumalaisin koko joukossa. Kontillaan ollen niinkuin muutkin, hän rukoili kovalla äänellä kaikkien puolesta. Raamatun ja virsikirjan asioita muori saarnasi ja laususkeli rukouksissaan, mutta tuli hän joskus oikein *henkehen*, heilutteli käsiään ja hoki:

»Herra Iesus olokohon kiitetty ijankaikkisesti... Herra Iesus olokohon kiitetty ijankaikkisesti...»

Toisinaan oli rukoilijana *Mäen Tiina*, koulumestarin emäntä. Joskus *Vetelin Elli*, Vetelistä kulkeutunut iso sokea mies, jota poikanen kepillä talutteli, sattui joukkoon ja piti rukoukset. Mutta Pih-

Kirkkomiesten hevosia kärryineen vanhan kruunun makasiinin edessä. Vasemmalla toiset kärryt oikeat »kurikkalaaset», oikealla »pussikärryt».

laja-muori oli paras. Häntä oli kerran käytetty *Tuonellaki* ja näytetty sekä taivaan ihanuus että helvetin piina. Näistä muori sai paljon sanomista silloin kuin oltiin rukouksissa.

Tuoni oli jokin haudan takainen outo paikka, mutta ei se helvetti ollut. Sai siellä Miiän Maijakin jo rippikouluvuotenaan käväistä. Unissaan hän saarnasi, näki tulevaisia asioita ja niistä unissaan puhui, saattoi joskus nähdä ja sanoa:

»Isäki on tuola helevetis.»

Isoonnevan takainen köyhä mettäperä koetti kontillaan ryömien lähestyä Taivaan Herraa — Siltalan tuvassakin, jonka oviloukossa komotti mölkkerökivistä koppuloitu takka.

Mutta kirkko oli kumminkin kaikkein parahin paikka, ja kirkkonaika kaikkein kallehin aika.

Jo lauantaiheitoolla kirkko muistutteli — *vähäkello soitti pyhän sisällen*. Ja sunnuntaina *isoonkellon* ääni aamukajeessa ajeli yli metsien. Yhdeksän kertaa kuului ensin yksinäinen herättävä kumahdus, *kläppääminen*, sitten alkoi tasainen kajahtelu. Oma tuttu kello siellä äänteli, mutta tuntui kuin itse Herran ääni olisi liikkunut kautta ilmojen huudellen: »Kussas olet?» Kirkkomatkalla oleva larvakyläkin kiirehti kulkuaan ja sanoi:

»*Huomenkellua* jo soitetahan!»

Kaikkia kello kutsui, ja joka taholla se kuultiin. Rintalaiset las-kettelivat jouttikeisit keikkuen, linjaarittahat notkuen, ja panivat hevosen *kirkkotallihin* — oli toistakymmentä harmaata huonetta kirkon vierimailla. Mettäkyläisten kirkkotalleina oli pappilan ja Ala-Jyrän riihenkeulan alustat.

Jalkaisinkin jaksettiin, talvellakin, vielä paremmin kesällä, jaksettiin aina larvakyliltä asti, eikä tielle jääty. Harjun Fiikee mennä köyssytti melkein joka pyhä, nästyykiin kääraisty iso virsikirja kainalossa. Hautalaanen katsoi akkunasta ja naurahteli leveästi:

»Harijun muori taas menöö kirkkohon nukkumahan.»

Kirkonkelloilla oli pyhäpäivänä paljon sanomista, milloin jom-mallakummalla yksinään, milloin molemmilla vuoron perään. Soit-tajat polkivat kahta puolta, kumahdellen kellot keikahtelivat pystyyn puolin ja toisin. Vähäkello alkoi äännähdellä heti, kun pappi piha-veräjästään pyörähti kirkkotielle — *papinkellua* soitettiin. Mutta kun vainajaa kannettiin hautaan läpi *uukkongin*, ja pappi lukkarin kanssa asteli edellä veisaten, ja *saattoväki* seurasi perässä, molemmat kellot ylhäällä yhtyivät suureen saattovirteen — soitettiin *rumihillen*. Sitten taas, kun kuolleet oli siunattu kirkonmultiin, Herran eteen suureen ylösnousemukseen, isookello kumahteli *mullan päällä*n viimeiset siunaukset. Ja taas heti molempien kellojen piti soittua *yhtehen*, kutsua ja saatella elävä kansa kirkkoon Herran kasvojen eteen.

Kirkon korkean oven avauksesta jo tuulahti vastaan hiljainen henki, jossa oli jotakin pyhää ja peloittavaa. Niiata piti vaimoisen ihmisen, vanhan muorinkin lyykähtää, ja miehenpuolisen piti sival-taa lakki päästään.

Suuri temppele oli täynnä valtavaa urkujen pauhua, taikka kuului hiljainen messu, taikka papin sanat harvakseen putoilivat saarnas-tuolista. Kirkon korkea kumukatto kultaisen auringon ympärillä kajahteli samaan menoon — oli kuin itse Taivaan Herran ääni olisi korkeuksista vastaten kajahdellut. Ja pieni valkoinen enkelipiltti saarnastuolin laidalla seisoi saarnamiehen pyhänä palvelijana kannatellen käsissään kultaista *tiimaklasia*.

Istuivat isot isännät ja emännät sanankuulijoina, istuivat larva-kylien torpparit ja torpaneukot, niin myös monet nuoret ja vanhat. Sekaisin olivat kaikki sekä köyhät että rikkaat — ei ollut Herran kasvojen edessä ihmisen muodon katsomista. Vain *herroolla* ja

hantvärkkäriillä oli oma penkkinsä. Hantvärkkärien penkki voi toisinaan kyllä olla täynnä, mutta herrainpenkissä saattoi joskus yksinään istua kököttää vain mettäkylän pahainen Heikin Santeri kurkistellen isänsä isosta takkiloijataista. Totisena pieni kirkkomies istua kyrjytti, taisi nukahtaakin. Mutta kun ruvettiin veisaamaan, jo takkiloijatti liikautti, kavahti valveille, oikaisi kurkkunsa ja lasketti virttä kuin Lukkari-Säntti.

Nolpahteli pitkän saarnan aikana aikuistenkin pää. Harjun muori istui pää kallellaan takakenossa ja silmät ummessa — jumalansana ja kirkon kajahtelu keinuttivat suurena kauniina humuna.

Kirkonkatto kaikui ja jylisi toisinaan kuin Siinain vuori, mutta silloin kuin syntien raskauttama katuvaivainen kansa hiljaisena polvistui alttarin ääreen *liinallen*, silloin urut soivat temppeleinäyteistä sanomatonta tuskaa, itse orjantappuroilla kruunattu pääkin alttaritaulussa näytti kärsien kallistuvan. Korkeasta kumusta humisi kuin anteeksi antamuksen lempeä ääni, ja alhaalla alttaritaulussa ensimmäisen ehtoollispöydän asettaja nyökkäili päätään surumielisesti hymyillen. Kurja Iskariot riepu vain istui syrjäpuolessa synkkänä hoidellen rahakukkariaan.

Oli pyhäkelloilla vieläkin sanomista. Silloin kuin sanankuulijain joukko ovien täydeltä työntyivät kirkosta ja hajaantui kotimatalle, kajahteli korkealta *jälkisoitto* kuin suurena loppusiunauksena. Isoonkellon soittaja *veti kieltä laitahan* kolme neljä kertaa. Siinä helähtivät pyhän palveluksen lujat päätössanat, lyöden kuin kolmeen lujaan lukkoon:

»Isän, Pojan ja Pyhän Hengen nimeen! Amen!»

Kirkkoväkeä saatellen ne kiirivät pitkin rintamaita, ennättivät pyhänä viestinä edellekin kohti larvamaita.

— — —

Mettäkappelin seurakunta piti uudesta kivikirkostaan. Se oli omia tekoja, rakennettu yhteisin voimin, ja tavaton oli ollut työ. Pehmeisiin jokirannan perustuksiin oli täytynyt upottaa perämetsien hirttä niin mahdottomasti, että niistä jo olisi saanut hyvän temppelin. Kivijalan kivet oli vedätetty Käräjävuoresta, Kivelän Masakin oli ollut niitä vedättämässä. Kurikan ahteen päällä oli kivireki päästetty kakuloosta ja lasketeltu vain kantapäältä ohjailleen. Kurikanlahdella oli tehty tiiliä ja poltettu tavattomia hautoja, ja niin kova

kiirus oli ollut, että muurimestarien kädet olivat yrittäneet korventua, kun höyryävistä tiilistä oli pitänyt paiskia seinää.

Mutta komea kirkko siitä kohosi, iso ristikirkko, joka nosti tervatun kattokumunsa korkealle. Mestarina oli kuulu Kuorikoski, ja kun kirkko oli valmis, mestari prääntäytti kattokumun alareunaan komein kirjaimin:

»KEISARI NIKOLAI Isen AIKANA ON TÄMÄ HERRAN HUONES RAKETTU W 1847 ERIK KUORIKOSKELTA.»

Vanha pieni korkeapäätynen puukirkko jaotettiin maahan, kun uusi tuli valmiiksi, ja sen parhaista hirsistä rakennettiin kirkon entiselle sijalle *Talavihauta* sekä Kirkkonojantehen ranteelle pieni *Kirkkotupa*.

Isossa kivikirkossa oli kyllä tilaa, ja sen seinät kajahtelivat komeasti, Talvihautaan saatiin sijoitella talven vainajat arkkuiheen odottamaan sulaa kesämaata, ja Kirkkotuvassa toimitettiin monenlaisia asioita — laiskain koululaisetkin siellä lukkarin kanssa lukea paukuttivat, oli siellä jo *laihnakirijaastoki*, ja seinän vieressä seisoa kojotti väkkäri Vesterlunnin tekemä *vaivaaspoika* kerjäten rahaa

»Lähetys toimelle». Mutta oikea vaivaispoika, edellistä vanhempi, nojasi uukkongin seinään maantien vieressä ja käsi kokolla pyyteli:

»Anna mielelläs, niin sinullenkin annetaan, ja Pyhitä sinun sielus.»

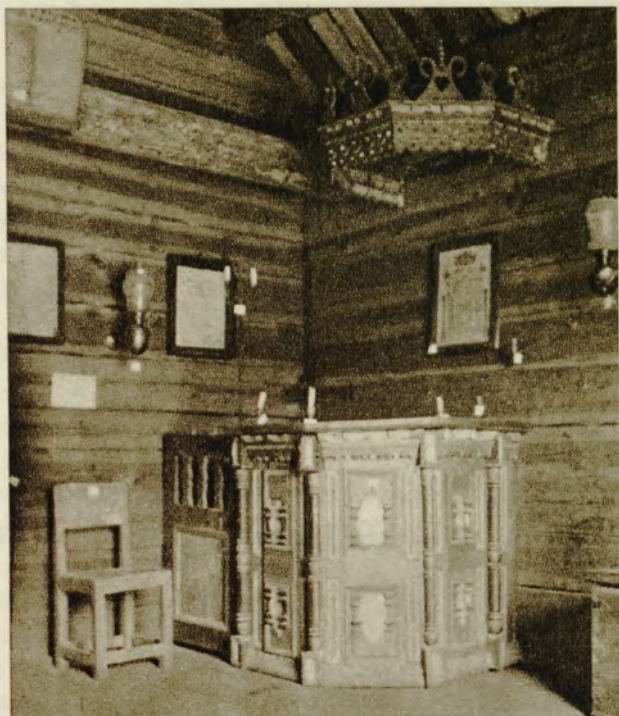
Vanha kiviaitakin kirkon ja kirkkomaan ympärille tehtiin uudestaan. Jokahinen lauree seurakunnan vedätti kiviä omilta saroiltansa ja mistä vain parhaita löysi, ja Köökki-Jaakkoo taisi olla mestarina. Hän istua kökötti isolla kivellä, katsoi ja määräili, mihinkä paikkahan aidassa mikin järkäle ja paasi parahiten passasi.

Saatiin suuri ja komea harmaitten kivien kierros komean kivikirkon ja vanhan kellotapulinn ympärille. Edesmenneet vainajatkin saivat saman siunatun kierroksen mullissa parhaan levon.

Mutta monet vanhat paapat ja mummat kaipasivat entistä pientä puukirkkoa. Se oli kaunis

Vaivaaspoika, joka seisoi ennen uukkongin seinällä. Kurikan kirkkomuseo.

Vanhan kirkon saarnastooli katoksineen. Kurikan kirkkomuseo.

vanha temppeli, se oli rakennettu jo niin aikoja sitten — 1672 —, etteivät sitä edes kaikkein vanhimmatkaan muistaneet. Ja sitten sitä oli — kaikkein vanhimmat vielä muistelivat kuin kaukaista unta — korjattu ja laajennettu, tehty uusi sakaastikin. Oli saatu uudet saarnastuolit, alttarit ja alttaritaulut — oikein korjat. Saarnastuolikin monine koristeineen paistoi vaikka minkävärisenä — ruskeasta, sinisestä ja vaaleanvihreäisestä ruusunpunaiseen, keltaiseen ja kultaiseen asti. Sen yllä oli korjasti kruusattu ja maalattu katto — siinä kultainen aurinko sinisellä taivaalla, valkoisten pilvien vaiheilla ja vierillä pienet ruusunpunaiset siivekkäät enkelinpäät kultaknuppisten kruunujen alla. Alttarilla, ristiinnaulitun edessä seisoi kultainen karitsa, ja alttarin yllä siniveheriäisessä taulussa oli ristiinnaulitun suuri kehoitus:

»Ottacat, syökät: tämä on minun Ruumini.

Juocat, tästä caicki: sillä tämä on minun vereni.»

Vanhan kirkon alttari tauluineen ja kirjoituksineen.
Kurikan kirkkomuseo.

Oli vanhassa kirkossa aikoinaan ollut ei vain herrain ja hantvärkärkien penkit, vaan myös kaikilla taloilla omat penkkinsä, kahdella, kolmella talolla yhteinen, ja piioilla ja trengeillä oli omat paikkansa, samoin lukkarin ja väkkärin emännillä. Oli siellä myös, oikein kirkon sisäpuolella edesmenneitten hautoja — vanhat papit nukkuivat kuorin pyhissä hoidoissa, isoimmat isännät sekä joku lukkari joukkoineen pääkäytävän alla. Mutta enin osa metтікappelia toki oli haudattu kirkon ulkopuolelle — köyhimmät kurjat saivat sijansa temppelin päivättömällä pohjoispuolella.

Muistivat vanhimmat vaarit kellotapulinkin vaiheet. Vanha — jo 1695 rakennettu — lyötiin maahan, ja uusi tapuli uukkonkeineen

ja kellotorneineen nostettiin sijaan — tapulin viirissä on vuosiluku 1794. Samat kellot, jotka Isonvihan aikana oli pitänyt upottaa Luovanjokeen, soittuivat uudessa kellotapulissakin, ja ääni kaikui entistä kauniimmin.

Yhtä tuttuina kuin soivat vanhat tapulin kellot, yhtä tuttu ja mieluinen oli ollut entinen pieni kirkko alttareineen ja saarnastuoleineen, penkkeineen ja valkoisine seinineen, kaikkineen. Se oli ollut melkein kuin oma rakas koti — vaikka olikin Herran huone.

Uusi kirkko taas tuntui vanhojen mielestä kovin suurelta ja vieraalta. Oli kylmät kiviseinät ja isot ikkunat, katto oli peloittavan korkealla, ja temppele kajahteli miltei äkäisesti. Oli kuin siellä korkeuksissa olisi asustellut Siinain vuoren Jumala.

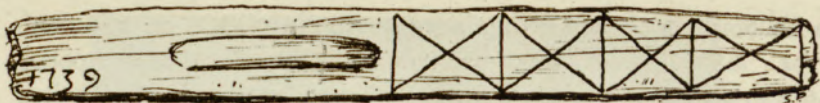
Mutta vanhan rakkaan kirkon Jumala oli aina lempeä ja lähestyi kuin hiljainen tuulen humina. Vanhaan pyhään temppeleliin liittyivät kauneimmat lapsuuden muistot. Siellä oli ensi kerran nähty kirkaat joulukynttilät, sen alttarin eteen oli mettumaarina viety lapsuuden päivät. Vanhassa kirkossa tuntuivat papin lukemat pitkän virsikirjan epistolat ja evankeliumit paljon tutummilta ja läheisemmiltä kuin uudessa. Vanha kirkko ja vanha puhdas jumalansana olivat saman hengen rakentamat. Vanhaa rakasta kirkkooaan muistelivat paappa ja mumma silloinkin kuin kostein silmin uudessa kirkossa veisasivat:

»O kuinka ihanat
Asuinsias ovat,
Sä Herrain Herra suuri,
Siellä sielun ruokit juuri,
Sun pyhän sanas makeull',
Josta kiitän sinua riemull'.

Yks' päivä parempi
Huoneessa Herrani,
Kuin kaikk' maailman ilo,
Kuin nopiast' poijes kimmoo;
Mä oves vartiana
Tahtoisin olla aina.»

Vanhan
Kirken
Kynttiläjalka

7739
Käulopöytä. Myllykylä
Kurikan museo

Dutoja sanoja

- aidantiera — vanhoissa aidaksissa kasvava kellertävä jäkälä.
antura — jalas.
Elli — miehen nimi, Elias.
hakkulasilta — pukeille, hakkuloille, rakennettu hatarahko puusilta joen ylitse. Talveksi puretaan. Sanotaan myös kapulasillaksi.
harkkoa — kirjaa lukiessa jättää joitakin kohtia lukematta.
hauska — haaska
hehvo — hieho.
heikinreki, heikinreellä — luistaa, luikua takamuksillaan.
hevosenhero — hierakka (*Rumex domesticus*).
hiirenhernes — hiirenvirna.
hiirenhäntä — nurmitähkiö, puntarpää.
hiiren kätkö — hiiden kätkö.
hinkki — kaljapuolikan kaltainen kimmistä tehty astia, jolla piimää vietiin työmaille. Kannessa aukko, pruntti.
hiuki — ohueksi, läpinäkyväksi kulunut vaate on jo aivan hiuki.
hoikotespuori — lainajyvästö.
hoitopuori — sama kuin edell.
hoinoostella — liikkua velttona ja saamattomana milloin sinne, milloin tänne (vars. naisen kotitoimista sanottuna).
hoppuleipä — olki- ja tähkäsekainen leipä.
hornata — kuorsata.
housuuttaa — pyrkiä tytön luokse ja luvan saatua astella tiehensä.
hottisormus — ontosisuksinen sormus.
hupulainen — toveri, kumppani, josta on hupia ja ajankulua.
hurrinsilmä — pyöreä, pinnalta punainen sokerileivos.
hyssytellä — juosta hiljalleen.
- Iesuksen kämmen — Maarian kämmekkä (*Orchis*).
imiäinen — apila.
istuntakivi — kiintonainen maakivi.
itikka — nautaeläin.

johanneksenkukka — angervo (Ulmaria).
joukaan, joukin — ainakaan, ainakin.

kaati — esiliina.

kaloppi — kalotti.

kanhoostaa — ajaat. mennä touhottaa kovasti.

kappa, kärrynkappa — kärrynpyörän rumpu.

karra — ohdake (Cirsium), takiainen (Lappa).

Kauppi — Jaakko.

keervärkki — koje, jolla kelloseppä teki valamiinsa kellonrattaisiin hampaat.

kehruhaukka — yökehrääjä.

keidas — pehmeän aukean nevan isompi t. pienempi kiinteä saareke.

keltakukka — voikukka (Taraxacum), keltaho (Hieracium).

kieko — kärrynpyörän kehyspuu t. sen osa.

kieruperäiset käljyt — nuorapunontaa muistuttavat, pyöreistä t. soikeista hopearenkaista kootut kellonvitjat.

kiuriainen — vesirapakoissa uiskenteleva hyttysen toukka.

kivenlieru — leivonen.

kiventiera — kiven pinnassa kasvava kellertävä jäkälä.

kivisydän — luumu.

kloosterinunna — sinilatva (Polemonium coeruleum).

knappikukka — pietaryrtti (Tanacetum vulgare).

koirankumina — koiranputki (Anthriscus silvestris).

koivuliimikko — nuori tiheä hoikkaarunkoinen koivikko.

kokki — ullakko.

kollinmarja — musta viinimarja.

koltti — oljilla täytetty hurstinen pätja.

krananselkä, kranat — hevosen kesävaljaat myös silat.

kuikka — kuovi.

kullansavuhun kastettu sormus — halvasta metallista tehdyssä sormuksessa hienon hieno pintakultaus, joka pian kuluu pois.

kuupano — pieni heinäkasa. Sateen uhatessa niityllä kuivamassa olevat heinät haravoidaan ja pyöräytetään kuupanolle.

kärmehenkukka — metsätähti (Trientalis europaea).

kääly — pieni vainio.

körnöopiläinen l. norkööpiläinen — norrköpinkiläinen (taskukello).

lankaanen — sarka.

lanska — Kokkolan rullatupakka.

lauree, laureehinsa — ylt'yleensä, aivan peittonaan.

lavitta — tuoli.

lievätä — taipua, antaa myöten. Kruuvi lievää, kun sen kierteet eivät kestä.

linkka — nilkka.*

lopotti — olutkauppa.

luhdikka — mesimarja (Rubus arcticus).

26 — Paulaharju, Rintakylä ja larvamaita

luhtakaali — huopaohdakkeen (*C. heterophyllum*) aluslehdistö.
luohata — nojata, olla kallellaan jotakuta t. jotakin vasten.
luoti — vanha painomitta, 13,2 g.

maksia, maksittaa — hyppäyttää kissiä yhteen asetettujen käsiensä ylitse.
metsäpääskynen — tervapääskynen.
miespujo — maruna (*Artemisia vulgaris*).
montia — matkia jonkun puhetta.
muorivainaan saroilte — luvattomiin metsiin, vaikka kuinka kauas.
muro — tähtimö (*Stellaria media*).
mötys — viikuna.

neitiä ilma — leuto, lauhkea talvinen ilma.
nelikka — vanha vetomitta, $\frac{1}{4}$ tynnyriä l. $7\frac{1}{2}$ kappaa, tav. silakkamitta.
nelikka — ryytineilikka.
nepsä — hiukan kostea, esim. vaate.
nerko — heikko, vähäväkinen.
nevakanerva — suopursu (*Ledum*).
nuolusormi — etusormi. Emännät ennen, kun »päästivät» fiilipunkteja ja kaatoivat piumän pois, pyhkäisivät etusormellaan punkinlaidan ja nuolaisivat sormensa. Saattoi nuolusormella myös vaikka padan pohjan sipaista.
nuru — pieni kouru l. kuurna esim. juuripytyn yläreunassa. Sitä myöten kuohuva juuri saattaa painua ja tippua alla olevaan leipumehen.
nyrkä — jyrkkä.
nälkähinen — itara, saita.

oljaaninen — punakeltainen.
orma — käärme (ruots. orm).
osoitella — matkia jonkun liikkeitä, esim. ontumista.

paarmuska — kätilö.
paitsi, paitti — ohitse, sivutse.
pankko — säästö, talletuspaikka.
parikunta — piipputupakka-pakkaus, jonka paperipäällyksessä oli kahden tupakoivan miehen kuva.
paskasilmäknappi — tasainen (ei kupera) isohko vaskiknappi, tav. piintynyt likaisen näköiseksi.
Paskoonkylä — nyk. Juonenkylä.
pelsin — saunanlauteitten t. riihenparsien kannatinhirsi. Saunanp:n pää ulottuu toisinaan pitkälti läpi oviseinän.
pienet ja suuret — vanhassa katikismuksessa raamatunlauseet oli painettu pienillä kirjaimilla, vars. opinkappaleet, palkit, isommilla.
pietarinpollo — isohko, kupera vaskiknappi, ryssänknappi.
piknella — pikanella, purutupakka, nauhamaiseksi punottu ja keritty pieneen käättöön.
pilliäinen — pillike (*Galeopsis*).

potälli — isomahainen pyöreä pullo, jossa ennen säilytettiin kotikeittoista viinaa.

profeetari — piipputupakka-pakkaus, jonka paperipäällyksessä oli iso ukon rintakuva ja sana: »Proberaren.»

puo — takapuoli.

puokkoo, puokoitella — perso, persoa.

puulaukku — kurikkalaisten haukkumanimi, he kun ennen käyttivät ahkerammin kuin naapurit tuohikonttia, »puulaukkua».

pyörtänökukka — kärsämö (*Achillea millefolium*).

päretsale — pärepuupölkystä halkomalla saatu ohuehko päreen levyinen liistake, josta päreitä kiskotaan.

rasa — vantus.

revenssi — velkakirja.

rihma — vanha olkimitta, 20 olkilyhdettä. Tämä mahtui kolmea syltä pitkän nuoran kierrokseen.

ruomenes — heitteillä, huonossa hoidossa maa t. jokin tavara.

rutas — niittyvilla (*Eriophorum*).

rystä — käden selkäpuoli.

rämpimäruoho — lieko (*Lycopodium annotinum*).

ränkiluu — solisluu.

rökäs — kiiski.

röntiäinen — savikaivoissa ja vesilätäköissä elävät hyönteiset ja niiden toukat, isoja rumia sukeltajia myöten, ovat röntiääsiä.

salmakari — satulamaakari.

sanoosta — tehoisaa, ruokaisaa.

santaloota — pieni läkipeltinen rasia, josta hienojen reikien lävitse piristettiin tuorelle kirjoitukselle santaa. Liika muste tarttui sanaan, joka kaadettiin takaisin rasiaan.

sarvileipä — pieni pyöreä lovireunainen piparkakku.

seinäklovehet — itikkain seinään kiinnittimet. Kolme neljä vitsalänkkiä kytkyestä reikäpäiseen pyöreään palikkaan, joka ulottuu läpi navetan seinän.

sianmarja — sianpuola.

sikillasormus — sinettisormus.

silakkapaistikka — silakoita ladottu kahden ohuen leivän väliin ja paistettu uunissa.

sitta — pajankuona.

sohlot — kangaspuut.

soimia — lienteä, lauhkea (talvisesta ilmasta).

sonsar — kirppu.

sorossa sormin, istua s. s. — istua kädet ristissä toimetonna.

sukkela — mukava, hupaisa.

sutikat — pukeille rakennettu jalkaisin kuljettava kapea silta joen ylitse.

Talveksi puretaan.

syrykset, syrpykoppa — silput, silppukoppa.
sydänalustanknappi — valkoinen kirpeänmakuinen pastilli.

tantari — takanotsaa kannattava vahva rautatanko.

tanttu — hame, tav. pikku tytön.

tasapää — juomalasi.

teuhooset — eläimen keuhkot.

teuvan kautta, kylpeä teuvan kautta — ruopsia vihdalla selkäänsä haarojen välitse.

tingata, tta jotakin tavaraa — tilata.

topu — pikku-ukko, nähdä topuja — nähdä pikku-ukkoja.

turranjyvä — torajyvä.

tuulenkoinaaja — tornihaukka (*Falco tinnunculus*).

tyränni — hyvin iso, tavattoman suuri.

tytty — nukke.

tyynyttää — tyttö tittää, kun työntää pois luokseen pyrkivän pojan.

uloostaa — näyttää komealta jo kauas.

urvut — urut.

vaapsahaanen — ampiainen.

vaaru — pariton luku.

valokki — suomurain, hilla.

vesiklasi — juomalasi.

vesinehto — kirveellä kaadetun puun kiilamainen tyvipää, hakkuujälki.

Kun kaadettu puu katkaistaan kirveellä, hakataan niin että vesinehto tulee rungon tyvipäähän.

viertilöön — vesikaton kannatinhirsi.

vieryä — haalistua (väreistä sanottuna).

vihalaanen — muurahainen.

virna — virnoja ovat enimmäkseen pilliäisen siemenet, jotka varisevat tuulipohtimen virnaseulan alle.

vitkanpöhöttäjäänen — taivaanvuohi.

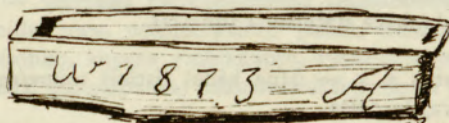
vuohensilmä — päivänkakkara (*Chrysanthemum*).

väive — itikkain, lehmien saivar.

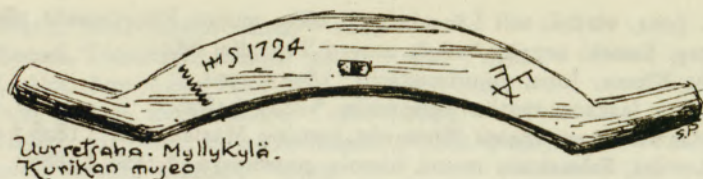
väkkäri — suntio.

väätyri — sisukas ja itsepäinen työnteossa ja tappelussakin.

ylpiä — vihainen, kiukkuinen.

Äimälosta
Kuvien myyjä

Sentkilöitä

- Ala-Jyrä, Aleksanteri, talon isäntä, * 1833 † 1918.
 Alangon Matti, kelloseppä, * 1828 † 1921.
 Anttilan Iisakki, pappilan rintatorppari, * 1810 † 1874.
 » Santeri, pappilan torppari ja riihenlämmittäjä, * 1847 † 1920.
 Apsa, Kujanpään Apsaloomi, Yli-Jyrän torppari, * 1840 † 1915.
 Apsan Liisa, ed. vaimo, kipujen parantelija, * 1844 † 1895.
 Aution Joeli, pappilan rintatorppari, * 1827 † 1913.
- Birling, Salamon, kirkon rakennusmestari, »Piillingin mestari», * 1824 † 1887.
 » Sameli, ed. poika, rakennusmestari, * 1848 † 1888.
- Ekyhtin Sameli, Tuohisaari, Kisko-Samelin poika, seppä, * 1817 † 1891.
 » Matti, ed. poika, kärryseppä, * 1863 † 1903.
 » Heleena, ed. vaimo, kankaiden kutoja, * 1863.
 » Matti, ed. poika, seppä, * 1890.
 » Santeri, Koskelasta tullut vävyksi Tuohisaareen, seppä, * 1842 † 1919.
- Erling, Aleksandra, ryijyjien kutoja, Jalasjärvi, * 1833 † 1924.
 » Wilhelm, kauppias, »Äällingin porvari», * 1831 † 1911.
- von Essen, K. G., Ilmajoen kappalaisena * 1862—1867.
- Friikoolin Tuomas, Frigård, seppä, kotoisin Luopajarven kylästä, * 1836
 † 1895.
- Granholm, Jaakkoo, maalari, väkkäri, kotoisin Isostakyröstä, * 1833 † 1903.
- Harjun Jaakkoo, Paulaharju, kärryseppä, maalari, * 1835 † 1915.
 » Fiikee, Kaisa Soffiia, ed. vaimo, Reinikan Heseen tytär * 1837 † 1908.
 » Mikki, Paulaharjun ent. isäntä, metsämies, * 1802 † 1876.
- Hallberg, Esaias, lukkari, * 1786, tuli Lapualta.
 Hautalan Juha, Hyötylän salmakarin poika, kärryjen toppaaja, * 1851 † 1915.

- Helin, Juha, värjäri, tuli Längelmäeltä 1880, muutti Kuortaneelle 1891.
 Hellberg, Sameli, seppä, * 1808, muutti Teuvalle 1861.
 Hulikko-Elkana, Juha, muurimestari, * 1839 † 1904.
 Hunnakon Jaakkoo, tautien paranteliija, * 1821 † 1896.
 Hyötylän salmakari, Iisakki Blomqvist, kotoisin Maalahdelta, * 1828 † 1881.
 » Loviisa, Salmakarin muori, hieroja, paarmuska, * 1828 † 1887.
- Ilomäen Hermanni, Valtio-Koiviston paimenpoika, sitten nikkari, * 1868.
 Isoo-Liinoo, Iikkoo, »Luovan Alpeen poika,» * 1820-luvulla.
- Junneen Aatu, Kanstreenin Junneen poika, seppä, * 1849.
 Juonen Sameli, Vanha-Juoni, Tassin torppari, * 1812 † 1859.
 Jyvä-Iikkoo, työmies, asui Kampinluomalla, kot. Karijoelta, * 1833 † 1902.
 Jyvä-Iikoon Kreeta, ed. vaimo, kehrumuori, karstaaaja, * 1839 † 1936.
 Järven Manu, Lehtijärvi, vakkamestari, * 1837 † 1919.
 » Tiina, ed. pojan, Kaapoon vaimo, * 1866 † 1936.
 Järvinen, Juha, nikkari, asui Hyötylässä, * 1855 † 1924.
- Kaihlan Iisakki, kärrymies, * 1849 † 1917.
 Kaihlan Tuomas, seppä, talon isäntä, * 1843 † 1918.
 Kakkorin Iikkoo, Vanhan-Kakkorin poikia, kaupankävijä, * 1851 † 1921.
 Kalinan Jaakkoo, Kyttälän torppari, * 1816 † 1906.
 » Liisa, ed. vaimo, * 1815 † 1892.
 Kallion Maija, kutoja, torpan emäntä, * 1853 † 1942.
 Kalmoon Taavetti, torpan ukko, * 1788, tuli Jurvasta 1819, meni Jurvaan 1821.
 » Juha, kotoisin Kauhajoelta, * 1797 † 1878.
 Kampa-Teemu, Putkahdoksen Teemu, kampamestari, peitturi, * 1827 † 1898.
 Kampinluoman Joeli, kärryseppä, Kisko-Samelin poika, * 1815 † 1886.
 » Juha, ed. poika, kärryseppä, * 1845 † 1906.
 » Sameli, Joelin vävy, Liisan Samppa, kärryseppä, * 1851 † 1934.
 Kanstreeni-pastori, Johan Canstrén, ylimäär. pappina Kurikassa 1828—36 † 1836.
 Kanstreenin Junnee, ed. poika, pienen torpan isäntä, * 1816, † 1893 Piirroon talon tulipalossa.
 Kaperon Jussi, torpan poika Pohjaaskylästä, »Palomäen Mekkoopoika», * 1845 † 1868.
 Karhulan Joeli, pienen torpan ukko, * 1841 † 1901.
 Karjanmaan Heikki, rukkimestari, * 1857 † 1938.
 Karva-Mietoo, Jaakkoo, talon isäntä, myi talonsa kapteeni Leideniukselle, * 1801 † 1868.
 Kauppa-Jussi, Ketomäki, kauppias, * 1855, muutti Kauhajoelle 1884.
 Kelles-Sameli, Rajala, kampamestari, * 1833.
 Kiljuva-nikkari, Sameli Takala, Yli-Jyrän sepän poikia, * 1846 † 1903.
 Kisko-Jaakkoo, Rinta-Kiskon isäntä, taitava krananselkien tekijä, * 1813 † 1868.

- » Matti, Rinta-Kiskon isäntä, * 1861.
- » Sameli, Tuohisaari, lohnién tekijä, * 1784 † 1830.
- Kivi-Lirkku, Anna-Liisa Hautamäki, * 1813 † 1880.
- Koht'ojan Sameli, torpan isäntä, * 1816 † 1895.
- » Iikkoo, ed. poika, »Konkka-Ikkoo», * 1852 † 1927.
- Koivunen, Sameli, kräättäri, * 1855.
- Kolkkilan Maalari, Bror Nordström, asui Mietaan kylässä, * 1825, Kristiinasta kotoisin.
- Kontti-Elli, Hautamäki, tuohitöiden tekijä, * 1833 † 1896.
- Korkiaviidan Kaappoo, hautamestari, * 1839 † 1919.
- Korpelan Juha, potaskan polttaja, * 1834 † 1881.
- Korpi-Heikki, Rajala, kärrymies, * 1836 † 1915.
- » Heikin Sameli, ed. poika, kärrymies, nikkari, * 1868, muutti Vaasaan 1898.
- Korven Esa, Isookorpi, torpan isäntä, * 1843 † 1931.
- Koskiniemen Juha, maalari, rukkisorvari, * 1812 † 1905.
- » Juha, ed. poika, maalari, * 1842 † 1915.
- Kreinin Taavee, Gren, Suomen sodan sotilas, asui Kreininmäellä, * 1781.
- Kriikun Hermanni, torpanukko, * 1830 † 1897.
- » Soffiia, ed. vaimo, olkihattujen tekijä, * 1832
- Kukkaas-Sameli, piippumestari, hautamestari, * 1795 † 1867.
- » Helviiki, ed. vaimo, rumihien pesijä, * 1797 † 1883.
- » Joppi, ed. poika, * 1819 † 1862.
- Kurikan Iisakki, kauppias, * 1854 † 1928.
- Kuusiston Iisakki, pappilan torppari, metsämies, * 1845 † 1927.
- Kytölään Helviiki, torpan emäntä, * 1823 † 1897.
- Käki-Jaakkoo, Vanha-Käki, Käkelän isäntä, * 1816 † 1902.
- Köhlström, Salomon, kirkon rakennusmestari, Ilmajoki, alkuaan Köykkä Jalasjärveltä. * 1746 † 1827.
- Kömppäles-Sameli, Mynningin ukko, pyörämestari, * 1828 † 1887.
- Köökki-Jaakkoo, Hietikko, kampamestari, * 1824 † 1914.
- Lagerqvist, Gustaf, lukkari, * 1830 † 1910, tuli Siikaisista.
- Lagerström, Akseli, kruukmaakari, * 1833 † 1907, tuli Ilmajoelta.
- Lait'-Antti, hautamestari, * 1815 † 1885.
- Laksin Tuomas, ent. ruotusotilas, kipujen parantelija, * 1830 † 1886.
- Lakso-seppä, Sameli Laksoharju, Kampinluoman Joelin poika, * 1840, muutti Ilmajoelle 1879.
- Lehtisen Manu, Johansson, ent. kaartilainen, kärrymies, * 1846 † 1904.
- Leidenius, Karl, kappal. Fr. J. Leideniuksen poika, kauppias Kylmän-Jyrän lähellä, * 1837 † 1878.
- » Emma, ed. sisar, »Emma-mampsälli», asui nyk. apteekin paikalla, * 1839, muutti Jalasjärvelle 1908.
- » Petter A. W., »Mietaan katteeni», omisti Mietaan talon ja myllyn, * 1828 † 1913.
- Lepolan Antti, tynnyrien tekijä, * 1821 † 1909.

Levulan Matti, »Viisas-Levu», talon isäntä, * 1778 † 1840.

» Taneli, ed. veli, Annanmäen torpan isäntä, * 1797 † 1861.

» Iisakki, kauppias, * 1858.

Ljungqvist, olutprykäri Koiviston kylässä, tuli Vaasasta 1882, meni Seinäjoelle 1890.

Lontomin Santeri, Korpela, Kampinluoman myllypahasen isäntä, * 1860 † 1934.

Loukajan Faari, »Väkevä-Tuisku», Isoon-Tuiskun isäntä, Pietarin kävijä, * 1811 † 1892.

Louvoon Iisakki, Louvoonmäki, Kiskolan torppari, * 1841 † 1904.

Lukkari-Säntti, Mikki Ala-Säntti, talon isäntä, * 1846 † 1923.

Luhtasen Juha, seppä, * 1843, muutti Helsinkiin 1897.

Luoman Matti, kärrymies, * 1844 † 1923.

» Fiija, ed. vaimo, vanhojen lukujen muistaja, * 1842 † 1920.

» Mikki, ed. poika, kärrymies, * 1867.

Lusan Röyhy, Juha Keski-Lusa, hautamestari, kotoisin Kauhajoelta, * 1801 † 1870-luvulla.

Mallun Jaakkoo, Mallunoja, torppari, * 1832 † 1915.

Mansikon Jukku, Kylmän-Jyrän l. Keski-Jyrän isäntä, »Häjä-äijä», * 1792 † 1862. Juhan isä, * 1767 † 1847, Ikaalisista tullut Juha Jaakonpoika, joka aikoinaan asui Mansikkaviidassa, lienee myös ollut Mansikon Jukku.

Moliini-pastori, A. F. Molin, ylimäär. pappina Kurikassa 1867—84.

Muurimäki, Jaakkoo, pappilan rintatorppari * 1826 † 1904. Jaakoon isänisä, Jaakkoo hänkin, Muurimäen ensimmä. isäntä, * 1762 † 1827.

Mylläri-Juusee, Harju, Lohikosken mylläri, pelimanni, * 1858, Kauhajoelle 1898.

Mäen Juha, koulumestari, * 1825 † 1907.

» Tiina, ed. vaimo, * 1819.

Mäki-Paavoolan Iisakki, sitten Mäki-Tassin isäntä ja Pietarin kävijä, * 1826 † 1895.

Niemen Matti, muurimestari, Mäki-Reinikan entisiä poikia, * 1836 † 1912.

» Leena, ed. vaimo, kipujen parantelija, * 1834.

Nieminen, Antton, urkuri, * 1848, tuli Hämeestä, meni Alavudelle 1885.

Niinistön Iisakki, takamaiden torppari, * 1797 † 1868.

Noivelo, Saaren Juha, trenkimies, * 1814 † 1868.

Noksoon Iisakki, Noksoonmaan viljelijöitä, * 1796 † 1868.

Ojalan Iisakki, Ojalan torpan isäntä, * 1839 † 1915.

Oksan Fiina, kankahien kutoja, * 1866

Ontu-krääteri, Matti, Mäki-Reinikan vanhoja poikia, * 1823 † 1887.

Orhaasen Hermannin, talon poika, * 1838, sai surmansa Lepänojan kylätappelussa 1870-luvulla.

Paavoolan seppä, Juha Rinta-Paavoola, * 1796, joutui Siperiaan 1832.

Paha-faari, Taneli, Ala-Jyrän vanhoja ukkoja, * 1800.

- Pakan Matti, Kananoja, kärrymies, kauppias, * 1858 † 1912.
 Palmusen Mikki, kräättäri, * 1852 † 1916.
 Paloluoman Maija, ryijyjen kutoja, * 1880.
 Paskoon porvari, Mikki Mansikkaviita, eli vielä 1900:n vaiheilla.
 Perkiön Iikkoo, torpan isäntä, * 1833 † 1916.
 » Fiija, ed. vaimo, kuppari, * 1848 † 1920.
 Pertun Liisa, kipujen parantelija, * 1820 † 1893.
 Peräkampin Matti, torpan isäntä, * 1809 † 1888.
 » Juha, ed. poika, kärrymies, * 1843 † 1928.
 Perälän Hermanni, metsänostaja, puutavaran kauppias, * 1854.
 Perälän Juha, ränkimestari, * 1839.
 Pihlaja-Jaakkoo, torpan isäntä, * 1844 † 1930.
 Pihlajamäen Juha, torpan isäntä, Kneinin Taaveen poika, * 1819 † 1899.
 » Loviisa, ed. vaimo, paarmuska, * 1819 † 1909.
 Piirto-paappa, Elias, talon vanha isäntä, * 1839 † 1891.
 Pikkulan Alpee, kankaitten ja roitien kutoja, * 1839 † 1932.
 Pikku-Matti, Mälikamppi, rekien tekijä, * 1836 † 1889.
 » Matin Fiija, ed. vaimo, Kampin Fiija, * 1839 † 1908.
 Pirttinevan Juha, torpan isäntä, * 1794 † 1882.
 » Jaakkoo, torpan isäntä, * 1837 † 1888.
 Pitkämöön patruuna, Juha, Perä-Pitkämöön isäntä, * 1817 † 1885.
 Pitkänmäen Sameli, hautamestari, peitturi, * 1818 † 1902.
 Plosilaanen, Hermanni Plosila, talon isäntä, kirkkoväärti, * 1816 † 1893.
 Polsoi-faari, Sameli, Ala-Jyrän vanhoja ukkoja, * 1778 † 1859.
 Pyrylän Sameli, Hautavuori, metsätorpan ukko, * 1842 † 1911.
- Reinikan Hese, Ala-Reinikka, talon isäntä, * 1811 † 1877.
 » Matti, Yli-Reinikka, kauppias, * 1860.
 Riitaluoman Juha, kärrymies, * 1862 † 1940.
 Rinta-Tassin Alperttiina, talon vanha emäntä, ryijyjen kutoja, * 1859.
 » Kaisa, talon emäntä, ryijyjen kutoja, * 1821 † 1906.
 » paappa, Jaakkoo, * 1813 † 1903.
 Ristilän Matti, torpan isäntä, kärrymies, * 1837 † 1902.
 Roima-pakari, Kustaa Fältmark, * 1837, tuli Vaasasta, meni Jurvaan 1885.
 Ryijy-Amaliija, Mäkinen, ryijyjen kutoja, * 1869.
- Saarelan Teffaani, kärrymies, * 1859, muutti Pirttikylään 1900:n vaiheilla.
 Saarpärin Juha, kräättäri, asui Pöyhölänmaellä, * 1796 † 1882.
 » Juha, ed. poika, maalari, * 1829 † 1897.
 » Santeri, ed. veli, koulumestari, kräättäri, * 1831 † 1932.
 » Iisakki, ed. veli, Vuolteen kräättäri, * 1843 † 1932.
- Sahlgren, Taavetti, karvari, * 1840 † 1903. Tuli Ikaalisista.
 Sairasmäen Kaappoo, äimäseppä, * 1811 † 1893.
 Salon Sameli, peitturi, * 1801 † 1878.
 Sandelin, Aleksanteri, kuparus, * 1840 † 1926.
 Santran Iikkoo, Kallio, kräättäri, * 1857, muutti Ilmajolle.

- Santtin Matti, ent. ruutusotamies, * 1799 † 1863.
- Semelius, Juha, koulumestari, »Juurakko-lukkari»? * 1808 † 1847.
- » Iisakki, ed. veli, koulumestari, »Hopsin Iikkoo», * 1813 † 1874.
- Seppä-Jussi, pastori Iisak Astrenin jälkeläisiä.
- Seppä-Matti, Mäki-Paavoolan poikia, sanottiin myös Paavoolan sepäksi.
* 1816, meni Parkanoon 1871.
- Sikalan Iisakki, Mäenpää, torpan isäntä, * 1822 † 1911.
- » Kaisa, ed. vaimo, * 1823 † 1911.
- Siltalan Juha, vaunu- ja kärryseppä, maalari, Kisko-Samelin poika, * 1807
† 1874.
- » Liisa, ed. vaimo, * 1801 † 1879.
- Siltarämäkän suutari, Juha, * 1842. Sanna * 1844.
- Sokia-Matti, ruorivaivaanen, topujen näkijä, eli vielä 1900-luvun alkukymmenellä.
- Sokia-Taneli, Rinta-Paavoolan poikia, * 1813 † 1892.
- Soukan Jaska, Vännenmäki, työmies, * 1859 † 1882.
- » suutari, Mikki, ed. veli, * 1857 † 1900.
- » Juha, Rajala, torpan isäntä, * 1830 † 1914.
- Susi-Elli, Elias Hautala, torpan isäntä, * 1830 † 1908.
- Suutari-Joeli, Ontu-kräätärin veli, * 1825.
- Tassi, Iisakki, kelloseppä, »Sikavallin mestari», * 1810 † 1899.
- Teeri-Heikki, Teeriniemi, seppä, Kisko-Samelin tyttären poika, Vännenmäki,
* 1845, muutti Teuvalle 1896.
- Teeri-Sameli, Teerimäki, rekimestari, * 1849 † 1899.
- Tienhaaran Iikkoo, torpan ukko, * 1829 † 1905.
- Tippa-Kaisa, talon muori, kipujen parantelija, * 1814 † 1896.
- Tiupäkki-Jaakkoo, Djupbäck, Syväoja, teuvalainen kankuri * 1830:n vaiheilla † 1906.
- Tuomi-Hermann, Tuominiemi, kärrymies, * 1856 † 1934.
- Tuomiston Juusee, Kräätäri, * 1843 † 1911.
- Tölpäri-Jaakkoo, seppä, * 1819 † 1862.
- Törmän Hermann, peitturi, * 1830 † 1919.
- » Kaisa, ed. vaimo, tautien parantelija, * 1830 † 1903.
- Valtio-Koivisto, Juha Koivisto, valtiopäivämies, * 1830 † 1901.
- Vennan Iisakki, maalari, * 1815 † 1893.
- Vesterlund, Sakarias, väkkäri, varalukkari, koulumestari, * 1816 † 1879, tuli Jalasjärveltä 1872.
- » Kaisa, ed. tytär, »Väkkärin Kaisa», hopiafrouva, * 1842 † 1926.
- Vuorenmaan Sameli, torpan isäntä, * 1849 † 1926.
- Vähäkorpi, Aukusti, kärrymies, asui Kriikussa Hermannin jälkeen, * 1862.
- Vähänvuoren Matti, torpan isäntä, * 1841 † 1926.
- Väliluoman Juha, maalari, kärrymies, Siltalaisen poika, * 1841 † 1918.
- Yli-Jyrän lautamies, Sameli, * 1787 † 1851.

» Juha, ed. poika, talon isäntä, * 1833 † 1920.

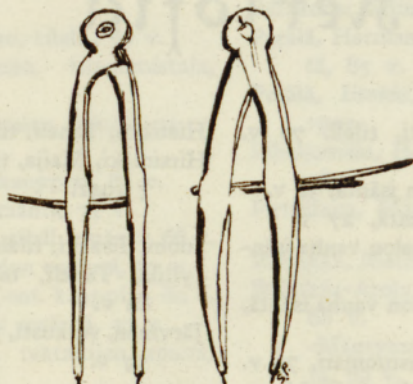
» Taneli, ed. veli, »Jyrän seppä», * 1816 † 1872.

Yli-Sänttin Mikki, »Hoveräätti-Sänttin» isäntä, * 1835 † 1889.

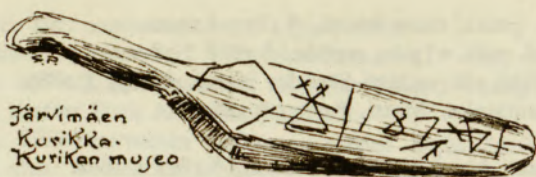
Yli-Reinikan lautamies, Matti, * 1797 † 1862.

Äijäläinen, Matti Ala-Äijälä, talon isäntä, * 1811 † 1886.

Äällingin porvari, ks. Erling.

Siekkilöitä. Kampinkylä
Kunikan museo

Kertojia

- Aho, Niinistö, Antti, tilall. 70 v.
† 1941.
- Ala-Jyrä, Juho, talon isäntä, 32 v.
» Anni, ed. emäntä, 27 v.
- Alanen-Opas, Juha, talon vanha isäntä, 80 v.
- Ala-Lusa, Jaakko, talon vanha isäntä, 74 v. † 1941.
- Anttila, Kaarle, herastuomari, 70 v.
- Autio, Kustaaava, vanha emäntä 80 v.
- Erling, Ellida, kirjailija, 70 v.
- Flankki, Sanna, tilallisen emäntä, 73 v.
- Granholm, Juho, työmies, 50 v.
- Hakala, Tilta, tilall. emäntä, 70 v.
- Hakkola, Eino, seppä, 44 v.
- Harjamäki, Iisakki, tilall., 70 v. † 1942
- Harju-Säntti, Iisakki, talon vanha isäntä, 85 v.
- Harri-Lohi, Juho, talon isäntä, 71 v.
- Hautaluoma, Eetu, ent. Mietaan mylläri, 82 v.
- Hautaniemi, Amalia, tilall. muori, 88 v.
- Havimäki, Matti, tilall. 78 v.
» Maija, ed. emäntä, 70 v.
- Hietikko, Taneli, tilall. 61 v. † 1942.
- Hirsimäki, Maija, tilall. muori, 91 v.
† 1941.
- Juoni, Iisakki, tilall. 77 v. † 1942.
- Jyllilä, Taneli, talon vanhaisäntä, 82 v.
- Järvinen, Aukusti, puuseppä, suntio, 59 v.
- Kallio, Maija, kankaiden kutoja, 87 v. 1942.
- Kaperi, Sanna, tilall. emäntä, 70 v.
† 1941.
- Karjanmaa, Iisakki, rukkimestari, 51 v. † 1941.
- Kasari, Israel, tilall. 81 v.
» Antton, ed. poika, tehtailija, 50 v.
- Keskimäki, Juha, tilall., 88 v. † 1943.
- Kiskola, Juho, talon isäntä, 44 v.
» Lauha, ed. emäntä, 43 v.
» Sameli, talon isäntä, 41 v.
- Kiviharju, Iisakki, tilall., 68 v.
» Maija, ed. emäntä, 71 v.
- Koskela, Mikko, tilall., 59 v., Ilmajoki.
- Koskenkorva, Tilta, sepän leski, 75 v. † 1940.
- Koskinen, Iisakki, herastuomari, 70 v.

- Kuusisto-Hirvelä, Juho, tilall., 66 v.
 » Tilta, ed. emäntä, 66 v.
- Latva-Hoiska, Jaakko, talon isäntä, 77 v. † 1941.
- Latva-Jyllilä, Taneli, talon isäntä, 81 v.
- Latva-Kurikka, Frans, talon isäntä, 68 v.
- Latva-Reinikka, Jaakko, talon isäntä, 66 v.
- Lehtimäki, Jaakko, tilall., 80 v.
- Leidenius, Hanna, tilanomistaja, 60 v.
- Leppä, Iisakki, talon isäntä, 73 v. † 1940.
- Levula, Iisakki, kauppias, 81 v.
 » Tilta, ed. emäntä, 71 v.
- Lipasti, Hetafiia, tilall. emäntä, 66 v.
 » Susanna, talon emäntä, 67 v.
- Lohikoski, Juho, ent. kauppias, 80 v.
- Lohikoski, Juho, ent. kauppias, 80 v.
 » Laina, talon emäntä, 37 v.
- Luhkala, Maija, tehtailijan rouva, 58 v.
- Luoma, Iisakki, kärrymies, 64 v.
 » Mikki, talon isäntä, kärrymies, 74 v.
- Mallunoja, Sanna, tilall. emäntä, 77 v. † 1940.
- Mäenpää, Maija, tilall. emäntä, 47 v.
 Mäenpää, ent. Sikala.
- Mäntylä, Juha, talon vanha isäntä, 75 v.
- Niemi, Maija, kankaiden kutoja, 65 v.
- Niinistö, Akseli, tilall., 58 v.
- Nikkola, Iisakki, talon isäntä, 73 v.
- Nokso-Koivisto, Sameli, talon isäntä, 65 v. † 1942.
- Nylén, Otto, kauppias, Koskela, Ilmajoki, 51 v.
- Oja-Kurikka, Juha, talon isäntä, 70 v.
- » Sofia ed. emäntä, 73 v.
- Ojala, Iisakki, tilall., 62 v.
 » emäntä, 60 v.
- Oksa, Fiina, kankaiden kutoja, 75 v.
- Opas, Akseli, talon vanha isäntä, 79 v. † 1940
 » Viljo, talon isäntä, 50 v.
- Paloluoma, Liisa, tilall. emäntä, 82 v.
 » Maija, ryijyjen kutoja, 60 v.
- Peräkorpä, Miina, tilall. emäntä, 78 v.
- Perälä, Hermanni, talon vanha isäntä, 85 v.
- Perälä, Iisakki, Pitkämö, 81 v. † 1942.
- Pihlajamäki, Helviiki, tilall. emäntä, 78 v.
- Pirttineva, Matti, tilall. 45 v.
- Reinikka, Matti, ent. kauppias, 80 v.
- Reinikka-Arola, Antti, talon isäntä, 60 v.
 » -Mäntymaa, Iisakki, talon isäntä, 62 v.
- Rinta-Hoiska, Sameli, talon vanha isäntä, 82 v.
- Rinta, Iisakki, kelloseppä, 75 v.
- Rinta-Kisko, Matti, talon vanha isäntä, 82 v.
- Rintakorpi, Juha, Lainesmäen isäntä, 55 v.
- Rinta-Paavola, Antti, talon vanha isäntä, 88 v. † 1941.
 » Matti, herastuomari, 62 v.
 » Yrjö, talon isäntä, 32 v.
- Rinta-Tassi, Alperttiina, ryijyjen kutoja, 82 v.
- Ryijy-Amalia, Mäkinen, ryijyjen kutoja, 74 v.
- Ryönä, Eino, talon isäntä, 30 v.
- Saarpäri, Salomon, tilall. pappilan ent. rintatorppari, 82 v. † 1942.
- Simojoki, Linnea, rouva, 45 v.
- Säntti, Kreeta, kankaiden kutoja, 74 v.

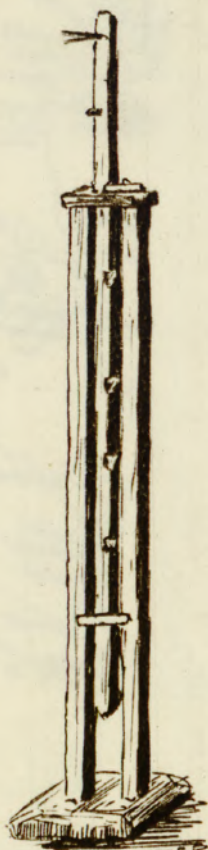
Tassi, Aarne, pankinkamreeri, 33 v.
 Teerimäki, Juho, tilall., 64 v.
 Tuohisaari, Heleena, sepän leski,
 77 v.
 * Matti, ed. poika, seppä, 50 v.
 Tuominen, Josefiina, tehtailija, 70 v.
 † 1940.
 Tuominiemi, Sofia, tilall. vanha
 emäntä, 80 v. † 1942.
 Ujainen, J. E., opettaja, toimittaja,
 45 v.

Vainionpää, Granholm, Maija, tilall.
 leski, 80 v. † 1943.
 * Muurimäki, Sofia, ed. sisar, 78
 v. † 1943.
 Vanha-Kakkori, Maija-Liisa, talon
 vanha emäntä, 78 v. † 1941.
 Ventälä, Sameli, tilall., 85 v.
 Vähämaa, Eeva, tilall. emäntä, 64 v.
 Väliuoma, Amalia, tilall. tytär, 70 v.
 * Manta, tilall. emäntä, 60 v.
 Yli-Sänttin emäntä, 40 v.

Pahkakuppi
 Kurikan mureo

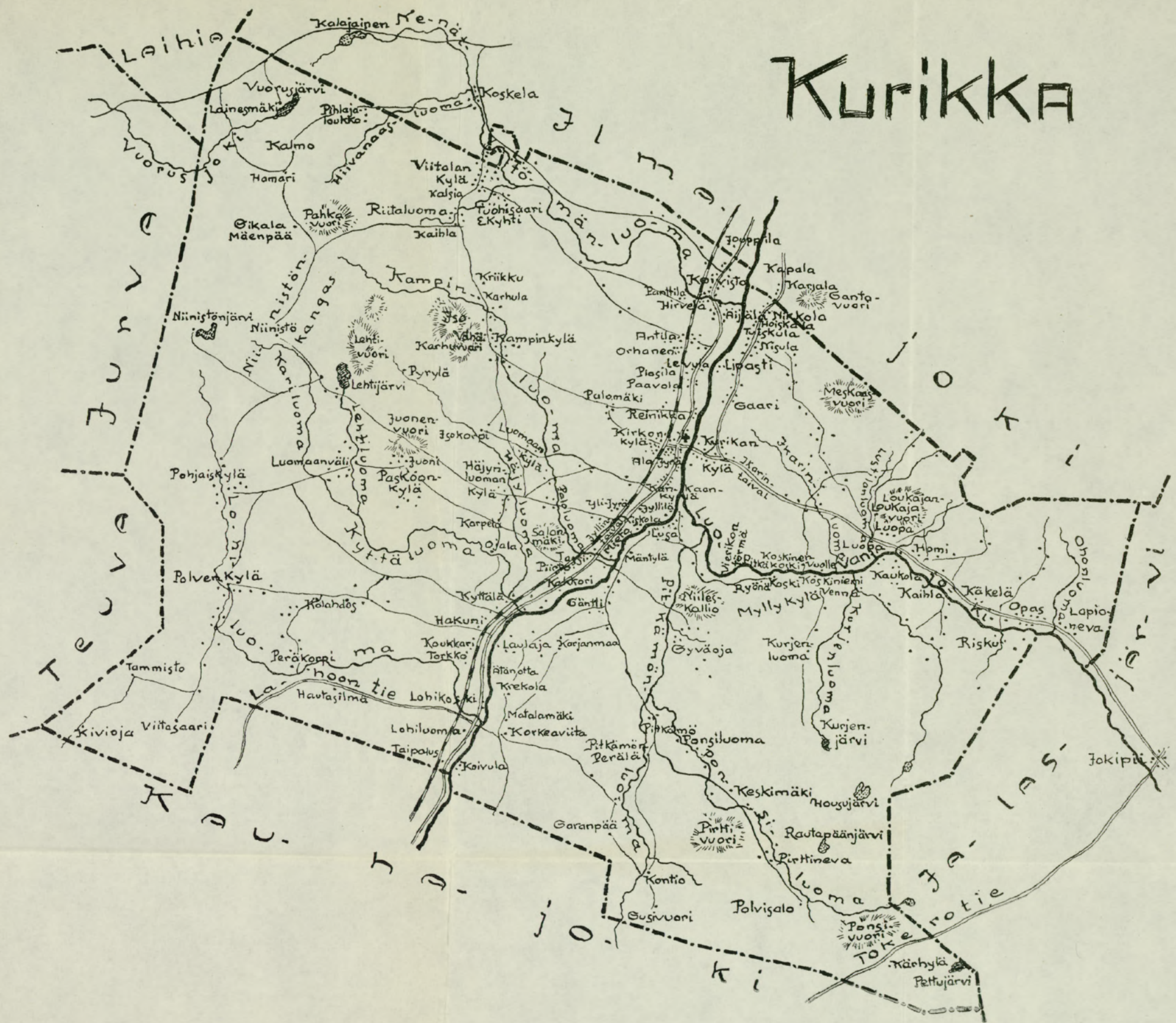
Sisällys

Levulan valkumalli
Kurikan museo

Alkusana	5
Vanhoilla kotokylillä	9
Pitkin rintakylää	17
Larvamailla	34
Maata asutahan	41
Rintapeitujen haltijoita	54
Larvamaisen raatajia	71
Vittaruomat, kotkafältti ja konehia	91
Tervaa ja muuta mettää	98
Pyhäänpäivästä juhlahan	113
Pitkin kevättalvia	129
Suvipäivistä mettumaarihin	143
Kesantomaalta syksyn fälttööksillen	159
Hantvärkkäriä	184
Kaikenmoosia mestaria	208
Kärrymiehiä	219
Kurinvartahat, rukki ja sohlot	235
Porvaria	257
Syömäjuurta, pylsyvelliä ja muuta väkevää ..	266
Paikkojani porottaa	280
Noirat pahoo	296
Sijattomia sieluja	308
Mettänväkiä, haltijaasia, häjyläisiä	318
Kun tulis pyhä	329
Nenättömän silalla tapellahan	352
Saiskos teillä riehua	362
Kirja kätehen — kinkerit tuloo	373
Koulus, kirjan ääres ja kirkos	381
Outoja sanoja	400
Henkilöitä	405
Kertoja	412

Kurikka

Maantiede 1.

